עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

עמדת ישראל

שנת תשפ"ז

עזרתי תדונו, לא לדפוס

כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או לצלם מספר זה בשום צורה שהיא בלי רשות בכתב

הופק בתוכנת אריח · ariach.com

עבודת ישראל בראשית פרשת בראשית

בראשית ברא אלהים. במדרש תנחומא (בראשית א) זהו שאמר הכתוב (משלי ג, יט) ה' בחכמה יסד ארץ, וכשברא הקדוש ברוך הוא את העולם נתייעץ בתורה וברא את העולם שנאמר (שם ח, יד) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה וגו'. הענין נודע כי החכמה נקראת ראשית כי בחכמה הביט וצפה אל אחרית דבר היא המלוכה אשר ימליכוהו בני ישראל, ובחכמה הגביל הקדוש ברוך הוא את מדתו בחינת אין סוף ויצא לכח בגבול ומדה ושיעור. והנה המלוכה נקראת ארץ כנודע, ולכן כתיב את בחכמה יסד ארץ, פירוש מה שעשה יסוד לבחינת חכמה בבחינת גבול הוא מפני ארץ שהביט אל המלוכה ואף על פי כן לית מחשבה תפיסא ביה כלל:

להבין מהות הענין איך נעשה מבחינת בלי גבול בחינת גבול ותכלית, הגם שהמקובלים הראשונים האריכו בדבריהם לתת משל ומליצה דברי חכמים וחידותם להלביש הענין קצת לאוזן השומע, אמנם עם כל זה נעלמה מעיני כל חי להבין הדבר על בוריו והחקירה האמיתית בזה הענין הוא כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"ה) שאין כח כלל בהשגתינו להשיג מחשבתו של היוצר כמו שנאמר (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם עיין שם בהלכות תשובה. ולפי זה נלאה כל שכל מחקור ראשית הבריאה, אבל אנחנו בניו ועבדיו מאמינים כי זאת היתה אבן פינתו ועיקר הכוונה בבריאה כי נעבוד לפניו ביראה ופחד ונמליכהו ולשרת בשמו, וזה היה בחינת גלם הראשון לבריאת עולם והוא הנקרא אבן השתיה וגלם גימטריא חכמה. וזה שאמרו בחכמה יסד ארץ ונתייעץ בתורה וברא את העולם, דהיינו שאחר כך הוציא המחשבה לבחינת בריאה על ידי עולם הבינה המצייר ציורין שנאמר לי עצה ותושיה, כי לי רומז על מספר ד' יודי"ן שבע"ב היא החכמה כנודע אחר כך בא לבחינת אני בינה לי גבורה שהיא נכללת בחכמה וגבורה של עולם עליון כנודע:

והנה נחלקו בית שמאי ובית הלל במסכת חגיגה (יב א), בית שמאי אומרים השמים נבראו תחילה ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחילה עיין שם. ופירש החייט, כי כל רקיע משבעה רקיעים נקרא בחינת ארץ ושמים, דהיינו מקצתו הנוטה על ראשינו נקרא שמים בערכינו ומקצתו של מעלה נקרא ארץ נגד וערך הרקיע שלמעלה הימנו, ולכן מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי עיין שם. פירוש לפירושו, כי כל עולם נקרא בבחינת שמים למה שלמטה הימנו כי הוא המשפיע בו, ונקרא ארץ לשלמעלה הימנו כי הוא בחינת מקבל כנגדו כמו שכתב האר"י ז"ל:

ואפשר עוד לבאר על פי דרכנו, דהנה הענת בית הלל כי הארץ נבראת תחילה, פירוש תחילה היינו עיקר יסוד הבריאה היה בעבור הארץ היא המלוכה כמו שאמרנו ולכן נקרא הארץ נבראת תחילה כיון שעל ידי ציור הארץ במחשבת היוצר בתחילה נברא כל העולם. ובית שמאי אומרים השמים נבראו תחילה, כי שמים נקרא בחינת ההשפעה מעדע, והנה מדרך הטוב להיטיב והגם שחפץ בעבודתנו עיקר הבריאה היתה להיטיב לנו כל הימים. והנה הט למשל אזנך, השמש משפיע אורו בירח ומאיר בה ואפשר בזמן אשר הירח לא יגיה אורו כראוי כמו בסוף חודש אז יש גם כן איזה בחינת פגם באור השמש הרוצה להאיר דרך הירח וממילא כשמצמצם אורו מלהשפיע נקרא בבחינת פגם שאינו מאיר כדרכו, וכן הענין כביכול כשבניו עושים רצונו אז יכול להשפיע ולהיטיב להם מה שאין כן חס ושלום להיפך אזי נקרא בחינת פגם במשפיע כי יותר ממה שעגל רוצה לינק וכו' (פסחים קיב א), ולכן נקרא השמים נבראו תחילה, פירוש שיטיבו בני ישראל את מעשיהם ויוכל להשפיע להם כל טובה:

וזהו שאמרו במדרש (בראשית רבה י, ב) בפסוק ויכולו השמים והארץ, משל לאמבטי מלא מים והיו בה שני איסקרסים נאים (פירוש צורות) כשעירו המים מתוכה נראו הצורות וכן היו השמים והארץ עיין שם. פירוש כי השמים והארץ נקראים חכמה ובינה אצל המקובלים וכמו שכתבתי לעיל כי היו במחשבתו לבריאה, וכן המקובלים קראו לבחינת תוהו ובוהו בשם חכמה ובינה, כי החכמה נקראת תוהו רצה לומר שמם כמדבר ותוהו שאין תפיסה בו, ובוהו היא הבינה המצייר ציורין וניכר קצת בו וזה בו הוא, ואז היה נכלל השמים והארץ ולא היה ניכרין להדיא עד שעירו המים הוא המשל לבחינת אין סוף הנקרא מים שאין להם סוף ובא לבחינת גבול ואז נראו השמים והארץ:

ויאמר אלהים יהי אור. במדרש (בראשית רבה ג, ג - ה) רבי שמעון בר יוחאי פתח שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב (משלי טו, כג), שמחה לאיש זה הקדוש ברוך הוא, במענה פיו יהי אור, ודבר בעתו מה טוב וירא אלהים את האור כי טוב. רבי שמעון בן יהוצדק שאל את רבי שמואל בר נחמן מהיכן נבראת אורה, אמר לו נתעטף הקדוש ברוך הוא כשלמה והבהיק וכו', אמרה ליה בלחישא, אמר לו מקרא מלא הוא (תהלים קד, ב) עוטה אור כשלמה וגו', אמר לו משם שמעתיה בלחישא וכו'. אמר ר' ברכיה אלמלא וכו' אי אפשר לאמרן, מקמי כן וכו', ר' ברכיה אומר ממקום בית המקדש וכו'. אמר ר' סימון חמש פעמים כתיב כאן אור נגד

חמשה חומשי תורה וכו', מתיבין חבריא הלא ספה ויקרא מלא הלכות, אמר להן אף הוא שנה בה דבר ויקרא אלהים לאור יום, עד כאן:

הנה בכלל השבעים אנפין שפירש הרשב"י בתיקונים במלת בראשית יש תיקונים גם מצד הגבורות כגון בראשית תמן אתר יבש וכדומה, להורות שלא יצא שום ענין בעולם חוץ ממחשבתו ורצונו יתברך והכל היה צפוי לפניו מאז ומקדם, כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה ב, ד) על פסוק (בראשית א, ב) תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח זה רוחו של משיח. ובדרא העולם יש מאין כמו שכתב הרמב"ן שמלת ברא מורה על יציאת יש מאין וגילה אלהותו יתברך שהוא בלי סוף בצמצומים כהוראת מלת אור, א' מורה על פלא עליון, כענין ואאלפך חכמה (איוב לג, לג), לבוא לבחינת ו' הם ששה קצוות, ור' מורה על התגלות כמו שמובא בזוהר חדש, וזה הצמצום והבקוע היה על ידי נשמות בני ישראל שצפה לקבל תענוג מהם כמו שנאמר (ישעיה נח, ח) אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח, יבקע אותיות יעקב כמו שנאמר (שם מג, א) בוראך יעקב ויוצרך ישראל הם הצדיקים המכונים בשם יעקב, כמו שנאמר (עמוס ז, ב) מי יקום יעקב כי קטן הוא, שמקטינים עצמן, הם היו הכלים לבריאת עולם כמו שאמרו (בראשית רבה ח, ז) נמלך הקדוש ברוך הוא בנשמתן של צדיקים הם היו הכלים לבקיעת אלהותו כביכול שהוא אינו בשום אות ודיוקן לבחינת כלים ואותיות התורה, והנה המלך אין רואין אותו כשהוא ערום כנ"ל, אי אפשר להשיגו כי אם על ידי עולם המלבוש נתגלה יתברך. וזה שאמרו חז"ל נתעטף הקדוש ברוך הוא כשלמה היינו עולם המלבוש, והבהיק זיו הדרה, רצה לומר מה שמהדרין לפניו יתברך כל הכוחות ועושים לו שעשוע על ידי זה היה גילוי האור. ור' סימון פירשו יותר נגד חמשה חומשי תורה שעתידים בני ישראל לקבל, שהן הם הששים ריבוא אותיות התורה, וזהו ויוצרך ישראל. (השמטות):

ויאמר ה' לא טוב היות האדם לבדו וגו'. איתא בילקוט (רמז כב) זה אחד מעשרה מאמרות שנברא בהם העולם, ואית דאמרי רוח אלהים מרחפת וגו'. כבר נודע שהעולם נברא בעשרה מאמרות, וכתבו המקובלים שהם נגד עשר ספירות ונתעטף הקדוש ברוך הוא בהתלבשות עשר מדות הקדושות, וכתבניתם יתנהג האדם דלמטה ויהיה כסא כבוד לקדושת רצונו יתברך, וכמו שכתבו בספרים הקדושים בפרט בספר תומר דבורה יעיין שם.

והנה אות ברית קודש אשר אל חי חתם בבשרנו הוא נגד מדת צדיק יסוד

עולם, ומכונה המדה הזאת בספרים קדושים בשם עוב עיין שם. ופשוטו של ענין, כי הוא היסוד לכל טוב והוא המשפיע והמוליד דוגמת המדה העליונה המשפעת כל טובות ושפע הקדושה, ולכן נקרא צדיק יסוד עולם, ועל פי זה הסברא נותנת כיון שקדושת אות הברית כל כך גדול ולהיפך חס ושלום הפגם גדול מאוד שגורם להוריק השפע לחיצונים, אם כן יותר טוב היה שיברא האדם נעדר מתאות המשגל לגמרי אפילו מהאשה הראויה לו להיותו לבדו בארץ למען לא יכשל בחטא גדול כזה חס ושלום, ואפילו הכי אנחנו רואים כי לא כמחשבותינו מחשבת יוצר כל ולא תוהו בראה לשבת יצרה, ואיתא בזוה״ק (תיקו״ז תיקון נ) לא לשבת בינייהו אלא מינייהו למעבד ישובא מנהון, פירוש משברא את האדם בתאוה הזאת ולא לשבת בינייהו בין עולם התוהו רק לשבר מתלעות עול ולהסיר כח זנונים מקרבו ויטהר ויתקדש במותר לו ביחודו עם אשתו לגרום יחוד עליון עם מדות עליונות ותתיחד השפעת הקדושה אל כנסת ישראל, ועל ידי שבירת התאוה והמשכתה אל הקדושה נולד תענוג עליון ועל ידי זה נעשה האדם מרכבה לבחינת צדיק יסוד עולם המכונה בשם טוב:

וזהו שאמר הכתוב ויאמר ה׳ לא טוב היות האדם לבדו, פירוש שלא יהיה האדם מרכבה לבחינת טוב כשיהיה לבדו ויהיה נעדר מתאוה הזאת, כי זולת עבודת האדם בשבירת התאוה הגשמית כבר נבראו מלאכים וצבא השמים מקבלים עול מלכות שמים, אכן עיקר התענוג משוכני בתי חומר מה שנבראו בעלי תאוות היצר הרע, והם נלחמים וטיהרו וקידשו את נפשותם, לכן אמר אעשה לו עזר כנגדו פירוש שתהיה עזרתו על ידי כנגדו הוא כח המתאוה לאשה והוא המסיתו ולא יכול לו:

לכן דרשו חז״ל שהוא אחד מעשרה מאמרות כנ״ל שהמה נגד עשר ספירות, ומאמר הזה הוא להיות מרכבה למדה התשיעית הנקרא בשם צדיק יסוד עולם, וזהו שאמרו ואית דאמרי ורוח אלהים מרחפת הוא צירוף רפ״ח מת סוד מלכי דמיתו אשר אנחנו מנטלים ומנשאים על ידי עבודתנו ושבירת כח הרע, וזה המאמר כולל לכל כוונת הבריאה:

וישם ה׳ לקין אות. במדרש (תנחומא בראשית י בראשית רבה כב, יא) אות שבת נעל בפניו. דבר אחר קרן עשה לו במצחו. דבר אחר כלב מסר לו לשמרו וכו׳ עיין שם. ביאור הענין, דהנה הקדוש ברוך הוא אמר לקין נע ונד תהיה בארץ, וצריך להבין ענין הקללה הלא הבחירה ביד האדם לבחור לו מקום לשבת ולא ינוד ממקומו. אלא על כרחך צריך לומר שמסך בקרבו רוח עועים ואיזה פחד ושגעון אשר על ידי זה

לא נבחר לו מקום לשבת רק להיות נע ונד בארץ:

ותנח בודאי אם קין היה יכול להתדבק במחשבתו בבורא יתברך כראוי אז בודאי סרו מעליו כל הפחדים ונמתקו כל הדינים כמו שנאמר (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו וגו׳, אלא שזה גוף הקללה שנתבלבלה מחשבתו מדביקתו והיה נע ונד במחשבתו עד שגרמה לו הפחדים ונידוד בארץ. ולכן אמרו במדרש את שבת נעל בפניו, פירוש שעל כל פנים ביום שבת קודש היה נדבק בבורא יתברך והיתה לו מנוחה כי ביה כל דינים אתכפיין ולא חייבא דגיהנום נייחין:

דבר אחר קרן עשה לו, פירוש קרן הוא לשון בהירות, כי לדעה השניה נשאר עליו מהוד שבת על יומא דחולא שיגין עליו קצת מהפחדים ומחיות רעות. דבר אחר כלב מסר לו לשמרו, פירוש לדעה השלישית לא שמרוהו מצד הקדושה רק מסר לו ענין שמירה מסיטרא אחרא שלפעמים נעשה נסים גם כן על ידיהם, כמו שמצינו בגמרא (מעילה יז ב) ובמדרש פרשת תולדות (בראשית רבה סג, ח) שעל ידי ארגיניטון נעשו נסים לרבינו הקדוש וחביריו והרבה שלוחים למקום:

ונח מצא חן בעיני ה׳. במדרש (בראשית רבה כט, ג) אמר רבי סימון שלוש מציאות מצא הקדוש ברוך הוא, אברהם דכתיב (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דוד דכתיב (תהלים פט, כא) מצאתי דוד עבדי, ישראל דכתיב (הושע ט, י) כענבים במדבר מצאתי ישראל. איתיבין חברייא לרבי סימון והא כתיב ונח מצא חן בעיני ה׳. אמר להון הוא מצא אבל הקדוש ברוך הוא לא מצא עכ״ל:

ביאור המדרש רבה, הנה רבי סימון רמז בשמו לשון סימנא בעלמא דרש ברמז וסימנים וציונים שברא הקדוש ברוך הוא בהם את העולם דהיינו שעשוע יוצר בראשית ונמלך בשמותם, וזהו שאמר שלוש מציאות מצא הקדוש ברוך הוא, פירוש שעל ידי מציאת שלושה צדיקים הנ״ל הביט ורצה בם לברוא העולם, דהיינו אברהם שהיה מרכבה לבחינת חסד שנקרא אברהם אוהבי (ישעיה מא, ח) ועשה חסד בעולם. דוד המלך ע״ה היה מרכבה לבחינת מלכות ששרשה מבחינת גבורה הדן את העולם, לישראל הם מקו האמצעי תפארת כמו שנאמר (שם מד, ג) ישראל אשר בך אתפאר. וזה שאמר כענבים במדבר מצאתי ישראל, מלת במדבר רומז על הזמן הנעלם שקודם הבריאה שאין בו אפילו תפיסת המחשבה ורעיון, וגם הביט לנשמותיהם של ישראל ובשבילם נברא העולם:

אתיבון חברייא והא כתיב ונח מצא חן בעיני ה', פירוש שגם בפסוק הזה רומז ענין הבריאה, כי עין הוא מספר ריבוע מ"ה ושם מ"ה הוא מספר אדם שעלה במחשבה לברוא בו את העולם. והנה אותיות השורש משם זה עולה חסד והמילוי מריבוע עולה חן. ולדעתם נרמז שמצא חן בעיני ה' פירוש שמצא חן וחסד בעין הרומז לשם מ"ה שעולה חסד שבשבילו נברא העולם. והשיבם רבי סימון הוא מצא אבל הקדוש ברוך הוא לא מצא כי אף על פי שהיה צדיק היה צריך סעד לתמכו:

וזה שאומרים (חסר) העולם [ובהעתק אחר מצאתי אף על פי שהיה צדיק גדול ועשה בעבודתו שביל ונתיב למעלה עד שמצא חן בעיני ה' אבל היה צריך סעד לתמכו דכתיב בו את האלהים התהלך נח, דהיינו אחר סעד מאת ה' וברא עולמו התהלך נח] אבל לא שבשבילו יברא העולם, מה שאין כן באברהם שעליו נאמר (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים והיה הולך בצדקו ומאיר לפני הבריאה. וכן ישראל שכתוב בהם (ירמיה ב, ב) לכתך אחרי במדבר, דהיינו מה שהיו הולכים באמונתם במדבר בארץ לא זרועה האיר לפני היוצר במחשבתו הקדומה לברוא בם את העולם, וזה שאמר לשון לכתך אחרי הרומז על גודל צדקתם מבלי הצטרכות סעד, למשל כמו שהתינוק הבריא וחזק ללכת ברגליו הולך אחרי אמו כי בטח בו לבה שלא יפול ולא יכשל, וכן הבורא ברוך הוא היה מובטח בהם שילכו אחריו הגם שלא יסייעם ולא יהיה להם לסעד לכן בשבילם נברא העולם:

בהפטרה

כה אמר האל ה' בורא שמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה). ירצה כמה דאת אמר (בראשית א, א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וכמו שפירש האור החיים שבבריאה ראשונה ומאמר ראשון נברא כל העולם ומלואו וזה נכלל במלת את, וגם כולל כל המאורעות וכל מעשה אשר יהא נעשה תחת השמש אם טוב ואם רע חס ושלום, ובכולם צפה והביט הבורא יתברך בצפיה הראשונה את מעשה כולם מדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וכדומה באלו עד סוף כל הדורות. ועם כל זה צפה אשר אחר כך והארץ היתה תוהו ובוהו, והיינו מימות עולם עד עת שהכיר אברהם אבינו את בוראו יתברך ונתגלה אור התורה על ידי אבותם במה שקיים כל התורה כולה ועל אותו שעה היה תוהו, וזה התוהו צפה ה' יתברך, אך ורוח אלהים מרחפת על פני המים רומז על התורה שנמשלה למים, ולזה נזכר חמש פעמים מים בפסוק נגד חמשה חומשי

תורה, גם חמש פעמים אור גם רקיע, ורומז אור על פתרי תורה, ומים רומז על התורה שבכתב, ורקיע רומז על תורה שבעל פה שהם מבדיל בין מים למים רצה לומר בין טהור לטמא, ועל ידי שעשוע התורה ברא עולמו. ואף על פי שצפה בתורתו ומה כתיב (חגי ב, ח) אור:

וזה שאמר ה' יתברך לישעיה הנביא כאשר צוה אותו להוכיח את ישראל, ושלא להתמיה בעיניו היאך אפשר להחזיר את הרשעים למוטב, לזה אמר כה אמר האל וגו' רוקע הארץ וצאצאיה, רצה לומר כשבראתי את העולם ראיתי את כל מעשיהם ובראתים על דעת כן שיובלו לשוב. נותן נשמה לעם עליה, רצה לומר לאלו שהם למעלה מן הארץ ועליה שאינם עוסקים בעניני העולם כל ימיהם כי אם ביראת ה' כל היום והם במדריגה גדולה, להם היא במדריגת נשמה. ורוח להולכים בה, לאלו שהולכים בעולם הזה ואינם הולכים בעבודת ה' בתמידות כי אם לפעמים הולך ובא, לזה אין כי אם מדריגת רוח:

וזה ענין קין והבל, שהבל היה בבחינת נשמה וקין בבחינת רוח, ולזה כתיב (בראשית ד, ב) ויהי הבל רועה צאן, מלשון צאינה וראינה (שיר השירים ג, יא) רצה לומר שהיה שומר הדברים היוצאים מהבורא יתברך. וקין עובד אדמה, קין אותיות ק"ן יו"ד ורומז על אותם האנשים שחושבין בעצמם שהם קן ומושב לה' יתברך בעבודתם ותפילתם כאילו מטיבים עם הבורא יתברך, ונתגדל בעיניהם העבודה בחשבם שמידם היתה זאת, ולזה כאשר לא שעה ה' אל מנחתו חרה לו מאוד, והיה כמתרעם על הבורא יתברך על שלא קיבל מנחתו, והיינו כמה דאת אמר (ישעיה ח, כא) והתקצף באלהיו:

אבל הבל מדה אחרת היתה בו, שהיה הבל וריק בעיניו וגם עבודתו איננה נחשבת בעיניו לכלום בחושבו שמיד הבורא יתברך ומכוחו היה לו זאת והוא הנותן לו כח לעשות חיל, ולזה כתיב והבל הביא גם הוא, וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ב, טו) בשגם זה הבל, גם הוא לשון ריבוי ודבר הנטפל, ורצה לומר שהבאתו ועבודתו היה מדת גם, היינו שלא היה חושב עצמו לכלום רק כטפל רק מה' היתה זאת. והביא מבכורות צאנו, היינו שהוא חושב שהוא התחיל אפס דבר מועט בענין שניתן לאדם הבחירה והרצון ומן השמים עזרוהו. ולזה כתיב גם הוא לשון נסתר, רצה לומר שגם זה השפלות והגם היה בהסתר אצלו שלא היה נראה אצלו כלום והכל ממנו יתברך:

וישע אל מנחתו ואל קין לא שעה ויפלו פניו, רצה לומר שנפל ממדריגתו

הראשונה. ויאמר ה' אל קין וגו' ואילך תשוקתו ואתה תמשול בו, רצה לומר שהתשוקה של יצר הרע אל האדם היא ניתנה ביד האדם, שעל ידי התשוקה שאדם משתוקק להעבירה ממשיך עליו תשוקת היצר. אבל ואתה תמשול בו, רצה לומר שביד כל אדם למשול על יצרו ולהתגבר עליו ושיעבוד באלו התשוקות והחמדות את בוראו יתברך ויסיר תשוקת היצר מעליו. וכל אלו המעשות והמדריגות היו הכנה וסדר להעולם אשר בשני אלו המדריגות יתנהג כל העולם:

וכמו כן התלמידי חכמים בבחינת הבל ועמי הארץ בבחינת קין, ולזה כתיב ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, רומז על עמי הארץ שאינם מספיקין ומסעדין ידי לומדי תורה שמוטל עליהם באומרם השומר אחי אנכי וכי עלי מוטל פרנסתו, ובאמת אינו כן כי צריך להחזיק ידי לומדי תורה כל צרכם בכדי שיוכלו לעבוד את ה' יתברך ולא יתבטלו מעבודתם:

אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעיה מב, ח). הכבוד הוא (חסר מה) הבורא יתברך כאשר הוא בכבודו ובעצמו, וכל אלו צריכין להתקן ולהעלות קודם (חסר מה) מדריגת הבל וקין, וזהו הבו לה' בני אלים (תהלים כט, א) רומז על קין, וגם ראשי תיבות הוא הבל, וכתיב (שם) הבו לה' כבוד ועוז. ונחזור לענין, ואמר אני ה' וגו' וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים, רומז על כבוד ה' יתברך כאשר הוא בעצמותו, ותהלה רומז על התהלות שההמון נותנים לו. וזה חוזר לענין ראשון שאמר ה' יתברך לישעיה וכי יעלה על דעתך שאתן כבודי לאחר ותהלתי לפסילים, אם לא שמידי היתה זאת וחפץ אני בתשובתן. ותהלתי לפסילים רומז על תפילות פסולות על ידי מחשבות זרות וכיוצא שהן בבל יעלה רק זורקין אותן לסיטרא אחרא, ויש שאין נפסלים כל כך ומניחין אותם בהיכל אחד צד שיתעלו על ידי תפילות איזה צדיק שהוא משורש נשמת זה האדם, או על ידי תשובת זה האדם בעצמו. ישימו לה' כבוד (פסוק יב), היינו להמליך את הבורא יתברך על כל איברים דיליה ובכל עסקיו ובשינה ובקיצה דיליה ובהילוכא דיליה, ותהלתו באיים יגידו (שם), אף אותם שהם בשממה ובמחשכי זה העולם אף עליהם יזרח אור ויגדלו תהלתו:

ה' כגבור יצא (שם יג) בכ"ף הדמיון, ורצה לומר כי בודאי עצם ה' יתברך אמיתות הוויתו אינו כי אם טוב לבד והוא מתנהג במדת הגבורה להתגבר על שונאיו, וזה על אויביו יתגבר (שם). וגם לצורך העולם מוטלת יראתו על פניהם ויסורו מדרכם הרעה מיראתו יתברך אבל

באמת הוא טובות וישועות מאתו יתברך. וזהו אותאפק כיולדה (שם יד), כמו היולדה שיש לה כאבים קודם הלידה והכל יודעים שהוא הכנה ללידה ולטובתה, כמו כן כל הצרות והשיעבודים שעוברים עלינו תמיד אך שהם נסתרים מרמי ה׳. וזה כתיב (שם טז) והולכתי עוורים בדרך לא ידעו וגו׳, ורצה לומר שלעתיד יגלה ויפקחו עינינו ונראה שהכל היה לטובתינו ומקסדו הגדול יתברך ויתעלה.

עבודת ישראל בראשית פרשת נח

אלה תולדות נח וגו׳. איתא בשולחן ערוך אורח חיים סימן פ״ט (סעיף ב) קודם התפילה אסור ליתן שלום לחבירו ששמו של הקדוש ברוך הוא שלום עיין שם. נראה לי לבאר הטעם מה שנקרא הקדוש ברוך הוא שלום הוא ככתוב (איוב כה, ב) עושה שלום במרומיו, כי קבלנו מרבותינו נ״ע כי אין לך דבר נברא שאיננו מורכב מארבעה יסודות אש רוח מים עפר והם יסודות מתנגדים כי מים מכבים האש והרוח מנפחו וכן כולם אחד לעומת חבירו, ומצד השכל אין מבין איך הם בתפיסה אחת להיות מיוחדים ומשולבים, אלא שכח המחברם וכוללם יחד הוא אדון כל. וכתיב (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, כי חכמה הוא צירוף כח מה, דהיינו שכל המעשים וארבע היסודות נברא בהם כח ההסתכלות להביט כל דבר כי מה הוא והוא אפס ואופס לפני מחוללו ומוכרח לשמור פקודת יוצרו אשר שם בקרבו הגם שעל ידי זה יתבטל ממציאותו. ולפי זה כאשר המים נעשה אין ואפס ובהתפשטות גשמות כח שבקרבו, וכמו כן האש וכן כולם עד שעל ידי זה מתיחדים ומשולבים איש עם רעהו בפקודת היוצר, וכן מלאכי מרכבה דהיינו מיכאל מימין מהלל וגבריאל משמאל ממלל, הגם שהם כוחות מתנגדים זה עושה חסד והשני מתגבר בגבורה עם כל זה שלום במחיצתם ואין שנאה ואין קנאה ביניהם, והוא גם כן מטעם הנ״ל כי כל מלאך מסתכל בכח עושהו דהיינו שחסד שהוא עושה או הגבורה איננו עושה בכח עצמותו רק רצון קונו שרוצה בעבודתו. וזה שמו של מיכאל צירוף מי כאל, פירוש מי עושה חסד בלעדיך, וגבריאל מעיד כי גבורתו מאל יתברך ומבלעדיו אין אלהים לכן הם וכל אשר להם בטלים במציאותם נגד רצון הבורא יתברך שבקרבם, ועל ידי זה נותנים באהבה רשות זה לזה וביניהם שלום וריעות, כי אין המחלוקת וקטטה רק בנפרדים למטה שכל אחד מתנשא לומר אני אשתרר מחמת חכמה שבקרבי, או איזה עילוי אחרי אשר הם קועים מדרך אמת ושוכחים כי היוצר הוא הנותן להם כח לעשות חיל, אבל למעלה בין המשכילים שמבינים מדעתם כי רוח ה׳ בקרבם והוא מחיה את כולם ומתנהגים

כרצונו על כן שלום ואהבה במחנותם. ולכן הקדוש ברוך הוא שמו שלום כי מפני שמו יראים ומתפחדים עד שנעשה שלום ביניהם כנ"ל:

והנה הבורא ברוך הוא ימינו טפחה שמים וכל צבאם ותלאם בהנהגת האדם דלמטה כמבואר בספרי יראים וספרי קבלה, ואם אמת מארץ תצמח אז צדק משמים נשקף (תהלים פה, יב) ומתעורר למעלה על כל צבאות השמים חסד ורחמים והשפעות טובות, וחילופיהן על ידי גלגל ואיש בער חס ושלום שעל ידי מעשיו הרעים פגם בהם למעלה ונפגמו מקדושתם. וזה שאמרו חז"ל אסור לאדם להקדים שלום לחבירו קודם שיתפלל, כי חס ושלום כשמקדימו להאדם לכבדו טרם שימליך את הבורא אז גורם פגם למעלה גם כן שמראה שיש כח ומכובד זולת היוצר, וזה סתירה למה ששמו של הקדוש ברוך הוא שלום כמו שכתבתי לעיל:

והנה על פי דברינו נפרש עוד סדר הבריאה. כי כל הנהגות צבא השמים ממעל וסדר הנבראים בארץ הם מתנהגים אחרי מעשה בני האדם למטה, ומסתמא כמה עולמות וכמה נבראים אשר תלוים בזה האדם וכמה מהם באדם אחר. ולכן מצינו בדור המבול דכתיב (בראשית ו, יב) כי השחית כל בשר את דרכו, פירוש אפילו חיות ובהמות ועופות נזדווגו שלא במינם, אשר הענין יפלא מהבין אחרי שאין בהם יצר הרע לעבור עבירה למה זנו כמו האדם, אבל לפי זה ניחא שהברואים ששורש נשמתם היתה מצד רשעים ההמה שהשחיתו דרכם, על כן גם המה השחיתו כמו הם דרכם. והמעט מהם אשר באו אל נח אל התיבה מן הטהורים שבעה שבעה ושנים מן הטמאים מסתמא היתה שורשם משורש אדם שלא חטא, וכמוהו גם הם לא פגמו במעשיהם, והתיבה לא קלטה יותר מהם. וכן מצינו למעלה שפגמו דור המבול אפילו בשמים ממעל עד שארובות השמים נפתחו והשמש והירח לא שמשו במאמרם ז"ל (בראשית רבה כה, ב) וכמו שנבאר בסמוך, אבל מצד נח היה אך טוב ואפילו מדת הדין נהפך לו לרחמים וכמו שכתב רש"י ז"ל עיין שם:

ויולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת. ולכאורה שמות בניו מיותרים בפרשה זאת מאחר שמוזכרים תיכף למעלה בסוף ספר בראשית. ונראה לי לומר על פי הקדמה, אחרי שאנו רואים מעשה בני אדם אומן העושה כלי אם נומר לעצמו במחשבתו לעשותו כך או כך בציורים נאים וכיוצא בהם ואחר כך כשנגמרה מלאכתו ואם שגה בה ולא נעשה כרצונו, אז יתנהו שנית בכור להאבירו מאותה צורה ולעשותו שנית עד שתכון מחשבתו ותיעשה כרצונו, וזה משפט בני אדם

שוכני בתי חומר. אבל היוצר כל בחכמתו המביט לסוף דבר בקדמותו אין לומר עליו שיזדקק להשחית את העולם עבור רשעי דור המבול ולהאבידו מכל וכל, אחרי שאנו רואים שעלה ברצונו הפשוט לבוראו והביט לנשמותיהן של הצדיקים האבות וגם הבנים, וכאשר חס ושלום השחיתו מכל וכל אז הצטרך לבוראו שנית עבור הצדיקים שיבואו אחר כך, ואם כן היה חסרון בחוקו כאשר חס ושלום נעלמה מעיניו טרם הבריאה מה שיהיה אחר כך כיון שיברא ויחריב ויברא שנית, ואם כן על פי זה הסברא נותנת שלא היה מדרכו להשחית את העולם במי המבול אם לא שנשאר נח ובניו הצדיקים ויהיו שארית בארץ לבריאת עולמו עד שיעיד את הרשעים ואחר כך נשאר הבריאה בסידורו הראשון בלי השתנות, כי רק איבוד הרשעים היה מסודר לפניו בלוח הבריאה וכאשר נבאר מזה במקום אחר, לכן פתח הפרשה הזאת בנח ובניו כי הם היו היסוד לעונש הרשעים שמבלעדם לא היתה באפשרי להחריב עולמו כנ"ל:

וזה שאמר ישעיה הנביא ז"ל (נד, ט) כי מי נח זאת לי, ונקראו המים על שם נח כדרשת חז"ל (בראשית רבה לד, ו) וכדאיתא בזוהר (ח"א סז ב) מחמת שלא התפלל על בני דורו. ולכאורה קשה להאמין על צדיק כמו נח שיחדל מהעתיר לה' בעד כל יושבי תבל כל מאה ועשרים שנה שעסק בבנין התיבה והתרה בהם תמיד, אבל נוכל לומר על פי דרכנו, שלכן נקראו על שמו כיון שעל ידי צדקתו הוא נשאר שארית בארץ ועל ידי כן שפך הקדוש ברוך הוא כאש חמתו על ראש רשעים כנ"ל, ולכן נקרא מי נח זאת לי:

ועל פי זה ניחא מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה לב, ח) בפסוק (בראשית ז, טז) ויסגור ה' בעדו, שהיו אומרים בני דורו אילו אנו רואים אותו נכנס אל התיבה אנו שוברים את התיבה והורגים את נח ובניו. ולכאורה הדבר תמוה, מה בצע להם כי יאבידו גם את נח ובניו ולא תשאר פרסה, והגם שהיו רשעים אבל לא היו טפשים, ואדרבה כמו שמובא בזוהר (ח"א נו א) שהיינו בשכלם כל דבר בשורשו למעלה למעלה, ולבן קשה שאין לך טפשות גדול מזה להאביד נח ובניו. אבל לפי מה שכתבנו ניחא, שרצו בהריגתם כדי שעל ידי זה לא תהיה שארית בארץ וממילא מוכרח שישוב ה' מחרון אפו ולא להחריב עולמו אחרי שהביטו אל סוף מעשה באצטגנינות שלהם שיברא את אברהם ויצחק ויעקב והבאים אחריהם, וזה בלתי אפשרי שיהיה השחתה ובריאה שנית כנ"ל, ולכן רצו להרוג נח ובניו כדי שלא יאבדו הם על ידם כנ"ל. ולכן אמר הקדוש ברוך הוא נראה דבר מי יקום:

איתא בזוה"ק בראש הפרשה הזאת (נט ב) זה לשונו, תא חזי נח איתחזי מיומא דאתברי עלמא למיהוי בתיבה בחיבורא חדא ולמיעל בה ועד לא אתחברו כחדא לא הוה עלמא כדקא יאות וכו' ותא חזי משיעורא דתיבותא אוף הכי נמי הוא עכ"ל. ולהבין הענין שמענו מאדמו"ר הצדיק מוהד"ב זללה"ה, כי שיעור התיבה הוא שלוש מאות אמה אורך הוא מספר אות ש, חמשים אמה רחבה היא בגימטריא אות נ', ושלושים אמה קומתה היא גימטריא אות ל', הצירוף מהן הוא לשן. ורוצה כי בזית הלשון רומז על הצדיק הבא אל התיבה היא המלכות ומתחבר עמה. וזה כוונת הזוה"ק משיעורא דתיבותא אוף נמי הכי הוא עכ"ל:

ויש עוד מלין לאלוה, דהנה היחוד הצדיק עם המלכות הוא בסוד יחוד הוי"ה עם אדנ"י, אם כן יש לומר י' פעמים א' ה' פעמים ד' עולה שלושים קומת התיבה, ו' פעמים נ' עולה שלוש מאות אמה אורך התיבה, חמש פעמים י' עולה חמשים אמות רחבה, ואתי שפיר טפי כוונת הזוה"ק הנ"ל, וכמדומה שכבר נכתב בספר מקובל אחד כדברי:

קנים תעשה את התיבה. במדרש (בראשית רבה לא, ט) אמר ר' יצחק מה הקן הזה מטהר את המצורע אף תיבתך מטהרתך עכ"ל. ונראה לבאר ההיקש, דהנה אמרו חז"ל רשעים מלאים חרטות, פירוש אפילו בשעת חטאם עובר עליהם ההרהור והחרטה כי הוא נשמת ישראל עמו, אכן אין בכח ההרהור הזה להחדילו מהמעשה אשר יעשה אפס כי נעלם מקומה במחשבה דקה מן הדקה. וצורך הענין מה שברא היוצר הרהור תשובה זה, כדי שיעשה רושם קצת שעל כל פנים יוכל לשוב אחר כך הגם שעשה רשע ופשע. וזה היה הענין שבעה מלכין דמיתו שעלה אורם למעלה, דהיינו שעל ידי זה נרשם ונפעל שיבוא אחר כך עולם התיקון שיתחדש כנודע, וכן ענין הרהור חרטות הרשעים כנ"ל, והבן:

וכן דור המבול כאשר פגמו וימחו מן הארץ ולא נשאר מי שיעשה ויגרום היחוד לקיום העולם, וישאר אך נח הוא הצדיק ועלה בתיבה מורה על הסתלקות הצדיק בעולם המחשבה כנודע, והיה הכנה לעולם התיקון אחרי המבול, והנה עולם המחשבה נרמז בשם י"ה כידוע, וכשכל אחד כלול מעשר עולה ק"ן, והוא דרך אחד כמו קן המטהר את המצורע, והוא בסוד קנה חכמה קנה בינה (משלי ד, ה):

ויאמר ה' לנח בוא אתה וגו' כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. פירש רש"י לא נאמר תמים כי מקצת שבחו אומרים בפניו וכולו שלא בפניו עיין שם. ואפשר לומר עוד טעם אחר על השינוי שחסר כאן מלת תמים מה שנכתב לעיל

בראש הפרשה, דהנה רש"י פירש לעיל בפסוק את האלהים התהלך נח, שהיה צריך סעד לתמכו, אבל אברהם כתיב בו (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים, לפי זה נוכל לומר למסברא שגם נח לא היה צריך סעד לבחינת צדיק כי היה מתחזק מעצמו והלך בצדקתו, אמנם להיות צדיק תמים שהוא מעלה היותר גבוה כמבואר, לזה היה צריך סעד מאת ה' לתומכו, ולכן למעלה שסיפר הכתוב הבדל מעלתו מבחינת אברהם אבינו ע"ה כתיב נח צדיק תמים את האלהים, פירוש שלזאת הוה צריך סעד, מה שאין כן באברהם דכתיב בו התהלך לפני והיה תמים, הרי שלא היה צריך סעד אפילו לבחינת תמים. אבל בפסוק זה משמיענו כי לבחינת צדיק גם נח לא היה צריך סעד לתומכו, לכן כתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני, הרי לפני דייקא שלא היה צריך סעד ממילא משבחו רק בבחינת צדיק לבד ולא תמים:

ויבוא נח וגו' מפני מי המבול. פירש רש"י אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול ולא נכנס עד שדחקוהו המים עיין שם, והענין תמוה נח הצדיק שחלילה היה חסר אמונה בבוראו יתברך, ואף גם מהידוע כי מאה ועשרים שנה קודם המבול טרח בבנין התיבה וגם הוכיח והתרה בבני דורו כמבואר (תנחומא נח ה) והוא בעצמו יהיה מקטני אמנה:

אכן יש ליישב דברי חז"ל, כי מדרך הצדיקים להמתיק הדינים ולבקש רחמי רצון ה' יתברך על ברואיו, והגם שנראה לו שהקדוש ברוך הוא גוזר גזירה, מרבה בתפילה ובמחשבותיו הקדושים עד שממשיך רחמים לעולם, ואיתא באידרא רבה (ח"ג קמא ב) סוד ה' ליראיו (תהלים כה, יד) ועד לא אסכימו לא נחתין דינין לעלמא עיין שם. אם כן נח הצדיק אחרי שחפץ להגביר החסדים ולבטל גזירת המבול לא נתן אל לבו התפשטות המחשבה כי יצא דבר המלך ואין לשנות, אבל היה מתגבר במחשבתו לאמר ישוב ה' וניחם ויגולו רחמיו על מדותיו, לכן קראוהו חז"ל בצחות לשונם מקטני אמנה שהיה מאמין ואינו מאמין, פירוש לא חפץ להאמין שלא להסכים עם הדינים, ורק מפני שהיה יחידי בעולם לא יכול להציל את כל בני דורו אבל הוא עשה את שלו ולא נכנס עד שדחקוהו המים:

וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה וגו'. איתא במדרש (בראשית רבה לד, ו) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים (קהלת ג, א) זמן היה לנח ליכנס לתיבה ובו' וזמן היה לו שיצא ממנה, משל לפרנס שיצא מן המקום והושיב אחר תחתיו כיון שבא אמר לו צא ממקומך. משל לסופר שיצא למקום אחר והושיב אחר תחתיו כיון שבא אמר לו צא ממקומך עכ"ל:

תחילת דברי המדרש רבה להורות לנו דרך הישרה שקבלנו מרבותינו נ"ע וביארתים באורך בהגהות לספר גבורות ה' ומשם תראנו וקיצור הענין, שיש שני הנהגות לסדר העולם ומקריו, האחד מה שקבע יוצרנו בלוח ששת ימי בראשית וסידר העת וזמן מה שיהיה כל ימי הבריאה, כמו שנתבאר בפסוק והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום (בראשית א, ב) שצפה הקדוש ברוך הוא על ארבע גלויות שיהיו אחר כך, ורוח אלהים הוא רוחו של משיח, וכן כל העניינים למגדל ועד קטן ואף על פי כן עשה אותן בתוך אופן הוא הנהגה התוריית כמו שכתב הרמב"ן בפסוק והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר (דברים יא, יג), וההיפך יגרום ההיפך. ואל תאמר כיון (שהבחירה) [שההנהגה] תלוי בבחירה איך היתה מודעת לפני היוצר לסדר בלוח העתים ובזאת נבוכו רבים מהחכמים. והעיקר בזה כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"ה) שאין לעמוד בסודו כמו שנאמר (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם והדבר אמת כמו שאמרנו באורך במקום אחר. ועיין בהגהות שנדפס בשמי בספר באר הגולה בזה הענין:

וגם כאן ביאר לנו המדרש רבה כי היה הכל גלוי וידוע לפניו פגם דור המבול וביאת נח אל התיבה ועת שיצא מן התיבה, ונרמז קצת בפסוק הנ"ל וידבר אלהים פירש רש"י הצדיקים מהפכין מדת הדין למדת הרחמים, פירוש כי אלהים גימטריא הטבע, והיינו שלא יצא מן התיבה עד שהראה לו כי אפילו הדין מסכים עמו והכל היה בלוח המסודר בטבע ששת ימי בראשית וצפה והביט אל צדקתו. ומה שאמרו משל לסופר ופרנס וכו', רמזו בדבריהם לסוד הנעלם כמו דאיתא כי תפארת ויסוד עלו למעלה כל ימי משך המבול במוח חכמה ובינה, כי לא היה מן הצורך לשום יחוד ולא היה איתערותא דלתתא, וכדוגמתם נכנס נח אל התיבה ונתכסה שם, ועל כן נאסרו בתשמיש כנודע, רק שנעשה על ידי ביאתו אל התיבה איזה יחוד דקה מן הדקה להיות קיום העולם על ידו, ואחר כך בששב וינחם ה' והספירות הנ"ל באו אל מקומם הראשונה אז אמרו לנח היושב במקומם ועשה היחוד צא כי מעתה אין העולם צריך לזה, והבן:

את קשתי נתתי בענן וגו'. הנה אמרו חז"ל (כתובות עז ב) ששאל רבי שמעון בר יוחאי ע"ה לרבי יהושע בן לוי נראתה הקשת בימיך אמר ליה הן אמר ליה אם כן לאו אתה בר ליואי עיין שם. והמאמר צריך הבנה, כיון שראינו הפעם שלא הביא נח הצדיק יכול להגין על בני דורו, אם כן מה כל כך התימה בדורות אחרונים כמו

בימי רבי יהושע בן לוי גם אם נראתה הקשת בימיו מכל מקום אפשר שהיה צדיק גדול דק שאין דורו זכאי לכך לכן צריכים לקשת ואם כן מה חרי האף הגדול הזה שאמרו לו אם כן לאו אתה בר ליואי:

ואפשר לתרץ דהנה האלשיך הקדוש פירש על מאמר חז"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"א) כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, הטעם לזה כי בודאי מן הנמנע לצדיק יחידי בלי זכות דורו כלל להביא מלך המשיח ולבנות בית המקדש, ועם כל זה חייב כל אדם מישראל לתקן מעשיו וימיו ושנותיו ולעשות על כל פנים הכנה לגאולה שלא יהיה העיכוב מצדו חס ושלום. וזהו שאמרו כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו דייקא, פירוש שלא השגיח על ימיו ושנותיו שיהיו מתוקנים וראויים לבנין בית המקדש כאילו נחרב בימיו, עכ"ל, ודברי פי חכם חן:

ומעתה נחזי אנן ונימא כזאת בענין הקשת, הגם שמן הנמנע לצדיק יחידי להגן על כל בני דורו וכמו שמצינו בדור המבול, עם כל זה אין אדם מישראל יוצא ידי חובתו כי אם לעבוד ה' יתברך בעוז ותעצומות עד שהוא מצד עצמו על כל פנים לא יצטרך לקשת. וזה ששאל רבי שמעון בר יוחאי לרבי יהושע בן לוי נראתה הקשת בימיך, פירוש תקנת ימיך עד שלא הוצרכת מצד עצמך לקשת. והשיב לו בענותנותו הן. ועל זה אמר לו אם כן לאו אתה בר ליואי, ואתי שפיר:

ומעתה נבאר פגם דור המבול וענין הקשת מה שהוא שייך לזה. מן הידוע כי בוראינו יתברך שמו עילת על כל העילות דלית מחשבה תפיסא בו כלל שעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם לא היה רק לבעבור חפצו ורצונו בעושי רצונו ויקרא בהם אלהותו יתברך, והחקירה הגדולה שנתחבטו בה שאיך יתכן חפץ ורצון לבוראינו המופשט מכל מדה וציור, תשובתינו על זה שאנחנו מאמינים בני מאמינים אמונתינו לעד קיימת שבודאי נתלבש בבחינת רצון לרצונו בעבודת ישראל ובתורה ואין להבין הדבר על בוריו. וכבר הניח הרמב"ם ז"ל (הלכות תשובה פ"ה ה"ה) יסוד אמיתי בזה על פי הכתוב (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. והחוקר לדעת ולהבין מחשבת יוצרנו סכל הוא כי לית מחשבה תפיסא ביה, והנה הרבה טועים על ידי זאת החקירה כרעו ונפלו ומעדו מאמונת יוצרנו ובמשה ובישראל עמו, והחקירה הזאת תמעום עד שפגמו ברעוא דרעוין ואמרו כי נברא העולם מבלי כוונת מכוון עד שלפי דעתם אין צורך לבורא יתברך שמו בעבודת עמו, וכמו שהארכתי מזה הרבה בהגהות לספר גבורות ה' יעוין שם, וזה הוא עמק עכור

לכל מעדי רגל הנדים ונעים מעל משכן ה' ותורתו ומצוותיו:

וכן היה פגם דור המבול ולכן השחיתו את דרכם ופגמו בזרע לבטלה להורות על שפעת המשפיע ללא צורך, וזיוגו מין בשאינו מינו להורות על עירוב הנבראים שלא היתה בכוונה וסדר רק הכל במקרה. וכל כך גדול כח הפגם עד שנקם ה' באויביו מדה במדה והוריק עליהם מי המבול בלי מדה ושיעור וצמצום כרצונם בהשפעה בלי צמצום לאבד כל זכר למו, ואחרי כן כאשר שב ה' וינחם על הרעה ויכלא הגשם מן השמים והביט אל נח ויאמר לא אוסיף עוד לקלל וגו' את קשתי נתתי בענן, פירש ברמז במלת ענן על החסד הגדול, וכמו שמובא בזוה"ק (ח"ב נח א) בפסוק (שמות כד, יח) ויבוא משה בתוך הענן שהוא מלאך מיכאל כהנא רבא עיין שם. והענן מכונה גם כן בשם עב שמספרו עולה חסד, ומלת קשת מורה על בחינת גבורה כמו שנאמר (שמואל - א א, טו) אשה קשת רוח אנכי. ולכן אמר ה' את קשתי נתתי בענן, נתתי דייקא לשון עבר, פירוש כאשר בראתי עולמי שלא כדעת החוטאים רק נתתי בחינת הגבורה בתוך החסדים שלא יתפשטו החסדים עד בלי די ויהיה מן הנמנע להנבראים להכיל אותם ולכן עשיתי שיעור וגבול אם כן הגבורה עצמה הוא ענין חסד, ולכן והיה בענני ענן על הארץ, פירוש בכל זמן שירבו ההשפעות הנרמזים בחסדים ונראתה הקשת יהיה כמו כן בחינת גבורה להגבילם שלא יזולו בלי די כמו בדור המבול רק בבחינת גבורת קשת שיש לו שלושה גוונים הרומזים על האבות ועל פיהם יתקיים העולם כראוי, והבן:

וזה וראיתיה לזכור ברית עולם, ואיתא בזוהר שהה"א רמוזה אל המלכות, פירוש הענין שהבטיח הקדוש ברוך הוא שההשפעה תהיה נובעת על פי המלכות שימליכו אותו בני ישראל ועל פי סדר עבודתם ואז יהיה נאה להם ונאה לעולם:

בהפטרה

ושמתי כדכוד שמשותיך וכל גבולך לאבני חפץ (ישעיה נד, יב). איתא בילקוט (ישעיה רמז תעח) מהו כדכוד פליגי בה תרין מלאכי ברקיעא מיכאל וגבריאל ותרין אמוראי בארעא יהודה וחזקיה בני רבי חייא, חד אמר שהם וחד אמר ישפה, וקודשא בריך הוא אמר ליהוי כדין וכדין. וכל גבולך לאבני חפץ, אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה ישראל מתחמין על ידי עפר וצרורות אבל לעתיד יהיו מתחמין על ידי אבני כסף וזהב ומרגליות עכ"ל:

הנה ענין פלוגתת המלאכים והאמוראים היא לדעת על ידי מי תהיה הגאולה, כי יש צדיקים שעיקר עבודתם על ידי

עסקם כל היום בתורה הנקרא שהם אותיות משה כי כל התורה נקראת על שמו ככתוב (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, ויש צדיקים שעיקר עבודתם על ידי התפילה ויחודים הנקראים ישפה שהצירוף מורה יש פה. וקודשא בריך הוא אמר ליהוי כדין וכדין דהיינו שסולו מחמדים וממתקים הן התורה הן התפילה רק בעולם הזה כל ימי משך החורבן העבודה ללקט שושנים הניצוצי קדושה מתוך עפר וצרורות, דהיינו על ידי צרות רעות ושיעבודים רחמנא ליצלן אשר הצדיקים עומדים בנסיונם ועובדים ה' יתברך, אבל לעתיד שיעביר רוח טומאה מן הארץ ונגלה כבוד ה' ואז תהיה העבודה באהבה ורשפי אש הנגלות מבלי לבוש, וזה נקרא אבני כסף וזהב.

בצדקה תכונני (ישעיה נד, יד). להסביר הענין, וגם מה דאיתא (פסחים קיט א) שהקב"ה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד לקבל בעלי תשובה. כי בודאי היא חוצפה גדולה לעמוד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לבקש מחילה לחטאיו וכי באיזה אנפין יקום קמי מלכא קדישא, וכל העולמות אינם מניחין לעלות תפילות זה האדם רק על דרך זה שיבקש האדם מאת ה' יתברך בדרך צדקה שיעשה עצמו כעני בפתח, ולזה צריך האדם גם כן לעשות צדקה עם העניים ואביונים כי במדה שאדם מודד מודדין לו, ואם כן על ידי זו הצדקה שעושה עושה לו רגלים לכנוס לפני ולפנים לבקש מחילה על חטאיו ממנו יתברך ומצדק נעשה צדקה. וזה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד, כי בודאי מחמת גדולת ורוממות הבורא יתברך אי אפשר לקרב אליו יתברך אך מגודל רחמנות הבורא יתברך כביכול משפיל עצמו מכסא כבודו הוא גודל מלכותו ורוממותו כדי לקבל שבים, וזהו מתחת כסא כבודו:

והנה כשה' יתברך מביא עליו איזה יסורין ומחליש כח היצר וישוב לבו אל הבורא יתברך נמצא אז בודאי מתחרט על מעשיו ולא יהרהר אחר מדותיו ולא יבעט ביסורין, אבל מי שמתחרט על מעשי הצדקה והמצוה שעשה מחמת שלא הגיע אליו תועלת הפעולה הצריך לה ודאי איהו רע, וכדאיתא בש"ס בראש השנה (ד א) גבי מעשה דכורש החילוק שבין בני ישראל לעובדי כוכבים ומזלות. וכמו שהקשו לחכם אחד מניין בא זה שאדם חולה ופיזר מעותיו לעניין לומר תהלים בעדו כנהוג ואף על פי כן לא הגיע אליו רפואה על ידי זה, והשיב שזה אינו מן הנמנע, כי כשהאדם אינו עושה רק תליפין עם העניים שנותן להם מעות והם אומרים לו תהלים מאין יבוא הרפואה רק צריך האדם לכוון כפשוטו שבודאי לא בא אליו כזאת כי אם למען הזכירו לשלם הצדקה

הנקצבת לו, כי לכל אדם נקצב לו מראש השנה כמה צדקה יתן בזו השנה, נמצא כוונתו אינו רק למעשה הצדקה בעבודת ה׳ יתברך, ואם כן בודאי ה׳ יתברך ירפאהו בעבור שחשלים חובתו:

עבודת ישראל בראשית פרשת לך לך

ומלכי צדק מלך שלם וגו׳ ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו׳. איתא בזוה״ק (ח״א פז א) ברוך אברם, כמה דאמרין ברוך אתה רזא דמלה תיקונא דברכאן אינון עכ״ל. ונראה לפי עניות דעתי ביאור קצת לדבריו הקדושים על פי הקדמה מרבותינו נ״ע שפירשו פסוק בתהלים קפיטל ק״ל (פסוק ד) אתה כהן לעולם. פירוש דאנה אנחנו קרוצי חומר מלאי חטא ועוון ואף על פי כן אנו זוכים לדבר ולהתחנן לפני מלך הכבוד הוא היוצר כל דלית מחשבה תפיסא ביה, וגם אנו קוראין אותו בלשון אתה כאשר ידבר איש אל הנצב לעומתו, זהו בודאי חסד גדול ופלא מרחמי ה׳ יתברך המרחם על בריותיו, וידוע כי ענין החסד מכונה תמיד בשם כהן איש חסד, וזה פירוש אתה, מה שאנו זוכים לדבר לך בלשון אתה הוא כהן לעולם היינו מפני כי לעולם חסדו עכ״ל:

על כן נראה לפרש כן דברי הזוהר ברוך אברם כמה דאמרינן ברוך אתה, דהיינו מה שאנו זוכין לומר ברוך אתה הוא בחינת החסד מה שנרמז במלת אברם שהוא גם כן איש החסד כנודע. ולפי זה מסיים שם שפיר רזא דמלה תיקונא דברכאין אינון, פירוש שרמז כאן סוד סדר התפילה, וכן יש לפרש הפסוק אתה כהן לעולם כנ״ל, על דברתי מלכי צדק, פירוש כמו שרמז מלכי צדק כפירוש הזוהר הנ״ל, וגם כי ענין הקפיטל הנ״ל כולו סובב על אודות אברהם כפירוש רש״י שם:

ונוכל עוד לומר איזה רמז בפסוק זה, לפי שאמרו חז״ל (ברכות ד ב) סדר התפילה אומר קודם אדני שפתי תפתח (תהלים נא, יז), ופירוש דבריהם, כדי להמליך הבורא ברוך הוא מקודם שמבלעדי חסדו ורצונו אין לנו אפילו בחינת שפתים לצפצף לפניו, ואנו מתפללים אדני שפתי תפתח וזה פירוש הפסוק אתה כהן לעולם כנ״ל, זה חסדך, על דברתי מלכי צדק, פירוש מה שאנו זוכים לדבר אליך וקוראים לך מלכי צדק שהוא האדנות ובזה נפתחים שערי צדק מלכותא קדישא כנודע בפירוש הפסוק אדני שפתי תפתח מהאר״י ז״ל. ולכן אתי שפיר הלשון על דברתי שכתב רש״י שם היו״ד יתירה והיה לו לומר דברת עיין שם. והשתא אתי שפיר שאמר דוד על עצמו שזה מחסדך שאני מדבר אליך בלשון מלכי צדק:

וזהו שאמרו חז״ל (ברכות ט ב) בענין סמיכת גאולה לתפילה דהפסוק הזה

לא הוי הפסק דכיון דתקינו רבנן כתפילה אריבתא דמיא עכ"ל, ואל"ף מתחלף בעי"ן והוי כמו ערוכתא, פירוש דבזה הפסוק אנו צריכין כל סדר התפילה שבזה אנו ממליכין לבוראנו שמבלעדו מי שם פה לאדם, וזה השעה לה' הוא המלכות, והבן:

ויתן לו מעשר מכל. אדמו"ר האלהי מוהד"ב זצ"ל אמר רמז כי מלכי צדק מלך שלם משך בקדושתו אות ה' לאברהם מה שאחר כך קבא לו א' שם חדש אברהם, וזה שנרמז ויתן לו מעשר מכל, כי כל עולה חמשים והמעשר ממנו חמשה הוא אות ה', וזה שנתן לאברהם:

והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. יש לומר שאברהם בעצמו חשב זה להקב"ה לצדקה שעשה עמו שנתן לו שכל להאמין בה' אחד. וקרוב לזה פירוש הפסוק (דברי הימים - א כט, יא) לך ה' הממלכה, ולא כתיב המלוכה רק הממלכה דהיינו גם כן שדוד המלך ע"ה אמר לך ה' שהכל שלך הוא אפילו מה שממליכין אותך הוא מכח שלך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. והעושר והכבוד מלפניך, פירוש שכל העושר והכבוד הוא רק מלפניך שיכול לעמוד מלפניך לעבוד אותך:

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים וגו' והיה שמך אברהם. מן הידוע כי בשביל אברהם נוסדה הארץ וכל צבאיה, כמו שנרמז בפסוק (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ראשי תיבות תהו שהיה עולם תוהו ובוהו עד שזרח אור אברהם אותיות בהבראם, ובשבילו נתקן השמים והארץ, וכמו שמובא בזוה"ק (ח"א פו ב) עיין שם. ונוכל לומר כי הקדוש ברוך הוא גילה לו הסוד הזה באלה הדברים אני הנה בריתי אתך, דהברית נקרא על קיום העולם כמו שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, וגילה לו הקדוש ברוך הוא כי כל עיקר הברית הוא אתך פירוש בשבילך:

ואל תתמה על אברהם שלא השיג זה בעצמו הגם שהשיג כל התורה עם הצירופים כנודע. יש לומר, האחד, כי מדרך הצדיק האמיתי להיות דכא ושפל רוח ולא יגבה לבו חלילה בשום ענין להאמין בעצמו כי בשבילו נברא העולם, הגם שאמרו חז"ל (סנהדרין לז א) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, לא חס ושלום כיוונו לנשא ולנטל את רוח האדם על ידי זה, ואדרבה שיכנע וישפל ביראה ופחד שאפשר שבשבילו נברא העולם אם כן הוא צריך לעבוד לה' בכל מיני עבדות מה שיש בכוחו וכל מה שהוא עובד הוא מקצר עדיין כנגד מה שהוא חייב לעבוד:

ואפשר עוד לומר, כיון שהיה שמו קודם אברם בלא ה' אם כן לא היה

עדיין הצירוף בהבראם רמז על שמו, לכן לא נגלה אליו הסוד הזה עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא הנה בריתי אתך והיה שמך אברהם, וניחא הצירוף כראוי:

והנה רש"י פירש שמקודם היה שמו אברם אב לארם ועתה הוא אב להמון, ורי"ש של אברם לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרה נתרעמה עד שהוסיפוה ליהושע על שמו עכ"ל וקשה אם כן יגרע גם כן הרי"ש ויוסיפו אחר כך בשם צדיק אחר כמו היו"ד של שרה, והדבר נפלא מלהבין דמאי שנא. ויש לומר על פי דברי האר"י ז"ל שכתב בפסוק ואת לוט ואת רכושו בן אחי אברם (בראשית יד, יב) ראשי תיבות רבא שהיה נשמת רבא בלוט ונשבה אצל המלכים עד שהשיבו אברהם עיין שם. אם כן יש לומר שכיון שהשיבו אברהם ופדה יקר מזולל לכן נכלל נשמת רבא באברהם בשלוש אותיות ראשונות משמו אברהם ולכן הרי"ש לא זזה ממקומה:

והקימותי את בריתי ביני ובינך. מהידוע כי ימין נקרא המדה המשפעת והיא נקראת מדת החסד כמו שנאמר (תהלים פט, ג) עולם חסד יבנה, שבמדת החסד נברא העולם. והשמאל נקרא מדת הגבורה המצמצם ומגביל ההשפעה. ועל פי שניהם נברא העולם כידוע דברי חז"ל (חגיגה יב א) כי היתה התפשטות הבריאה לבלי סוף עד שגער הקדוש ברוך הוא ואמר די והוא כח המגביל. והנה בין מדות ימנית ושמאלית יש מדה ממוצעת הוא המכריע ונקרא צדיק יסוד עולם המקבל מהם ומנהיג ההשפעה כסדר באורח מישור, וזה נקרא הקמת ברית כנודע. והנה לכל משפיע צריך להיות בחינת מקבל כנגדו כי בלאו הכי אינו משפיע, ובודאי מהראוי שיהיה המקבל בצורת המשפיע דהיינו ימין ושמאל ומדה ממוצעת. וזהו שאמר והקימותי את בריתי ביני ובינך, וזהו סוד כי אות הוא ביני ובין בני ישראל (שמות לא, יז), והמשכיל יבין:

ואגב אבאר מה שכתב האר"י ז"ל בכוונת שמונה עשרה בסופי תיבות הטוב שמך ולך נאה להודות שם כה"ת עיין שם. נראה הטעם מפני כי בשלוש אחרונות נעשה היחוד וצריך להיות שמירה שלא תאבד ההשפעה רק שתקלוט, לכן כתב לכוון בשם זה שהוא טוב להריון כי שם זה הוא כח מגביל והוא היוצא מסופי תיבות הנך הרה ויולדת (בראשית טז, יא) עיין מזה במקום אחר. והנה האר"י ז"ל כתב לכוון בברכת שים שלום שם הוי"ה עם אלהי"ם משולבים דהיינו אי"להוי"ה"ם עיין שם והוא בסוד היחוד שנכלל המשפיע במקבל וכן שם הוי"ה בשם אלהי"ם יסדר הצירוף ראש השם עם סופו הוי אותיות א"ם שהמקבל מצייר ההשפעה בציור ולד ונקרא אם ונשאר אותיות יל"ה שגימטריא מ"ה שעל ידו נעשה היחוד. ושאר אותיותיהם

הוי"ה עם יל"ה עולים מספר ע"א כנגד סנהדרין שהיו כחצי גורן עגולה (סנהדרין לז ב), והמבין יבין:

איתא בילקוט (שיר השירים רמז תתקצג) שימני כחותם על לבך (שיר השירים ח, ו) זה אברהם שהיה דבק בהקב"ה כחותם, כחותם על זרועך זה יצחק שהיה דבק בהקב"ה כחותם תפילין בזרוע. כי עזה כמות אהבה זה יעקב שנאמר (מלאכי א, ב) ואוהב את יעקב, ושפיה ושפי אש שיהיה זיוון של צדיקים כרשפי אש, צדיק כתמר יפרח (תהלים צב, יג) כמו תמר שיצאה לשריפת אש ואז נתביישו שונאיהן כן כל הצדיקים יבושו כל שונאיהם עיין שם:

ביאור הדברים, כי אברהם אבינו ע"ה היה דבוק כחותם, כי החותם מצייר צורתו במה שכנגדו כמו בשעוה וכיוצא בו, דהיינו אם החותם צורתו בולטת שכנגדו שוקע ואם הוא שוקע שכנגדו בולט. וכן הנמשל באברהם אבינו ע"ה שהיה כל כך דבוק בהקב"ה עד שנחקק בו כל כך רצון הבורא עם כל תורתו ומצוותיו עד שהשיג הכל וקיים אפילו עירובי תבשילין, ומחמת דביקותו ברצונו יתברך שמו נחקקו באיבריו כל הרשימו מה שיעשה בהם עד שקיים כל התורה:

ושמעתי אומרים מה שלא קיים אברהם אבינו ע"ה מצות מילה קודם שנצטוה, כי בודאי השיג את המצוה בדעתו רק שהיה רוצה לקיים את המצוה לאחר הציווי כדי שיהיה מצווה ועושה וגדול ממי שאינו מצווה, וכשיקיים מצות מילה בטרם הציווי אי אפשר לקיימה עוד, מה שאין כן שאר המצוות הגם שיצווהו הבורא ברוך הוא אחר כך אפשר לו לקיימם עוד:

ונוכל לומר על קדושת אבינו אברהם הגם שלא קיים מצות מילה קודם הציווי, מכל מקום לבו התלהב בקרבו בהשתוקקתו וכלות נפשו לומר מתי יבוא לידי ואקיימנה. וזה ענין התשוקה הוא בהתלהבות יותר מאחר כך שבא לבחינת מעשה, כמו הגחלת הנראות עוממות ואש סתרים תבער בם והם רותחים מאוד בלא יוכלו יגעו בם ונקרא יחוד נסתר בהצנע. וזהו שכתב האר"י ז"ל בכוונת תפילת מנחה לפנות היחוד מהחזה ולמעלה עיין שם. רומז כי שם הכוונה אל אהבה מסותרת ולא בגלוי כמו בשחרית, דו"ק והבן:

כחותם על זרועך, שהיה דבוק כתפילין המרמז בשמאל לבחינת גבורה באיתגליא כי הגבורות מגולים יותר מהחסדים, וזהו סוד והם בזרוע באי עדיך. ואף על גב דכתיב (שמות יג, ט) והיה לך לאות ודרשינן (מנחות לז ב) ולא לאחרים לאות שיהיה באיתכסיא, עם כל זה אפשר שיתגלה לעתיד כבוד ה' ואף על פי כן יתקיים והיה לך לאות ולא לאחרים,

דהיינו שיתגלה כי אות האהבה מה' לבני ישראל לבדם ולא יתערב זר בשמחתם. ואחר כך הוא המכריע הוא יעקב שמאהבה שאהבנו נתגלו שנים עשר שבטי ישורון וכל הצדיקים שיהיו אחד כך ויהיה זיוון כרשפי אש שיתגלה התלהבותם לה', ועל ידי כן יתבער וישרפו ויעבור רוח הטומאה מן הארץ ואז יהיה התלהבותם ברשפי אש לה' אשר מסרו נפשם תמיד לה' כאש של תמר שיצאה לשריפה ומזה האש עצמו היה הבירור ונתביישו שונאיה, כן יבושו כל שונאי יראי ה' במלוך ה' לבדו על כל הארץ במהרה בימינו:

בהפטרה

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור (ישעיה מ, כז). זה הוא הויכוח שנתווכח ישעיה הנביא עם אנשי דורו על אשר לא הביטו אל פעולת ה' ומעשהו והסירו השגחת הבורא יתברך מעליהם באומרם שאין זה כבודו יתברך שישים תמיד השגחתו על ברואי מטה השפלים ונבזים רק היו עובדים לכוחות אחרים לצבא השמים. אבל זה הוא אדרבה מדרך הכפירה רחמנא ליצלן, כי המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא אין סוף ברוך הוא וכולם נסקרין לפניו בסקירה אחת ואין חקר לתבונתו יכול להשגיח על כל העולם כאחד ולא יקל כבודו בזה:

וזהו אומרו למה תאמר יעקב, רמז לעמי הארץ שאינם מבינים כל כך פעולת ה' ואמיתות הבורא יתברך, ואמר להם למה תאמר, ואמירה הוא לשון רכה שעוונם אין גדול כל כך מחמת חסרון ידיעתם, אבל ותדבר ישראל רומז על לומדי תורת ה' ואמר להם לשון דיבור שהוא קשה שגדול עוונם מנשוא שאינם חסרים רק האמונה, נסתרה דרכי מה' הוא מעשי האדם ותחבולותיו אך שאמר כוחי ועוצם ידי וגו'. ומאלהי משפטי יעבור הוא הנהגת העולם וכל השתנותו יעבור מלפניו באומרם שהכל מוטבע בעולם להתנהג כן. הלא ידעת וגו' ה' בורא קצות הארץ רצה לומר על דרך דאיתא בגמרא (חגיגה יב א) שאמר לעולמו די כי הבורא יתברך הוא אין סוף וכוחותיו הם אין סוף וכשאמר שיברא העולם היה העולם מתפשט עד אין סוף, והיצרך לבראות לו קיצין והוא הכח המגביל שלא יתפשט יותר וזהו בורא קצות הארץ:

נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, הוא דיבור נפול ומפרש המתרגם דיבור נותן ליעף כח קאי על ה' יתברך שנותן ה' יתברך לאדם שכל לעבדו ולעסוק בתורתו, ולאין אונים עצמה ירבה זה בא לו משכלו מחמת שעובד ה' יתברך, ובוראי השכל נקרא כח כי כל כוחות האדם הם על ידי השכל המתפשט בכל איבריו, ואם

יהיה איזה חסרון באבר אחד הוא מחמת שאין השכל מתפשט בו, ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו, רצה לומר אותם שהם סוברים שכוחותם ושכלם הוא משלהם ובידם, הבחירה והרצון לעשות כרצונם וחפצם ומסיימים השגחת פרטיות הבורא מעליהם, המה יעפו ויגעו וכשל ישכלו. אבל וקוי ה' יחליפו כח, מחמת שהם מחזירין תמיד כוחותיהם ושכלם אל הבורא יתברך באומרם אליו יתברך הכל שלך הוא ומידך נתנו לך ומחזירים תמיד בכל רגע ורגע כוחותיהם למקורם, ואז הבורא יתברך מחליף כוחותיהם ומחדש להם שכלם, כמו שנפש האדם בדם הוא ומקור הדם הוא בלב וכשהדם חוזר תמיד למקורו אל הלב ומתחלק שמה אזי נתחדש תמיד ויעמוד על עומדו ובריאתו ובאם שיסתום איזה צינור דם שלא ישוב למקורו אזי יחלש האדם, וכן המים כתיב (קהלת א, ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו' אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת, ובאם לא יחזרו המים למקורם אזי יסריחו המים כי כל חיות העולם הוא ברצוא ושוב, ולזה אמר וקוי ה' יחליפו כח. אבל הנערים והבחורים שאינם מחזירים הכח אל הבורא יתברך ואם כן הוא נפסק ממקורו ממילא נפסד והולך לו, וזה כשל יכשלו יעלו אבר כנשרים שלזה נקרא נשר על שמנשר ומשליך תמיד הנוצות שלו ואחר כך גדלים לו נוצות אחרים, כמו כן קוי ה' יעלו אבר כנשרים שמחזירים כוחותיהם למקורם ומתחדש להם כוחות אחרים:

החרישו וגו' אז ידברו וגו' (ישעיה מא, א). כמו שפירש רש"י (דברים א, א) גבי משה שקיהל לכל ישראל ואמר להם התוכחות שלא יאמר אחד אילו הייתי שם כך וכך הייתי משיבו. כן ישעיה אמר החרישו וגו' אז ידברו יחדיו למשפט נקרבה, משפט הוא לשון בירור דברים ונראה דבר מי יקום אם תוכלו להשיבני. ואמר להם מי העיר ממזרח זה אברהם צדק יקראהו לרגליו שהרגיל שמו של צדיקו של עולם בפי בריותיו, יתן לפניו גוים וגו' אורח ברגליו לא יבוא, שכל מה שעשה ורדף המלכים בודאי ברגליו לא יבוא ולא בכחו עשה כל זאת רק מי פעל ועשה קורא הדורות מראש, כי העולם נברא בזכות אברהם כמה דאת אמר (בראשית ב, ד) בהבראם באברהם (בראשית רבה יב, ט), וקודם שנברא העולם עלה לפניו יתברך אהבת אברהם דחימו ובגא עולמו. נמצא עליו כל העולם עומד ובכח זה רדף אחר המלכים ונצחם והכניע כל העולם לשמו:

וזהו שאמר הכתוב (בראשית טו, ה) הבט נא השמימה וספור הכוכבים, ספור הוא לשון בהירות והארה. וזה שדרשו חז"ל (בראשית רבה מד, יב) שהעלהו למעלה

מכיפת הרקיע, רצה לומר שהראהו שהוא למעלה מכל העולמות והוא המאיר בכל הכוכבים ומזלות ובגינו כולם עומדים וקיימים, ולכך השוו כולם להמליך את אברהם עליהם לפי שראו שבצילו הם חיים והוא עיקר כל העולמות. ואמר לו כה יהיה זרעך, רצה לומר אף בדורות האחרונים יהיו כל העובדי כוכבים ומזלות נכנעים לפני ישראל שאף על פי שאינהו לא חזי מזלייהו חזי והם שרי מעלה שהם מבינים גדולת ישראל ומעלתם אין שעל פיהם הם חיים וקיימים והם נכנעים לפניהם אמן כן יהי רצון:

עבודת ישראל בראשית פרשת לך לך

ומלכי צדק מלך שלם וגו׳ ויאמר ברך אברם לאל עליון וגו׳. איתא בזוה״ק (ח״א פז א) ברוך אברם, כמה דאמרינן ברוך אתה רזא דמלה תיקונא דברכאן אינון עכ״ל. ונראה לפי עניות דעתי ביאור קצת לדבריו הקדושים על פי הקדמה מרבותינו נ״ע שפירשו פסוק בתהלים קפיטל ק״י (פסוק ד) אתה כהן לעולם. פירוש דהנה אנחנו קרוצי חומר מלאי חטא ועוון ואף על פי כן אנו זוכים לדבר ולהתחנן לפני מלך הכבוד הוא היוצר כל דלית מחשבה תפיסא ביה, וגם אנו קוראין אותו בלשון אתה כאשר ידבר איש אל הנצב לעומתו, זהו בודאי חסד גדול ופלא מרחמי ה׳ יתברך המרחם על בריותיו, וידוע כי ענין החסד מכונה תמיד בשם כהן איש חסד, וזה פירוש אתה, מה שאנו זוכים לדבר לך בלשון אתה הוא כהן לעולם היינו מפני כי לעולם חסדו עכ״ל:

על כן נראה לפרש כן דברי הזוהר ברוך אברם כמה דאמרינן ברוך אתה, דהיינו מה שאנו זוכין לומר ברוך אתה הוא בחינת החסד מה שנרמז במלת אברם שהוא גם כן איש החסד כנודע. ולפי זה מסיים שם שפיר רזא דמלה תיקונא דברכאין אינון, פירוש שרמז כאן סוד סדר התפילה, וכן יש לפרש הפסוק אתה כהן לעולם כנ״ל, על דברתי מלכי צדק, פירוש כמו שרמז מלכי צדק כפירוש הזוהר הנ״ל, וגם כי ענין הקפיטל הנ״ל כולו סובב על אודות אברהם כפירוש רש״י שם:

ונוכל עוד לומר איזה רמז בפסוק זה, לפי שאמרו חז״ל (ברכות ד ב) סדר התפילה אומר קודם אדני שפתי תפתח (תהלים נא, יז), ופירוש דבריהם, כדי להמליך הבורא ברוך הוא מקודם שמבלעדי חסדו ורצונו אין לנו אפילו בחינת שפתים לצפצף לפניו ואנו מתפללים אדני שפתי תפתח וזה פירוש הפסוק אתה כהן לעולם כנ״ל, זה חסדך, על דברתי מלכי צדק, פירוש מה שאנו זוכים לדבר אליך וקוראים לך מלכי צדק שהוא האדנות ובזה נפתחים שערי צדק מלכותא קדישא כנודע בפירוש הפסוק אדני שפתי תפתח מהאר״י ז״ל.

ולכן אתי שפיר הלשון על דברתי שכתב רש"י שם היו"ד יתירה והיה לו לומר דברת עיין שם. והשתא אתי שפיר שאמר דוד על עצמו שזה מחסדך שאני מדבר אליך בלשון מלכי צדק:

וזהו שאמרו חז"ל (ברכות ט ב) בענין סמיכת גאולה לתפילה דהפסוק הזה לא הוי הפסק דכיון דתקינו רבנן כתפילה אריכתא דמיא עכ"ל, ואל"ף מתחלף בעי"ן והוי כמו עריכתא, פירוש דבזה הפסוק אנו עורכין כל סדר התפילה שבזה אנו ממליכין לבוראנו שמבלעדו אי שם פה לאדם, וזה השער לה' הוא המלכות, ונבן:

ויתן לו מעשר מכל. אדמו"ר האלהי מוהד"ב זצ"ל אמר רמז כי מלכי צדק מלך שלם משך בקדושתו אות ה' לאברהם מה שאחר כך קרא לו ה' שם חדש אברהם, וזה שנרמז ויתן לו מעשר מכל, כי כל עולה חמשים והמעשר ממנו חמשה הוא אות ה', וזה שנתן לאברהם:

והאמין בה' ויחשבה לו צדקה. יש לומר שאברהם בעצמו חשב זה להקב"ה לצדקה שעשה עמו שנתן לו שכל להאמין בה' אחד. וקרוב לזה פירוש הפסוק (דברי הימים - א כט, יא) לך ה' הממלכה, ולא כתיב המלוכה רק הממלכה דהיינו גם כן שדוד המלך ע"ה אמר לך ה' שהכל שלך הוא אפילו מה שממליכין אותך הוא מכח שלך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. והעושר והכבוד מלפניך, פירוש שכל העושר והכבוד הוא רק מלפניך שיכול לעמוד מלפניך לעבוד אותך:

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים וגו' והיה שמך אברהם. מן הידוע כי בשביל אברהם נוסדה הארץ וכל צבאיה, כמו שנרמז בפסוק (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ראשי תיבות תהו שהיה עולם תוהו ובוהו עד שזרח אור אברהם אותיות בהבראם, ובשבילו נתקן השמים והארץ, וכמו שמובא בזוה"ק (ח"א פו ב) עיין שם. ונוכל לומר כי הקדוש ברוך הוא גילה לו הסוד הזה באלה הדברים אני הנה בריתי אתך, דהברית נקרא על קיום העולם כמו שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, וגילה לו הקדוש ברוך הוא כי כל עיקר הברית הוא אתך פירוש בשבילך:

ואל תתמה על אברהם שלא השיג זה בעצמו הגם שהשיג כל התורה עם הצירופים כנודע. יש לומר, האחד, כי מדרך הצדיק האמיתי להיות דבק בשפל רוח ולא יגבה לבו חלילה בשום ענין להאמין בעצמו כי בשבילו נברא העולם, הגם שאמרו חז"ל (סנהדרין לז א) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, לא חס

ושלום כיוונו לנשא ולנטל את רוח האדם על ידי זה, ואדרבה שיכנע וישפל ביראה ופחד שאפשר שבשבילו נברא העולם אם כן הוא צריך לעבוד לה' בכל מיני עבדות מה שיש בכוחו ובכל מה שהוא עובד הוא מקצר עדיין בנגד מה שהוא חייב לעבוד:

ואפשר עוד לומר, כיון שהיה שמו קודם אברם בלא ה' אם כן לא היה עדיין הצירוף בהבראם רמז על שמו, לכן לא נגלה אליו הסוד הזה עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא הנה בריתי אתך והיה שמך אברהם, וניחא הצירוף כראוי:

והנה רש"י פירש שמקודם היה שמו אברם אב לארם ועתה הוא אב להמון. ורי"ש של אברם לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרה נתרעמה עד שהוסיפוה ליהושע על שמו עכ"ל. וקשה אם כן יגרע גם כן הרי"ש ויוסיפו אחר כך בשם צדיק אחר כמו היו"ד של שרה, והדבר נפלא מלהבין דמאי שנא. ויש לומר על פי דברי האר"י ז"ל שכתב בפסוק ואת לוט ואת רכושו בן אחי אברם (בראשית יד, יב) ראשי תיבות רבא שהיה נשמת רבא בלוט ונשבה אצל המלכים עד שהשיבו אברהם עיין שם. אם כן יש לומר שכיון שהשיבו אברהם ופדה יקר מזולל לכן נכלל נשמת רבא באברהם בשלוש אותיות ראשונות משמו אברהם ולכן הרי"ש לא זזה ממקומה:

והקימותי את בריתי ביני וביניך. מהידוע כי ימין נקרא המדה המשפעת והיא נקראת מדת החסד כמו שנאמר (תהלים פט, ג) עולם חסד יבנה, שבמדת החסד נברא העולם. והשמאל נקרא מדת הגבורה המצמצם ומגביל ההשפעה. ועל פי שניהם נברא העולם כידוע דברי חז"ל (חגיגה יב א) כי היתה התפשטות הבריאה לבלי סוף עד שגער הקדוש ברוך הוא ואמר די והוא כח המגביל. והנה בין מדות ימנית ושמאלית יש מדה ממוצעת הוא המכריע ונקרא צדיק יסוד עולם המקבל מהם ומנהיג ההשפעה כסדר באורח מישור, וזה נקרא הקמת ברית כנודע. והנה לכל משפיע צריך להיות בחינת מקבל כנגדו כי בלאו הכי אינו משפיע, ובודאי מהראוי שיהיה המקבל בצורת המשפיע דהיינו ימין ושמאל ומדה ממוצעת. וזהו שאמר והקימותי את בריתי ביני וביניך, דהיינו סוד כי אות הוא ביני ובין בני ישראל (שמות לא, יז), והמשכיל יבין:

ואנכ אבאר מה שכתב האר"י ז"ל בכוונת שמונה עשרה בסוף תיבות הטוב שמך ולך נאה להודות שם כה"ת עיין שם. נראה הטעם מפני כי בשלוש אחרונות נעשה היחוד וצריך להיות שמירה, שלא תאבד ההשפעה רק שתקלוט, לכן כתב לכוון בשם זה שהוא טוב להריון מי שם זה הוא כח מגביל והוא היוצא מסופי תיבות הנך הרה ויולדת (בראשית טז, יא) עיין מזה

במקום אחר. והנה האר"י ז"ל כתב לכוון בברכת שים שלום שם הוי"ה עם אלהי"ם משולבים דהיינו אי"לההוי"ה"ם עיין שם וזהו בסוד היחוד שנכלל המשפיע במקבל וכן שם הוי"ה בשם אלהי"ם. וסדר הצירוף ראש השם עם סופו הוי אותיות א"ם שהמקבל מצייר ההשפעה בציור ולד ונקרא אם ונשאר אותיות יל"ה שגימטריא מ"ה שעל ידו נעשה היחוד, ושאר אותיותיהם הוי"ה עם יל"ה עולים מספר ע"א כנגד סנהדרין שהיו כחצי גורן עגולה (סנהדרין לו ב), והמבין יבין:

איתא בילקוט (שיר השירים רמז תתקצג) שימני כחותם על לבך (שיר השירים ח, ו) זה אברהם שהיה דבק בהקב"ה כחותם, כחותם על זרועך זה יצחק שהיה דבק בהקב"ה כחותם תפילין בזרוע. כי עזה כמות אהבה זה יעקב שנאמר (מלאכי א, ב) ואוהב את יעקב, רשפיה רשפי אש שיהיה זיוון של צדיקים כרשפי אש. צדיק כתמר יפרח (תהלים צב, יג) כמו תמר שיצאה לשריפת אש ואז נתביישו שונאיה כן כל הצדיקים יבושו כל שונאיהם עיין שם:

ביאור הדברים, כי אברהם אבינו ע"ה היה דבוק כחותם, כי החותם מצייר צורתו במה שכנגדו כמו בשעוה וכיוצא בו, דהיינו אם החותם צורתו בולטת שכנגדו שוקע ואם הוא שוקע שכנגדו בולט. וכן הנמשל באברהם אבינו ע"ה שהיה כל כך דבוק בהקב"ה עד שנחקק בו כל כך רצון הבורא עם כל תורתו ומצוותיו עד שהשיג הכל וקיים אפילו עירובי תבשילין, ומחמת דביקותו ברצונו יתברך שמו נחקקו באיבריו כל הרשימו מה שיעשה בהם עד שקיים כל התורה:

ושמעתי אומרים מה שלא קיים אברהם אבינו ע"ה מצות מילה קודם שנצטוה, כי בודאי השיג את המצוה בדעתו רק שהיה רוצה לקיים את המצוה לאחר הציווי כדי שיהיה מצווה ועושה וגדול ממי שאינו מצווה, וכשיקיים מצות מילה בטרם הציווי אי אפשר לקיימה עוד, מה שאין כן שאר המצוות הגם שיצווהו הבורא ברוך הוא אחר כך אפשר לו לקיימם עוד:

ונוכל לומר על קדושת אבינו אברהם הגם שלא קיים מצות מילה קודם הציווי, מכל מקום לבו התלהב בקרבו בהשתוקקתו וכלות נפשו לומר מתי יבוא לידי ואקיימנה. וזה ענין התשוקה הוא בהתלהבות יותר מאחר כן שבא לבחינת מעשה, כמו הגחלת הנראות עוממות ואש סתרים תבער בם והם רותחים מאוד בלא יוכלו יגעו בם ונקרא יחוד נסתר מקצנע. וזהו שכתב האר"י ז"ל בכוונת תפילת מנחה לכוון היחוד מהחזה ולמעלה עיין שם. רומז כי שם הכוונה אל אהבה מסותרת ולא בגלוי כמו בשחרית, דו"ק והבן:

כחותם על זרועך, שהיה דבוק כתפילין המרמז בשמאל לבחינת גבורה באיתגליא כי הגבורות מגולים יותר מהחסדים, וזהו סוד והם בזרוע באי עדיך. ואף על גב דכתיב (שמות יג, ט) והיה לך לאות ודרשינן (מנחות לז ב) ולא לאחרים לאות שיהיה באיתכסיא, עם כל זה אפשר שיתגלה לעתיד כבוד ה׳ ואף על פי כן יתקיים והיה לך לאות ולא לאחרים, דהיינו שיתגלה כי אות האהבה מה׳ לבני ישראל לבדם ולא יתערב זר בשמחתם. ואחר כך הקו המכריע הוא יעקב שמאהמה שאהבו נתגלו שנים עשר שבטי ישורון וכל הצדיקים שיהיו אחר כך ויהיה זיוון כרשפי אש שיתגלה התלהבותם לה׳, ועל ידי כן יתבער וישרפו ויעבירו רוח הטומאה מן הארץ ואז יהיה התלהבותם ברשפי אש לה׳ אשר מסרו נפשם תמיד לה׳ כאש של תמר שיצאה לשריפה ומזה האש עצמו היה הבירור ונתביישו שונאיה, כן יבושו כל שונאי יראי ה׳ במלוך ה׳ לבדו על כל הארץ במהרה בימינו:

בהפטרה

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה׳ ומאלהי משפטי יעבור (ישעיה מ, כז). זה הוא הויכוח שנתווכח ישעיה הנביא עם אנשי דורו על אשר לא הביטו אל פעולת ה׳ ומעשהו והסירו השגחת הבורא יתברך מעליהם באומרם שאין זה כבודו יתברך שישים תמיד השגחתו על ברואי מטה השפלים ונבזים רק היו עובדים לכוחות אחרים לצבא השמים. אבל זה הוא אדרבה מדרך הכפירה רחמנא ליצלן, כי המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא אין סוף ברוך הוא וכולם נסקרין לפניו בסקירה אחת ואין חקר לתבונתו יכול להשגיח על כל העולם כאחד ולא יקל כבודו בזה:

וזהו אומרו למה תאמר יעקב, רמז לעמי הארץ שאינם מבינים כל כך פעולת ה׳ ואמיתות הבורא יתברך, ואמר להם למה תאמר, ואמירה הוא לשון רכה שעוונם אין גדול כל כך מחמת חסרון ידיעתם, אבל ותדבר ישראל רומז על לומדי תורת ה׳ ואמר להם לשון דיבור שהוא קשה שגדול עוונם מנשוא שאינם חסרים רק האמונה, נסתרה דרכי מה׳ הוא מעשי האדם ותחבולותיו אך שאמר כוחי ועוצם ידי וגו׳. ומאלהי משפטי יעבור הוא הנהגת העולם וכל השתנותו יעבור מלפניו באומרם שהכל מוטבע בעולם להתנהג כן. הלא ידעת וגו׳ ה׳ בורא קצות הארץ רצה לומר על דרך דאיתא בגמרא (חגיגה יב א) שאמר לעולמו די כי הבורא יתברך הוא אין סוף וכוחותיו הם אין סוף וכשאמר שיברא העולם היה העולם מתפשט עד אין סוף, והוצרך לבראות לו קיצין והוא

הכח המגביל שלא יתפשט יותר וזהו בורא קצות הארץ:

נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, הוא דיבור בפול ומפרש המתרגם דיבור נותן ליעף כח קאי על ה׳ יתברך שנותן ה׳ יתברך לאדם שכל לעבדו ולעסוק בתורתו, ולאין אונים עצמה ירבה זה בא לו משכלו מחמת שעובד ה׳ יתברך, ובודאי השכל נקרא כח כי כל כוחות האדם הם על ידי השכל המתפשט בכל איבריו, ואם יהיה איזה חסרון באבר אחד הוא מחמת שאין השכל מתפשט בו, ויעפו מערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו, רצה לומר אותם שהם סוברים שכוחותם ושכלם הוא משלהם ובידם הבחירה והרצון לעשות כרצונם וחפצם ומסירים השגחת פרטיות הבורא מעליהם, המה יעפו ויגעו וכשל ישכלו. אבל וקוי ה׳ יחליפו כח, מחמת שהם מחזירין תמיד כוחותיהם ושכלם אל הבורא יתברך באומרם אליו יתברך הכל שלך הוא ומידך נתנו לך ומחזירים תמיד בכל רגע ורגע כוחותיהם למקורם, ואז הבורא יתברך מחליף כוחותיהם ומחדש להם שכלם, כמו שנפש האדם בדם הוא ומקור הדם הוא בלב וכשהדם חוזר תמיד למקורו אל הלב ומתחלק שמה אזי נתחדש תמיד ויעמוד על עומדו ובריאתו ובאם שיסתום איזה צינור דם שלא ישוב למקורו אזי יחלש האדם, וכן המים כתיב (קהלת א, ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגו׳ אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת, ובאם לא יחזרו המים למקורם אזי יסריחו המים כי כל חיות העולם הוא ברצוא ושוב, ולזה אמר וקוי ה׳ יחליפו כח. אבל הנערים והבחורים שאינם מחזירים הכח אל הבורא יתברך ואם כן הוא נפסק ממקורו ממילא נפסד והולך לו, וזה כשל יכשלו יעלו אבר כנשרים שלזה נקרא נשר על שמנשר ומשליך תמיד הנוצות שלו ואחר כך גדלים לו נוצות אחרים, כמו כן קוי ה׳ יעלו אבר כנשרים שמחזירים כוחותיהם למקורם ומתחדש להם כוחות אחרים:

החרישו וגו׳ אז ידברו וגו׳ (ישעיה מא, א). כמו שפירש רש״י (דברים א, א) גבי משה שקיהל לכל ישראל ואמר להם התוכחות שלא יאמר אחד אילו הייתי שם כך וכך הייתי משיבו. כן ישעיה אמר החרישו וגו׳ אז ידברו יחדיו למשפט נקרבה, משפט הוא לשון בירור דברים ונראה דבר מי יקום אם תוכלו להשיבני. ואמר להם מי העיר ממזרח זה אברהם צדק יקראהו לרגליו שהרגיל שמו של צדיקו של עולם בפי בריותיו, יתן לפניו גוים וגו׳ אורח ברגליו לא יבוא, שכל מה שעשה ורדף המלכים בודאי ברגליו לא יבוא ולא בכוחו עשה כל זאת רק מי פעל ועשה קורא הדורות מראש, כי העולם נברא

בזכות אברהם כמה דאת אמר (בראשית ב, ד) בהבראם באברהם (בראשית רבה יב, ט), וקורם שנברא העולם עלה לפניו יתברך אהבת אברהם וחימו וברא עולמו. נמצא עליו כל העולם עומד ובכח זה רדף אחר המלכים ונצחם והכניע כל העולם לשמו:

וזהו שאמר הכתוב (בראשית טו, ה) הבט נא השמימה וספור הכוכבים, ספור הוא לשון בהירות והארה, וזה שדרשו חז"ל (בראשית רבה מד, יב) שהעלהו למעלה מכיפת הרקיע, רצה לומר שהראהו שהוא למעלה מכל העולמות והוא האציר בכל הכוכבים ומזלות ובגינו כולם עומדים וקיימים, ולכך השוו כולם להמליך את אברהם עליהם לפי שראו שבצילו הם חיים והוא עיקר כל העולמות. ואמר לו כה יהיה זרעך, רצה לומר אף בדורות האחרונים יהיו כל העובדי כוכבים ומזלות נכנעים לפני ישראל שאף על פי שאינהו לא חזי מזלייהו חזי והם שרי מעלה שהם מבינים גדולת ישראל ומעלתם איך שעל פיהם הם חיים וקיימים והם נכנעים לפניהם אמן כן יהי רצון:

עבודת ישראל בראשית פרשת וירא

וירא אליו ה' באלוני ממרא. גימטריא רפא אותיות פאר, דהיינו במדת תפארת עמודא דכליל כולא. והוא יושב פתח האוהל כחום היום, שאברהם אבינו ע"ה זכה לשבת בדביקות פתח אוהל דא תרעא דמהימנותא מלכותא קדישא. כחום היום בחיבור צדיק יסוד עולם הנקרא חום היום, וממילא שמתלבשים בהם עולמות העליונים עתיק ואריך כנודע, וזה רמוז במלת והוא יושב כי עולם הנסתר נקרא הוא וכמו שכתבתי במקום אחר, ואין נסתר מחמתו (תהלים יט, ז) שבחינת אי"ן נסתר ומתלבש במדת חמתו שהוא זעיר אנפין נקרא שמש כנודע:

והוא יושב פתח האהל כחום היום. איתא במדרש (בראשית רבה מח, ח) פתח טוב פתחת לעוברים ושבים וכו' שאילולי אתה לא בראתי שמים וארץ שנאמר (ישעיה מ, כב) וימתחם כאהל לשבת עכ"ל. הנה אברהם אבינו ע"ה על פי מצות הכנסת האורחים באכילה ושתיה הקריא בפיהם שמו של הקדוש ברוך הוא למען דעת כל עמי הארץ כי הוא הבורא הוא המכלכל וזן ומפרנס את בריותיו כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה נד, ח) ועל ידי זה רבים השיב מעוון והחזירם בתשובה כראיתא במדרש (שם ל, ח) לחד מאן דאמר בן ארבעים ושמונה שנה הכיר את בוראו והיה יושב ומצטער על ימיו שעברו ולא ראו טובה עד שנחמהו הקדוש ברוך הוא ואמר לו טל ילדותך עיין שם. ביאור הבליהם, כי אחר שנתקרב לבוראו בתשובה מאהבה אז זדונות נעשו לו כזכויות כנודע (יומא פו

ב), והטעם מחמת שעל ידי הזדונות בא למעלת בעל תשובה, ומסתמא המתקרבים אל האברהם למדו אורחותיו גם כן לעשות תשובה בשמעם ממנו תנחומי הקדוש ברוך הוא טל ילדותך, כי שני הילדות שלא ידע את בוראו הם מטל לשנים הטובות הבאות והם היו הגורמים להיות בעל תשובה כל ימיו, ועל ידי זה נתחזקו כל בעלי עבירות לשוב אל ה׳ מאחר שראו שהבורא ימינו פתוחה לקבל שבים, וזה שרמז פתח טוב פתחת לעוברים ושבים, שעל ידי הפתח שהכניס האורחים נפתח שער לדופקי בתשובה. ונקראים עוברים ושבים שמתחילה עברו רצונו ושבים אחר כך להיות עושי רצונו. וזה היה תכלית מעשה שמים וארץ לשוב כל אחד אל יוצרו:

והוא יושב פתח האהל כחום היום. במדרש (בראשית רבה מח, ז) רבי ברכיה בשם ר׳ לוי אמר ישב כתיב, ביקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואתה סימן לבניך, מה אתה יושב ושכינה עומדת, כך בניך יושבים ושכינה עומדת על גבן, כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין קריאת שמע והן יושבין לכבודי ואני עומד על גבן שנאמר (תהלים פב, א) אלהים נצב בעדת אל עכ״ל:

והנה הענין ממלת ישב חסר שפירושו כמו יָשַׁב. וביאור הענין, כי על ידי מצות מילה זכה אברהם אבינו ע״ה לעלות לבחינת מלכות שהוא עלמא דנוקבא שבו הישיבה כנודע מהאר״י ז״ל, ולכן ביקש לעמוד אחרי שהבין במדריגתו שיכול לעלות גבוה מעל גבוה לעלמא דדכורא ושם הוא בחינת עמידה כמו בשעת שמונה עשרה כנודע. ואמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואתה סימן לבניך, פירוש הגם שאתה במדריגה גבוה לעלות למעלה אל תזוז מבחינת הישיבה. והוא סימן לבניך כי האבות סימן לבנים שלא יוכלו לעלות מבחינת מלכות והלאה. וזה השער לבאי בחצרות ה׳ כמו שמובא בזוהר (ח״ב קנח ב) בפסוק (ויקרא טז, ג) בזאת יבוא אהרן אל הקודש, ומאן דלא שת לבו גם לזאת עליה איתמר (תהלים צב, ז) וכסיל לא יבין את זאת עיין שם. פירוש כי זאת הרשת אשר בה נוקשו ונלכדו כמה טועים שעזבו בחינת המלכות ורצו לעלות לגבוה מעל גבוה כמו אנשי סדום דכתיב (בראשית יט, ד) נסבו על הבית, פירוש שנסבו על בחינת מלכות הנקרא בית וכפרו בזה ורצו לעלות לעלמא דדכורא עד שעל פי טעותם נפלו ברשת רשעת חטא משכב זכור לעומת עלמא דדכורא ולא רצו בשתי בנות לוט שאמרו הוציא האנשים ונדעה אותם (שם, ה) והכל כפי ההגתם בטעות שרצו להמשיך. ולכן הזהיר הקדוש ברוך הוא לאברהם אף על פי שאתה יכולת לעלות דרך המלכות לגבוה מעליהם, מכל

מקום אתה סימן לבניך כשיהיו נכנסין לבתי כנסיות ויושבין וקורין קריאת שמע כי בקריאת שמע הוא עלמא דנוקבא ואני עומד עליהם. אבל הנהגת עלמא דדכורא לית כל מחא סביל דא:

וישא עיניו ויחא והנה שלושה אנשים נצבים עליו. איתא בזוה״ק (ח״א צח ב) אברהם יצחק יעקב. ואיתא גם כן מיכאל גבריאל רפאל. וכוונתם אחת שנתגלה עליו מדת הכוללת המרכבה אהבה ויראה והתפארות ומסתמא בהן כוללים ומתלבשים תלת רישין. ואמר יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ, דהיינו כי המלאכים הקדושים ברדתם לעולם השפל מוכרחים להתלבש כמין חומר שיוכלו לסבול העולם כנודע. ומסתמא על ידי ירידתם ממדריגתם ובואם לעולם הזה נפתח קצת מעלתם בהשגת הקדושה כמקדם. ואפשר כי המלאכים אלו שבאו אל אברהם אבינו ע״ה על ידי התלבשות כנודע, ועל ידי שהבינו בעצמם כי אין מעלתם בהשגה כמו אם הם מלמעלה ברקיע אמרו בלבם אם אנחנו לשעה ירדנו מקדושתינו בני אדם שהם תמיד למטה על אחת כמה וכמה שאינם משיגים הקדושה. לכן אמר להם אברהם אחרי הבנתו את כל אלה יוקח נא מעט מים דהיינו שהשפיע עליהם מקדושתו ורחצו רגליכם דהיינו להרחיץ הרגלין שלהם ומדריגה תחתונה המסביבם, והשענו תחת העץ תחות אילנא דחיי כמו שמובא בזוה״ק (ח״א קב ב). והיינו שהראה להם כי לא כן כדבריהם ואדרבה שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם על ידי עבודתם והשתדלותם מתגברים ונאחזים בקדושה כל כך עד שהם המשפיעים הקדושה אפילו למלאכים כי בשבילם נברא הכל:

יוקח נא מעט מים. פירש רש״י על ידי שליח והקב״ה שילם לבניו על ידי שליח שנאמר (במדבר כ, יא) וירם משה את המטה ויך את הסלע עיין שם. וצריך הבנה באמת מפני מה אברהם אבינו איש החסד מדוע נכשל לתת מים על ידי השליח ולא כיבד אורחים בעצמו כי מצוה בו יותר מבשלוחו, וגם אחר כך אמר ואקחה פת לחם דהיינו שבעצמו יטריח עבורם ולא מקודם:

ויש לומר והנה מדרך הצדיק לקרב כל בני עולם לעבודת ה׳ יתברך ומכל שכן אברהם אבינו ע״ה שהקריא שמו יתברך בפי כל הברואים, רק שמתחילה נדמה לו שהם ערביים לא רצה לרדת מקדושתו ולהתערב עמהם פן יתלכלך מהם וממחשבותיהם, ולכן בענין קריצה שצריך להרחיץ אותם מגילולם אמר יוקח נא מעט מים על ידי שליח, ורחצו רגליכם מרגילות שלכם. כי הכלל מונח שטרם אדם יכנס אל הקדושה מחויב לרחוץ את עצמו ולטהר

ולנקות מחלאתו ומטומאת מעלליו ואחר כך ישתנו תחת העץ הוא העץ החיים להנעים אל הקדושה. ולכן אחר כך אמר ואקחה פת לחם כי פת גימטריא תלמוד דהיינו לאחר שנטהרו ובאו בסוד הקדושה הטריח בעצמו להשפיע להם הקדושה, ואמר להם הטעם כי על כן עברתם על עבדכם, וקרא עצמו בלשון עבד כי הצדיק נקרא בחינת עבד לכל באי עולם שצריך לעבוד עבורם כל מיני עבודות הן להשפיע להם טהרה וקדושה וחכמה ובינה וגם כל השפעות גופניות מה דאפשר. ואף על פי כן נענש שלא שילם הקדוש ברוך הוא לבניו המים כי אם על ידי שליח, כי לפי גודל רחמנותו של הקדוש ברוך הוא על הברואים היה מהראוי שיטה אברהם את עצמו להם אפילו בבחינת הרחיצה ולהרחיצם בעצמו ולבטוח על בוראו שישמרנו מכל רע:

המכסה אני מאברהם. במדרש (בראשית רבה מט, ב) הדא הוא דכתיב (תהלים כה, יד) סוד ה' ליראיו, בתחילה היה סודו ליראיו ואחר כך לישרים כמו שנאמר (משלי ג, לב) ואת ישרים סודו, ואחר כך לנביאים כמו שנאמר (עמוס ג, ז) כי לא יעשה ה' אלהים דבר בלתי גילה סודו אל עבדיו הנביאים וכו'. המדרש רבה הזה מרמז להשפעת הנבואה והשתלשלותה מלמעלה למטה, כי בתחילה הוא בסוד חכמה ובינה עולמות המכוסים ונסתרים ושם המורא הגדול והפחד והדבקים שם נקראים יראיו, ואחר כך לישרים הם בחינת חסד גבורה תפארת, וסוד אותיות מנצפ"ך כי הם בכפילם גימטריא ישרים. ואחר כך לנביאים סוד נצח הוד יסוד שמשם ינקו הנביאים כידוע. וכתבתי זה באורך להגהות תיקוני זוה"ק:

שם במדרש (בראשית רבה מט, ב) רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן אמר אפילו הלכות עירובי חצרות היה אברהם אבינו ע"ה יודע, רבי פנחס בשם רבי שמואל אמר אפילו שם חדש שהקב"ה עתיד לקרוא לירושלים שנאמר (ירמיה ג, י) בעת ההוא יקראו לירושלים כסא ה', אברהם היה יודע. רבי ברכיה ורבי חייא ורבנן דתמן בשם ר' יהודה אין יום ויום שאין הקדוש ברוך הוא מחדש הלכה בבית דין של מעלה שנאמר (איוב לז, ב) שמעו שמוע ברוגז קולו והגה מפיו יצא ואין הגה אלא תורה שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו, אפילו אותן הלכות היה אברהם יודע וכו':

ביאור הענין, הדעה הראשונה במדרש מרמזת כי אברהם בקדושתו ייחד וקשר העולמות בסוד ה' תתאה בה' עילאה וזהו סוד עירובי חצירות. והוסיף רבי פנחס שאברהם היה יודע שם החדש, ביאור דבריו על פי מה שכבר נכתב ונדפס בשמי

בהגהה לספר באר הגולה במאמר חז״ל (ברכות נד, א) ועל הזוועות וכו׳, ושם מבואר כי יש לוח וסדר להנהגות העולם מסודר ובא ששת ימי בראשית עד אחריתו וכל המקרות ופגעים גדול וקטן היה חרות על הלוחות בשעת הבריאה כי הכל צפוי. אמנם יש אופן בתוך אופן שהיוצר ברא הנהגה התוריית שהעולם יתנהג לפי מעשינו דהיינו אם שמוע תשמעו ונתתי מטר וכן להיפך. ומהות שנין הזה איך יכונו יחד שני הדרגות אלו יחדיו והיו תואמים מלמעלה קצרה דעתינו מלהשיג וכמו שכתב הרמב״ם בהלכות תשובה (פ״ה ה״ה) שנעלם מאתנו לעמוד על מחקר מחשבת היוצר כמו שנאמר (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם והארכנו מזה שם בהגהה. אבל תפשתי מועט הצריך לענינינו, כי הכל צפוי מראשית ועד אחרית כמו שאמרו (בראשית רבה ב, ד) בפסוק (בראשית א, ב) והארץ היתה תוהו ובוהו שרומז על ארבע גלויות. ורוח אלהים זה רוחו של משיח והיינו שהקב״ה היה צופה ומביט כל זה בנין בתי המקדשים וחורבנם וגאולתם של ישראל שיהיה לעתיד לבוא, ובודאי היה גלוי וידוע לפניו שם חדש שעתיד לקרוא לירושלים:

ואיתא בפירוש הראב״ד לספר יצירה כי מי שיודע ומבין בחכמת ספר יצירה על פי צירופי אותיות ברל״א שערים יוכל לדעת ולהשיג הלוח המסודר ובא ששת ימי בראשית עד אחריתו, ומכל שכן אברהם אבינו ע״ה שהוא היה בעל מחבר של ספר היצירה כדאיתא, קל וחומר שידע והשיג כל הנ״ל:

והוסיף עליו ר׳ חייא כי אברהם אבינו ע״ה היה יודע ההלכה שהקב״ה מחדש בכל יום, כי ההלכות שמתחדשות בכל יום הם על פי הבירורים שנבררים ניצוצות קדושים על ידי מעשה התחתונים ועבודתם בתורה ובתפילה ועל ידי זה ניתקן עץ החיים מתתא לעילא ומתחדשת המלכות היא ההלכה, לכן לפי ענין הבירור שבכל יום בירור מחדש ממילא שההלכה מתחדשת. ואברהם לפי קדושתו ולפי השגתו לדעת רבי פנחס הלוח המסודר ובא ששת ימי בראשית. הוסיפו עליו רבנן תמן אמרו שהשיג גם כן הנהגה התוריית אופן בתוך אופן כי לעוצם קדושתו נתבררו הניצוצין על ידו ונתחדשו ההלכות, והביא המדרש רבה הפסוק שמעו שמוע ברוגז קולו, כי רגז ודמז ראש גוף זנב הרומז התיקון שנעשה מתתא עד לעילא לעילא, ואחר כך והגה מפיו יצא כי לפי הבירורין מתחדשין ההלכות:

ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה וגו׳ וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו, ויאמר אלהים אל

אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך וגו׳, כי ביצחק יקרא לך זרע וגם את בן האמה לגוי אשימנו וגו׳. וצריך ביאור שינוי לשון ששרה קראה אותו בן האמה והכתוב אומר בעיני אברהם על אודות בנו. ובמאמר אלהים אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך שהרי לא מצינו שחרה לו על דבר האמה זולת על דבר בנו:

ויש ליישב על פי הקדמה, כי אמרו חז״ל (קידושין סח ב) בנך הבא מישראלית קרוי בנך ולא הבא משפחת העכו״ם ולכן אמרה שרה גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא בנך הוא כנ״ל, אמן בעיני אברהם נדמה כי הוא בנו מאחר שראה שנתנה שרה שפחתה בחיקו, ואם כן מסתמא שיחררה וטבלה אותה לשם אישות שבודאי לא הביאה את הגר אל אברהם בלי טבילה, לכן אמר בלבו ששרה עשתה אותה משוחררת ובטבילה לשם יהודית ואם כן נקרא ישמעאל בנו, וזהו שאמר וירע בעיני אברהם על אודות בנו:

אמנם הקדוש ברוך הוא היודע האמת ומחשבת שרה היא כתובה בספרי קבלה ששרה הבינה שעדיין באברהם קצת זוהמא ויצחק בנו צריך להיות מטיפה קדושה, על כן נתנה לו את הגר להמשיך ממנו הזוהמא בהריון ישמעאל עיין שם באורך, ולזה נקראת הגר לשון כמים המוגרים (מיכה א, ד) שעל ידה נגר הזוהמא, ואם כן לא היתה כוונת שרה לשחרר את הגר אדרבה תשאר שפחה כדי להמשיך הזוהמא, והקב״ה יודע המחשבות והבין כל זאת אמר לו אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, פירוש כי היא עדיין אמה והוא נער. לכן הזכיר את האמה בדבריו ואמר הטעם כי ביצחק יקרא לך זרע, דהיינו שכל כוונת שרה היתה להוליד בנך הכשר יצחק מטיפה קדושה והגר נשארה שפחה. וסיים הענין וקראו בן האמה לגוי אשימנו:

ויבקע עצי עולה. בילקוט (רמז צח) בשכר שני בקיעות שבקע אברהם אבינו צ״ה עצי העולה זכה שיבקע הים לפני בניו, נאמר כאן ויבקע ונאמר להלן (שמות יד, כא) ויבקעו המים, אמר ר׳ לוי דייך עד כה אברהם לפי כוחו והקב״ה לפי כוחו עכ״ל:

ביאור דבריהם יוכל להיות על פי מה שכתב האר״י ז״ל לכוון לכל היחודים שני שמות אלהי״ם משולבים כזה, אא״לל״הה״יי״מם מספרם עק״ב עם עשרה אותיותיהם עולה יעקב ועם מספר נקודותיהם שעולים גם כן קפ״ב כמבואר שם הרי שני פעמים מספר יעקב גימטריא השטן בסוד ותשליך במצולות ים כל חטאתם (מיכה ז, יט) לדחותו ולמתום פה החיצונים שלא יתאחזו ולא יתגרו ביחוד הקדוש עיין שם:

והנה מן הידוע הגם שאנו צריכים לפעול פעולות קדושות נוראות בעולמות עליונים וצירופי שמות הקדושים עם כל זה צריכים אנחנו לשמור ולעשות המצוות בגשמיות כמו מעשה תפילין וציצית וסוכה ולולב, מחמת שאנו קרוצי חומר לכן לא די לנו עבודה במחשבה לבד זולת במעשה ולצרור במעשה הכוונה הנוראה והנפלאה לפעול למעלה ברוחניות. לכן אפשר שכיוון אברהם אבינו ע״ה בשני בקיעת הנ״ל כי בקע אותיות עקב הנ״ל והכין ותיקן כוונת השמות קודם מעשה העקידה היחוד הנפלא. וכיוון גם כן לדורות שעל ידי שהוא פעל ועשה הכוונה על ידי מעשה שבקע שני פעמים על ידי זה נוכל אנחנו בניו ליחד השמות הנ״ל במחשבה לבד בלא מעשה, כי כמה פעמים מצינו כן שאנו עושים הכנה על פי תקיעת שופר דראש השנה הכנה לכל הנסירה שיהיה כל השנה דבר יום ביומו, וכן בשאר מצוות זמניות הגם שרוחניות הענין נעשה בכל יום במחשבה צריך להיות פעם אחת בשנה במעשה, וכן נמי היתה כוונת אברהם אבינו ע״ה על ידי שני בקיעות הנ״ל הכנה לדורות כנ״ל:

וזה שאמר הילקוט, כי על ידי שני בקיעות זכה לבניו לבקיעת ים סוף, כי בשעת קריעת ים סוף היה הקטרוג הללו וכו׳ וצריכים ישראל לדחות השטן כנ״ל. וזהו סוד ויבקעו המים, דהיינו על ידי שמות הנ״ל וההכנה נעשה על ידי שני בקיעות של אברהם אבינו ע״ה. וזהו שאמר אברהם לפי כוחו שמסר נפשו בשחיטת בנו לעשות המצוה ויבקע עצי העולה לסוד הנ״ל ואיתערותא דלתתא איתערותא דלעילא הקדוש ברוך הוא לפי כוחו לדחות השטן מפני בניו בקריעת ים:

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה וגו׳. ותרגום ירושלמי פירש אתה הוא דחמי ולא מתחמי עיין שם. דבריו צריכין ביאור. ונראה לי דהנה בשעת הנסיון כשמנסה הקדוש ברוך הוא את האדם בדבר מסתמא בזו הרגע כביכול מסתיר קדושתו וממעט השגת האדם אשר היה לו מקדם כי לולי האדם יהיה ברור וצלול בשעת הנסיון כמקדם לא היה הנסיון נחשב לכלום, ובודאי אין תימה מי שיודע שעומד לפני מלך גדול ונורא שלא ימרוד בו והוא ונאדו. אמנם ענין הנסיון שמסתלק בהירות האדם והרי הוא בא לידי נסיון וכובש ויצרו באמונתו ומתחזק לשוב לבוראו אז הוא נקרא עומד בנסיון. ולפי זה מסתמא כאשר האלהים נסה את אברהם בדבר העקידה אתי שאמר לו קח נא את בנך מסתמא נסתלק ממנו בהירותו ודביקותו לנסות אותו אם יעמוד בצדקתו כנ״ל:

ואפשר שזה כוונת הפסוק וירא את המקום מרחוק, כי הקדוש ברוך הוא נקרא מקום שהוא מקומו של עולם נראה לו כאילו הוא מרחוק ולא יכול אברהם אבינו ע״ה להשיג הדר דביקותו כמו בשאר פעמים. ולכן אמר אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ודרשו חז״ל (ויקרא רבה סב א) עם הדומה לחמור. ואני והנער נלכה, דהיינו שאברהם אבינו ע״ה היה מתמיה בעצמו מדוע סר מעליו הקדוש ברוך הוא ונדמה לו שאפשר שבשביל שני נערים עם הדומה לחמור נסתלקה ממנו שכינה כמו בזמן שהיה לוט עמו כפירוש רש״י ומדרש (תנחומא ויצא י), ולכן אמר להם שבו לכם פה. ויילכו שניהם יחדיו בתמימות לעשות רצון קונם באהבה ובחיבה באמונתם עד שנשלם הנסיון שאמר לו אל תשלח ידך כי עתה ידעתי וגו׳, והראה לו תמורתו איל להעלות לעולה, אז שב אברהם אבינו ע״ה אל מדריגתו הראשונה להבהירות והדביקות, והיה מבין על ידי זה כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו ואם יסתר איש במסתרים אין נסתר מנגד עיניו. אמנם אל האדם נדמה כאילו חלילה אין הקדוש ברוך הוא רואהו כי צריך להיות כן בשעת הנסיון כנ״ל. וזה שקרא המקום ה׳ יראה ופירש התרגום דאת חמי ולא מיתחמי, דהיינו שנודע לו עתה שהקב״ה רואה את האדם תמיד גם כשהאדם אינו מרגיש הבהירות כנ״ל:

בהפטרה

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר (מלכים - ב ד, א). אחת רומז על מלכותו יתברך מלכות שמים כמה דאת אמר (ירמיה י, ח) ובאחת יבערו ויכסלו, רצה לומר שעובדי כוכבים ומזלות מתבערים מן המלוכה וישראל עם קדושו הם קבלו עול מלכותו יתברך עליהם. וגם זה מהחסד הבורא יתברך עלינו אשר בחר באבותינו מכל עם לבלתי לכת אחרי אלילים ולבל יטעו אחריהם כי אם לעבוד אותו יתברך שהוא אלהי האמת וללכת בדרכיו, וזה שאנו משבחין אילו פינו מלא שירה וכו׳ אין אנו מספיקין להודות לך על אחת, רצה לומר שאין בנו סיפוק להודות לו על זה שבחר בנו ונתן לנו שכל ובינה לעבדו יתברך ולבחור בנחלתו, ולזה צריך כל מי שנגע יראת ה׳ בלבו להתעורר על זאת ולבקש רחמים תמיד על מלכותו יתברך שיתראה עלינו ושיטו כולם שכם אחד לעבדו ויקבלו כולם את עול מלכותו כמו שנתעורר זה תמיד בחצות לילה, וכדאיתא (זוה״ק רות מח א) בעיטין בעיטין ברקיע ובאתערותא דלתתא אתער לעילא כמה דאת אמר (ישעיה סב, ו) המזכירים את ה׳ אל דמי לכם וגו׳. וזה הענין מתעורר תמיד בכל חצות לילה, לכן החדד על דבר ה׳ ראוי שיקום בחצות ועל כל פנים

בשלושה משמורות להתעורר גם כן על זאת ועל כל פנים פעם אחד בשבוע או בחודש ובפרט שמחויב כל אדם לומר בשבילי נברא העולם:

וכמרומז זה בענין במגילת רות (ג, ח) ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש, רומז על הבורא יתברך שנקרא איש מלחמה (שמות טו, ג). על מה, משיב והנה אשה רומז על המלוכה שנקראת לשון נקבה, כי אין מלך בלא עם אם כן מקבל המלכות מן העם. והיא שוכבת מרגלותיו, רצה לומר שעתה בגולה היא מושפלת ושואל עליה. ותאמר אנכי רות אמתך שרויתי בצרות וגזירות המתגברים בכל יום על כנסת ישראל ועל שכינת עוזו. או יאמר, אנכי רות אמתך שרויתי להקב"ה בשירות ותשבחות. ופרשת כנפיך על אמתך, בבקשה ממך שתפרוס כנפיך עלינו ויכירו הכל כח מלכותך. ויאמר חי ה' שכבי עד הבוקר, הוא לשון ביקור, רצה לומר שה' יתברך נשבע לה שלא יעזבנה חס ושלום לעולם ולא תדחוק את השעה כי אם תמתין עד שיחפוץ ה' יתברך לבקר ולדרוש זאת ויגאלנו כאמור אם יגאלך טוב רצה לומר בזכות התורה ומעשים טובים יגאל ואם לא חס ושלום אגאלך אני בעת יגיע הקץ האמיתי. ויאמר היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת וכו', רצה לומר שעתה הכנסת ישראל עושים חסד יותר במה שעובדים אותו יתברך ואין הולכין בדרכי עובדי כוכבים ומזלות המחרפין ומגדפין אותו באומרם איה אלהיכם אבדה תקותם, ואף על פי כן זה ה' קוינו לו, מה שאין כן חסד הראשון דכתיב (ירמיה ב, ב) זכרתי לך חסד נעוריך, איננו גדול כל כך, כי ודאי אין חידוש כל כך שראו כל הנסים שעשה להם במצרים ובים ועניני הכבוד מקיפים אותם ומן ובאר ושליו בודאי היה להם להכיר אלהותו, מה שאין כן אנו שאין אנו רואין שום ענין מאלהותו יתברך אדרבה בין כל דרי תבל בני ישראל שפלים ונבזים זה זמן רב ואין קול ואין קשב ואף על פי כן קוינו לו ויושיענו במהרה בימינו אמן,

נחזור (חסר תשלום המאמר):

עבודת ישראל בראשית פרשת חיי שרה

ויהיו חיי שרה וגו'. פירשו בזוה"ק (ח"א קכג א) ויהיו גימטריא ל"ז שהיו עיקר ימי חייה, מימות שנולד יצחק עד שמתה ל"ז שנים, כי היא מתה בשעת העקדה כשהיה בן ל"ז שנה כנודע. ואיתא בליקוטי תורה ויהיו גימטריא ל"ו מילוי ס"ג מאה שנה בסוד הכתר, ועשרים הם חכמה ובינה כל אחד כלול מעשר ושבע הנה לשבע

מדות עיין שם באורך:

ועל פי קט השגתינו נרמוז בו דרך לעבודת ה' יתברך. ויהיו גימטריא זל כשהאדם נעשה זול בעיניו על שמתמרמר בלב נשבר

על עוונותיו ובפרט בלילות הארוכים אחר חצות כשהאדם קם בביתו והוא לבדו לפני בוראו ומזכיר את עצמו על חיי הבל אשר הוא חי ושנותיו עברו עם אניות אבה ולא עשה נחת רוח לקונו, ואדרבה קלקל ופגם במעשיו מראשו ועד רגליו והיום קצר והפירוד מן העולם ממשמש ובא ליתן דין וחשבון על כל רגעיו אשר חי, ועל ידי זה הוא מתנחם ומתחרט על מעשיו ובוכה בלב נשבר לפני אביו שבשמים ועל ידי זה הוא נעשה זל ומזולזל בעיניו כי הוא מילוי ס"ג כנ"ל דהיינו באומרו בלבו שהוא מלא סיגים:

אמנם עיקר תכלית הוידוי הוא עזיבת החטא וקבלת עול מלכות שמים על כל פנים מיום ההוא והלאה שלא יהיה בכלל הרשעים שבחייהם קרוים מתים רק עם הצדיקים שבמיתתן קרוים חיים, דהיינו שכל ימי חיותם עושים הכנה לרגע הפירוד שיפרדו מעולם הזה בקדושה ובטהרה. וכמו שכתוב בזוה"ק הני צדיקי חשבו בליבייהו כאילו ההוא יומא מסתלקים מעלמא, ומכינים את עצמם בשמחה ובטוב לבב לעת עלות נפשם לשורשם. וכמו שכתוב מרבינו הצדיק מורינו אלימלך זצ"ל שכל תשוקתו היתה להפרד מעולם הזה החומרי ולעמוד במקור הקדושה מבלי לבוש החומר העב. אכן אלו בני אדם אשר העבירו בהבל ימיהם ושנותם באנחה תקנתם על כל פנים להתעורר ולשוב עד אשר לא תחשך השמש. ועיקר סימן התשובה והחרטה כשהאדם מתזלזל בעיניו כי זוכר את רוב עוונותיו, ועל ידי זה בא לחיות חדש על ימים הבאים שלא יחטא עוד:

וזה ויהיו גימטריא זל כנ"ל חיי שרה

אז נקרא איש חי מאה שנה בסוד הכתר, דהיינו אחר התשובה מתחדש לו רצון חדש לעבוד ה' והרצון נקרא כתר, ואחר כך עשרים שנה כשנחקק במוחין שלו לעבוד ה' בסוד חכמה ובינה שערים נקרא לפום שיעורין דליבא, כי זה עשה לו גדרים בדרך זה וזה בדרך אחר לתקן אשר שיחת. ואחר כך בא למדת שבע שנים הם שבע מדות להמליך הבורא יתברך שמו על ידי אהבה ויראה והתפארות וניצוח והודיה והתדבקות, לא כן הרשעים על ידי שטח מראות עיניהם ובכל יום הולך וחסר ונכרת נפשו מבוראו יתברך שמו ומרבה לפשוע עד שעל פי גדל עוונותיו נעשה כעור ממשש באפילה להוסיף חטא על פשע להיות צדיק בעיניו לדמות ברוחו שהוא עובד בוראו, ושוכח העבירות שעושה וזוכר מצוות קלות שעושה בלי כוונה ואדרבה בפניות ומחשבות זרות ומבקש עליהם שכר כפנחס. וזה מצינו ונשמע מרשע שמתפאר בזה הלשון ברוך ה' הנחתי טלית ותפילין

והתפללתי גם אמרתי תהלים ומעמדות ולמדתי פרק משניות ונתתי פרוטה לצדקה ומי כמוני צדיק וישר:

וזהו שכתוב בהפטרה (מלכים - א א, ה) ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך, דהיינו שאנו מלכות הבורא ואני ממליכו. ויזבח צאן ובקר ומריא וגו', שעל ידי זה מילא לבו בשמחה מאחר שהוא עובד ה' רשאי לשמוח בעולם הזה באכילה ושתיה, ורוחו לא נשברה בקרבו אדרבה הולך אחר תאותו אשר אצל עין רגל מלשון רגל על לשונו (תהלים טו, ג), דהיינו על ידי רוחו הגבוה ומילוי כרסו וגרונו לשונו יחליק לדבר לשון הרע ומטיל הפי ומום בקדשים לדבר על יראי ה' והן הם ליצני הדור, אמנם ההיפך מזה וההתקרבות לעשות רצון ה' כנ"ל הוא על ידי שמשבר רוחו בקרבו ומכיר מקומו הרחוק מאת ה' יתברך ועל ידי שהוא רחוק מתקרב עצמו ומתדבק בבוראו יתברך שמו:

ותמת שרה בקרית ארבע. איתא שבישר השטן את שרה שנעקד יצחק בנה וכמעט שנשחט ופרחה נשמתה. וצריך הענין ביאור, הלא הצדיקים כל רצונם וחיותם לעשות רצון קונם ומוסרים נפשם ומאודם ויוצאי חלציהם בעבור כבודו יתברך שמו, ואיך יתכן לומר על שרה אמנו הצדקת אשר היה אברהם אבינו טפל לה בנביאות שכשמעה מעקידת יצחק פרחה נשמתה מחרדה ובהלה כדרך פשוטי בני אדם אשר כל חיותם לגדל זרע ולהרבות הון ובפירוד הבנים או הממון כמעט ימותו, אמנם לא כן שרה אמנו חלילה לה, רק נוכל לומר, כי בשמעה מעשה העקידה שעוקד אברהם את יצחק בנה לעולה לה' והבינה בקדושתה שנעשה על ידי זה יחוד גדול וקדוש, והמקום ההוא היה רחוק ממנה ללכת שמה להתדבק עם אב ובנו בקדושת היחוד, לכן על כל פנים מרחוק מסרה נפשה באהבה ובטהרה להפרד מעולם הזה בעת רצון ושעה קדושה כזאת, והקב"ה הסכים על ידה ויצאה נפשה בקדושה בשעה זאת. וזה נרמז ותמת שרה בקרית ארבע, רומז מקום הקריה שמתה היה על פי ארבע שהם ארבע אותיות אדנ"י שבהם כוונת מסירת נפשות וקבלת עול מלכות שמים:

בשם הריב"ש נבג"מ בפסוק (כד, מב) ואבוא היום אל העין, ופירש רש"י היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים וכו' עיין שם. הנה מפסוק זה גופא יוצא שם לקפיצת הארץ וזהו פירושו, היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה פירוש מכאן גופא מדברים אלה שבזה המאמר והבן. וזהו פירוש יפה שיחתן של עבדי אבות, כי בשיחתן רומזים

סודות נפלאות עם יחודים לקפיצת הארץ מה שאין ביד בנים אפילו על פי תורתן:

ויצחק בא מבוא באר לחי רואי וגו'. בתרגום יונתן איתא שלאחר העקידה הוליכו המלאכים את יצחק לבית המדרש של שם, ואיתא (בראשית רבה ס, יד) שבעת הזאת שפגעה רבקה את יצחק היתה ביאתו מדרכו שהלך להביא את קטורה לאביו לאשה. ונוכל לרמז בפסוק זה ויצחק בא מבא כי אם ו' הוא רק לנקודת חולם שעליו כנודע. עשאר אותיות מבא, בא גימטריא ג' עולה במספר גדול ש' ועם מ' שבמלת מבא אותיות שם שבא מבית המדרש של שם. וגם הרמז שהלך להביא את קטורה נרמז, כי בודאי כיון יצחק ליחוד גבוה ונשא וזה באר לחי רואי, כי באר נקראת המלכות שהיא תורה שבעל פה ביאור התורה שבכתב. לחי הוא חי העולמים תורה שבכתב:

וגם נרמז במלת ויצחק בא מבוא מלא גימטריא מ"ט שערי בינה דמינה דינין מתערין כי שם עולמות הנסתרים ושם נקרא הבורא בשם הו"א שהוא נסתר מהשגה, עם כל זה הוא יושב בארץ הנגב כי דרום הוא החסד דרועא ימינא כי גם ההסתר שמסתיר את עצמו כביכול הוא מפני כי גבר חסדו על ברואיו שיוכלו לסובלו לכן מצמצם אורו ומציץ מבין החרכים:

בהפטרה

והמלך דוד זקן בא בימים וגו' (מלכים - א א, א), הנה הצדיק קדוש ה' מו"ה ברוך נכד הריב"ש אמר בפירוש הכתוב (בראשית כד, א) ואברהם זקן בא בימים על פי דאיתא בזוה"ק (ח"א ס א) איך שכתוב אברהם אברהם משה משה היינו לעילא ולתתא. פירוש שכל צדיק למטה יש לו שורש ומחצב נשמתו בגנזי מרומים ושם הוא דבוק באמת ובדרך עראי הוא בעולם הזה ובכל מעשיו הקדושים ודרכיו הישרים ממשיך קדושתו משורש נשמתו אשר הוא למעלה לעולם הזה. וזה ואברהם זקן שהוא מעולם הנסתר הנקרא בשם זקנה, בא בימים למשוך לעולם הזה שהוא בימים ובזמן, עכ"ל. וכן הפירוש בודאי בדוד המלך שהמשיך קדושתו למטה בקידש הימים והזמן:

והנה הימים חיי האדם הם כמין לבושין לנשמתא שעל ידי ימיו הטובים שמתנהג בהם בצדקתו עושה לבוש לנשמתו דלעילא להמשיכה בזה למטה. ומסתמא לפני מותו של אדם מתאספין יחד הלבושים ומעשה מצוות שהתנהג בהם כל ימי חייו. וזה הוא הענין ויקרבו ימי דוד למות דהיינו שבסוף ימיו נתחברו ונתקרבו כל ימיו לאחדים להיות אחד ומסתמא היתה קדושתו גדולה ונפלאה עד מאוד. ויכסוהו

בבגדים ולא יחם לו ודרשו חז"ל (מדרש תהלים יח) מאימת המלאך נצטנן עיין שם:

וחנה דוד לגודל קדושתו שאמר לבי חלל בקרבי (תהלים קט, כב) מלמד שהרג ליצר הרע (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) ובראי כל מה שהזקין נתוספה חכמתו וקדושתו ובפרט אחרי צערו וחרדתו מאימת המלאך נמוג רוח יצר הרע מאתו ולא יכול עוד להסיתו לשום ענין. וזה ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו, דהיינו שלא היה יכול עוד להתלמש בלבושים ולעבוד ה' כי סר מאתו היצר הרע לגמרי ונדמה כמלאך אלהים ואם כן לא היה לו ממילא חיות העולם הזה כי מה ענין למלאך ה' בעולם הזה:

ויאמרו עבדיו יבקשו למלך נערה בתולה ותהי לו סוכנת, והיא היתה אבישג השונמית נוספת על שמונה עשרה נשים ואינו רשאי לבוא אליה והם נתנוה בחיקו ועל ידי פרישתו מאתה לבלתי בוא אליה עבד ה' כראוי, ונמצא שנעשה לו ימים ולבושים ממעשה עבודתו את ה' על ידי כבישת יצרו. ואמרה אליו אבישג חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט, כלומר שהוסר ממך כח יצר הרע וחוש המשוש הגשמי לגמרי ואם כן אין אתה עובד ה' בזה הפרישות, עד שהזמין לבת שבע החדרה ואמר רב יהודה אמר רב מלמד שקנחה בשלוש עשרה מפות (סנהדרין כב א) והראה בזה שיש לו עדיין כח הגשמי, אכן הוא קדוש וטהור ופרוש רק לעשות יחודים לכוון לשלוש עשרה הנפלאות והגבוהים, והבן:

עבודת ישראל בראשית פרשת תולדות

ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר וגו' ואברככה לפני ה'. ופירש רש"י ברשותו שיסכים על ידי עיין שם. והענין נפלא כי לא מצינו לעיל בדברי יצחק שאמר לפני ה' רק ואברככה לפני מותי. ונראה רמז הדברים שאמר יצחק לעשו וצא השדה וצודה לי צידה וחשבו במסורה ה' שבמלת צידה ליתר ציד קרי, לכן נראה כי יצחק הצדיק רמז בדבריו לשם הוי"ה הגנוז כי במלת וצודה ו"ה יתירים כי היה לו לומר וצד ובמלת צידה י"ה יתירים כי די באותיות צד לשם דבר הניצוד, אלא שרמז לארבע אותיות הקדושים שהוא יסכים על ידו. ורבקה הצדיקת לגודל חכמתה הבינה הרמז ואמרה בעליל שמעתי אביך מדבר ואברככה לפני ה'. ועיין בזוה"ק (ח"א קמג א) בד"ה ויתן לך מה שמתרגם הוא הפסוק ונראה ככוונת דברינו הנ"ל:

ויאמר מה זה מהרת למצא בני. אתא במדרש (בראשית רבה סה, יט) מהרת למצא את הברכה בני, אביך נתברך בן

שבעים וחמש שנים ואתה בן ששים ושלוש שנים, ואמר כי הקרה ה' אלהיך לפני, רבי יוחנן וריש לקיש חד מינהון אמר אש לקורבנך המציא לך הקדוש ברוך הוא שנאמר (בראשית כב, יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל למאכלך על אחת כמה וכמה, ואוחרנא אמר אם לזיווגך המציא לך דכתיב (שם כד, יב) הקרה וגו':

הנה אף על פי שיצחק לא ידע על בוריו שזה הוא יעקב בנו עם כל זה יצאו הדברים מפיו ברוח הקודש באילו ידע, כדברי המדרש הנ"ל מה זה מהדרת למצא הברכות רמזו בדבריהם אביך נשבך בן ע"ה שנים ע"ה גימטריא כהן והוא מסיטרא דחסד ומשם באו אליו הברכות אבל עדיין אינו יודע אם הסכימו הגבורות, ואתה בן ס"ג שנים רמז לשם ס"ג שהוא באימא, ונראה שהגבורות מסכימים לברכתך וזה שתמה עליו מהיכן זכה לכך. והשיב לו יעקב בדרך ענוה כדרכי ישרים המקטינים את עצמם ותולין בזכות אחרים ואמר כי הקרה ה' אלהיך, כלומר בזכותך שאתה הוא העובד ה' ומנחיל טובה לבנים:

ורמז עוד אם לקורבנך המציא למאכלך על אחת כמה וכמה. כי ידע יעקב קדושת אביו שאוכל בקדושה ובטהרה ועושה יחודים נפלאים על ידי אכילתו, ורמז כאשר כבר אמרנו מה שאמרו בגמרא (ברכות נה א) שולחנו של אדם במקום מזבח, ואנחנו מוסיפים ומגדילים גדולת השולחן בקל וחומר מה מזבח שלא היה אלא אדמה ועצים המקריב עליו קרבן יחשב אשה ריח ניחוח לה', על אחת כמה וכמה האוכל בקדושה ובטהרה ועל ידי אכילתו מתחזק לעסוק בתורה ובעבודה אינו דין שיכפר עליו השולחן. וכן דעת אוחרנא שאמר אם לזיווגך, והבן:

ויתן לך האלהים. במדרש (בראשית רבה סו, ג) יתן לך ברכות ויתן לך כבישהון יתן לך של אביך ושל אחיך. רבי אחא אמר יתן לך ויתן לך אלהותו עכ"ל. הנה רש"י פירש ויתן לך האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק ובין רשע יתן לך עיין שם. וביאור העניין, כי עשו הרשע צריך למתנת חנם וחסד דלעילא כי לולי יברכהו בהשפעה מדה במדה לא יחיה אפילו שעה אחת כי מעשה זר מעשהו ולבן כדי שיהיה לו קיום בעולם צריך להמשיך עליו השפעת חסד חנם בין צדיק בין רשע, מה שאין כן יעקב אבינו ע"ה שהוא נגד עמודא דאמצעיתא ועולם הקוין לכן ההשפעה עומדת עליו על ידי עבודתו כמו שכתוב (דברים יא, יג) והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר וכן להיפך:

נמצא כשמשפיע הקדוש ברוך הוא טובה על ישראל הוא בהסכמת מדת הדין

כי הם במשפט מקבלים שכרם, וכן נאמר והם בזרוע באי עדיך, כי הצדיקים נקראים בעלי זרוע לקמשיך החסד על ידי מעשיהם. והנה בכל ההשפעה הגם שבאה דרך קוין עם כל זה גנוז בו הטל העליון. וזה שרמזו במדרש (שם, א) בפסוק הזה הדא הוא דכתיב (איוב כט, יט) וטל ילין בקצירו כי הטלא דברכולחא נמשך במדה הנקראת קציר ובספרי קבלה נקרא זעיר אנפין שהוא בעל ששה קצוות:

וזה שברכו יתן לך כבישהון דהיינו שעל ידי מעשיך יכבשו החסדים את הגבורות כי החסדים בסוד דכורא ומדרך האיש לכבוש, וזה יתן לך של אביך דהיינו יצחק שהוא הגבורה יסכים עמך להשפעה. וגם של אחיך, הם עולמות החיצונים יסכימו לטובה ולברכה. והוסיף ר' אחא יתן לך ויתן לך אלהותו, פירוש שברכו שיהיה מושל בארץ כמו אלהים בשמים כמו שאמרו (מועד קטן טז ב) מי מושל בי צדיק שאני גוזר והוא מבטלה, וכן כתוב (בראשית לג, כ) ויקרא ליעקב אל, ומדרש חז"ל ידוע (מגילה יח ב):

עבודת ישראל בראשית פרשת ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע. נראה הרמז, כי הצדיקים העובדים ה' באמת הם מלאים חרטה ושפלות רוח ואדרבא נדמה להם תמיד כאילו מתרחקים תמיד מקדושה ולכן מתחזקים לעבוד ה', מה שאין כן הרשעים ואנשי שקר לא די שסרים מאחרי ה' אף גם כל אחד דרכו ישר בעיניו ומתהלל בלבו כי הוא ישר ונאמן ועובד ה' כמו שכתבתי במקום אחר (פרשת חיי שרה). וזה שאמר ויצא יעקב מבאר שבע, מי שהוא כיעקב צדיק וחסיד ובבחינת עקב נדמה לו כאילו הוא יוצא ומתרחק מבאר שבע הוא הקדושה העליונה, אבל וילך, כלומר מי שהוא מלא גיאות כי הולך הוא חרנה הוא מביא חלילה חרון אף:

וזהו שאמר הכתוב (תהלים לד, א) לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך, שפירש שם האר"י ז"ל בשנותו את טעמו וריחו לפני אבינו שבשמים עיין שם. פירוש כשהאדם נעשה בעל תשובה ומשנה טעמו וריחו לפני אבינו שבשמים אז ויגרשהו וילך, פירוש הסימן הראשון מעובד ה' שהוא מגרש בחינת וילך כי הולך הוא ואדרבה הוא נכנע בעיניו ונדמה בנפשו כי רחוק הוא עד ירחמהו ה' יתברך ויקרבהו:

ויצא יעקב מבאר שבע. נראה לבאר בדרך רמז, כי מדרך הצדיק בזמן שרואה את עצמו בצרה או בגלות אינו מצטער על עינוי נפשו כי אם מחמת שנשמתין דישראל הן הן איברין דשכינתא ומסתמא כמו כן הפגם בשכינת עוזו לכן צריך להתמרמר עליה, וכן יעקב כשהוצרך לברוח מפני עשו אחיו מבאר שבע וילך חרנה, פירוש

שהרגיש הילוך חרן שהוא מדת הדין חלילה, וכבר רמזו חז"ל (בראשית רבה סח, יג) כי בחלום הזה נרמז לו כל ארבע גלויות והחמור שבהם הוא החורבן הזה האחרון אשר אין לנו גילוי קץ ידוע. והנה ידוע כי בית המקדש הראשון כנגד אברהם ובית שני כנגד יצחק והבית שיבנה במהרה בימינו נגד יעקב שלימו דאבהן ומטתו שלימה ולא יהיה לו הריסה. ואיתא (פסחים פח א) לא כאברהם שקראו הר ויצחק שקרא שדה אלא כיעקב שקראו בית:

וזה רמז בפסוק זה ויקץ יעקב משנתו ויירא, דהיינו כשהביט לאורך החורבן האחרון נפל עליו היראה ופחד לאמר מתי יהיה הקץ, ויאמר אין זה כי אם בית אלהים, כלומר שהתנחם שמסתמא החורבן הזה הכנה על בית המקדש שנקרא בית דירה קבוע לעולמים, ולפי ערך אור הגאולה כן ערך החורבן לכן נמשך החורבן הזה זמן רב ואין קץ להורות כי הגאולה העתידה תהיה בבהירות אין סוף ואין קץ:

וזה שאמר הכתוב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, והדקדוק מבואר עלייה שקודם ירידה ומבואר בפירוש רש"י. ויש לומר עוד, דהנה כאשר בני ישראל שרוין על אדמתן ועושין רצון קונם על ידם מתנהג המרכבה העליונה וכל העולמות מקבלים השפעתם כל אחד כסדר וכשורה על ידי צינור הנעשה מבני ישראל, מה שאין כן כשישראל בשפלות אז חלילה להיפך המה מקבלים עיקר ההשפעה ואנחנו מהמותרות. ולזה אמרו בגמרא (עבודה זרה ח א) ישראל שבחוץ לארץ עובדי כוכבים ומזלות בטהרה הם, פירוש כי כשהם צריכים לקבל השפעה על ידי השרים נחשב כעין עבודה זרה כי מהראוי שיתפרנסו הבנים על שולחן אביהם, והנה לפי הדמיון נדמה להם שיש להם עלייה שמקבלים בעצמם, אבל באמת זה סדר הראוי להתנהג על פי עושי רצונו. וכמו שאמרו במדרש תנחומא (במדבר ג) אמר רבי יהושע בן לוי אילו היו יודעין וכו' עיין שם באורך. וזה שאמר הכתוב עולים ויורדים בו כנ"ל:

ויפגע במקום, פירוש שהראו לו עוד תנחומין על לבו. דאיתא במדרש (בראשית רבה סח, ט) רב הונא בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו מן מה דכתיב (שמות לג, כא) הנה מקום אתי וגו' עיין שם:

והנה לא האריכו חז"ל בדרוש לקודיע כי אין עולם מקומו כי הלא מקרא בתוב (מלכים - א ח, כז) השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו, אלא ביאור הענין להורות כי הכל סיבוב הבורא אפילו שנראה לעינים אדם עומד וממליך הבורא ברוך הוא ואומר

לו ברוך אתה וממילא שממשיך אלהותו כביכול לבחינת מקום הנרמז במלת אתה, אבל באמת הכל כח הבורא ברוך הוא שנותן באדם העה והשכל וכח הדיבור והוא מקומו של עולם רק שעשה איזה בחינה הנקרא רצון לעצמו להיות נרצה בעבודת ישראל למטה ומקבל תענוגו מהם ובשבילם ברא העולם. וזה שאמרו (בראשית רבה סח, יב) דמות יעקב חקוקה בכסא ובזה נתהוה הרצון. והגם שאי אפשר לעמוד על מחקר הענין איך שייך זה להבורא אין סוף ברוך הוא, מכל מקום אנו מאמינים בני מאמינים שעבודת זרע יעקב היתה יסוד ופינה לרצונו לבריאת עולמו וזה הנה מקום אתי:

ואמר שם ר' יצחק כתיב (דברים לג, כז) מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים אם הקדוש ברוך הוא מעונו של עולמו ואם עולמו מעונו, מן מה דכתיב (תהלים צ, א) ה' מעון אתה, הוי הקדוש ברוך הוא מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו. הנה האר"י ז"ל רמז במלת קדם מספר נקודות הוי"ה בשב"א קמ"ץ נקוד כל אות עולה קדם. ונוכל עוד לומר כי קדם עולה קמ"ג עם הכולל שהוא אהי"ה במילוי אלפי"ן מורה על התפשטות אלהותו אלינו. ויש עוד מספר רבוע שם ב"ן עולה קדם והשם הזה מורה על כנסת ישראל שמקבלת עול עבודתו. ולכן אמר כיון שבשבילם נברא עולם הוה אמינא שהם מעונו חלילה, וממה דכתיב ה' מעון אתה היית לנו אנו יודעים שהקב"ה מעונו של עולם, פירוש שהכל כלול באלהותו כי מעון אותיות נועם ואותיות מונע. פירוש שנועם שלו על ידי ישראל למטה שהם בעולם השפל והיצר הרע ביניהם המונע אותם ומסיתם מעבודת ה' והם מתחזקים לעבוד ה' וזה נועמו ואף על פי כן הוא מעונו של עולם. וחקירת הענין מכוסה ומופלא מלהשיג כמו שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ה):

וצירופים הללו נמצאים בפסוק שאמר יעקב לרחל התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (בראשית ל, ב), דהיינו כיון שראתה רחל כמו שכתוב (שם כט, לא) וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה, אם כן על ידי אהבת יעקב אותה היתה עקרה, לכן אמרה לו הבה לי בנים, פירוש אתה החייב לי בזה. והשיב לה אשר מנע ממך פרי בטן, פירוש כי לאה שרשה מעולם עליון הנקרא נועם ונהפך הצירוף לך לאותיות מנע אבל אינני חייב בדבר:

ואמר שם במדרש עוד, אמר ר' אבא בר יודן לגבור שהיה רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך הסוס מפל לרוכב ואין הרוכב טפל לסוס והרא זוא דכתיב (חבקוק ג, ח) כי תרכב על סוסיך וגו'. הוסיף בזה לבאר ענין הנ"ל להורות כי

הקדוש ברוך הוא מקומו ומעונו של עולם והוא כה של עבדיו ומשרתיו ולא חלילה שהם עבדים כעבדי בשר ודם. והגם שכל עולם נתיסד על עבודת משרתיו מכל מקום הוא מושל בכל ומנהיג הכל והכל כסוס שהוא טפל לרוכב. וכליו משופעים מורים על המדות המתפשטים באהבה ויראה ודוגמתם והכל ברצונו הפשוט וחפצו הנכון. הדא הוא דכתיב כי תרכב על סוסיך רומז בפסוק זה מלת תרכב אותיות בכתר שהכל הוא רצונו הפשוט:

ויצא יעקב. במדרש (בראשית רבה סח, ג) רבי פנחס בשם ר' אבהו מצינו בתורה ובנביאים ובכתובים שאין זיווגו של איש אלא מן הקדוש ברוך הוא וכו' יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק זיווגו בא אצלו דכתיב (בראשית כד, סג) וירא והנה גמלים באים. יעקב הלך אצל זיווגו דכתיב ויצא יעקב עכ"ל. הנה כל זיווג למטה לפי היחוד שנתעורר למעלה וזה שאמרו אין זיווגו של איש אלא מן הקדוש ברוך הוא. ורמז שמצינו בתורה ונביאים וכתובים כי הזיווג לפי היחוד שנעשה בתלת גוונין כמו תנ"ך שזה למעלה מזה. והנה נשמת יצחק שורש הדין פירוש מעלמא דנוקבא כידוע לכן לא היה צריך לחזור אחר זיווגו ואדרבה בא אצלו, מה שאין כן יעקב דרך בעל אבידה לחזור אחר אבידתו והלך אצל זיווגו:

והנה ה' נצב עליו ויאמר וגו' הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו'. פירוש כי האבות הן הן המרכבה וכל עסקיהם ומחשבותם לא היתה בלעדי להכין כסא למלך ה' צבאות ולדעת בארץ מלכותו, ובחינת מלכות נקרא ארץ על שם והארץ הדום רגלי (ישעיה סו, א). וזה שהבטיחו הבורא ברוך הוא ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה, פירוש מדת המלכות אשר כל מגמתך עליה לך אתננה ולזרעך שתזכה עם יוצאי חלציך להמליכני כל הימים. והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו', כי אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים ולכן הבטיחו הגם שתהיה כעפר הארץ מכל מקום ופרצת לארבע רוחות העולם. ונברכו בך, פירש הרשב"ם מלשון בריכה, דהיינו שהם יהיו שרשי עולמות ויסוד אבן פינתם ומהם תהיה הבריכה העליונה:

וידר יעקב נדר לאמר וגו' והיה ה' לי לאלהים. במדרש (בראשית רבה ע, ו) אמר הקדוש ברוך הוא חייך כל הטובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותנם אלא בלשון הזה, שנאמר והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (זכריה יד, ח), והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו (ישעיה יא, יא), והיה ביום ההוא ישפו ההרים עסיס (יואל ד, יח), והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כז, יג) עכ"ל. ההבטחה היתה שכל ההשפעות שישפיע

הקדוש ברוך הוא ישפיע מרוב שמחתו בהם כי בכל מקום שנאמר והיה מורה על שמחה כמבואר במדרש (ויקרא רבה יא, ז). וטעם לזה קבלנו מהרב הגאון החסיד מהו' לוי יצחק ז"ל מז' צירוף והיה שם ו"ה על י"ה. דהיינו שמתרומם יחוד כנסת ישראל עם דודה לכתה ועטרה, והבן:

והמדרש רבה רמז בארבעה פסוקים הנ"ל כי ההשפעה ואיתערותא דלעילא הוא לפי איתערותא דלתתא. לכן פיוד כזה, יצאו מים חיים מירושלים התעוררות המיין נוקבין ואהבה מבחינת מלכות ומתעלה לצדיק יסוד עולם הרומז יוסיף ה' בי' יוסף הוא צדיק יסוד עולם, ואחר כך מתרומם לבחינת חסד גבורה תפארת הם האבות המכונים בשם הרים, ואחר כך יתקע בשופר גדול הוא עלמא דחירו ונועם העליון. ועל ידי איתערותא מלתתא לעילא משפיע היוצר שפע ברכה וישועות ונחמות עלינו ועל כל ישראל אמן:

ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא. פירש רש"י אחיו אני ברמאות עיין שם. ולכן סיים בדבריו וכי בן רבקה הוא, רצה לומר רוב בנים הולכים אחר אחי אם לכן הגם שאני איש תם יש בקרבי חלק רמאות מאחי אם. ואפשר שרמז לה כמו שרוב בנים אחרי אחי אם, אם כן מהראוי בנות אחרי אחות אב אם כן ראוי שתחזיק רחל בצדקתה להיות כמו רבקה:

ועיני לאה רכות. ראשי תיבות רל"ו מספר ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן עם הד' כוללים שהיתה מרכבה לכל שיעור קומה:

ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה. ראשי תיבות יתומה רומז כי היתה יתומה מאמה כמבואר במדרש (בראשית רבה ע, יג) בפסוק ותרץ ותגד לאביה:

ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה. איתא במדרש (בראשית רבה ע, טז) עיקר סימניה של רחל לא היה אלא היופי עיין שם. איתא בגמרא (כתובות טז ב) כיצד מרקדין לפני הכלה בית הלל אומרים כלה נאה וחסודה. פירוש לדברי בית הלל שצריך להלל יפיה צריך לומר וחסודה, דאם לא כן לא תתהלל ביופי בשר ודם רק אם היא חסידה אז היופי לה לתהלה, הגם שהיא יפת תואר ומסתמא השטן מרקד בין קרניה והיא מתאמצת על היצר הרע ושומרת ברית אלהים אז תתהלל כי היופי הוא ענין מעבודתה את ה'. וזה שאמר הכתוב (משלי לא, ל) שקר החן והבל היופי, אבל אשה יראת ה' היא תתהלל פירוש היא תתהלל ביפיה ע"ל. ולפי זה כשנמצא בתורה תהלת רחל ביופיה ממילא מודעת שהיתה צדקנית כי חלילה לא דיברה תורה במתים לשבח שקר החן והבל היופי. וזה שאמר המדרש עיקר סימניה של רחל לא היה אלא היופי ומתהלת הכתוב את יפיה מודעת צדקתה:

ויהי בבוקר והנה היא לאה. איתא במדרש (בראשית רבה ע, יט) אמר לה רמייתא בת רמאה לא בליליא הוה קרינא רחל ואת ענית, אמרה ליה אית ספר דלית ליה תלמידים לא כן צוח לך אביך עשו ואת ענית ליה, עכ"ל. ונראה לבאר תשובתה על פי שכל, דהנה יעקב אמר לאביו (בראשית כז, יט) אנכי עשו בכורך ופירש רש"י אנכי הוא אנכי אבל עשו בכורך עיין שם, ואפשר כפשוטו כיון שקנה הבכורה נכלל חלק עשו בקרבו ואמר האמת כאשר הוא אנכי עשו בכורך ממש. והנה ידוע מי כל יראתה של לאה היתה כיון דאמרו אינשי הגדולה לגדול והקטנה לקטן, אבל מכיון שאמר יעקב אנכי עשו בכורך באמת כי נכלל עשו עם הבכורה בקרבו אם כן לאה חלקו מן השמים. וזה שהיתה תשובתה נצחת לא כן צוח לך אביך עשו ואת ענית, על כן אני חלקך וראויה לך להיות אשתך:

ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר. וצריך להבין שינוי הלשון שאמרה בן אחר ולא אמרה עוד בנים או בן אחד. אכן הנה מהידוע (סנהדרין כב ב) כי אין אשה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי דהיינו לבעלה על ידי הביאה הראשונה מרוחא דשדי בגווה המכונה בשם ב"ן הוא שם הוי"ה במילוי ההי"ן כמו שנתבאר באורך בליקוטי תורה מהאר"י ז"ל פרשת וירא יעוין שם. ומזה כח הולדה לאשה, וכאשר נפסק ממנה כח הזה ונשאר רק בחינת נפש בקרבה רק להחיותה אז תעמוד מלדת:

וזה ענין רחל כי בנימין קבל כל כח שם הזה שהיה ברחל ונכלל בו גם החלק החיונית שלה לכן מהסתלקות אפילו חלק הנפש שלה אז מתה ממש. וזהו שאמר הכתוב (בראשית לה, יח) ויהי בצאת נפשה כי מתה ראשי תיבות בן. דהיינו שנסתלק כל השם ב"ן שלה בשלימות והוא נפשה כי מתה כמו שכתב האר"י ז"ל שם, כי בנימין אשלים דוכתהא כמו שכתוב בזוה"ק (ח"א קנח א):

אם כן יש לומר, כי רחל אמנו הצדקת לגודל רוח הקודש שהיה בה השיגה כל זאת והבינה כי בלידת בנימין יסתלק כל כח שם ב"ן הנ"ל. ולכן התפללה בשעת לידת יוסף יוסיף ה' לי בן אחר, דהיינו שהכל בידי שמים להוסיף לה איזה כח ושם ב"ן מחדש מלבד חלק חיונית ונפשי אשר בקרבי ואז אוכל להוליד בן אחר ולא אמות כי אחיה:

וזה שאמר ויהי בהקשותה בלדתה, פירוש כאשר ראתה קושי הלידה והתעברות הדינים רחמנא ליצלן נתמהלה מדבריה הראשונים שהתפללה בלשון בן אחר כיון שראתה שלא הועילה יראה לנפשה כי אולי חלילה גרמה בדבריה להוליד בן אחר

מסיטרא אחרא לא מסיטרא דקדושה כראוי. והוא כדרך הצדיקים שמלאים חרטה תמיד ומתפחדים ושבים בתשובה מפחד ה' על מעשיהם ודיבורם ומחשבותם. ובזה הצער הרגישה האמילדה, כי מסתמא גם היא היתה צדקנית ונסתבו דבריה בתורה. ואמרה לה אל תיראי כי גם זה לך בן, ורמזה כי אינו בן אחר רק שזה הבן הוא שם ב"ן של עצמך כי הב"ן שלך מסתלק ממל וכל ולכן הקושי בלידה וזה פירוש לך בן:

ויהי בצאת נפשה כנ"ל, קראה לו בן אוני, פירוש אוני מלשון כח כמו ראשית אוני (בראשית מט, ג) פירוש שאתה הוא הב"ן של כל כוחי וחיותי כי לא נתקבלה תפילתי שיוסף לי בן אחר ולכן אתה הוא בן אוני כלומר כל כוחי מסתלק על ידי לידתך, ואביו קרא לו בנימין, כי בנימין הוא מעלמא דנוקבא וכמו שכתב האר"י ז"ל, סוד נשמת שלושה הצדיקים יצחק בנימין חבקוק הם משורש הדינין והם צריכים להמתקה ולתגבורת החסדים כידוע שם מהאר"י ז"ל ולכן רצה יעקב להמתיקו בחסד וקרא לו בנימין וקשר אותו בחסד דהיינו צירוף שמו בן ימין כי ימין הוא החסד ונמתקו הגבורות:

עבודת ישראל בראשית פרשת וישלח

ויותר יעקב לבדו. איתא במדרש (בראשית רבה עז, א) אין כאל ישורון (דברים לג, כו) ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר אין כאל ומי כאל ישורון הנאים והמשובחים שבכם אתה מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבוא הקדים ועשה על ידי הצדיקים בעולם הזה. הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים אליהו ואלישע החיו מתים. הקדוש ברוך הוא מברך את המיעוט אליהו בירך את המיעוט. הקדוש ברוך הוא פוקד את עקרות ואלישע פקד עקרות. הקדוש ברוך הוא ממתיק את המר ואלישע המתיק את המר. הקדוש ברוך הוא המתיק את המר במר ואלישע המתיק את המר במר. ר' ברכיה אמר אין כאל ישורון ומי כאל ישורון ישראל סבא מה הקדוש ברוך הוא כתיב ביה (ישעיה ב, יז) ונשגב ה' לבדו אף יעקב ויותר יעקב לבדו עכ"ל:

המדרש הזה מלמדנו ענין שכתוב (שמואל ב כג, ג) צדיק מושל ביראת אלהים לדעת מעשה הצדיקים וחידותם. והנה ראשית הדרש אין כאל ומי כאל ישורון הנאים והמשובחים שבכם לכאורה נראה שהוסיף המדרש בפסוק מה שלא כתב בו מי כאל. אמנם אמת נודע מספר הערוך שורש אין, כי כלל אין יש בו במשמע הן ולאו, כי בלשון מקרא מצינו שימושו לאו, ובלשון חז"ל אמרו בהדיא על איזה דבר אמר ליה אין. ומצינו במסכת קידושין (ד א) שדרשו חז"ל מדלא כתיב אן כסף שמע מינה אין כסף לאדון זה אבל

יש כסף לאדון אחר. ומזה תראה כי יש במלת אין שני משמעות הן ולאו, דהיינו אן בלי יו"ד באמצע מורה על לאו והיו"ד מורה על יש שבקרבו ונדרש לכאן ולכאן עיין בערוך ומשם תראנו:

ועל פינה זאת הולך וסובב מדרש חז"ל שלפנינו דצתיב אין כאל ישורון משמעותו שיש גם כן כאל והם הנאים ומשובחים שבכם, ומה שכתוב ונכלל הכל במלת אין לדרשא הוא דאתא להורות לנו דרך האמת וגדולת מעשה הצדיקים באיזה ענין הם מתגדלים ושוים לבוראם כדברי המדרש הוא ניהו במדריגת אי"ן שמתדבקים בו, דהיינו שהם בעיניהם נחשבים לאין ואפס מגודל השגתם קדושת הבורא ומידיעתם קיצורם בעבודה נגד מה שהם חייבים להבורא ברוך הוא, ומתוך כך הם ענוים ושפלים בעיני עצמם ואינם חוששים לטובת עצמן אדרבה מפקירים את עצמם וכל אשר להם בעבור כבוד הבורא ברוך הוא ותורתו ומצוותיו, ועל ידי זה שהם זוכים לבחינת אי"ן מתדבקים בגופא דמלכא ומחדשים בעולם גזירות טובות ישועות ונחמות כפי רצונם, וכמו שאמרו (תמורה לא א) לענין אפרוח הנולד מן הביצה בין מסרח לגיבול הוי עפרא, והיינו כשדבר רוצה להשתנות מענין לענין צריך לבוא כרגע לבחינת אי"ן ואחר כך יוכל להתחדש ולהיות ענין שלא היה בתחילה. וכן ענין איזה גזירה שצריך להשתנות מדת הדין לרחמים צריך להיות על ידי הצדיק שהוא בבחינת אי"ן כנ"ל, ועל ידו בטל הצורה הראשונה ומתהוה צורה חדשה וצירוף אחר וכיוצא בזה. ועל ידי זה החיו אליהו ואלישע את המת וברכו את המועט, וכמו שאמרו בגמרא (תענית כה א) שאמר רבי חנינא בן דוסא מי שאמר לשמן וידליך יאמר לחומץ וידליך והדביק הכל לשורש מי שאמר והיה העולם ונתעלה הדבר בבחינת אי"ן עד שהשיג כח הדלקה מה שלא היה בו מקודם:

הקדוש ברוך הוא פוקד את עקרות ואלישע

פוקד עקרות, כי הקדוש ברוך הוא פוקד דהיינו כביכול בשם פק"ד והוא אחורים וע"ב כנודע, והשם הזה עם הכולל עולה שם א"ל במילואו ושתי פעמים שם זה עולה ש"ע, ונרמז בשם אלישע שבקדושתו נדבק לשורש ש"ע נהורין ופקד את העקרות:

אחר כך שם במדרש הוסיף ר' ברכיה לדרוש ישראל סבא מדכתיב ויותר יעקב לבדו דהיינו שיעקב אבינו ע"ה כשהלך לקראת עשו בודאי הוצרך בלילה הזאת לפנים לעשות יחודים ופלאים להמתיק הדינים שלא ישלטו, וכמ שאמרו במדרש שהקב"ה ממתיק את המר אף אלישע המתיק את המר. והוסיף לומר את

המר במר, דהיינו שהמתיק דינים בשורשן וכן יעקב אבינו הנ"ל כשהוצרך להמתיק הדינים מסתמא היה צריך לבוא ולדבק בבחינת אין כנ"ל. וזה שאמר ויותר יעקב לבדו, שיצא מכל בחינת גשמיות ונשאר לבדו במקום הכתיב ונשגב ה' לבדו, כדי שעל ידי זה יוכל להמתיק הגבורות בחסדים כנ"ל:

ויאמר שלחני כי עלה השחר: במדרש (בראשית רבה עח, א) כתיב (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, אמר ר' שמעון בר אבא על שאתה מחדשנו בכל בוקר ובוקר אנו יודעים שרבה אמונתך להחיות את המתים. אמר ר' אלכסנדרי ממה שאתה מחדשנו לבוקרן של מלכויות אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו. ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן אמר לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום הקדוש ברוך הוא בורא כת מלאכים חדשים והן אומרים שירה חדשה לפניו והולכים להם. אמר ר' ברכיה השבתי את ר' חלבו והכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר והגיע זמני לומר שירה וכו', עיין שם:

נראה לבאר דעת ר' שמעון בר אבא לפי דעת החולקים והקובלים על ענין תחיית המתים, דהיינו לא שהמת מת לגמרי ואחר כך יברא בריה חדשה רק הגם שהאדם מת על כל פנים נשאר בקרבו איזה משהו וענין רושם חיות שיחול עליו ברכת תחיית המתים לעתיד לבוא, וכדאיתא במדרש (בראשית רבה כח, ג) שמעצם לוז שבאדם שאינו נרקב ממנו יבנה האדם וישוב כמו שהיה:

ונוכל עוד להביא ראיה לזה מדברי חז"ל (ברכות נז ב) שאמרו שינה אחד משישים שבמיתה, ואם נפשך לומר שעל ידי מיתתו של אדם מסתלק כל רוח חיונית ולא נשאר בו מאומה איך המשילו חז"ל שינה למיתה והעריכו בערך חלק אחד משישים כיון שעל כל פנים בשעת תרדמת האדם נשאר בו איזה קיסטא דחיותא, מה שאין כן כשהוא מת מת לגמרי ואין לשינה ומיתה שום ערך בהדי הדדי, ואין המשל דומה לנמשל לומר שזה החי עדיין מת אחד משישים ממת לגמרי. אלא ודאי כדאמרן שגם כשהאדם מת נשאר איזה הבל דגרמי שקום על ידי זה לעתיד לבוא כשירצה היוצר להעמידו. אמנם החיות הלז הוא חלק קטן מאוד לכן שיערו חז"ל שחלק חיונית הקטן הזה הוא אחד משישים שיש חיות באדם החי ובנגדו השינה הוא אחד משישים שבמיתה ואז שייך השיווי ודמיון ביניהם, כלומר שהחי חי ששים חלקים וחלק אחד מת ולעתיד במיתה מתים ששים חלקים וחלק אחד חי, דברי חז"ל כדרבונות וסודות צפונות:

לכן דעת ר' שמעון בר אבא הנ"ל ממה שאתה מחדשנו בכל בוקר דהיינו

שאנו מתעוררים מהשינה על ידי זה אנו יודעים שרבה אמונתך להחיות המתים כי כמו כן נשאר רושם חיונית במת כמו עצם לוז וכנ"ל:

ור' אלכסנדרי אמר משל כזה לענין הגאולה האמיתית שאנו מחכים לה שאי אפשר להבין אותה על בוריה איך יעשה ה' נס הגדול בארץ לרומם קרן ישראל מכל צרותיהם. אכן ממה שאתה מחדשנו לבוקרן וכו' אנו רואים שנשאר בקרבנו קיסטא דחיותא ורחמי ה' יתברך בצרותינו להושיע אותנו מיד הקמים עלינו, ומזה אנו יודעים שרבה אמונתך לגאלנו ובודאי יש בקרבנו אור זרוע מאת ה' שיתעוררו רחמיו לגאולה שלימה, והוא כעין הדמיון הנ"ל שאמר ר' שמעון בר אבא והבן כי הגאולה השלימה נקרא גם כן תחיית המתים חיי הנפשות:

ואמר ר' חלבו במערכת המלאכים לעולם אין כת מקלסת ושונה אלא הקדוש ברוך הוא בורא כת חדשה ואומרת שירה חדשה והולכת לה. והמקובלים אמרו שהמלאכים מתלהבים באש היוצא מן הבזק ורצונם לדבק באור אין סוף כטבע התלהבות אש למעלה להמשיך לשורשו ושם מתבטלים במציאות באור אין סוף:

ולי נראה להוסיף ביאור להבין ענין הסילוק למשל כי כל מלאך נברא לצורך עבודתו או בבחינת אהבה או יראה וכיוצא בו. וביאור ענין שתכלית בריאתם לעורר בחינת אהבה להבורא ברוך הוא בעולם או בחינת יראה ודוגמתם כדי שעל ידי כן יתעורר למטה בלב איש ישראלי המדות הקדושות הללו לעבוד בהם ליוצר הכל, שאם לא כן מאי נפקא מהם שנברא בבחינת אהבה ועובד מאהבה או במדה אחרת הואיל ואין הדבר ברשותם כי אם לפי ענין שנברא. אלא ודאי שתכלית בריאתם כדי שיתעוררו על ידם הבחינות והמדות למטה ויאחז איזה צדיק דרכו כשמרגיש שבא לו איזה אהבה או יראה לדבק בבוראו יתברך שמו. אם כן לפי זה נוכל לומר כשהמלאך הנברא לאיזה מדה פועל בעבודתו שמעורר המדה ועל ידו מתעורר למטה איזה איש מעושי רצונו יתברך לעבוד לה' בבחינה זאת אז ממילא מסתלק המלאך ונכלל בשורשו כיון שאין צורך לעולם הימנו. וזה שהקב"ה מחדש בכל יום כת חדשה לפי ענין היום ובירור הניצוצין והם אומרים שירה ומעוררים איזה קדושה חדשה עד שנעשית למטה על ידי ישראל והולכים להם כנ"ל, והבן:

ושמעתי אומרים בשם הזכ אחד פירוש המדרש (בראשית רבה עמ, א) שאמר המלאך ליעקב הגיע זמני לומר שירה, וצריך ביאור שמיום שנברא שרו של עשו לא הגיע זמנו לומר שירה עד היום שנלחם ביעקב, אמנם הנה כל מלאך אינו

אומר שירה וזמרה להבורא יתברך שמו רק על החסד שבראו לעשות רצונו יתברך, ולמשל מלאך מיכאל כשפועל רצונו יתברך שמו ומלמד זכות על ישראל ומגביר החסדים אשר לזה התכלית נברא אז אומר שירה וכן כל המלאכים. והנה שרו של עשו הוא הס"מ הוא היצר הרע הוא השטן שנברא להסית האדם ולהסירו מדעת יוצרו כי לכך נברא. אמנם אף על גב שלכך נברא אין חפץ המלאך הזה באמת שישמע האדם לקולו לעשות הרע רק הוא מחויב לעשות פעולתו ולהדיחו והאדם יתחזק וילחם כנגדו ויכבוש אותו, וזה תכלית בריאתו כי לא בראו היוצר ברוך הוא באופן אחר כי מאתו לא תצא הרעה רק כמשל הזונה עם בן המלך הנזכר בזוה"ק (ח"ב קסג ב) וכתוב שם כי אם ישמע בן המלך לזונה המסיתו במצות המלך וידבק בה אין מזה נחת רוח להזונה רק כשמתגבר בן המלך וגוער בה ודוחה אותה במהמורות לא תקום אז מתעורר נחת רוח לאביו המלך ומשלם שכר לבנו וגם להזונה מיטיב בעבורו שעשתה רצונו להסיתו ולא יכלה לו ונעשה נחת רוח להמלך, וכן הנמשל להיצר הרע הגם שמפתה את האדם, מכל מקום אין חפצו ברשעים המקשיבים לקולו. ולכן אמרו (בבא בתרא טז א) יורד ומסית עולה ומקטרג. אכן אז נעשה פעולתו באמת כשמפתה לאדם ולא יכול לו ונתעורר נחת רוח ליוצרנו ואז גם היצר הרע לוקח שכרו משלם בעבור שהוא גרם הנחת רוח. כמו שביארתי על פסוק (אסתר ו, ו) ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, ממני דייקא כלומר שכל הנחת רוח בא על ידי הפיתוי ממני ואם כן יש לו לשלם לי כל יקר וגדולה עיין במקום אחר:

ונחזור לענינינו, שהמלאך הנ"ל עדיין לא אמר שירה מיום שנברא שלא היה אדם שכבשו לגמרי כמו יעקב אבינו שלימו דאבהן שהיה בן תשעים וארבע שנים וגבור בגבורתו שהיה מעביר האבן מעל פי הבאר כמי שמעביר הפקק מעל הצלוחית, ואף על פי כן לא נתעורר בכוחו חלילה לשום תאוה רעה כמו שכתוב (בראשית מט, ג) ראובן כוחי וראשית אוני שנולד מטיפה ראשונה, וכתיב (שם כט, יא) וישק יעקב לרחל, ואמרו (זוהר חדש שיר השירים) שהע נשיקות ובודאי היו הנשיקות בקדושה גדולה ואיזה יחוד נפלא, וכמו שאמרו (בראשית רבה ע, יב) על ענין ויבך שראה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. ומסתמא כשהיה בשעה זאת ראוי לרוח הקודש מסתמא לא היו הנשיקות חלילה במחשבה גשמיות רק בדביקות בעולמות עליונים ומי כמוהו קדוש ישראל, והנה כשנלחם עמו שרו של עשו לא היתה האביקה בדרך פשוט כדרך שנלחמים בעלי מלחמות רק בודאי היתה המלחמה ברוחניות לבלבל מחשבתו של יעקב אבינו

מי יודע באיזה חקירות עצומות ורשתו אשר טמן, וזהו שכתוב וירא כי לא יכול לו, שאבינו יעקב התגבר בקדושתו נגדו עד שנגע בכף ירכו עיין בזוה"ק ותראה קצת מזה, לכן אחרי שראה הבריאה הנבחרת יעקב איש תם כי לא יכול לו אמר שלחני כי עלה השחר והגע זמני לומר שירה שלכך נבראתי וברוך ה' שפעלתי פעולתי לכן אני חפץ לומר שירה:

ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין וגו'. הנה אצל השפחות כתיב ותשחוין לשון נקבות רבות כי הם שנים ונכללו הילדים הזכרים בניהם עמהם, אמנם לאה שהיא אחת ובניה רבים כתיב וישתחו לשון רבים נסתרים והיא נכללת עמהם, אבל רחל ויוסף כתיב וישתחוו, וצריך לתת טעם לזה. אמנם על פי הדרך הנכון ניחא, דאיתא בזוה"ק (ח"א קעה ב) והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה, חס ושלום דיעקב סגיד לגביה דההוא רשע אלא והוא רמוז על קודשא בריך הוא וסגיד לגבי שכינתא עיין שם באורך. ויתכן לומר מה שאמר אשר חנן אלהים את עבדך לא שכיוון לנגד עשו לקרוא עצמו בשם עבד, אמנם כוונתו לשמים כדרך הצדיקים המדברים לישנא דמשתמע לתרי אפי:

והנה השפחות שהיו ראשונה תיכף אחרי יעקב כשמעם דבריו הבינו ברוח הקודש ובחכמתם שמסתמא השכינה עוברת לפניו ולצד עילאה ממלל לכן גם הם בערה בם אש ה' ותגשן ותשתחוין, אבל לאה שהיתה רחוקה מאחוריו לא הבינה כזאת לכן אפשר שהיתה משתחוה בהתקשרות על כוונת בניה הצדיקים ונעשית מרכבה לכסא כבוד, ראובן חסד, שמעון גבורה, לוי תפארת, יהודה מלכות שמקורו מבינה, יששכר תורה שמקורו מחכמה, זבולון מכתר וכמו שכתב האר"י ז"ל, ועל ידי המרכבה הזאת התקשרה להשתחוות מול כסא כבוד. לכן כתיב וישתחוו, להורות כי על ידי בניה היתה משתחוה והיינו שנתכללת בלשון זכר, ויוסף ורחל אחרונים שהיה יוסף מגין על רחל ומכסה אותה מפני עינו של אותו רשע על כן בשעה שהיה משתחוה היתה היא גם כן משתחוה כדי שלא יראה אותה לכן נכללה גם כן בלשון זכר וכתיב וישתחוו:

ותדבק נפשו בדינה בת יעקב וגו'. מהידוע כי הניצוץ קדוש שהיה בשכם שהיה צריך להתברר ולקרה ה' למעשה כזאת, וזהו שאמר ותדבק נפשו הנפש הניצוץ קדוש שהיה בו, בדינה בת יעקב, רצה לומר לפי שהיתה בת יעקב מסיטרא דקדושה, וכל מין הולך אצל מינו. ואפשר שזה כוונת חמור אבי שכם באומרו שכם בני חשקה נפשו בבתכם וגו', דהיינו שהיה מליץ עבור בנו כלומר שלא עשה המעשה בדרך זימה

וניאוף אמנם לתשוקתו לדבק בקדושתכם וכדרך הרשעים מכסים על מומם ומתכסים בשמלת צדיקים. ואמר ראיה לזה תנו נא אותה לו לאשה, כי מדרך המנאפים אחר שגמר תאוותו נמאסת עליו ושכם בני עדיין עומד בחשקו ודביקותו ועיין שם ברעיא מהימנא (ח"ג רעו ב) בפסוק (דברים כב, כט) ולו תהיה לאשה, ולזה היתה תשובת בני יעקב אם כן שבנך לבו חפץ בקדושתינו ימול את עצמו והיה כמונו והיה לעם אחד כי אי אפשר לדבק בקדושה עם הערלה, וחמור ושכם עם יוצאי שער עירו המזויפים שמעו לקולם ומלו את עצמם במחשבת שקר לא לשם שמים רק להראות כי הם ישרים ומבקשים דביקות הקדושה לכן מקרא כתוב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, כי כשאדם עושה מצוה לשם שמים הוא ירפאהו ממחץ אבל כשהאדם מסגף את עצמו לשם זיוף ושקר ממילא שמשיג כל מדוי הרעים. לכן בדין לקחו נקמתם שמעון ולוי להעביר המזויפים וכת שקרנים מן הארץ:

וירא אלהים עוד אל יעקב ויברך אותו.

ונראה לבאר מלת עוד שלכאורה הוא מיותר. אמנם ידוע מהאר"י ז"ל שני שמות אלהים המשולבים עולה עקב ועם עשר אותיות עולה יעקב ועם נקודותיהם כמספר הזה עולה השטן, שבשמות אלו דחה יעקב לעשו, וזה השם סוד דחיית שעיר לעזאזל עיין שם. וכבר אמרתי רמז בדברי עשו לפני יצחק ויעקבני זה פעמים (בראשית כז, לו) כלומר שדחה אותי בשני פעמים יעקב הם השמות הנ"ל. וזה שאמר הכתוב וירא אלהים עוד, כלומר שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו בצירוף אלהים עוד כלומר שתי פעמים אלהים וכו', והבן:

ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו'. בגמרא (ברכות יג א) אמרינן כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, אלא מעתה הקורא לישראל יעקב הכי נמי, שאני התם דאהדריה קרא, וקשה למה באמת אהדריה קרא. ויש לומר דבשלמא לאברהם שניתוסף רק ה' בשמו רצה הקדוש ברוך הוא שלא ישתנה שמו רק אברהם, וכן הקורא לשרה שרי שנשאר לה השם דמקודם רק שנשתנה אות י' וגם אות י' ניתוסף ביהושע וכפירוש רש"י לעיל (בראשית יז, ה), מה שאין כן ישראל אם לא אהדריה קרא היה נשכח שם יעקב ממנו מכל וכל לכן אמר הכתוב שמך יעקב, כלומר זה שמך לעולם ואף על פי כן ישראל יהיה שמך:

וביאור השמות נראה בדרך רמז, בי יעקב רומז על אופן העבודה שצריך להיות האדם תמיד עקב ושפל בפני אות י' הכתוב בראש שהוא מורה על בורא עולם שאין לדמותו בשום ציור קוין. אמנם יש לך בני אדם שהם ענווים ושפלים בעיניהם

אמנם מחמת שהם בטלים ופורקים עול מתורה ועבודה ועלולים לעבירות בכל שעה ומטעם זה הם מכירים שפלותם. ולא זו הדרך לעובדי ה' רק לעבוד ה' במצוות עשה ולא תעשה, ולקדוקי סופרים ואף על פי כן תהיה בו רוח נשברה ונמוכה לפני גדול אדונינו ורם וכח לדעת שעדיין לא יצא ידי חובתו. וזהו שאמר הכתוב שמך יעקב, כלומר שתתנהג בעקב וענוה ולא יקרא שמך יעקב באמת, כלומר שתהיה כטפשים הנ"ל רק ישראל יהיה שמך הזורה גדלות עבדות ה' ושמך יעקב ענוה לא תזוז ממך:

או יאמר, שמרמז על הצדיק העובד ה' שצריך להיות בחינת עקב וענוה ולדעת כי הוא אין ואפס, אמנם לפעמים צריך הצדיק להתחזק ולעמוד על עומדו לעורר רחמי המלכים והשרים ירום הודם לבטל גזירות רעות מעל אחינו בני ישראל ולסתום פי המקטרגים וכמו שכתב רבי שמעון בר יוחאי בספר הזוהר בר יוחאי בעלמא, וכמו ששמענו בדרך זה ממורינו החסיד הצדיק מורינו אלימלך זצ"ל, ולא שהתנשאו רוחם בזה באמת רק היו מרוממים ומנשאים את עצמם להמתיק הדינים ולעמוד כתריס נגדם. וזהו שאמר הכתוב הגם ששמך יעקב כנ"ל, מכל מקום לא יקרא שמך יעקב כלומר לא לעולם כי אם לפעמים ישראל יהיה שמך ותתנשא בדרך כי שרית עם אלהים ואנשים ותוכל:

ויעל מעליו אלהים וגו'. ופירש רש"י איני יודע מה מלמדנו. ומסתמא סוד גדול נרמז בפסוק הזה אמנם נבאר לפי דרכינו איזה רמז קצת שנוכל לדרוש בו. הנה כל צדיק וצדיק לפי עבודתו את ה' באיזה בחינה ממשיך בו קדושת הבורא יתברך ואיתערותא דלתתא איתערותא דלעילא להשראת השכינה בבחינה הזאת, למשל אברהם אבינו ע"ה היה עובד ה' יתברך מאהבה ויצחק בפחד ויראה ויעקב בתפארת והמשיכו השראת שכינה על עצמן במדות הקדושות הנ"ל. נמצא שנקראו המדות הנ"ל מקום שהיה המקום וגבול להשראת שכינתו על הצדיקים. והנה כל צדיק מדי היותו בעולם הזה השפל יהיה מי שיהיה אי אפשר לו להתקיים תמיד בקדושתו בבחינה אחת תמידיות, אשר אנו רואים למשל שאי אפשר להמשיך הדביקות וגילוי האלהות כל היום כמו בשעת קריאת שמע ותפילה או בימות החול כימי שבת ויום טוב, וזה בכל אדם לפי בחינתו מרגיש קדושה יותר בעת רצון קריאת שמע ותפילה וימי קודש ואחר כך ירד ממדריגתו עד שיתחזק ויתאמץ לעלות כמקדם. וזה היה רצון מלכנו להנהיג כן שוכני עתי חומר בעולם הגשמי לבלתי היות להם תענוג תמידי כי אז לא ירגישו כנודע:

וזהו שאמר הכתוב ויעל מעליו אלהים, דהיינו שנסתלק קדושת השראת

אלהים במקום אשר דיבר אתו, כי ב' של במקום משמשת כמו עם מקום דהיינו שהכתוב מורה לנו איך שייך לומר השתלקות השכינה, לזה אמר כי נסתלק עם המקום דהיינו המדה שהוא עובד בה לה' והבהירות ממילא נסתלק, וזהו שאמר הכתוב ויצב יעקב מצבה, להורות לנו דרך חכמה אשר דרך בה יעקב אבינו ע"ה כי כל צדיק מחויב בשעת הבהירות להכין עצמו ולהתאמץ שלא יפול לגמרי אפילו כשיעבור זמן הבהירות, ובכן כתבנן די מזה במקום אחר ורמז בדבוש שלמה ע"ה (קהלת ז, יד) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה עיין שם (יום ב' דפסח). לכן צריך לתקוע יתד במקום נאמן ולהתקשר היטב בשעת הבהירות. וזהו שאמר הכתוב ויצב יעקב מצבה, דהיינו שיהיה מצבה לבהירתו. ויסך עליה נסך ויצוק עליה שמן, דהיינו שהמשיך מוחין עילאין הנקרא יין ושמן להתקשר בם שלא יפול חלילה לגמרי ממדריגתו ויהיה לו מעמד ומצב:

ואלה המלכים אשר מלכו וגו'. ידוע מספר רבינו רד"ב זצ"ל כי כל אדם אשר מתנשא רוחו בקרבו לאמר אני למדן ואני עובד ה' הוא ממלכין דמיתו ומאנין תבירין רחמנא ליצלן, והתיקון הוא על ידי שם מ"ה לדעת כי מה הוא זולת שפע הבורא ברוך הוא עיין שם באורך. וזהו שאמר הכתוב ואלה המלכים שהם שבעה מלכין דמיתו לפני מלך מלך לבני ישראל כי מלך לבני ישראל הוא היוצר כל, וכשחס ושלום האדם מתנשא נגדו ברוח גבוה כלומר שהוא יש בפני עצמו זולת המלך הנ"ל אז הוא עצמו מאלה המלכים:

וזהו שאמרו חז"ל (שבועות לה ב) כל הנטפל לשם מלפניו הוא נמחק. פירוש הגם שאדם עובד ה' ונטפל לה', אבל מלפניו כלומר שנדמה לו כי הולך לפני ה' יתברך ואינו צריך לעזר הבורא כי הוא עובד ה' ולומד תורה בכח עצמותו אז הרי זה נמחק מסיטרא דקדושה ואין בו ממש כי הוא ממאנין תבירין. אבל הנטפל לשם מאחריו ופירשו בו חז"ל (שם) כגון כינוי אלהינו אלהיכם רומז מי שעובד ה' יתברך ונדמה לו שאין עושה כלום רק ה' יתברך ההולך לפניו הוא מנהיגו ונותן בו דעה והשכל ללכת מישרים והוא רק הולך אחריו הרי זה אינו נמחק שכבר קידשו ה' כי הקדוש ברוך הוא מקדשו בכל פעם יותר ויותר על ידי הכנעה ושפלות כנ"ל:

בהפטרה

הנה קטן נתתיך בגוים וגו' (עבדיה א, ב). פירוש כי בוראי אשר העומד בהיכל הפנימי של המלך ורואה גדולתו אז מפחדו ויראתו מקטין את עצמו בעיניו ובא לידי הכנעה ושפלות רוח, מה שאין כן העבד השפל והבזוי שהוא עומד

מבחוץ ואין עליו כל כך אימת המלכות ממילא שמתנשא רוחו בקרבו. ומעתה נבאר סמיכות הפסוקים שאמר עובדיה לאדום לומר זאת, כי קטן נתתיך בזוי אתה מאוד לפיכך זדון לבך השיאך ומתעורר בך הגאות לשמים שיאו, אמנם אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך רמוז כי עיקר התנשאם הוא שרוצים לשים קנם בין הכוכבים אלו ישראל שנמשלים לכוכבי שמים הרבה פעמים במקרא והם רוצים למשול בם, אבל משם אוביד נאום ה' משם דייקא שעל ידי ישראל הקראים לי בצרתם אשוע ואומר הנני להושיע להם מכל המצירים:

איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו, רומז בדבריו לשר של עשו כמו שכתבתי לעיל הגם שנדמה לנו כי הוא השר הגרוע והוא היצר הרע הוא השטן, מכל מקום כל זה הוא רק חיצונותו אבל פנימותו הוא טוב בודאי ואין רוצה להחטיא לבר ישראל אמנם לפתותו מדרך טובה ובן חכם יתחזק עליו ויאמר לו נואש ולא יאבה לו ולא ישמע לקולו כמשל הזונה עם בן המלך המבואר בזוה"ק (ח"ב קסג ב) וכמו שכתבתי לעיל (ד"ה ויאמר שלחני). והנה השר הזה נברא בתכלית זה בהסתר אבל לגילוי עין הראות נדמה כי הוא היצר הרע הגרוע. והנה בימי יעקב כאשר נאבק עמו השר וירא כי לא יכול לו ויאמר שלחני הגיע זמני לומר שירה וכמו שכתבתי לעיל באורך אז נתגלה כל תכלית כוונת בריאתו אשר נברא כי חפץ בטוב האדם ושמח באמת בזה וכמו שברך את יעקב ורצה לומר שירה. וזהו שאמר איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו, כלומר נתגלה הפנימית שלך על ידי הצדיק יעקב אבינו ע"ה:

ובדרך רמז נאמר כי עשו במילואו עי"ן שי"ן ו"ו, והנה המילוי בלבדו הוא הנעלם והמכוסה שבאותיותיו עולה קכ"ו שם אדנ"י בריבוע שהוא בכתר שבמלכות, רומז שהפנימית שבעשו הוא רק טוב ומסכים גם כן לכתר מלכות הבורא יתברך שמו:

עבודת ישראל בראשית פרשת וישב

וישם יעקב. במדרש (בראשית רבה פד, א) בתיב (ישעיה נז, יג) בזעקך יצילוך קבוציך, תני כנוסו וכנוס בניו הצילו מיד עשו. ואת כולם ישא רוח יקח הבל זה עשו ואלופיו עיין שם. ונראה סמיכות הענין לפסוק וישב יעקב, כי ישב נוטריקון י"ב שבטים ואמר המדוש רבה כי רמז הכתוב כי כנוס יעקב עם י"ב שבטים הצילוהו מיד עשו ואלופיו הנזכר למעלה בפרשת וישלח, לכן ניחא מה שאמר הכתוב אלה תולדות יעקב יוסף, והקשו המפרשים כי לא יוסף לבד תולדות יעקב ותירצו שם, ולפירוש הנ"ל ניחא, דהלא במלת יעקב

נקוד טעם רביע מלעיל והוא טעם מפסיק כנודע מהמדקדקים דהיינו שהזכיר הכתוב למעלה ברמז במלת וישב י"ב שבטים כנ"ל, ואמר עליהם אלה תולדות יעקב וחוזר ואומר ענין בפני עצמו יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה וגו':

ויראו אותו מרחוק וגו' ויתנכלו אותו להמיתו. עיין פירוש רש"י, ונמצא בספר ישן נושן העתק מה שכתוב באמתחת מקובל גדול המכונה ר' נחמן בן שמואל ביאור על רש"י הלז. אכן מיאורו צריך ביאור כי דבריו סתומים וקצת מהם אבאר כיד ה' הטובה עלי, מה שכתב כי כל הענין נכלל בפסוק והנה נער בוכה (שמות ב, ו), וכתב כל הענין תבין כאשר תבין חנוך בן ירד עיין שם:

ונקדים לזה, דהנה י"ב שבטי ישורון צדיקי יסודי עולם חלילה להם למכור יוסף אחיהם בזדון עם הכירו בו שהוא צדיק יסוד עולם. אכן מאת ה' היתה זאת הסיבה לגלגל אבותינו למצרים לכן טעו ונדמה ברוחם כי יוסף אחיהם אינו צדיק. הגם שהוא מזרע אביהם מכל מקום איזה בחינת פסולת שיצא ממנו כמו עשו מיצחק וישמעאל מאברהם וכמו שכתב האר"י ז"ל להדיא זה הענין:

ומן הידוע כי כל חוטא בשוגג ובפרט אשר האלהים אנה לידו הלא מיד אחר עשות החטא מתמלא חרטה ובושה ונפקחו עיניו לראות עד היכן הגיע הפגם במעשיו. לכן נבין את אשר כתיב וישלחו כתונת הפסים וגו', כי ענין שליחת כתונת הפסים לרמז על דבר גדול ושברון רוח אשר להם, דהנה בהקדמת תיקוני זוהר (ב ב) איתא ובגין דא איקרי מלאך שר הפנים דעל ידי שליחא דא מתיחדין בשיתא יומין דחול אבל ביומא דשבתא לא סלקין תרין שמהן אילין וכו' ולא מתיחדין אלא בצדיק חי עלמין:

ביאור הענין, כי בששת הימים כנסת ישראל אינה במדריגה גדולה וצריכה למליץ ולפטרון והוא מט"ט הכותב זכויות ישראל ונעשה היחוד על ידו ונקרא שר הפנים, על שם שהוא פונה פני ה' אל עמו ישראל ופני ישראל אל אביהם שבשמים כדרך היחוד, וכמו שאומרים מלאכי רחמים חלו נא פני עליון, אבל בשבת כשישראל עולין במעלה ונקראו בנים למקום אינם צריכים למליץ ונקרא דמתיחדין בצדיק חי עלמין, והבן:

והנה בודאי כשהיו השבטים יחד בבית אביהם אז נעשה היחוד בעצר שאת על ידי יוסף הצדיק מרכבה לצדיק חי עלמין כנודע. אכן אחרי נמכר היה צריך לעשות היחוד על ידי מט"ט של הפגם, וכבר אמרנו כי החוטא בשגגה אחרי עבור את החטא מרגיש בעצמו הפגם, ומסתמא

השבטים הקדושים אחרי מכירת יוסף בשנה בסיבת ה' עליהם ויאורו עיניהם להב"ט האמת כי יוסף אחיהם הוא צדיק יסוד עולם ובהפרדו צריך לעשות היחוד על ידי המלאכים הקדושים הנקרא פסקי"ן סגרי"ן יהוא"ל מט"ט שכולם שמותיו כנודע ונרמזו במוטיקון של פסים. וזהו שאמר וישלחן בתונת הפסים, כלומר לגלות המרירות אשר נולד על ידי הפרדם מאת אחיהם כי הם צריכים עתה לפסי"ם כנ"ל:

וזה שאמר המקובל הנ"ל בפשוק והנה נער בוכה, כי מט"ט נקרא בסוד נער כידוע. וסיים כאשר תבין חנוך בן ירד כי חנוך הוא מט"ט כנודע וכאשר יתבאר עוד לקמן מענינים אלו:

לכן סמך הכתוב למכירת יוסף ויהי בעת ההוא וירד יהודה שהורידוהו אחיו מגדולתו, כי אחרי הפרד יוסף הצדיק אז נתגלה הפגם במלכות בית דוד הבא משבט יהודה כנודע. ונסמך מעשה תמר להורות כי לולי שנמכר יוסף כי אז נעשה היחוד על ידו ביתר שאת ולא היה פגם במלכות בית דוד אז היה יהודה נושא אשה הראויה לו ומוליד את פרץ וזרע המלוכה. אבל אחרי מכירת יוסף ונעשה פגם במלכות בית דוד ממילא שהיה צריך להיות לידת זרע המלוכה בהסתר ובהצנע על ידי תמורות וחילופים ועל ידי אשה ששמה תמר:

וירא יהודה ויחשבה לזונה, ולא הבין מהות הענין, אחרי שהרגיש גודל תאותו ויצרו בוער בו לבוא עליה. וירא כי לא יכול לו, והיה יודע בעצמו שהוא צדיק גמור וחלילה ליהודה להיות פרוץ בעריות על כן הבין קצת כי לא לחנם יצאה אש מאת ה' להבעיר בו כח המתאוה אם לא שיולד מזה דבר גדול. ויאמר אליה הבה נא אבוא אליך, פירוש הזמנה כי זירז אותה להזמין את עצמה בקדושה כי אין הדבר פשוט ולא יאונה לצדיק וגו':

ותאמר מה תתן לי, כי תמר הבינה הדבר על בוריו כנשמע מספרי קבלה וכפירוש רש"י שראתה ברוח הקודש שתתעבר ממנו מלכים ונביאים ולכן הטעימה אותו בדבריה למען ירגיש הענין. ואמרה מה תתן לי, פירוש שצריך להשפיע לה קדושת שם מ"ה לצורך היחוד כנודע. ויאמר אנכי אשלח גדי עזים, עיין בספרי קבלה הביאור. ותאמר חותמך ופתילך ומטך, ואמרו במדרש (בראשית רבה פה, ט) שרמזה חותמך זה מלכות ופתילך סנהדרין ומטך זה מלך המשיח שנאמר (תהלים קי, ב) מטה עוזך ישלח ה' וגו', דהיינו שרמזה לו שירגיש הענין כי מזה הענין תבנה ותכונן מלכות בית דוד והסנהדרין וישובים בחלק יהודה והמלך המשיח הנרמז בשם מטה שעתיד להטות כל עולמות כולם לקבל עליהם עול מלכות שמים וכן מט"ט שמו

נקרא על זה הפעולה כנזכר בספרי קבלה. וזה המטה שהיה ביד משה ואהרן שהיה על ידו ההתחלה לפעולה הזאת להטות הפל תחת ממשלת יוצר הכל ולהבין כל יציר כי הוא יוצרו ועתיד להיות ביד המלך המשיח עיין במדרש רבה:

ולא שמע אליה לשכב אצלה. ופירש רש"י וכן במדרש (בראשית רבה פז, ו) לשכב אצלה אפילו בלא תשמיש, להיות עמה לעולם הבא עיין שם. ולכאורה קשה מה חידשו בזה חלילה ליוסף הצדיק לשכב במטה ארמית וכן לא יעשה. ונוכל לומר דהנה יוסף הצדיק על ידי מעשה הנסיון הזה נתגדל עד שנעשה מרכבה קדושה לבחינת צדיק יסוד עולם כנודע. והנה המרשעת הזאת צפתה באיצטרלוגין שלה שעתידה להוליד ממנו בן וניבאה ואינה יודעת מה ניבאה כמבואר. ואפשר שעל ידי איצטרלוגין שלה השכילה שעל ידי הנסיון הזה וכבישת יצרו יוסף הולך וגדול עד כי גדל מאוד להיות מרכבה קדושה כנ"ל. ומדרך היצר הרע לעשות את שלו לכן הסיתה אותו שכבה עמי כלומר יהיה בלא תשמיש וכבוש את יצרך ותהיה מפליא לעשות אפילו במטה אחת עד שתשיג מדריגה היותר גדולה. אמנם תומת ישרים תנחם וחלילה לאדם להביא את עצמו לידי נסיון פן יפול במהמורות בל יקום ואין סומכין על הנס. וכן עשה יוסף הצדיק לא שמע אליה לשכב אצלה אפילו בלא תשמיש, פירוש להגדיל הנסיון אשר על ידי כן יזכה לעולם הבא יותר. וזהו להיות עמה לעולם הבא, דהיינו שיזכה על ידה לעולם הבא, וכמו שאומרים לדבורה לא מעוקציך ולא מדובשך:

ויבוא הביתה לעשות מלאכתו. ואמרו במדרש רבה יום שבת היה שנאמר (בראשית ב, ג) כי בו שבת מכל מלאכתו עיין שם. כי יוסף היה הולך בקדושתו כדרך הצדיקים במחשבת יחודים נפלאים וזה היה מלאכתו כמו שמסיים המדרש רבה שקרא ושנה מה שלמד מאביו. כי סוד המקרא הוא תורה שבכתב ושונה המשניות תורה שבעל פה ומהם היחוד הגדול והקדוש, והמדרש הוציא הדרש מפסוק ואין איש וגו', כי היה יום השבת זמן שלוש סעודות סעודתא דחקל תפוחין וסעודת עתיקא וסעודת זעיר אנפין. ונרמזו בפסוק ויבוא הביתה לעשות מלאכתו, הוא מלכות כי האל"ף נחה ואותיות הנשאר הם אותיות מלכות סעורה ראשונה, ואין הוא סעודתא דעתיקא, איש הוא סוד זעיר אנפין הנקרא איש. וזהו שאמרו מה שלמד מאביו כי יעקב הוא סוד זעיר אנפין ודיוקנא של אביו נזדמנה לו לעשות היחוד לעלא והיה המשכתו על פי שלושה שמות אל הוי"ה אל שד"י אל אדנ"י, ונרמזו בפסוק ויהי ה'

את יוסף, כי ויהי גימטריא א"ל עם הוי"ה הכתובה שם. ויהי איש מצליח רמז א"ל שד"י כי איש עם אותיותיו עולה שד"י. ויהי בבית אדוניו רומז לשם א"ל אדנ"י אשר על ידו נעשה היחוד כנודע:

ואמרו חז"ל (סוטה לו ב) שנעץ צפרניו בקרקע, כי מדרך הצדיקים בפרט יוסף לתקוע אהלו למעלה ומחשבותיו שוטטים ברקיע לכל אשר תמצאנו, ואחרי כבישת יצרו ונעשה מרכבה עליונה נעץ עשר צפרניו הם עשר מזלותיו, בקרקע, רומז לשכינה הוא קרקע עולם. וינס ויצא החוצה מעולמות התחתונים והיה שכרו שהמרשעת הנ"ל בגדים שלבשה שחרית לא לבשה ערבית ואף על פי כן נשאר בצדקתו ונדבק למעלה להתיחד עם הקדושה, והשיג כעין זה לבושין דלבש בצפרא לא לבש בפניא לבושין דלבש יומא וכו'. היינו שיהיה לו תמיד בהירות חדש להתדבק עם יוצרו, והבן:

לחנוכה

בתהלים קפיטל ע"ז (פסוק טו) אתה האל עושה פלא וגו', איתא במסכת שבת פרק ב' (כא ב) מאי חנוכה תנו רבנן בכ"ה בכסליו תמניא יומי דחנוכה אינון וכו' כשנכנסו עובדי כוכבים ומזלות להיכל וכו' לשנה אחרת קבעום בהלל והודאה. ולכאורה תמוה הלא זריזים מקדימין למצוה ומדוע המתינו לשנה האחרת ולא חנוכה ההוא בעצמו. גם יש להבין מה שאנו אומרים על הנסים בברכת הודאה, וכתב האר"י ז"ל הטעם משום דאז בימי מתתיהו ניתקן ההוד דאיהו בנצח ואיהי בהוד ובנצח שם מ"ה ובהוד שם אדנ"י ושניהם מספרם נס. וכן בברכת תקע בשופר שהוא כנגד הוד והוי"ה החתימה בניקוד קיבוץ שם הנוסח ושא נס לקבץ גלויותינו, ולכאורה תמוה כיון דמלת נס מורה על יחוד שמות שניהם ואנן קיימא לן נצח והוד תרי פלגי גופא, אם כן למה בחרו חז"ל לקבוע ברכת הנסים בהוד וכמו שאומרים על נסיך ועל נפלאותיך שבכל יום עמנו בברכת מודים, ולא תיקנו זה בברכה שהוא בנצח כיון ששניהם כחדא חשיבא:

ונקדים לבאר מה שכתב בפרי עץ חיים שער השבת בשם החברים כי היכל מספרו נד על פי מספר הקדמי, דהיינו בא"ב מאות א' עד אות ה' שהוא אות ראשונה במילת היכל עולה ט"ו, אחר כך מא' עד אות י' ק"ה, וכנ"ל עד אות כ' ע"ה, וכנ"ל עד אות ל' קי"ה, סך הכל עולה נר עיין שם. וכבר ביארנו בעזמו ונימוקו מה שכתב האר"י במקום אחר כי נר גימטריא רמ"ח איברין ותרין דרועין שעולה בקם, והלא בספירת מלכות עסקינן ונחשבת רמ"ח איברין דנוקבא וכמו שכתב האר"י גופיה בראשי תיבות ראה נא בענינו עיין שם:

אמנם יש לומר על פי הקדמה מבשרי אחזה אלוה, דהנה רמ"ח איברי הנקבה כמו הזכר וניתוסף בחשבונה ארבעה איברין שהם שני צירים ושתי דלתות שבהן פתיחת הרחם לצאת הלידה אשר תלד. ואמרו חז"ל (נדה לא ב) אשה בשעה שכורעת לילד נשבעת שלא תזקק לבעלה, ועל זה יולדת חייבת בקרבן שבועה הואיל ואחר כך עוברת על שבועתה לכן מסתמא הסברא נותנת שאחר כך כשטובלת ומשמשת עם בעלה נשכח ממנה צער הלידה שאם לא כן לא היתה מתיחדת עמו אלא שהוא משכחת צער הנ"ל:

ועתה מבשרי אחזה המשל כביכול בספירות עליונות מרכבה הקדושה, כי בברכת ראה נא בענינו מורה על החורבן ואנו מבקשים רחמים שיפתחו שערי רחמים אז נחשבים רנ"ב איברים כמבואר בראשי תיבות, מה שאינו כן בכוונות הדלקת נר שמורה על היחוד שאז משכחת ארבעה איברים שני צירים ושתי דלתות אשר יש בהן צורך אל הלידה כנ"ל וממילא נחשבים רק רמ"ח איברים:

ונחזור לענינינו לפרש סוד דאיהו בנצח, היינו שהבורא ברוך הוא הוא המהוה ובורא כל דבר נקרא נצח שהוא נצחי וקיים לעד ואין הפסק לגדולתו, והגם שלמטה מורדים ופושעים בו כתיב (דברים לב, ה) שיחת לו לא, ואין הפגם מגיע בעצמותו והכל היה גלוי וידוע לפניו טרם הבריאה והשתעשע במעשה צדיקים וראה מעשה הרשעים והמחריבים, וכן כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ה) על פסוק (ישעיה נח, ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי אין השגה בשכל שום נברא לדעת מחשבת בוראו איך יתכן הבחירה והידיעה והיו תואמים, ואמונת ישרים הוא המשנה (אבות ג, יט) הכל צפוי והרשות נתונה שלא היה דבר נעלם מבורא עולם, לכן אין פגם בעצמותו אפילו על ידי מעשה הרשעים כי צפה והביט את כל מראשית עד אחרית ובודאי ראה שיכנסו עובדי כוכבים ומזלות להיכל ובית חשמונאי ינצחום ואין כל חדש לכן ניחא שלא תיקנו הודאות הנסים בברכה שהיא בנצח המורה על הבורא ברוך הוא כי ההודאה שייך על דבר שהיה בו הכחשה ואחר כך בא ההודאה, וכמו שאמרו רבותינו ע"ה (עירובין יב א) מודים מכלל דפליגי, אבל בעצמות הבורא שלא היה מגיע פגם בעצמותו וככה לא ניתוסף בו ענין יותר על ידי הנס כי הכל גלוי וידוע ומסודר צחוקו, ולכן נקרא איהו אמת ואיהי אמונה דיליה כי הבורא ברוך הוא אמת הוא דהיינו שלא ישנה ולא ישתנה והוא אמיתי:

אבל כנסת ישראל דאיהי בהוד בשם אדנ"י ואיהי אמונה דיליה, דהיינו שבני

ישראל ממליכין אותו ואומרים אתה אדונינו ואדון על כל המעשים. ולפעמים כשמתעלה בחינת המלכות ואין נראה בעליל כמו כשנכנסו עובדי כוכבים ומזלות להיכל אף על פי כן איהי אמונה דיליה ומאמינים בני מאמינים דעומדים באמונתם ומתחזקים עד שהם מתדבקים בבוראם דאיהו בנצח ומנצחים את הכל. לכן לפי ראות עיני בשר היתה זאת מעשה נסים שכשנכנסו עובדי כוכבים ומזלות להיכל נסתלק בחינת בהירות המלכות וטמאו כל חשמנים שהם המחשבות הקדושות המכונים בשם שמן כמו שאמרו (מנחות פה ב) במקום שהשמן מצוי חכמה מצויה, ואחר כך גברה בית חשמונאי ונצחום וניכר הנס לכנסת ישראל דאיהי בהוד להודות ולהלל ולומר על הנסים. וזהו שאמרו שנכנסו להיכל, כי היכל עולה אדנ"י ושם ביקשו לעשות הפגם ולא יכולו אבל בעצמותו לא שייך שום פגם כנ"ל:

ואפשר שבשנה הראשונה כשנצחו מגודל הנס והבהירות נתדבקו היטב ביוצרם ונעשו כגוף אחד כביכול עד שלא הצריכו לקבוע בהלל והודאה כגוונא דיליה, אמנם לשנה האחרת היו צריכים לקבוע כמו קובע במסמרים לא ימוט בהלל והודאה שיהיו דבוקים בה' על ידי ההודאה:

והנה יש לפרש מה שכתבו החברים בנר מספר הקדמי לשון שמורה על קדמות השכל ועולמות הנפלאים והגבוהים שמהם צריך להמשיך האור. כי גם כשתחסר מספר היכל ממספר נר נשאר מספר קפ"ה סוד אור הפנים אל במילואו אל"ף למ"ד ומספרו הקף שהוא חמש פעמים אל (צ"ע וק"ל) כפשוטו דדיקנא. לזה נרמז בפסוק הנ"ל אתה האל, אותיות האל רומזים חמש פעמים א"ל עושה פלא מהם בא מעשה פלא כמו שכתב האר"י כי פלא בא"ת ב"ש אותיות תכו, והוא בסוד והם תכו לרגליך (דברים לג, ג), כלומר הצירוף של תכ"ו כאשר ת' עלמין מאירים באותיות כ"ו הוא שם הוי"ה אז כל העולמות תכו לרגליך. וזהו סיפא דקרא הודעת בעמים עוזך שאז מודיע לכל כי העוז שלו הוא:

והנם שסיפר האר"י בכוונות שם א"ל ללילה ראשון של חנוכה, אמנם ההמשכה משם זה מאיר לכל שמונה לילות בסוד שם א"ל המאיר לתמניא תיקוני דיקנא, וזהו שאמרו חז"ל (שבת כא ב) בכ"ה בכסליו תמניא יומין אינון, דהיינו שבכ"ה בכסליו שכוונתו בשם א"ל בו נכלל כל תמניא יומין וממנו יוצאת האורה. וזה שהיה הנס לשמונה ימים דייקא ואמרו חז"ל (שבת כא ב) שנשאר פך אחד מונח בחותמו של כהן גדול, ופירש רש"י שהיה מוצנע ולא טמאוהו עיין שם, ונראה שזה היה כנגד

תיקון ורב חסד סוד כהנא רבא ולא היה בו פגם וממנו נעשה נס להאיר לשבעה:

ואמרו בגמרא (שבת כא ב) תנו רבנן נר חנוכה איש וביתו, דהיינו כי נר עולה רמ"ח איברין דנוקבא היא כנסת ישראל מתיחדת עם תורה בין תרין דרועין דמלכא, הם החסד והגבורה המורים על אהבה ויראה. והיחוד נרמז במלת איש וביתו, ורמזו חז"ל עוד כי אין די שיביא האדם הבהירות לעצמו רק להשפיע לכל ביתו שיעבדו גם כן את ה' באהבתו ויראתו ולהשפיע להם קדושה על ידי הדלקת נר חנוכה. והמהדרין נר לכל אחד ואחד, דהיינו אם בני ביתו הם אנשי לבב ויכולים למשוך להם בעצמם קדושת ה' אז נר לכל אחד ואחד:

ואמרו גם כן (שם) מניחו על פתח ביתו מבחוץ, כי עיקר הארת חנוכה לכל מי שיש בכוחו להמשיך הקדושה מבחוץ רצה לומר לאותן העומדים עדיין מבחוץ ואינם משיגים הקדושה ולהאיר לכל העולמות שיכירו וידעו כי ה' לבדו הוא המושל בכל אפסי ארץ:

ולכן אפשר מטעם זה לא נזכר פלפולי חנוכה במשניות הגם שיש בהם פלוגתת בית שמאי ובית הלל, כי המשנה סוד פנימית העולמות ושם אין צורך כל כך, רק נזכר הפלפול בברייתא שהוא לשון חיצונית כמו שאמרו (שבת קו א) פוק תני לברא, דהיינו לרמז כי עיקר הבהירות לשלשל הקדושה להאיר מבחוץ:

וזה שכתב במגן אברהם (ריש סימן תרע) נוהגין הנערים לסבב בחנוכה ומנהגן של ישראל תורה הוא. ורמז כי צריך להשפיע בחנוכה למי שהוא במדריגת נער, ועל ידי הצדקה שנותנים לנערים מתעורר למעלה צדקה וחסד להשפיע לאדם הגם שהוא בבחינת נער:

וגם בלאו הכי ההכנה בחנוכה על הימים הבאים אחריהם טבת ושבט שהם ימי שובבי"ם, כי תמיד צריך האדם להכין קדושה מימים טובים על ימים הנמוכים וכמו שביארתי בפסוק (קהלת ז, יד) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה. וכמו שקבלנו מורינו מורינו אלימלך זצ"ל בספרו הקדוש אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, שמימי מוחין דגדלות צריך להיות הכנה על יומין דמוחין דקטנות. והחודשים הנ"ל הם סוד עיינין דרחל כנודע, לכן נעשה ההכנה על פי הסוכלות בנר חנוכה לראותם בלבד לתקן כל אחד מה שפגם מעודו בראית עין:

ואמרו שם ואם היה דר בעליה, פירוש כמאמרם ז"ל (סוכה מה ב) ואיתי בני עליה והם מועטים, כי הצדיקים הגדולים נקראים בני עליה צירוף על י"ה, פירוש

שהם מתקדשים ומטהרים את עצמם עד שמשיגים בחינת אי"ן ועולים בקוצו של י' משם הוי"ה וקוא על י"ה, לכן הם מועטים שלא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. והבחינה הזאת היתה בימי שלמה המלך ע"ה דקיימא סיהרא בשלימותא, וכן כנסת ישראל מתיחדת עם דודה בשלימות, וזה שאמר (מלכים - א י, כא) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה, כי כסף הוא בחינת אהבה וכשנתעלו בימי שלמה והיו עובדים בבחינת אין והתפשטות הנשמות והיו מבוטלים מלעבוד בבחינת מדות אפילו מאהבה. וכמו שכתב רבינו ע"ה משה בנה משכן בלא רברבנוהי, דהיינו שמגודל הכרתו והשגתו הבורא ברוך הוא היה בטל בעצמו מלעבוד במדות אהבה ויראה ודוגמתם וזה נקרא בלא רברבנוהי עכ"ל. וכן בימי שלמה מגודל גדולת מלך מלכו של עולם הגיעו לבחינת אין ויתבוששו אפילו לאהוב את הבורא, רק היתה עבודתם באיזה בחינת יראת הרוממות שלא יתבטלו ממציאת כי כן עבודת המלאכים מקבלים עול מלכות שמים רק שנותנים באהבה רשות זה לזה, כי ההשפעה זה לזה הם כשיורדים ממדריגתם הגדולה אבל בבחינת עבודה כל המדות בטלים ונמשך בימי שלמה עד אחר החטא ונתקטן הבהירות. ואמר הכתוב (מלכים - א י, כז) ויתן את הכסף כאבנים וכמו שאמרו חז"ל במסכת סנהדרין (כא ב) דרמי קראי אהדדי ומשני:

ונחזור לענינינו, אם יש צדיק גדול כזה שהוא מבני עליה ונקרא דר בעליה ואי אפשר לצדיק כזה לרדת למטה לגמרי להאיר מבחוץ כנ"ל, אז אמרו, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, דהיינו שצריך לשלשל אורו דרך הזעיר אנפין שנקרא חלון הסמוך לרשות הרבים סוד המלכות ועולם המקבל כנודע:

ופליגי שם בית שמאי ובית הלל, בית שמאי אומרים פוחת והולך כנגד פרי החג, דהיינו שדעת בית שמאי שעל ידי נר חנוכה והמשכת הקדושה נדחים החיצונים לכן אמרו פוחת והולך כמו פרי החג כנודע כוונתם. ובית הלל אומרים מוסיף והולך, כי הכוונה להמשיך הקדושה ולהאיר לכל, וזה מעלין בקודש שזה עילוי לקדושה ואין מורידין דהיינו בחינת אי"ן מוריקין גם כן להאיר למטה:

ואמרו שם ובשעת הסכנה, פירש רש"י שגזרו על המצות, מניחו על שולחנו ודיו. ביאור העניין כי בשעת הסכנה מאחר שגזרו על המצות והדינים שלטין חלילה אין בקדושה טהירות כל כך להמשיך האור מבחוץ פן יתאחזו החיצונים לכן אמרו מניחו על שולחנו הלא עולם הבינה הנקרא שולחן בצפון. ודיו, צירוף אות יו"ד שהוא החכמה וצריך להיות

היחוד לעילא לעילא על כל פנים בחכמה ובינה בסוד חכם בבינה:

ועל זה אמר רבא וצריך נר אחר להשתמש לאורה, וקשה הלא בלאו הכי ההלכה פסוקה דאסור להשתמש לאורה, וממילא כשמניחו על שולחנו צריך נר אחר ומאי קמשמע לן. ואפשר דטעמא רבה אשמעינן וסוד רמוז בדבריו כי האר"י ז"ל גילה לנו הטעם שאסור להשתמש לאורה כדי שלא יתאחזו החיצונים בקרנשת האור על ידי תשמיש החול הזה, ולכן סלקא דעתך אמינא כיון דבשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו ועושה היחוד לעילא ואין התפשטות לאור למטה, אם כן אפשר דאז מותר להשתמש כיון דשם לא שיך אחיזת חיצונים, קא משמע לן רבא דאפילו הכי צריך נר אחר, והטעם כפשוטו משום ביזוי מצוה כדי לזכור כי הוא נר חנוכה של הקדושה:

והנה נעשה הנס על ידי חשמנאי שרומז על גזירות שנגזרו בימיהם לעבור חודש שבת מילה ראשי תיבות חש"מ משם חשמנאי. ויש בו צירוף שמן ח' להורות כי הנס נעשה בשמן על שמונה ימים ואותיות י"א משמו רומז על מספר ו"ה משם הקדוש שנתעלה על ידו ונעשה היחוד. והטעם שגזרו על מצוות אלו כי רצו חלילה להשכיח מבני ישראל המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ונרמז במצות חודש ושבת שרומזים על חידוש עולם, ומצות מילה שהוא סוד גילוי אלהות כמו שכתבו בסוד פריעה צירוף פרע י"ה כי בי"ה ה' צור עולמים, והם רצו להסתיר שלא יתגלה האלהות עד שעל ידי המלחמה נתגלה כי יש אלהים שופטים בארץ ונעשה נס כנ"ל שמרמז על יחוד מ"ה אדנ"י. ואמר הגאון החסיד מורינו מוה' לוי יצחק ז"ל ביאור הענין, כי כשנעשה נס תמיהי אינשי ושואלין זה לזה מה זאת, והתשובה היא אדנ"י כלומר שיש אדון על כל המעשים מנהיג העולם ומפליא לעשות:

ואיתא במדרש תנחומא פרשת נשא (סימן כט), ביום השמיני נשיא לבני מנשה, ילמדנו רבינו נר חנוכה וכו' לא יאמר האדם איני מקיים מצות זקנים, אמר הקדוש ברוך הוא גם אני מקיים שהרי אפרים הקדימו יעקב לפני מנשה דכתיב (בראשית מח, כ) וישם את אפרים לפני מנשה, אימתי קיים הקדוש ברוך הוא בקרבנות הנשיאים דכתיב ביום השביעי נשיא לבני אפרים (במדבר ז, מח) ביום השמיני נשיא לבני מנשה (שם, נד) עכ"ל. הנה האר"י ז"ל גילה סוד שמונת ימי חנוכה לתקן הספירות מחסד עד מלכות והם רק שבעה, על כן צריך להיות יום השביעי הוא סוד העטרה שהבורא ברוך הוא מעטר

את עצמו בקדושת כנסת ישראל כנודע. לכן ביום חנוכת הבית יום השביעי נשיא לבני אפרים, כי אפרים נוטריקון אני פורע ראש כוסף, ואותם רומז גם כן לצדיק יסוד עולם נימטריא גואל כמבואר בכתבים:

ועניין חנוכה הוא על שם הכתוב (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו, דהיינו שבחנוכה מחמת גודל האורה יוכל גם האדם שבמדריגת נער לחנך אותו לעבודת ה' ולהכין נתיבות יושר להלוך בהם ולה' הישועה. כמו שאמרנו לעיל כי עיקר כוונת הדלקה הוא להמשיך האור למטה ולעומדים בחוץ. ורמזו בדבריהם שאמרו עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכלא ריגלא דתרמודאי עיין שם פירוש רש"י. והאר"י ז"ל כתב כוונות ושמות על ענין זה עד שתכלה רגל מן השוק, דעתו שהשיעור הוא עד שתכלה הבהירות הנקרא רגל מן השוק הם העולמות עיין שם:

ונראה דהנה במסכת שבת (לא א) איתא שאלת אותו בן אדם להלל מפני מה עיניהם של תרמודאין טרוטות, והשיב לו מפני שדרין בין החולות, פירש רש"י שעיניהם כהות מראות מפני החול שמנשב לעיניהם עיין שם. ומסתמא כאשר אנו רואים שעיניהם כהות מראות פנימית הענין מרמז שהם מעולמות נמוכים אשר טח עיניהם מראות להביט בקדושה. והטעם שדרין בין החולות מחמת שהם בעולם הנקרא רשות הרבים וטורי דפרודא ומכונה בלשון חול, כי החול אין לו דיבוק וקיבוץ יחד ומתפרד תמיד כל קורט מרעהו, לכן בחנוכה אחרי אשר עיקר הכוונה להמשיך האור למטה דהיינו להאיר להולכים בחושך ולהעולמות הנמוכים לפקוח עינים עורות המה יביטו ויראו כי ה' יוצרם. וזה שאמר עד שתכלה ריגלא דתרמודאי להאיר אפילו לתרמודים על פי שם רגל הגם שעיניהם טרוטות, אמנם בכל זה צריך ליזהר שלא יתאחזו החיצונים באור העליון כמו שכתב האר"י ז"ל הטעם שאסור להשתמש לאורה וכנ"ל. לפיכך כתב מנהג לומר יושב בסתר עליון וגו' והוא שיר של פגעים כנודע, והמון הארץ מבינים הטעם כי על ידי אמירת המזמור יסך ה' עליהם מכל פגע, אמנם העיקר לשמור האור העליון מאחיזת החיצונים:

ורמז דוד המלך ע"ה בתהלים (סא, ה) אגורה באהלך עולמים, דהיינו שגם אנכי אגורה באהלך עולמים. אהלך מלשון יהלו אורם (ישעיה יג, י) פירוש שיהיה לי חלק כשאתה מאיר לעולמים תיעו לעולמות. וסיים שם אחסה בסתר כנפיך סלה, דהיינו שיהיה לי מחסה בסתר כנפיך הוא הסתר הנ"ל המכסה על הקדושה שלא יתאחזו וגם אני אחסה בזה. [ועוד דרוש לחנוכה

בספר שכתבתי ביאור ספר ליקוטים מרב האי גאון תראנו משם]:

עבודת ישראל בראשית פרשת מקץ

ותאכלנה הפרות הרעות וגו' ויקץ פרעה. והנה משקפי פרעה את החלום ליוסף הפליג לו כי לא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע וגו', מה שלא נזכר לעיל בכתוב בשעת חלומו:

ונראה לומר על פי הרמז שמרמזת התורה הקדושה עם כל סיפורי מעשים אשר בתוכה להדריכנו בדרך ישרה לדעת את ה' ולעבדו. והנה חלום פרעה נראה הרמז על דרך אדם החוטא ומתעולל עלילות ברשע עד שגורם חלילה בחטאיו ששבע מדות הרעות דסיטרא אחרא בולעים שבע מדות דסיטרא דקדושה, ותבואנה אל קרבנה חס ושלום, כי יש שבע דרכים שהאדם חייב לעבוד לבורא בדרך כלל, לאהבו, וליראה מפניו, ולהתפאר בו, ולנצח מלחמות היצר הרע למען שמו, ולהודות לה' ולדבק במלכא קדישא, ולהמליך אותו. וזה לעומת זה עשה אלהים, ונברא יצר הרע וסיטרא אחרא להסית את האדם לעניני עולם הבל ורעות רוח ולהדריכו בדרך לא טובה לאהוב ענינים זרים ולירא מבלעדי ה' ולהתפאר בדברים אחרים וכן כולם כיוצא בהם, והכסיל אשר בחושך הולך מתפתה אחר יצרו וגורם חלילה לכלות ולבלות שבע מדות הקדושות בשבע מדות דסיטרא אחרא:

והנה החוטא בשעת חטאו ובכל יום כאשר חלילה מוסיף והולך באולתו וכל כמה שלא חזר בתשובה איננו מרגיש כלל שהוא רשע ומחליש כח הקדושה כנ"ל כי טח עיניו מראות ולבו מהשכיל, ואדרבה נדמה לו כי הוא איש צדיק וישר והולך מישרים. ולכן ניחא בפסוק זה בשעת החלום הרומז על החוטא שבשעת חטאו כישן דמי, כי בחינת הטוב שבנפשו ישן הוא ומבלה זמן כמו בחלום אינו שייך לומר ולא נודע כי באו אל קרבנה כי אז האדם משוקע כל כך עד שהוא אינו יודע שאינו יודע, אמנם אחר כך כשהחוטא מתעורר לעשות תשובה והוא דוגמת הקיצה משינה כמו כן הוא מתעורר משינת אולתו ומתחרט ושב אל ה' ויפג לבו על מעשיו הראשונים כי גדול עוונו מנשוא ותפקחנה עיניו לראות גודל הפגם אשר גרם במעשיו, כי אז השמים מסייעין לו לראות איך הלך אחרי שיקוץ משומם וגרם ששבע מדות דסיטרא אחרא בלעו שבע מדות דקדושה וגם הפשע הגדול אשר לא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע, פירוש שכל כך עשה רעה עד שלא ידע בנפשו כי חוטא הוא ונדמה לו כי הולך מישרים:

וזה שבומז הכתוב בסיפור החלום ואיקץ, פירוש שבעל תשובה בשובו מדבר על לבו גודל העוון אשר היה לו מקודם כאשר יתאונן אדם על חטאיו כי כל כך הגדיל לעשות עד שלא נודע לו כי באו בעוונותיו מדות הקדושות אל קרבנה עד ואיקץ, פירוש ההרגשה היא שהקיצותי ונתעוררתי משינת האולת אז הרגשתי בעצמי את כל זאת ומתמרמר רוחו בקרבו לשוב אל ה' עד שיקבל עליו מהיום והלאה שלא יחטא עוד ולהיות הולך מישרים באמת:

וכמו כן שמעתי מפי מורינו מוהר"ב זצ"ל בתחילת הפרשה רומז לתוכחת מגולה. כי שנות האדם נחלקים לשלושה חלקים, ימי עליה עד עשרים שהאדם מתעלה ומתחזק בכוחו בכל יום, וימי עמידה עד ארבעים שאז האדם עומד על מעמדו, ואחר ארבעים שנה נקראים ימי ירידה שהאדם יורד ומתעלף מכוחו אבדו עשתנותיו. ואמר הכתוב ויהי מקץ שנתים ימים, כלומר בעבור שני חלקי שנים דהיינו ימי עליה וימי עמידה כי בהם בודאי היצר הרע מתגבר מחמת שהאדם הוא בכוחו וגבורתו, מה שאין כן מקץ שנתים ימים היה לו לאדם להתחרט ולשוב מדרכו ולשים על לבו כי במהרה עתיד ליתן דין וחשבון, אמנם אחרי שהרגיל בדרך לא טובה, ופרעה חולם, רומז על יצר הרע המקשה ערפו ונדמה לו כחולם חלום, והנה עומד על היאור, פירוש שאדרבה מתגאה בלבו ברוך ה' שאני למדן ועומד על היאור צירוף ה' אור שהם חמשה חומשי תורה ואשרי לי ולנשמתי וכל זה מפני שהורגל במעלליו הרעים, אבל מי שזוכה שנפקחו עיניו אדרבה מביט כפעם בפעם גודל חסרונו בעבודת ה' ועל ידי זה נשבר ונדכה ושב אל ה' וירחמהו:

ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאוד וגו'.

דאיתא בכתבים כי כל עיקר עבודתנו מאז ומקדם להגביה שפלים המה הניצוצין קדישין ולהוציא יקר מזולל ללקט רפ"ח ניצוצין שנפלו במצולות בסוד מרחפת צירוף רפ"ח מת סוד מלכין דמיתו וזה עיקר העבודה לקבצם ולהשיבם למקורם. ונודע כי ממצרים הוציאו רק ר"ב ניצוצין ונשאר לנו לתקן עוד פ"ו על ידי מעשינו ועבודתינו דבר יום ביומו, ומסתמא אם היינו יכולים להעלות ולתקן גם אותן פ"ו בגלות מצרים בודאי לא הוצרכנו לטלטל פעם שנית ושאר ענינים:

ואפשר שזה היתה כוונת יוסף שאמר למצרים שימולו את עצמם ואז יתן להם בר כנודע ממדרשים, כי היה רצונו על ידי מילה גימטריא פה והמילה הוא בסוד גילוי אלהות, דהיינו שיתוקן עוד אלו פ"ה ניצוצין בזה שיכניע קליפת

מצרים במצות מילה ויהיה נשאר רק ניצוץ אחד לברר ולא נצטרך לשעבוד עוד ונוכל אותו לתקן במהרה. ולכן חרטומי מצרים והמכשפים בחקרתם עמדו על זה ומיאנו לשמוע לקולו ובפרט אחרי ששמעו קצת גילוי הדבר מיוסף שאמר לאחיו לראות את ערות הארץ באתם, וכינה ארץ מצרים בשם ערוה ואמר שהם באו לראות וללקט ולעשותה כמצולה שאין בה דגן כאשר לבסוף נעשה באמת כזאת. ולכן המצרים על פי הבנתם כל זאת בחכמה חיצונית שלהם ואמרו בלבם אם נמהל גם כן אז יתבררו כל הניצוצין קדישין וממילא יסתלק החיות של מצרים ושל כל כוחות הטומאה:

ולכן הכתוב אומר ויצבר יוסף בר הם ר"ל ניצוצין, הרבה מאד אותיות אדם שם מ"ה שעל ידי זה השם הוא התיקון למלכין דמיתו להעלות הניצוצין קדישין. עד כי חדל לספור כי אין מספר, רצה לומר שאחר כך העלה אותם לבחינת אי"ן הם העולמות הרמים והנשאים שרשי הניצוצין קדישין והרימם ונשאם ונטלם לעולמות הגבוהים למעלה ממספר וחשבון. וזה וילקט יוסף את כל הכסף, כי חלילה לזרע יעקב אבינו ע"ה ולצדיק יסוד עולם שיהיה מגמתו לאסוף ולצבור כסף וזהב כדרך המוני עם, רק היתה כוונתו לשם שמים ללקט הניצוצין קדישין ואהבתם וחמדתם הנקרא בלשון כסף כי נכסוף נכספתה (בראשית לא, ל). ויבא אותם ביתה פרעה תחת ידו, וממילא אחר כך יקל לבני ישראל להוציא הניצוצין קדישין המכונסין ואסופים ולעשות מצרים ככתוב (שמות יב, לו) וינצלו את מצרים:

ושברו לנו משם וגו'. כי רפ"ח ניצוצין קדישין נפלו ובני יעקב ירדו לשבר בר בסוד וגם ערב רב עלו אתם (שמות יב, לח), אכן אנחנו צריכים עוד לברר פ"ו ניצוצין על ידי שאר גלויותינו לכן רמז להם יעקב ושברו לנו עולה פ"ו משם, ואז נחיה ולא נמות פעם אחרת בגלות:

ויבר יוסף וגו'. כתיב (תהלים לז, כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, לכן כשבאו אחי יוסף והם מעלמא דנוקבא אז בא יוסף לשיעור קומה הרומז במספר ויכ"ד לאות מ מלכות וזהו ויכירם, אבל אחיו עדיין לא ידעו מזה, וידבר אתם קשות בסוד בקש שלום ורדפהו (תהלים לד, טו), ואז המשיך לעצמו החלומות הוא ניקוד חול"ם שהוא כתר שמתעטר בו, ויאמר אליהם מרגלים אתם, היינו שהם צריכים לדבק בנצח הוד יסוד סוד הרגלין, ואמר להם בזאת תבחנו דהיינו שבחינתם היא זאת כימי לעלות. אבל באמת לא היה אפשר לעשות היחוד בלא בנימין שהוא צדיק דלתתא, ולכן אמר והביאו אחיכם הקטן אלי ויאמנו דבריכם, ויאמנו, צירוף שיומשך אות י' אל ו'

ויעשו עמהם אמן שהוא היחוד שהיה צריך לצשות הכנה להגלות, כמו שהיה נעשה ביהודה שהיו מיחדין החתן להכלה כדאיתא בפרק קמא דכתובות (ג ב) מפני גזירת טפסר והיו מקדימין יחוד לקדושה לבטל הגזירה, והבן:

ויאסור אותו לעיניהם. וכיון שאסר את שמעון לעיניהם מדאי באו לעצבות גדול, לכן ציוה יוסף להשיב כספיהם רומז אל החמדה והאהבה שיוכל לשרות השכינה ביניהם. ויפתח האחד את שקו, ופירש רש"י הוא לוי. כי כשיוסף נסתלק מאחיו נשאר בנימין במקומו בסוד צדיק דלתתא ונקרא הרימותי בחור מעם (תהלים פט, כ) כמו שנתבאר במקום אחר בספר תהלים תראנו משם, ועכשיו שבנימין לא היה אתם היה לוי במקומו שהוא לשון לוויה וחיבור להיות בסוד צדיק כי האחד גימטריא ח"י. וירא את כספו בשקו, היינו שבא לידי חמדה ותאוה לעבודת ה', ויאמר אל אחיו הושב כספי, כי היה דבר נפלא בעיניו וכנזכר בכתבי ריב"ש ע"ה שכשבא אל האדם פתע פתאום כזאת מורה על בחינת דין ואיזה דבר לא טוב. ולכן כתיב ויחרדו איש אל אחיו, מאימת הדין והם לא ידעו כי כל זאת עשה להם יוסף. ואמרו מה זאת עשה וגו', רומז מה זאת על ענין יחוד כלומר מאיזה צד נעשה היחוד. ואחר כך כשבאו לביתם ששם בנימין נעשה בהכנת יוסף היחוד כדלעיל בגדלות יותר לכן הם בעלמא דנוקבא שהם במרכבה תחתונה של ארגמ"ן וכל מחנה הם תצ"ו כמנין מלכות כנזכר סוף פרקי היכלות, וזה שאמר צרור כספו עולה תצ"ו ומחמת צרת שמעון לא היו מוכנים ליחוד לכן כתיב ויראו:

ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו וגו'. השל"ה כתב רמז בראשי תיבות ששה אלפי"ן שהתחרטו השבטים כי התוודו את עוונם שהטעה אותם היצר הרע שהוא שולט בשית אלפי שני, כי באלף השביעי אין שטן ואין פגע רע עכ"ל יעוין שם:

ובעזר ה' יש לנו עוד מילין לאלוה לומר איזה רמז שרמזו בדבריהם על פי דבריו שכתבנו לעיל פרשת וישב, שמסתמא לאחר מכירת יוסף התחרטו השבטים מיד והרגישו בעצמם הפגם אשר הולידו בסוד יוסף צדיק יסוד עולם, רק שבשעת המכירה והיצר הרע החשיך לפניהם ונדמה להם כי אדרבה הם עוסקים במצוה ודימו ברוחם כי יוסף הוא נתעב ושפל והוא חלילה מסיטרא אחרא דוגמת ישמעאל ועשו כנודע מכתבי האריז"ל, אבל אחר החטא מדרך העולם שכיון שנסתלק היצר הרע נתגלה הפגם ואדם יודע בנפשו מה עשה, וכן השבטים לאחר המכירה ותפקחנה עיניהם בהרהור תשובה להביט

האמת כי הוא צדיק יסוד עולם והבינו חסרונם על ידי המכירה וכמו שכתבתי לעיל באורך. ולכן עתה בשעת הוידוי רמזו בראש תיבות ששה אלפי"ן כי כל א' נודע צירופו וצורתו י' לעילא י' לתתא ו' באמצע ועולה כ"ו שהוא סוד שם הוי"ה. ואם כן ששה אלפי"ן הם ששה הויות עולה גימטריא יוסף כי הוא סוד צדיק יסוד עולם כלול משש קצוות שפגמו בו, ולזה השלימו דבריהם וגם דמו הנה נדרש, ופירש רש"י וגם דם הזקן. פירוש שרמזו הפגם שמגיע גם לדם הזקן יעקב אבינו ע"ה, כי התוודו שלא בלבד פגמו בששה הויות שהוא סוד צדיק יסוד עולם רק בסוד יעקב שהוא עולה שבעה הויות כנודע והוא דמו של זקן:

והם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ בינותם. פירש רש"י זה מנשה, ובודאי הקבלה הוא אמיתית שהיה מנשה המליץ בינותם, ורש"י דייק מלשון המקרא שהוא אומר המליץ בה"א הידיעה שמע מינה שהוא מורה על מליץ ידוע ומסתמא הוא מנשה. ואפשר שנרמז לנו בזה דבר גדול, שמסתמא בשעת הוועד יוסף עם אחיו נעשה יחוד גדול וקדוש כנסת ישראל עם דודה שהוא היה המרכבה לבחינת צדיק יסוד עולם וכמו שכתבתי למעלה (פר' וישב ד"ה ויראו) שעל ידי מכירתם אותו והפרדו מאתם צריך להיות היחוד על ידי המלאכים הרמוזים במלת פסי"ם, אבל עתה שבאו אחיו אליו והיה מדבר עמהם עשה היחוד כדרכו שהוא ידע שהם אחיו ככתוב ויכר יוסף את אחיו, רומז במלת ויכר גימטריא רל"ו שיעור קומה ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן עם ד' כוללים שמות היחוד שהשפיע עליהם, ואז נרמז מנשה למליץ, כי מנשה נוטריקון מט"ט נער שר הפנים כי הוא המליץ למעלה בין ישראל לאביהם שבשמים והיה מנשה מרכבה בשמו למליץ בינותם כי הם סוד היחוד:

והנה הקשה הצדיק מוה' אברהם בן מורינו מוהד"ב זצ"ל מה שנאמר (מה, א) ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו, משמע שיוסף נטה את עצמו לאחיו, ואחר כך כתיב (מה, טז) והקול נשמע וגו' כי באו אחי יוסף ומשמע שהיה התעוררות מצד אחיו דיוסף עכ"ל והבן. אמנם נוכל לתרץ, כי בודאי כנסת ישראל מתחזקת להתיחד עם דודה אמנם הכל אחרי הסיוע הבא מן השמים, ועניין המהירות שמשפיע לנו יוצרנו שנתלהב לעבודתו והוא כעין רמז שמרמז חתן לכלה שחפצו בה, ולכן ניחא מה שכתוב בתחילת הגילוי יוסף אל אחיו שמתעורר איזה רמז מצדיק יסוד עולם אל כנסת ישראל ואחר כך היא מתחזקת ובאה אליו, וזה שאמר באו אחי יוסף, והבן. (וכמדומה שכן שמעתי פירוש ממורי מוהד"ב זצ"ל):

והנה יוסף הצדיק חלילה לו לצער את אביו ואת אחיו כל כך זמן רב ובודאי היה לו להודיע את אביו כי הוא במצרים ונעשה מושל וכמו שהקשו המפרשים, אלא על כרחך לענין זה להחיות רוח יעקב אביהם ולגלות סוד זה כי הוא במצרים, היה צריך יוסף לעשות כמה יחודים גדולים ונפלאים, ובפרט אחרי שזכה שבאו אליו אחיו מארץ כנען עשרה ויעמדו לפני יוסף והם היו במדריגת כנסת ישראל ויוסף בסוד צדיק יסוד עולם חפץ לדבר עמהם ולעשות עמהם יחוד נפלא. אמנם לא היה באפשרי לגמור היחוד עד שהביאו אליו את בנימין שמו מרמז בן ימין בסוד שם ב"ן שהיה ברחל כמו שכתבתי סוף פרשת ויצא עיין שם. והוא הכלי לקבלת השפעת היחוד וכדאיתא בזוה"ק (ח"א קנג ב) רחל דיתבא בין תרין צדיקי, והבן:

ויעקב אבינו ע"ה הגם שלא הבין הדבר על בוריו שיוסף עודנו חי במצרים והוא המושל, עם כל זאת הרגיש בקדושתו הגדולה ומהמקרות שפגעו את בניו במצרים ושאלת המושל להם והבין כי לא דבר ריק הוא אמנם יש כאן סוד נסתר. והתחיל לעשות יחודים כדרך הצדיקים להתדבק בבוראם כדי לעמוד על ידי זה על מחקר הדבר ותוכן הענין. וזה שאמר לבניו אם כן קחו מזמרת הארץ, וכתב האריז"ל שעולה תרפ"ז ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן קס"א קמ"ג קנ"א שמות היחודים. והורידו לאיש מנחה, כי מנחה מרמז על מלכותא קדישא דמנחא בין תרין דרועין דמלכא. ואמר להם שיורידו לאיש מנחה, פירוש שיראו להוריד איש הוא צדיק יסוד עולם למנחה כנ"ל, ורמז מעט צרי ודבש נכאת ולוט בטנים ושקדים, ששה דברים לרמז על הורדת צדיק יסוד עולם הכלול מששה קצוות ולעשות יחוד על ידי ואל שדי יתן לכם רחמים, כי השם הזה מורה על היחוד ויתעוררו רחמים בעולם ויגלה מטמון הצפון אשר במצרים, וכמו שכתב רש"י ז"ל וירא יעקב כי יש שבר במצרים, ועיין במדרש (בראשית רבה צא, א) שהביט שיש לו סבר במצרים והוא יוסף, וזהו שאמר ושלח לכם את אחיכם אחר, ופירש רש"י נצנצה בו רוח הקודש זה יוסף, וחיינו כדאמרן שאמר להם שאין הדבר הזה כפשוטו רק צריך לעשות בכאן יחודים גדולים ולעורר רחמים ועל ידי כן תגלה יוסף איפוא הוא:

ולבן כתיב בברא אחי יוסף עם בנימין למצרים וישבו הבכור כבכורתו וגו', שאז היה יכול לעשות עמהם יחוד גדול וקדוש והשפיע עליהם שפע קדושה וקיבל כל אחד לפי ערכו. וישא משאת מאת פניו ותרב משאת בנימין חמש ידות, והוא בסוד חמש פעמים י"ד שעולה שבעים שהוא הכלי לקבלת שפע היחוד, וכמו שכתב

האר"י ז"ל בפרי עץ חיים שער קריאת שמע פ"ט בכוונת פסוק שמע ישראל, ובנימין היד מרכבה לזה ענין וכמו שכתבתי לעיל ולכן היתה חלקו חמש ידות:

ואגב אורחא נאמר טעם הגון מה שברוב השנים וכמעט כולם מתכוונים ואתרמי אהדדי פרשת מקץ בשבת חנוכה, כי גם בחנוכה רמזו חז"ל בנוסח בימי מתתיהו מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך חמש פעמים מלת יד להורות כי גם בחנוכה נעשה יחוד גדול וקדוש וצריך להיות חמש פעמים יד הכלי לקבל השפעות היחוד כנ"ל. ולכן פרשת מקץ שכתוב חמש ידות עם חנוכה מזדמני אהדדי:

ונחזור לענייננו דכתיב וישתו וישכרו עמו, שעד היום לא שתו יין הן אחיו הן יוסף. ונוכל לומר כי מיום המכירה עד היום הזה לא נעשה היחוד לא זכו ליכנס בכרם עליון שהוא עולם התענוג וסוד יין המשומר, לכן לא שתו יין עד היום הזה שנעשה היחוד והרגישו בעצמם תוספת קדושה מכרם עליון, והבן:

והנה אף על פי שנעשה היחוד ביניהם, מכל מקום לא נגמר הענין התודע יוסף אל אחיו עד אחר מעשה הגביע. ונוכל לומר כידוע ליודעי חן כי מבשרי אחזה אלוה ואין אשה מתעברת מטיפה ראשונה ופורשין אחר היחוד הראשון, וכמו כן באלף הבדלות אחרי היחוד הקדוש שנעשה ביניהם היה צריך להיות פרישה ביניהם וצעקה וחרדה על דבר הגביע ואחר כך נתגלה היחוד מחדש על ידי הגביע, וסודו כתב האר"י ז"ל גביע גימטריא מילה רומז על היחוד שנית שנעשה בעליל לגלות יוסף לפני אחיו כי הוא המושל בכל ארץ מצרים:

אם כן איפוא זאת עשו וגו'. בודאי התנוצץ ביעקב שמא הוא יוסף ולכן צריך ליחוד ולהכין המלכות הנקראת זאת. מזמרת לשון זמירות המשוררת לבעלה ועל ידי זה יוצא הפורת יוסף, וזהו שאמר והורידו לאיש מנחה, להורידו לכלתיה הנוקבא בין דרועין דמלכא ויהיה בצירוף מנחה מ"ע נ"ח. וצוה להביא מנחה ששה הברים כנזכר בפסוק בסוד ששה קצוות להלבישו ויתקנו הרחם בא"ל שד"י וזהו שאמר ואל שדי יתן לכם רחמים. והאיש גם כן יתוקן בא"ל שדי מלא כמו בשבת במנחה:

ויבוא החדרה ויבך שמה. אותיות ביכ"ו שם היחוד הנעשה בגלות, וירד מיוסף הסברת פנים להשבט והוא משאת מאת פניו שהכירו שהוא צדיק, ולבנימין בביאה ראשונה נתן לו שם ב"ן שבו חמש

ידות לעשותו כלי לעשות יד שענינו מקום. וכן היוזר וישתו וישכרו עמו בסוד שתו ושמרו דודים, והנה ידוע שבשם ב"ן יש שני כלים, אחד הנעשה מחמשה אותיות די והם ה' ידות, ושלי שני משלושה ויו"ן עם שם ב"ן עולה גם כן ע' כנזכר בכוונת מלת שמע שבקריאת שמע. וזה גביעי גביע הכסף דכתיב שיש בנוקבא להעלות מיין נוקבין:

הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבונו אליך וגו'. ופירש רש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. ואפשר על פי מה שכתב רבינו מוהר"ב זצ"ל בתפילת משה שהתפלל אל נא רפא וגו' (במדבר יב, יג), כי אמר שם ה' יתברך קל וחומר ואביה ירוק ירק קל וחומר לשכינה ארבע עשר יום, לכן התפלל במדת אל שם הרחמים והוא נגד קל וחומר כנזכר בכוונת האר"י ז"ל בברייתא דרבי ישמעאל עיין שם. ויש לומר גם כאן מחמת שראו תוקף הדין וייראו לכן פתחו בקל וחומר והמשיך הרחמים מדה אחת:

(אמר המביא לבית הדפוס נודעתי שמכאן עד סוף הסדרה הוא מבן הרב המגיד המחבר זצ"ל ותורת משה היא):

ויהי מקץ שנתים ימים. נקוד על ויהי זקף גדול על שם הכתוב (תהלים קמה, יד) זוקף ה' לכל הכפופים, שה' יתברך זוקף את ישראל הכפופים בחורבן על ידי ביטולו מהם כל גזירין בישין אשר הם כופפים אותן לבל יוכלו שאת חס ושלום ראשם, אמנם בהבטל מהם כל הגזירות רעות אזי יכולים שאת ראשם ולעמוד בקומה זקופה, ועיקר הבקשה על זה שעל ידי זה נישא גם כן הבורא ברוך הוא כי בכל צרתם חס ושלום כביכול לו צר, וכמו שאמר הכתוב (שמואל - ב ז, כג) אשר פדה גוי ואלהיו, כי כביכול גם האלהות נפדה עמם. וכאשר הבטיח ליעקב אבינו ע"ה אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו, ד), גם לרבות השכינה הקדושה אשר היא בינינו בחורבן גם היא תעלה עמנו:

וזהו פירוש המשנה (אבות ו, א) שנו חכמים בלשון המשנה, שכל תפילתם ותורתם של הצדיקים הוא בלשון כפל, כי כשמתפללים למטה על איזה איש מישראל עיקר כוונתם שיתוקן למעלה, כי חס ושלום אם איזה איש ישראלי בצער אזי נוגע הצער גם למעלה והשכינה הקדושה כביכול מיללת עליו קלני מראש קלני מזרועי ועל זה עיקר תפילתו, ואגב מתפלל שיוושע גם כן האיש השרוי בצער למטה, וזהו שנו חכמים בלשון המשנה מלשון כפל:

וזהו פירוש הכתוב כאן ויהי מקץ. ויהי, לישנא דצערא והטעם עליו זקף גדול, כלומר זקף באם תרצה לזקפן מהצער אזי

גדול תראה שהצער ההוא נוגע לגדלות דהיינו להבורא ברוך הוא ועיקר תפילתך שיתוקן הצער למעלה וממילא יתוקן גם למטה וזה אומרו שנתים ימים, שתראה להתפלל על זה בבחינת שנתים וכמו שנתבאר לעיל עיקר כוונתך שיתוקן למעלה ואגב יתוקן למטה גם כן. ופרעה חולם, פרעה מלשון התגלות שיתגלה עליהם האלהות, חלם אותיות חמל שיחמול עליהם ויבטל מעליהם כל רע ויגזור עליהם ישועות ונחמות אמן:

או יאמר ויהי מקץ, בהקדים הכתוב (תהלים נב, ג) חסד אל כל היום, חסד שבאם ירצה להמשיך חסדים על העולם אזי אל כל היום צריך לחבר א״ל לכל היום שימשך עליהם החסד וכמו שצריכין להמשיך מיום השבת על כל ימי השבוע, וזהו אומרו ויהי בגימטריא א״ל, רצה לומר באם תרצה להמשיך החסד על העולם אזי מקץ תמשיך החסד מקץ דהיינו מהבורא ברוך הוא רצה לומר מקץ הימין מחי העולמים שנתים ימים ותביא בזה החסד לעילא ולתתא, וזהו שנתים ימים נקראו החסדים. ופרעה חלם, כנ״ל שהתגלות האלהות יחמול עליהם ויבטל מהם כל רע אדרבה יוסיף עליהם רחמנות ויתן להם כל טוב, ואז והנה עומד על היאור. והנה לשון שמחה כידוע, היאור רומז על התורה כמוזכר בספרים, ורצה לומר שיזכו לעמוד על היאור דהיינו על התורה והתפילה בשמחה ובטוב לבב מרוב כל אמן:

או יאמר ויהי מקץ, בביאור פירוש הכתוב (הושע ו, ב) יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. דהנה איתא (בראשית רבה צא, ז) אין הצדיקים נתונים בצרה יותר משלושה ימים. וזהו אומרו יחיינו מיומים שהעיקר הבקשה היא על השני ימים שיחיינו גם באלו השני ימים ואז ממילא ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו:

או יחיינו מיומים, דידוע שיש ארבעה עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה וצריך האדם להתחזק עצמו לעלות מעלה מעלה ממדריגה למדריגה. וזהו אומרו יחיינו מיומים, דהיינו בשני עולמות עשיה יצירה, ביום השלישי יקימנו דהיינו גם בעולם הבריאה יקימנו שלא נפול משם ונהיה קיימים שם, אזי ונחיה לפניו באצילות קדשו לפניו ממש:

וכזה מרמז לנו הכתוב גם כן כאן, מקץ שנתים כשתהיה מקץ וסוף השני עולמות עשיה יצירה, אזי פרעה חלם התגלות אלהותו יחמול עליך להעלותך מעלה מעלה גם לשני עולמות העליונים בריאה ואצילות אמן:

ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם. הנה תיבת להם אינו מדוקדק דהוה

ליה למכתב אשר חלם עליהם. אמנם יתבאר, דהנה חלם לו והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה (בראשית לז, ז), דהנה יוסף מרמז לצדיק יסוד עולם כידוע, ובודאי החלומות שחלם לו אינם כפשוטן רק מורים על דברים עליונים. מאלמים בתוך השדה, דהיינו מהמלכות חקל תפוחין קדישין שצריך לעבוד בה ולתקן בה כל השבע מדות והצדיק כלול מכולם. והנה אמר (שם) תסובנה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי, רצה לומר שכל תיקון מדותיכם צריכים למדתי. והם ענו ואמרו לו המלך תמלוך עלינו, בתמיה התחשוב בעינך כי תהיה מלך עלינו ונהיה צריכים לך. אם משול תמשול בנו, זאת יוכל להיות שיהיה לך איזה ממשלה עלינו אבל לא כל כך גדולה כאשר אמרת:

והנה כל החלומות הולכים אחר הפה והם גרמו שימשול עליהם על ידי פתרונם. וזהו אשר חלם להם, כלומר שהם עצמם הפכו החלום שימשול עליהם על ידי פתרונם ולא פתרו כאשר אמרנו למעלה. ועל כן נתגלגל הדבר ובא יוסף למצרים והוכרחו לבוא ולהשתחוות לפניו ובראותו זאת נזכר החלומות אשר חלם להם דייקא כנ"ל:

ויאמר אליהם מרגלים אתם, שהבאתם הדברים ברגליות דהיינו בדברים תחתונים שפתרו הוראת החלום על ממשלה. לראות את ערות הארץ, ערוה הוא דבר תחתון שהפכתם הדברים לדברים תחתונים. ויאמרו לא ועבדיך באו לשבור אוכל, אוכל לשון זיווג שמרמז על היחוד, כלומר לא כן כמו שאתה מחשב, רק ועבדיך באו לשבור אוכל לעשות יחוד וזיווג עמך. (עד כאן):

עבודת ישראל בראשית פרשת ויגש

ויגש אליו יהודה. במדרש (בראשית רבה צג, ג) כתיב (משלי כה, יא) תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אופניו, מה אופן זה מראה פנים מכל צד כך היו דבריו של יהודה נראין לכל צד בשעה שדיבר עם יוסף עכ"ל. רומז כי דברי יהודה עם יוסף יש בם כמה רמזים הן לשלום הן למחלוקת ויש בם סודות נפלאים:

ושמעתי מפה קדוש אדמו"ר הגאון מוהד"ב זצ"ל כי הבתוב הורה לנו דרך תפילה, שצריך הצדיק להתפלל עבור בני ישראל ולהמשיך רפואה לחולים ופקודה לעקרות ולכל איש מחסורו אשר יחסר לו, אכן כאשר הצדיק מתפלל על איש פרטי לפעמים חס ושלום יש קטרוג על אותו פלוני עבור איזה חטא ומעכב תפלת הצדיק מלעשות רושם ומלפעול פעולתו, לכן יש תקנה לזה להתפלל הכל במחשבתו הרצויה למען כבוד ה', כי איתא בגמרא

(סנהדרין מו א) על דמן של רשעים שנשפך, שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי קל וחומר לדמן של צדיקים חלילה. אם כן יש להתפלל בכוונה זאת דהיינו כי כל ההשפעות שאני רוצה להביא לעולם הוא עבור בבודך יתברך שתתנשא ותתעלה ויהיה לך תענוג מהה'שפעה כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק וכו'. והנה בתפילה על דרך זה נסתם פי המקטרגים, כי אפילו שזה האיש אינו ראוי במעשיו לקבל שפע רחמנות אבל בודאי הקבוש ברוך הוא ראוי להשפיע למען יתרומם כבודו ולמען תענוגו בהשפעה:

וזה ויגש אליו יהודה, כי יוסף צדיק יסוד עולם רומז לחי העולמים, ויהודה רומז להממליך אותו בהודאה. ויגש אליו ויאמר בי אדני, פירוש כי עיקר כל מחשבתי למען כבודך שתמלוך לבדך ויהיה שמך אדנ"י, לכן ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך, כי אז אין שטן ואין פגע רע כנ"ל, ודברי פי חכם חן:

(הועתק מכתב יד הרב המחבר זצלה"ה):

ויתן את קולו בבכי. זה השם מורה כשהמלכות בגלות הולכת:

וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו וגו'. עגלה ערופה באה כי ימצא חלל באדמה (דברים כא, א) רמז למלכין דמיתו נחלה מבוהלת בראשונה (משלי כ, כא), מפני שכל אחד אמר אני אתנשא, ולכן הם בסוד עיגולים שאין להם מקום חיבור זה בזה ולא פנים בפנים, ומשם ענין הגלות, ואחר כך יוסף ששמר הברית ועל ידי כן נתעורר מלך הדר להחזיר הכל להבורא יתברך כי הכל מאתו ולהדר פנים בפנים, ולכן נאצלו מאלו הפנים לתקן, והם העגלות ששלח פרעה מעורף ושברם ומהדר להו פנים ומתקנם, וזו לשאת אותו ואז ותחי רוח יעקב:

אל תירא מרדה. ראשי תיבות אתם כמו אז אתם (תהלים יט, יד) שנותן כח להתחזק כי לגוי גדול סופי תיבות יל"י להעלות בו הניצוצות לגוי גדול, ועיין באור החיים:

אעלך גם עלה. השני עיניי"ן רמז לשבעים זקנים של חכמה ולשבעים נפש כתר דאצילות, ול"ך הך' הוא ת"ק עם הלמ"ד הוא ל"ה ול"ה של עלה הוא שבעים סנהדרין דבינה דבזה הוא כל תיקון, ויוסף הוא מלך הדר ישית ידך על עיניך לתקן אורות עייניך. ועיין בספרי הקטן שחיברתי על אדם דאצילות:

להורות לפניו גושנה. איתא במדרש (בראשית רבה צה, ג) לתקן לו בית תלמוד, דהיינו קודם היחוד, כי גשנה נוטריקון גוף של נו"ן שערי בינה, ולכן

ויאסור לצדיק יסוד עולם מרכבתו של נצח הוד מלכות. ויעל לקראת ישראל אביו, הוא ישראל מבא ולחברם לגשן ועשה שם יחוד והמשיך אותיות וירא ממספר רי"ו של ויעבור אל הנוסח לחסד והוא תיקון א' מתיקוני דיקנא ואחר כך י"ו סוד יודי"ן וי"ן של יחוד תיקוני דיקנא להוריד הטיפה ליחוד, וזהו סוד וירא אליו. (עד כאן):

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה. רומז דהנה כנסת ישראל כשהיא צריכה לדבק באלהים חיים ולהשיג דרכיו היא שולחת את הצדיק ונקרא בשם יהודה על שם שמלא פיו ברכות והודאות כמו שכתוב (בראשית כט, לה) הפעם אודה את ה' ותקרא את שמו יהודה. אל יוסף, הוא צדיקו של עולם נקרא בשם יוסף להתחנן לפניו ולבקש שיורה ה' דרכו הישרה לעמו ישראל, וזה להורות לפניו גושנה, מלשון גישה איך לגשת לכבודו יתברך:

ויאסור יוסף מרכבתו וגו' וירא אליו. והמפרשים תמהו על וירא אליו עיין דבריהם. והאלשיך הקדוש כתב שהכתוב מודיע צדקתו של יוסף שלא ברח מפני אביו כדרך הרשעים מתפחדים ובושים מהצדיק מפני מעשיהם הרעים כי הכרת פניהם ענתה בם, אבל יוסף הצדיק הוא יוסף אשר היה בתחילה ולכן לא נתירא מפני יעקב ואדרבה בצדקתו וקדושתו קרב את עצמו אל אביו, וזה שאמר וירא אליו, ודברי פי חכם חן:

ואפשר לומר עוד, דהנה בזוה"ק פרשת תצוה (ח"ב קפו ב) איתא, וזה לשונו, פרי עץ הדר דא צדיק אמאי איקרי הדר והא אתר טמירא איהו דלית ליה גלויא וצריכא לאתכסיא תדיר ולית הדר אלא מאן דאתגליא ואיתחזי, אלא אף על גב דאיהו דרגא טמירא הדורא איהו דכל גופא ולא אשתכח הדורא לגופא אלא ביה וכו' עיין שם. ופירושו הפשוט כיון דהסריס אין לו זקן נמצא הדיקנא הוא מורה ומוכיח על כח המשפיע הוא הצדיק. וזהו סוד כי בן זקונים הוא לו (בראשית לז, ג) פירוש שיוסף נתגלה ביעקב אבינו ע"ה שעל ידו באה אליו אור הדיקנא, והבן:

ויש לומר עוד פירוש בזוה"ק, דקושיתו הוא על דרך הצדיק ביון דהוא אתר טמירא וצריכא לאיתכסיא, פירוש מי שרוצה להיות עובד ה' באמת ולהיות צדיק חסיד נאמן ראשית חכמה להסתיר את עצמו ולהיות הצנע לכת מה דאפשר אם כן אמאי איקרי הדר כיון דלא מינכר והתירוץ הוא אף על פי שדרכו בהצנע והסתר הדרא איהו דכל גופא, פירוש שהקב"ה מגלה צדקתו וברחובות תתן קולה והוא מפני תיקון העולם שילמדו מדרכיו ויהיה כולם

קדושים. וזהו סוד וירא אליו, שעל ידי שהיה יוסף צדיק ונתקרב לאביו כדברי האלשיך הנ״ל על ידי כן הומשך לאביו אור הדיקנא. וזה רומז במלת אליו א״ל הוא תקונא קדמאה, ואחר כך בא האור דרך יודי״ן וויי״ן בנוכח ביחוד דדיקנא, והבן:

ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך וגו׳. ואמרו חז״ל שלא נשק יעקב ליוסף שהיה קורא קריאת שמע עיין שם. פירוש כי כאשר נתגלה יוסף לפני יעקב וגרמו היחוד הגדול שנעשה בהתחברות שני צדיקים גדולים כמותם וזה היה ענין הקריאת שמע ויעקב אבינו ע״ה נדבק למעלה, ולכן אמר אחר כך אמותה הפעם כמו בסוד נפילת אפים שאחר היחוד כמו אחרי יחוד קריאת שמע ושמונה עשרה כנודע, והבן:

במדרש שיר השירים (רבה א, לז) שחורה אני ונאוה וגו׳ כאהלי קדר כיריעות שלמה (שיר השירים א, ה), מה אהלי קדר אף על פי שנראים מבחוץ כעורים ושחורים ומבפנים אבנים טובות ומרגליות כך תלמידי חכמים אף על פי שנראים כעורים ושחורים בעולם הזה אבל בפנים יש בהם תורה מקרא משנה וכו׳. אי מה אהלי קדר אין צריכין תכבוסת וכו׳ יכול אף ישראל כך, תלמוד לומר כיריעות שלמה, מה יריעות שלמה מתלכלכת וחוזרת ומתכבסת אף ישראל אף על פי שמתלכלכין בעוונות כל ימות השנה יום הכפורים בא ומכפר עליהם וכו׳. אי מה אהלי קדר מטולטלין ממקום למקום יכול אף ישראל כן, תלמוד לומר כיריעות שלמה כיריעותיו של מי שהשלום שלו וכו׳ שמשעה שמתחן עוד לא זזו ממקומן וכו׳. רבי יודן אמר כיוסף מה יוסף נמכר לאהלי קדר שנאמר (בראשית לז, כח) וימכרו את יוסף לישמעאלים, וחזר וקנה את קוניו שנאמר (שם מז, כ) ויקן יוסף את כל אדמת מצרים, כך ישראל יהיו, עכ״ל:

דהנה גם הצדיקים ההולכים ומתקרבים בקדושתם תמיד לפני ה׳ יתברך, מכל מקום לכל יש עת וזמן תחת השמים שיורדים באפס מה מקדושתם כגון בימי טבת ושבט או בימי תמוז ואב שהם בעצמם ימי ירידה שבהם נחרב הבית בראשונה ושניה והובקעה העיר וכל הצרות עד כי חדל לספור, כדאיתא בזוה״ק (ח״ב עח ב) דחולקא דיעקב בניסן אייר סיון וחולקא דעשו בתלת ירחין טבת תמוז אב אבל איתאביד והא לאו כוליה דיליה אלא עד חמשה עשר, ובמקום אחר נמצא בזוה״ק (ח״ב יב א) טבת שבט תמוז, ויש לומר בקיצור דלא סתרי אהדדי מאמרים אלו שהם יחד שלוש חודשים טבת וחמוז כולם וחצי שבט עד חמשה עשר, כי שבט מחמשה עשר שבו ראש השנה

לאילנות מתרומם קרן הקדושה ואב גם כן עד חמשה עשר, כי לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב נמצא נשאר חולקא דליה טבת תמוז חצי שבט חצי אב:

וזה נרמז בפסוק (בראשית לח, כד) ויהי כמשלוש חודשים ויוגד ליהודה לאמר, דהיינו שלשון כמשלוש שעל ידי צירוף שבט ואב נעשה שלושה חודשים. ויוגד ליהודה, הוא הצדיק שנקרא יהודה על שם כי ימלא פיו בברכה והודאה תמיד לה' יתברך וממליכו. אבל בשלוש חודשים אלו ויגד זנתה תמר כלתך, פירוש הכלה העליונה היא המלכות יורדת אז בעולם התמורה והחסרון ונקרא מלשון זנות והשטה וממילא שמתבלבל הצדיק מעבודתו, ואף על פי שהצדיק מתבלבל קצת עם כל זה יקום והתהלך על משענתו וצריך לחזק את עצמו כלב הארי ולא יפול חס ושלום רק בירידה שהוא צורך עליה ומקצץ ענפי החשכות ואורח צדיקים כאור נוגה. ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף, כלומר הצדיק מתגבר בקדושתו כאש בוערת ושורף המחשבה המבלבלת אותו למשל כדרכי המלכים הגבורים שאינם נלחמים במדינתם שלא להחריב ארצם על ידי המלחמה רק הם יוצאים לקראת אויביהם למקום מדינתם ושם נלחמים בזרוע וזה סימן הגבורה וחיזוק הלב:

וכמו כן צריך להיות מי שעובד ה' בתכלית, לא נפלאת המלחמה לעשותה בשבתות וימים טובים שאז בהירות הקדושה מצויה רק דוקא בימים הנמוכים ושפלים בשנה להתגבר וללחום נגד כל מחשבות און ועל ידי כן מוציא הניצוצין קדישין האסורים בקליפה שמהם נעשו המחשבות, וזהו הוציאוה ותשרף, לאחר הוצאת הניצוצין קדישין ותשרף המחשבה בסוד וכל הרשעה כולה וגו':

ולזה כינה המדרש רבה לתלמידי חכמים בשם אהלי קדר שהם כעורים מבחוץ, פלומר בימים הללו הנ"ל דמיון התלמידי חכמים שהם כעורים ואין ניכר בהם הבהירות כל כך, אבל מבפנים אבנים טובות ומרגליות והפנימית בהם כאש בוערת באהבה ויראה. ואף על פי שמתלכלכים דהיינו שבא להם איזה בלבול מחשבה לא טובה מדברים בטלים וכיוצא בהם מיד הם מתכבסין על ידי תשובתם שנזכרין מיד ומתחרטין ומתמלאין תשובה כעל עבירה חמורה להיות חלשים לבקרים. וזהו שאמרו בא יום הכפורים וכפר עליהם שיום הכפורים הוא סוד עולם התשובה:

ואמר שם יכול שהם מטולטלין ממקום למקום כאהלי קדר, פירוש כמו האוהל המטולטל בשעת טלטולו הוא מתקפל ומונח בקופסא ובבואם אל המקום

אשר יחנו מתפשטין, ויכול אף התלמידי חכמים כן פירוש שבשעת בלבול המחשבה הם נופלים ממדריגתם ואחר כך בשעת החזרתו תשובה הם קמים מנפילתם, תלמוד לומר כנדיעות שלמה וכו', דהיינו שהם בשלימות ומיד עם המלך שהשלום שלו ומשעה שמתחן עוד לא זזו ממקומן, פירוש כי גם נפילתם הוא בקדושה ובטהרה וחלילה לצדיק ליפול כלל רק באפס מה בא לו איזה מחשבה של עצלות בדברי תורה ועבודה ודוגמתו ולא יותר ומיד הוא מבטלה בהרהור תשובה לא נודע מקומה איה והרי היא כאילו לא היה לכן לא נקרא נפילה בשום פעם, והלואי שיזכו פשוטי בני אדם בגדלות המוחין שלהם להיות כמו הצדיק בשעת בלבול המחשבה, כי חלילה לו להוציא איזה מחשבה לא טובה מהכח אל הפועל ולא יבלה זמן בה אדרבה ממהר לבטלה כי הם וכל אשר להם קדושים וטהורים:

והוסיף ר' יודן כיוסף וכו' פירוש כי עיקר הענין נתיסד להתחזק ולשבור מטה הרשע ולהעלות ניצוצין קדישין, והצדיקים על ידי ירידתם קצת ותשובתם בחרטה מיד על חטא קל מחשבתם הסרה מדביקות פועלים גם כן שעל ידי התעוררותם עולם התשובה מתעוררים כמה רשעים וחטאים לשוב אל ה' עמהם והם מנשאים עמם באותה שעה כמה בני אדם שיזכו לתשובה על חטאתם, וזה שאמר שהם נעשו שובים לשוביהם כי היצר הרע ביקש להפילם ועל ידי תשובתם הם מפילים אותו אפילו אצל אחרים יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ:

בהפטרה

ויהי דבר ה' אלי לאמר (יחזקאל לז, טו).

דאיתא בזוה"ק (ח"א רמב א) בפסוק (שיר השירים ה, ח) השבעתי אתכם בנות ירושלים, פירושו שמלכות שמים משבעת לנשמת הצדיקים קודם ירידתם מעולם העליון והם נקראים בנות ירושלים, כי ירושלים מרמז יראים ושלמים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני, פירוש שלא ישכחו מלהתפלל ולזעוק אל מלך מלכו של עולם שירחם על מדת מלכותו שיהיה למלך על כל הארץ, וכמו שכתוב (ישעיה סב, ו) המזכירים את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו וגו'. והגם שאין שכחה לפני כסא כבודו, זאת היתה רצונו שהצדיק למטה יתעורר להזכירו ולהמליכו, וכן ראוי לכל אדם בפרט בחצי הלילה ובלילות הארוכים בימות החורף לעמוד משנתו להתאבל על חורבן ירושלים ולדאוג על כבוד שמים מתי יתגלה בארץ. אמנם ראשית דבר צריך להתחרט במשובה מקודם על מעשיו ולקבל על עצמו להתנהג בדרך ישרה שאם לא כן נאמר למעלה על האיש הזה קשוט עצמך תחילה והמלך קונך

בנפשך, אלא צריך להיות מוכשר במעשיו ואחר כך להתפלל על כבוד מלכות שמים:

וידוע כי מדת מלכות נקראת בשם דיבור כי אין המלך ניכר רק על ידי דיבורו שגוזר ועבדיו מקיימים והנה בזמן החורבן הגם שהכל מעשה ידיו של היוצר, מכל מקום כיון שאין ניכר מלכותו נקרא רק מושל, וזהו שנאמר (תהלים קג, יט) כי לה' המלוכה, כי בודאי הוא המלך ומכל מקום נקרא מושל בגוים לעת עתה בעין ממשלה אבל לא מלך בשלימות:

וזהו שאמר הנביא ויהי דבר ה' אלי לאמור, כלומר שהתעורר בי דבר ה' היא מדת מלכות. לאמור, להתחנן ולבקש עליה מאי תתרומם. וסידר אחר כך אופן התנשאות המלכות על ידי עץ אחד לשון עצה. וכתוב עליו יהודה, דהיינו למלאות האדם פיו בברכות והודאות לה' יתברך ובפרט בזמן תפילה. ועץ אחד אפרים בן יוסף, רומז כי בודאי אי אפשר להתפלל למי שאינו שומר הברית כראוי לכן צריך לתקן הברית אז זוכה ליחוד כנסת ישראל עם דודה על ידי הודאות פיו בשירות ותשבחות, וחלילה מי שפוגם הברית הוא מכסה חרפת ערלה על אות הברית קודש וצריך לתקן. וזהו שאמר אפרים בן יוסף, שהוא הבחינה הקדושה כאשר כתבנו סוף דרוש חנוכה. וזה שאמר עץ יהודה ועץ אפרים, מורה תיקון שני בריתות ברית הלשון וברית המעור. והיה לאחדים בידך, פירוש שעל ידי כן תזכה ליחוד הגדול והקדוש:

עוד בהפטרה ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ (יחזקאל לז, כב). דאיתא במדרש (בראשית רבה ב, ג) ויקרא אלהים לאור יום (בראשית א, ה) זה מעשה יעקב, ולחושך קרא לילה זה מעשה עשו עיין שם. רמז הענין, דהנה יש דרכים רבים לעבודת ה' יתברך. האחד יש דרך ישר לפני איש כפשוטו לעסוק בתורה ועבודה כל היום ושאר מצוות ולסגף עצמו להיות פרוש מכל הנאות וחמדות. ויש עוד איזה דרך אל הבאים להתקדש דהיינו אפילו באכילה ושתיה להתקדש בם כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים סימן רל"א עיין שם ובכוונת האר"י ושאר ספרי יראים. ובודאי מי שיוכל להתקדש אפילו בדברים גשמיים ובתאוות ולהיות שולחנו כמו מזבח קדושתו יותר גדולה ונפלאה, כי בודאי כל זמן עסק האדם בתורה או בתפילה אין כח היצר גדול כל כך לפתות אותו ולהסירו מדרך טובה לדרך רעה כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל כשאדם נופל ממדריגתו ותאב לאכול והוא משבר תאותו שלא לאכול ולשתות כבהמה רק אוכל לשובע נפשו כדי שיוכל לעבוד ה' יתברך בכוחו ושיהיה לו לב רחב ופקח בתורתו וכיוצא בהן כוונות אחרות גבוהות

מאוד אז תגדל כח עבודתו ופועל נחת רוח לה' יתברך אלף פעמים ככה:

וזה אמר המדרש ויקרא אלהים לאור יום זה מעשק יעקב איש תם יושב אוהלים, כי עיקר העמדה והתחלתה על ידי מעשה יעקב בדרך פשוט בתורה ובתפילה ובפרישות, וזה הדרך נראה טוב מבחוץ כמו מבפנים, וזה נקרא אור יום שהוא דרך אור וכל העולם רואים את הדרך כי הוא קודש. ולחושך קרא לילה זה מעשה עשו, פירוש שיש עוד איזה דרך לעבודת ה' להתקדש באכילה ושתיה ודברים בטלים כמו שהיה אוכל התנא בישרא דתורא ושותה יין לפקח דעתו לעבודת ה' יתברך כמו שאמרו בגמרא (שבת ל ב) בענין מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן וכיוצא בהן הרבה וללקט שושנים ניצוצין קדישין מכל הבלי עולם, מצינו שגם הצדיק עוסק לפעמים בדברים בטלים ומחשבתו קשורה תחת כסא כבודו יתברך והלבוש מבחוץ נראה כמו מעשה עשו כי גם עשו אוכל ושותה ומדבר דברים בטלים, אבל ההבדלה הוא בכוונה ומחשבות פנימית, ונקרא לילה וחושך שאינו מאיר מבחוץ ולא ידע ולא יבין בו שום אדם הרואה אותו אבל הטוב גנוז בגוויה כי גם זה בלתי לה' לבדו. ואמר הכתוב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, יהיה הצדיק איך שיהיה יום אחד, כלומר ששניהם כאחד טובים:

וזהו שאמר הנביא ומלך אחד וגו' ולא יחצו עוד וגו', כי עתה בזמן החורבן מחלוקת בין החכמים זה אומר לה' אני בתורה ועבודה כפשוטו כנ"ל, וזה בשם ישראל יכונה ורצונו לעבוד ה' בדברים חיצונים, אבל לעתיד לבוא יתגלה הפנימיות והאמת אז יראו עין בעין כי הכל טוב קודש לה'. וזהו מלך אחד יהיה לכולם ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, כלומר שלא יאמר כי זה ממליך בדרך אחד וזה בדרך אחד כי הכל חד, אלו ואלו דברי אלהים חיים הוא וכוונתם לה' יתברך, ובלבד שיכוון לבו לשמים והיו לגוי אחד בארץ אמן:

עבודת ישראל בראשית פרשת ויחי

(הועתק מכתב יד הרה"מ זצ"ל בעצמו).

ענין שני חיי יעקב, עיקרן שבע שנים שי"ב ולכן בגימטריא שבע הויות וארבעים הוא חיותו מחכמה בינה דעת והדעת כלול חסד וגבורה הרי ארבע פעמים עשר הם ארבעים, וכן שבע וארבעים הם מ"ז הוא החיים הבאים מחיבור הוי"ה אה"ה ומאת שנה הוא הרצון, והפסוק כסדר:

אפרים ומנשה כראובן ושמעון, אפרים כראובן בחסד ומנשה אותיות שמעון והעי"ן מתחלף בה', ולכן לקח יוסף

אפרים בימינו, ומכל מקום יהיה מנשה מזומן לברכה. לפי מה שכתב מורי ורבי בספרו כי מנשה הלך בצדקו הכל להבורא, ואם כן שם מנשה ששכח בזה העולם אלא דיבק בכל מחשבתו להבורא והיה בבחינת אור חוזר כמ"ש שהוא כח גבורות החוזרת לשורשם, וזה היה בכור שעיקר שיצא בריאה היה אור חוזר שאם לא כן בכח בלי סוף אי אפשר לבוראה. וזה שאמר גם הוא יגדל אולם אחיו הקטן, כי הצדיק שרוצה להשפיע צריך בכל פעם להשגיח על העולם וצריך להתקטן והוא יגדל ממנו כי בתחילת הבריאה גם כן אהבה ודחקת הבשר ויעקב שכל ידיו. ואמר מי לוי יצחק להיות בכל מקום לא יהיה מכה עד שיברא רפואה תחילה. ואפשר עשה לתיקון ליהושע כאמור יה יושיעך ואפשר עד ביאת משיח בן אפרים שלא ימות ויהא הגאולה ברחמים ועיין בתיקון ס"ט, ועיין ברעיא מהימנא ריש פרשת ויצא ושם במאמר פתח ר' שמעון דאמר בהאי גם שהוא אבא יו"ד לאשלמא רמ"ה לגבי משיח בן יוסף שלא ימות עיין שם. כי יוסף משך חיים מאבא ולכן נקרא משכיל ומשם מושך חיים לדוד וכאב יסד ברתא:

או חללת. תיבת אז מיותר. הנה הזוהר כתב (ח"א קנה ב) שהבכורה הגיעה לבניה של רחל שמחשבה ראשונה היה לה אלא שכתיב (דברי הימים - א ה, א) ובחללו ניטלה הבכורה, והיינו שבאמת לאה היתה בעולם עליון שלא היה יכול יעקב להזדווג לה כמו שכתוב (בראשית כט, יז) ועיני לאה רכות שהיא ארוכה והיה צריך להיות היחוד על ידי רחל והיה זה כזיווג אחור בפנים שהוא לא היה פונה לה עד שראובן מצא דודאים והעלה לה חן אז אמרה אלי תבוא, ולכן זכה יששכר לוירא מנוחה להסתכל בפנים של תורה. והנה לא היה מקום לראובן לומר רחל היתה צרה לאמי אדרבה על ידי רחל נזדווגה ובדיבורו העלה המקטרג לומר שהיה יכול להזדווג והוא כבן תמורה, וזה שאמר אז חללת למפרע על תחילת בניניך, והבן:

ובענין איך יצא לוי ממנין השבטים. הוא כשנלקח הבכורה מראובן וגם הכהונה אז נתחלק לוי שהיה ממוצע כגוף בין חסד לגבורה ונתחלק כהונה לצד אחד ממילא נשאר לשאר לוים רק צד שמאל ולכן כהן לוי ישראל. ובאמת שורש לוי נשאר למעלה לצד ממוצע והוא כשורש, אבל אחר כך הענפים נתחלקו לשנים לכהנים ולוים ובכל מקום כמו שיוסף אינו נמנה שהוא משך הגוף לוי לא נמנה שהוא הגוף עצמו ובמקום שיוסף נמנה גם לוי נמנה:

ככם ביין לבושו. במדרש (בראשית רבה צח, ט) שמחוור להם התורה, ובדם ענבים

סותה שמחוור להם טעיותהון. כי כתיב (איכה ג, ו) במחשכים הושיבני זו תלמוד בבלי (סנהדרין כד א) ועל זה ספדי גדול הוא בששך (מגילה ו א), הם הש״ך דינים שמחוורין בפלפול התלמוד בבלי ונעשים מהם הכתר בתכשיטי הלכה. ושם לו ברקת זו טבריא, זה הקו״ף של רקת נתחלף בך׳ של ששך שגם הוא גימטריא כתר, אלא רקת הוא מה שעולם עליון מכתר לעולם התחתון, וששך הוא העולם התחתון שנכתר מעולם העליון. ואמר שבעת המשיח יתגלה הסוד שבתלמוד בבלי שהכל מיוסד בגנזי אורייתא בזה יחוור להם ביין שהוא הסוד. ואמר שהגם שאדם יאמר שמא אני טועה בפלפולי ואמר שהקב״ה יחוור הטעות שהוא כעין תכשיטי כלה כאמור בזוהר שיר השירים והכל מכוונים ליפות הכלה לכן כולם דברי אלהים חיים. ודרשו (שבת קך א) אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בה ואז יתרון אור מן החושך:

לישועתך קויתי ה׳. במדרש (בראשית רבה צח, יד) הכל בקיווי יסורין קדושת ה׳ זכות אבות תאות עולם הבא, הדא הוא דכתיב (ישעיה כו, ח) אף אורח משפטיך ה׳ קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש. אלו הם ארבעה מדריגות של העולמות שהיו בתחילה בעולם התוהו הם יסורים בבית הסוהר. וכשאדם בא לזה העולם יש לו יסורים, ועליה ראשונה הוא בקידוש ה׳ שהוא מלכות, ואחר כך לזכות אבות, ואחר כך לתאות עולם הבא, שהעליה עד הבינה:

ואמר גם חנינה בקיווי שאפילו שהעולמות של חנינה הם בקו מדה במדה וכן הסליחה כי למי נושא עוון למי שעובר על פשע, ואדם חונן דלים ומעורר מדת החנינה והסליחה במדה. וזה שאמר הקדוש ברוך הוא למי שאין לו היינו שעובד באי״ן, והן הבני עליה דעיילי בלא בר בלי גבול. ומכל מקום כל ישראל בכלל זה וכל רשעי ארץ, והגם שבדעתם שוב לא יהא להם עולם הבא מגודל רשעתם אעם כל זה עושים איזה צדק ומצוות היא ללא תשלום שכר וראויים בודאי לחנינה. ומכל שכן הצדיקים שמגודל צדקתם אינם בטוחים כלל בשכר כמאמר דוד, ואם כן הם עובדים לה׳ יתברך בחנם ולא נוציא מזה אלא איזה בינונים וסכלים וכל ישראל ראויים לחנינה. (עד כאן):

ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. במדרש (בראשית רבה צז, ב) ר׳ ברכיה ואמרי לה בשם ר׳ יוחנן וריש לקיש, ר׳ יוחנן אמר לרועה שהוא עומד ומביט בצאנו, ריש לקיש אמר לנשיא מהלך ומוקנים לפניו. על דעתיה דר׳ יוחנן אנו צריכין לכבודו, על דעתיה דריש לקיש הוא צריך לכבודנו. עיין שם פירושו בפירוש מתנות כהונה:

ונראה לומר על פי מה שכתבתי כבר במקום אחר דשני דרכים לעובדי ה', האחד, הוא מתהלך לפני ה' וצריך סעד לתומכו ולשמרו מכל עצת יצר הרע, והיא למשל כמו התינוק הולך לפני אמו ואמו משגחת עליו שלא יפול ולא ימעדו קרסוליו. ויש עוד דרך יותר חזק כשמתישן בצדקו ומתגבר ללכת אחרי ה' עד שאינו צריך שומר, והוא כמו התינוק שמתגדל והולך אחרי אמו ואינו צריך להשגחתה ולשמירתה. וזה שמצינו שאמרו באברהם אבינו ע"ה קודם שנימול אמר לו הקדוש ברוך הוא התהלך לפני (בראשית יז, א), כי עדיין לא קיבל את התורה רק שישמר מעצמו כל התורה לכן עדיין צריך שמירת הבורא ברוך הוא והוצרך להתהלך לפניו, מה שאין כן בני ישראל אחרי קבלתם התורה מן השמים כתיב (דברים יג, ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו, שיתחזקו בדרך הטוב עד שיהיו נשמרים מאליהם וילכו כתינוק המתהלך אחרי אמו. וזה פלוגתת ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר לרועה שהוא מביט בצאנו והוא משגיח עליהם לשמרם. וריש לקיש אמר לנשיא מהלך והזקנים לפניו, היינו שהם אין צריכים לו:

ואפשר עוד לומר כי כל אחד לשיטתו אזיל, ר' יוחנן שהוא מתהלך בצדקו וקדושתו מיום הולדו ולא נטה ללכת ימין ושמאל לכן דרכו צריך שימור כל ימיו שלא ילכד בעצת יצרו, כי לא ידע את מהמוריו ועצתו אשר יקוש בהם בני אדם לכן צריך לשמירת הבורא ברוך הוא וזה שדרש כעין דרכו, מה שאין כן ריש לקיש שהיה רחוק ונתקרב לקדושה על ידי גיסו ר' יוחנן כמבואר במסכת בבא מציעא פרק הפועלים (פד א), ובודאי בעל תשובה כמוהו נשמר מעצמו כי הוא צריך לעבוד ביתר שאת ולשמור נפשו מפחת יצרו אשר כבר יודע כי נלכדו רגליו לכן שומר את נפשו ואינו צריך לשמירה מלמעלה, ולפי דרכו דרש המקרא:

לישועתך קויתי ה'. אחר העיון בפרשת מקץ ופרשת ויגש ופרשת ויחי עד הפסוק הזה ולא מצינו שם הוי"ה נכתב בם בפירוש, ותמיה נשגבה בעיני מדוע נפלא הדבר הזה מכל ספרי המקובלים שלא להביא איזה רמז שיש בזה. הגם שהיו סופרים ומונין כל אותיות התורה עד שעל פרשה אחת סדר תצוה שלא נזכר בכל הפרשה שם משה רבינו ע"ה אדון הנביאים, ונזכר הפלא בספר הזוה"ק (ח"ג רמו א) ובספרי קבלה, ואמרו שם כי הצדיק בדיבורו עושה רושם ומצינו בתורה דברי משה רבינו עליה שגגר על עצמו (שמות לב, לב) ואם אין מחני נא מספרך וגו', ונתקיים קצתו על כל פנים להפקד שמו מפרשה אחת עיין בדבריהם. ולדעתי יש גם כן איזה רמז לזה מה

שברוב השנים מהקביעות חל ז׳ באדר שהוא יום הסתלקותו של אדון הנביאים בשבוע שקורין סדר תצוה דוק ותשכח, ואידי דשייכי אהדדי מיתרמי אהדדי:

ונחזור לענייננו להתמיה מה שנעלם חס ושלום מאבותינו רחבי לב הדבר הזה. כי בשני פרשיות מקץ ויגש ופרשת ויחי עד הפסוק הזה נפקד מקום שם הקודש הנכתב הוי״ה. ואפשר לתת טעם ואיזה רמז, כי בפרשת מקץ על ידי החלומות פרעה ופתרונו של שני הרעב התגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ובפרשת ויגש הוא תחילת הירידה שירד יעקב אבינו ע״ה ובניו כמו שכתוב (מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה עיין בזוה״ק (ח״א ריא א), לכן נעלם שם הוי״ה המורה על הרחמים וחסדים גדולים עד הפסוק הזה לישועתך קויתי ה׳ שמורה על הגאולה העתידה שניבא יעקב אבינו ע״ה כמו שפירשו המפרשים שם, לכן נתגלה שם הוי״ה המרחם עלינו הפודנו והגואלנו במהרה אמן:

בן פורת יוסף וגו׳ בנות צעדה עלי שור וימררוהו ורבו וישטמהו בעלי חצים ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו וגו׳. רש״י ז״ל פירש שכל בנות העיר יצאו על החומה ועל הגגות להסתכל ביופיו וכל אחת השליכה אבני שוהם ומרגליות לו למתנה ואף על פי כן הוא לא היה מסתכל בהם ולא נשא לשוא נפשו ואל הגילולים לא נשא עיניו עיין שם. הנה בנות אלה בודאי היתה רוח זימה בקרבם ומחשבות רעות כמעשה ארץ מצרים. וקבלנו מהצדיק הגאון ר׳ אברהם קאליסק זצ״ל בפירוש הפסוק (תהלים לז, טז) טוב מעט לצדיק, שהטוב הוא מעט אצלו על ידי וכו׳ שמתרבים אז חלילה גובר כח הטומאה כל כך עד שבאפס מה מתמעט טובו וצדקתו, וזה טוב מעט לצדיק וגו׳. אם כן מסתמא מטומאת הבנות בודאי בא איזה הרגש ובלבול במחשבתו הקדושה. אמנם הרשעים באחת יפולו כיון שבא להם איזה מחשבה רעה ועצת יצר הרע יש לה התפשטות באיבריהם וגידיהם וזריזים לעשותה, מה שאין כן הצדיק לא ינוח עליו שבט הרשע, כי הצדיק מושל ברוחו וכובש יצרו ואפילו כשמתבלבל קצת מיד הוא מתנחם ומתחרט ושב אל ה׳ ומתהפך במחשבתו לטובה:

וזה יוסף הצדיק בעברו במצרים ויצאו כל בנות אנשי העיר לקראתו במחשבתם מחשבת און, וימררוהו ורבו, דהיינו שהמרו את רוחו על ידי מחשבותם הרעים. וישטמהו בעלי חצים, מי נקרא המשפיע בלשון יורה כחץ בגמרא (חגיגה טו א), והבנות נקראים בעלי חצים כי הם הבעלים ונושאי החצים הנ״ל הם המחשבות. ואמר הכתוב שבחו ותשב באיתן קשתו, כי איתן

מורה על המחשבה כידוע מאותיות איתן מהמדקדקים שמורה על העתיד לבוא כמו אתן יתן תתן נתן והוא המחשבה שפוקד על דבר שלא בא לעולם רק שיהיה אחר כך, וזהו ותשב באיתן קשתו שהיה נכלל רק במחשבתו ולא היה לה שום התפשטות חס ושלום אפילו באיזה רק באפס מה עד שהעלה המחשבה ונתהפכה בקרבו לשוב אל ה'. ויפוזו זרועי ידיו, שהיה מעלה אותם לעולם הנקרא פ"ז:

נשלם ספר בראשית בעזר ברא כל ביומי שית:

עבודת ישראל שמות פרשת שמות

ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך. ופירש רש"י רשע שכמותך. ביאור הענין, דהנה איתא בגמרא (נדרים סד ב) כל היכא דכתיב נצים נצבים אינם אלא דתן ואבירם, וילפינן מהא דכתיב בפרשת קרח (במדבר טז, כז) ודתן ואבירם יצאו נצבים. והנה האר"י ז"ל כתב כי דתן ואבירם היו בקליפה דוגמת משה ואהרן בקדושה עיין שם. ואפשר שזה דכתיב בפרשה זו נצבים לקראתם פירוש לעומתם ממש. וזה ידוע כי משה ואהרן בקדושה שקולים היו כדכתיב הוא משה ואהרן הוא אהרן ומשה, וממילא שדתן ואבירם היו שקולים ברשעתם לעומתם:

וזה כוונת רש"י שפירש רעך רשע שכמותך, שמשה רבינו ע"ה הבין כל זאת ברוח הקודש, ואמר לו למה תכה רעך, וכוונתו היה לענוש אותו בזה השם תכ"ה כידוע משער היחודים בפסוק (תהלים צא, ח) רק בעיניך תביט עיין שם. ואלו הרשעים דתן ואבירם הבינו זאת, והשיב לו הלהרגני אתה אומר, פירוש אני מבין שאמירתך הוא להרגני בלשונך שאמרת שם תכ"ה, ורצה להגביר את עצמו נגד משה רבינו ע"ה בשם היוצא מסופי תיבות מי שמך לאיש כמבואר בהאר"י ז"ל כידוע לעומדים בסוד שם מ"ב שאין מגלין אלא לצנועים:

(הועתק מכת"י הרב המחבר זצ"ל בעצמו):

ומשה היה רועה. כי הוא הבל שהיה רועה ראשון, ועוד היה כמה דאמרת שאמר והיה העולם כי זה השם השיג משה וזה הוא ברצון עליון הנתגלה באנכי ה' אלהיך. ולכן אמר לו כי אהיה עמך, כי בהתחברות א' דאנכי בהיה הוא שם אהי"ה ומשם הם התר"ך עמודי אור שמהם תר"ך אותיות דיו"ד דברות. ואמר זה לך האות, כי יש לאדם אות כל אחד לפום מדריגתו האיך יוכל לעמוד בפני הבורא ומשה שכל ימיו עמד בפני הבורא פנים בפנים נקרא זה משה האיש (שמות לב, א) לך האות וממנו ימשך את האלהים תעבדון על ההר הזה, כי כולם ידעו פנים בפנים:

במדרש כאן (שמות רבה ב, א) יודיע דרכיו למשה (תהלים קג, ז) כשאמר (שמות לג, יג) הודיעני את דרכיך. כי כל אדם יש בו שורש אחד הגם שכלול מכל התרי"ג מכל מקום אחת בו שורש. ומשה כל ימיו דאג על כנסת ישראל ובניה וביקש הודעת דרכים היאך לחצות הבורא על עמו, וכן כאן שהיה הולך אחר המדבר בעיונו עד הר האלהים חורבה שהם מחורבן, ואמר לבני ישראל עלילותיו, מדות בשר ודם מעוותות שנאמר (דברים פב, יד) ושם לה עלילות דברים, כי האדם בשנאה לאחם נותן לה עלילות דברים שמתוכה יבוא לריב ולשנאה. והקב"ה אמר וחנותי אשר אחון (שמות לג, יט), פירוש כשהקב"ה רוצה לתן לאחד מתנת חנם מזכהו שהוא יעשה מתנת חנם כדי שאחר כך ימדוד לו מדה במדה לחנותו, לכן לעולם האדם יבקש מה' לו מדת חנינה וגמילות חסדים שמתוכו יבוא לו מה' יתברך החנינה:

דבר אחר יודיע דרכיו למשה שגילה לו הקץ (שמות רבה ב, א), סמך על פסוק שבא עד הר האלהים חורבה, כתב בתמונה שכאן מרומז הקץ. ועיקר רמיזתו כי הוא עולם החורבן והקץ הוא כשיעלה ממנו כל הניצוץ. וזה שאמר ותלוי בתשובה להעלותם. ואמר במדרש (שמות רבה ב, ד) חמשה שמות היה לו, הר אלהים נמשך החסד ביחוד האלהים הרועה אותי שגימטריא צדיק. והר בשן המושך מנ' שערי בינה. והר הגבנונים הוא הממוצע. והר חורב שממנו לקחו כח הנצחון למשול בחרב לדון דיני נפשות, ובוא"ו ממתיק החרב ונעשה חורב העולה רי"ו לע"ב שמות חסדים, וכשיוצא הוא"ו אז על אדם וגו'. והר סיני בהוד כי הודאה מכלל דפליגי, היינו שיצר הרע בישראל יותר ובתלמידי חכמים ביותר ואפילו הכי מודים. והשם כידוע בכל דברינו לכן משם יורד שנאה וכו' שאין להם יצר הרע כזה ואפילו הכי אין עובדים לה':

ישמעו לקולך. ואמר משה והן לא יאמינו לי כי יצאו בזכות האמונה, והנה כל זכות הוא במה שיש בו בחירה ורצון, ואם כן היה קשה למשה שאם הקדוש ברוך הוא אומר ושמעו בדרך חיוב אם כן אין כאן בחירה ואמונה וזכות אלא שוהן שהוא אחת המלוכה היא שיהא אפשר להיות שלא יאמינו, ובאמת אינו כן כמו שכתבתי על מה שאמרו (בראשית רבה לב, ו) נח מקטני אמנה היה, וקשה הלא באמת ירדו בתחילה גשמים שאם יחזרו בתשובה יהיו גשמי ברכה אלא שזה הוא בהנהגה חיצונית וקטנות ויש הנהגת פנימית שבה הקדוש ברוך הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות ואין מכריח לשום דבר ועליו נאמר (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. ואלו הישראל שהם בגדלות אמונה משיגים

עד סוף כל הדורות, אלא שנח מקטני אמנה היה באמת כמו שכתוב (בראשית ז, יג) ויהי הגשם שהוא בהנהגה גשמית:

ובאמת שהי' יתברך אמר ושמעו לקולך היה בהנהגה גדלות שמביט לסוף הדורות באין מבריח, אלא שכל הנסיונות הבאים לעולם הוא בקטנות אמונה לערך המנוסה. וכשמשה הקשה והן לא יאמינו אז המשיך הקטנות אמונה. ואמר לו הקדוש ברוך הוא מזה בידך, באיזה הנהגה זה. ואמר מטה הוא בעולם להטות לימין ושמאל ומשם בא הנהגה למט"ט לקנדיג בעץ הדעת טוב ורע, ואמר השליכהו ארצה ויהי לנחש, שהמשיך הקטנות כמו שכתב האר"י ז"ל.

ואמר אחוז בזנבו, ומסתמא מתחילה נעשה מראש המטה ראש נחש ומסופו זנב כי שליט אדם באדם אבר באבר, נמצא כשאחז בזנבו ונהפך למטה היה ראוי להיות בידו תחתונית המטה. והכתוב אמר ויהי למטה בכפו כמו שראוי להיות מטה בכפו כי נהפך הוא. והיה זה הוראה כי יש אור ישר ואור חוזר ובאור חוזר מתתא לעילא נמצא היות סוף הפעולה בכתר המורה שברצון העליות כבר יודע בפנימיות סוף הפעולה:

בענין הקש, כי הקדוש ברוך הוא הוא רצון כל הרצונים והתנשא ואמר פרעה לי יאורי שסבר שיש להם הרצון כמו שכתבתי בענין ועשו בהם כרצונם שמדמים בעיניהם שהרצון הוא שלהם, וזה נקרא קשין וארבע מאות איש דעשו, והם הקשין לשון זיקנה נגד הסבין עלאין והם רוצין לטמא את בני ישראל שגם הם יאמינו בזה ולא ישעו בדברי שקר, והקב"ה באמת כל אלו הם בידו ומשם מורידם:

לא איש דברים. כי הקול הוא איש לדיבור, כי הקול הוא מעצמות אדם והדיבור נלבש בדברים אחרים, עד שבתורה כתיב (שמות יט, יט) יעננו בקול בקולו של משה, ונעשה בעל דברים אלה הדברים אשר דיבר משה (דברים א, א):

המטה הזה וגו'. במדרש (ילקוט רמז קעא) אם לא תעשה שליחותי המטה הזה יעשה שליחותי. שכבר כתבנו שזה המטה הוא מט"ש להטות כל דבר וזה שם מטה ובגימטריא נ"ד שמאין לרמ"ח בנ"ד שמות לאותיות גבורה ולעשות חסד לכתוב זכותן של בני ישראל. (עד סאן):

עבודת ישראל שמות פרשת וארא

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' וגו'. והנה הרב אבן עזרא התמיה על שם שדי שאמרו

חז״ל (חגיגה יב א) טעם לשם הזה שאמר לעולמו די, ותמיה וכי בשביל פעם אחת מה דהוה הוה יקרא שם הבורא יתברך לעולם ועד בשם שדי. ולפי דרכינו הענין מבואר, כידוע פירוש הפסוק (תהלים קיט, פט) לעולם ה׳ דברך נצב בשמים, שבכל רגע ורגע שופע הקדוש ברוך הוא בכל דבר החיות ומהוהו וצריך תמיד להיות כח מגביל להגבילו שלא יתפשט וזה בשם שדי כמו שאמר אז לעולמו די, כן בכל פעם מתהוה על ידי שם זה הגבול והעמדה לכל דבר. ומן הידוע כאשר כבר כתבנו באורך כי יש סדר המסודר משש ימי בראשית ואופן בתוך אופן להשתנות באשר ירצה הבורא ברוך הוא לפי מעשה בני ישראל וכמו שכתבתי בהגהה לספר בארי הגולה עיין שם, וזה השינוי הוא משום הוי״ה עצמו שהוא הוה ומהוה כל דבר ומשנהו כרצונו. ולמשל כאשר היה הסדר שהמצרים ישלטו על ישראל ארבע מאות שנה והקב״ה חשב את הקץ לעשות היה צריך לשמש בשם עצם שלו הוי״ה לשנות ולעשות כפי רצונו. וזה לא נתגלה להאבות רק למשה רבינו ע״ה כשהוצרך לגאלם, וזהו שמי ה׳ לא נודעתי להם:

וגם הקימותי את וגו׳ לתת להם את ארץ מגוריהם אשר גרו בה. פירוש שהבטיח להם שהם יזכו להמליכו ולקבל מלכותו וזהו ארץ החיים כידוע. וזה ארץ מגוריהם אשר גרו בה, גרו נוטריקון ג׳ ראשונות הם חכמה בינה דעת, כי עיקר המחשבה היה על מלכות ישראל. וכן בסוף והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם וגו׳, כי זה עיקר ירושתנו מהאבות להמליך הבורא ברוך הוא. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם, היינו שעיקר צעקתם ונאקתם היתה שמעבידים אותם בפולחנא נוכראה ומסירים מהם עבודת היוצר ברוך הוא. לכן אמור להם אני ה׳, פירוש לבשר להם כי אמלוך עליהם. כי אני רומז על מדת מלכות כידוע כאשר המלך מתפאר אני אני הוא ולית שולטנא אחרא, והבן:

עבודת ישראל שמות פרשת בא

החודש הזה לכם. במדרש (שמות רבה טו, יג) אמר שלמה (משלי ח, טו) בי מלכים ימלוכו, אמר ר׳ לוי משל לדוכס שזרקו לו הלגיונות פורפירא וכו׳, מה עושה פונה לוספס וכו׳, כך לכ״ו דורות מלך הקדוש ברוך הוא במצרים פונה לופס שנאמר (שמות יד, ח) ובני ישראל יוצאים ביד רמה, שרף את השטר שנאמר (שם יב, מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים, ומוציא את הלגיונין והלא נקרא ראש למלכותו החודש הזה לכם לקיים מה שנאמר בי מלכים ימלוכו עכ״ל. ולכאורה

בלתי מובן מה שייכות יוצאים ביד רמה לענין פונה לופס:

אמנם על פי דרכינו יבואר. ונקדים לפרש הכתוב בן מלכים ימלוכו, כי הקדוש ברוך הוא ברא כל העולמות כדי לגלות עול מלכותו ולזה ברא את האדם ויפח באפיו נשמת חיים כדוגמא שלמעלה. ונתן לו עינים לראות ואזנים לשמוע ואף להריח ופה לדבר אשר ארבע חושים הללו הם כנגד ארבע אותיות הוי"ה כמו שסידר האר"י ז"ל. וביאור הדבר, כי הענין נגד הי' כי חוש הראות הוא משמש תמיד כל זמן שהעין פתוח הוא רואה איזה דבר מה שהוא לפניו יהיה מה שיהיה לכן חוש הראות הוא כמו היו"ד היא החכמה ואצילות קדשו שהוא תמידי, ואחר כך שמיעת אוזן, הגם שהוא משמש תמידי, מכל מקום הוא פחות מחוש הראות שבזמן שאין לו דבר לשמוע או דיבור בני אדם או איזה קול אינו משמש בו ולכן הוא נגד אות ה' בינה מקושרת בחכמה ופחותה ממנה, ואף להריח הוא פחות מהם, כי הגם שיש לו איזה דבר להריח צריך האדם להמשיך הריח על ידי נשימת האויר להמוחין והוא ענין מעשיי על כן הוא נחשב לאות שלישי אות ו', ואחר כך הפה לדבר שהקול והדיבור היוצאים ממנו על ידי ה' מוצאות הפה הם גשמים קצת ופחותים במעלתם ונחשב כנגד ה' אחרונה:

ונחזור לענייננו, כי מהידוע שבשעת הבריאה יצאו זי"ן מלכין דמיתו ומלך הח' הדר המתקנם. פירוש הענין שיצאו המדות ברצונו שיהיה להם רצון לומר אני אמלוך ונפלו ונשברו עד שהמלך הדר בחינת מה החדש שמסתכל כל דבר שהוא כאין ואנחנו מה לפני בורא כל וזה הוא התיקון. ולא תאמר חס ושלום כי המלכין דמיתו והקליפות הם דבר נפרד ויצאו ברצונם חס ושלום, כי גם זה שהם יצאו ברצונו הפשוט הבלתי מושג וגלוי וידוע לפניו השבירה והתיקון על ידי התורה והמצוות כי רצה להתענג כביכול על ידי זרע אברהם יצחק יעקב בדרך בחירה ושכר ועונש:

וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה בי מלכים ימלוכו, דהיינו שגם המלכין דמיתו וכל עוברי רצונו גם הם ברצוני כי לא מחשבותי מחשבותיכם, והוא דבר נפלא להבין ולהלילה להפריד שום ענין בעולם מרצון בעל הרצון בורא כל. כי בזה הטעות נפלו נמרוד וחבריו וכל אותם הדורות של עשרים ושש דורות שהיו קודם התיקון על ידי התורה שהם היו ניונין בחסדו של המקום ברוך הוא. ובזמנת הצדיקים המועטים שהיו ביניהם אנם שת אנוש וכדומה עד אברהם יצחק יעקב והשבטים ואז היה הבורא ברוך הוא משל לדוכס צירוף דו כס, שהיו אומרים הרשעים

שתי בשויות יש וכל אחד מתנשא אני אמלוך, צד שזרקו לו הפורפירא הוא לבוש המלכות כי הוא לבדו מלך על כל העולם. כי יש עוד ציורף במלת דוכס כ"ו הוא שם הויה ד"ס עם הכולל הוא אדנ"י, דהיינו כשהוא מלך בכלל על כל הארץ ואז פנה לופס שהיה מסיר את המס וכל מיני שולט ומושל מעליהם שנאמר ובני ישראל יוצאים ביד רמה, כי שם רמ"ה הוא מורה על גילוי הבורא ברוך הוא עם כנסת ישראל בשלושה יחודים שגימטריא נ"ר, והוא סוד רמה ידך בל יחזון (ישעיה כו, יא) עיין בסידור בכוונת קריאת שמע לשובבים יחוד ד'. ושרף את השטר, פירוש שהיה שטר עליהם להיות בשעבוד אלפא מאות שנה, והקב"ה חשב את הק"ץ היינו ק"צ שנים מלידת יצחק ולא היו אלא רד"ו. ונקרא ראש למלכותו שנתגלה ביציאת מצרים ובחודש ניסן שהוא ראש השנה למלכים (ראש השנה ב א). וירא ישראל את היד הגדולה, כי כח הבורא ברוך הוא גם דבר שנדמה שהוא נגד רצונו כמו המצרים וכדומה, וזה בי מלכים ימלוכו:

איתא במדרש (שמות רבה טו, כז) למה נקראו ישראל בני בכורי, לפי שכתוב בתורה (דברים כא, יז) כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים, כך ישראל יורשים שני עולמות העולם הזה והעולם הבא ולכך מסר הקדוש ברוך הוא סוד הלבנה לישראל שיהיו הם מונים בה וכו' עיין שם. וכשם שהלבנה הוא של אור כך ישראל נוחלין האור שנאמר (תהלים צז, יא) אור זרוע לצדיק וגו' ואומר (ישעיה ס, א) קומי אורי כי בא אורך ולכך נאמר החודש הזה לכם וגו':

כבר כתבתי באורך בהגהות לספר גבורות ה' ענין הכפירה של המצרים והבאים אחריהם ונלכדים ברשת הטעות באומרם לפי ערך האלוה הגדול אור אין סוף דלית מחשבה תפיסה ביה כלל ואין לומר בעצמותו ענין רצון ושום מדה מהמדות, ואם כן אין נכון לומר שהוא מתנהג לפי עבודת בני אדם ורוצה בתורה ובמצוות כדי שיגיע לו איזה תענוג ונחת רוח מהשומעים בקולו, שאם כן הוא גרעון בערך אין סוף, ועל ידי זה הם כופרים בהשגחתו בעולם השפל, כי לפי דעתם אינה המדה לפי כבודו ומערכו וגורעין ומוסיפין וקרו ליה אלהא דאלהיא. ולפי דעתם ההשפעה נוזלת מכוכבים ומזלות הנבראים כי יש להם איזה שייכות ויחוס עם עולם הזה. ונקרא בזוה"ק דפלחו לחמה ביומא, דהיינו עיקר עבודתם לכח בגבול הואיל ונעבד הכוחות מבלי גבול ומה שדי כי נעבדנו. אבל ישראל מונין ללבנה היא המלכות להמליך את הבורא ברוך הוא ולעבוד לאין סוף היוצר כל ומהוה ומחיה את הכל ועובדים

לו ועל פי תורת אמת אשר נתן לנו דרכיה דרכי נועם, כי אף על פי שהבורא כל לא יערכנו מדה ורצון והשגחה שהם בגבול, מפל מקום בודאי אמת שברצונו הפשוט שברא עולמו נחות מדרגוהי וקרא לגרמיה גדול בגדולה וגבור מגבורה, כמו שמובא ברעיא מהימנא פרשת בא (ח״ב מב ב) עיין שם:

כי לדברי הטועים וטעותם שהם מגביהים כבוד אין סוף בזה שאינו משגיח בעולם השפל, אדרבה הם גורעין ומחישין כח של מעלה ממה נפשך לפי כבוד הבורא ברוך הוא שהוא אין סוף אף השמים ושמי השמים ושרפים ואופנים וחיות הם כאין ואפס נחשבו לו כיון שהם על כל פנים סך גבולי. ואין לחלק לפני ערך אין סוף בין כל חלל העולם הנברא ובין גרעין אחד, כי ההבדל ביניהם שייך לומר זה גדול וזה קטן הימנו בערך מדה וגבול, אבל בערך אין סוף אם חס ושלום יעלה על דעתינו שאין לפי כבודו להשגיח על גרעין אחד, כיוצא בו נאמר שאין לפי כבודו להשגיח במלאך מט״ט ומיכאל וכל המרכבה, הגם שהם גדולים מאוד נבדלים ונפלאים על כל פנים בערך אין סוף הם כאין ואפס כידוע לכל מי שיש לו עיני שכל, ואם כן על כרחך כיון שהעולם נברא ברצונו הפשוט וצריכין אנו לומר שכביכול המציא לו איזה רצון הבלתי מושג אצלנו, ולא עמד שום נברא בסוד הזה כמו שכתב הרעיא מהימנא בפרשת בא (שם) כי טרם הבריאה והתחלתו אי אפשר להשיג ולדעת. וזה שאלת מה לפנים אשר אין לנו רשות לדבר בו:

וזהו שכתב האר״י ז״ל בסוד עשר ולא אחד עשר, כי הכתר אינו במנין הספירות כי חיצונית הכתר אינו מושג כנ״ל והבן. אבל לבתר דברא עלמא ואתלבש ונחית בדיוקנא דאדם ואתקרי בההוא דיוקנא הוי״ה כמו שמובא ברעיא מהימנא עיין שם. והיינו לקבל העבודה מבחינת אדם העובדו בתורתו ובמצוותיו וזהו ראשית המחשבה ונקרא בני בכורי ישראל (שמות ד, כב). וכשישראל היו שנואין בין העובדי כוכבים ומזלות על העבודה הזאת מטעם הנ״ל, ונקראו בכור בן השנואה כי אינם רוצים שתציה העבודה לאין סוף הנקרא זה אלי ואנוהו בדיוקן אדם:

וזה שאמרו עבדי פרעה אל פרעה עד מתי יהיה זה לנו למוקש (שם י, ז), פירוש ה׳ הנקרא זה כי בתחילה כפרו בו כלל וכלל, ואחר כך בראותם הנסים ונפלאות שנעשה על ידי משה ואהרן רצה לגרש את ישראל ולא אבו לתת אל לבם דרך אמת לעבוד להבורא הנקרא זה, כדרך הרשעים אף על פי שרואים האמת רוצים לגרשו ובורחים ממנו, והשנואים והנרדפים

לעתיד יירשו האור שנאמר (ישעיה ס, א) קומי אורי וגו' וכבוד ה' עליך זרח, במדת עבודתם ודרכם. דהיינו אף על פי שעובדים לה' נודעים ומשיגים כי הכל כח הבורא ברוך הוא וכל ההוויות שיש לנו שלו הוא. וזה וכבוד ה' עליך זרח, הוי אומר החודש הזה לכם שיהיו מונין ללבנה היא המלכות להמליך הבורא הנקרא זה, ומתחדש כביכול על ידי מעשיכם הטובים לכל השפעות טובות, וכמו שאמרו במדרש (שמות רבה טו, ל) משל למלך שהיה לו בן ואמר עד עכשיו אני שמרתי הכסף והזהב ומרגליות עתה שעמדת על פרקך הרי הכל מסור לך וכו', כי לפי קידוש החודש שלמטה ההנהגה מסודרת למעלה, וכענין שדרשו חז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב) על פסוק (תהלים נז, ג) אקרא וגו' לאל גומר עלי, ומתנהג בדיוקן אדם ואיתערותא דלתתא ורצון יראיו יעשה להשפיע כל טוב לעמו ישראל סלה:

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' ויקוד העם וישתחוו. פירש רש"י על בשורת הבנים שיהיו להם. ולכאורה לשון השאלה הוא שאלת בן רשע שאמרו לכם ולא לו, ואם כן מה שמחו בבשורת בן הרשע טוב לו שלא נברא. אמנם כבר כתבתי באורך בהגהות לספר גבורות ה' כי הכתוב נאמר על החכם והרשע והתשובה גם כן לשניהם עיין שם והבן כי רשע אותיות שער שהוא כמו שער ופתח שבו יראה ויוכר מעלת החכם כיתרון האור מן החושך:

ויש לנו עוד לבאר על פי הקדמת נח ושלושת בניו שם חם ויפת, וכאשר אירע המעשה לנח ויתגל בתוך אהלו (בראשית ט, כא) יש אומרים סרסו ויש אומרים רבעו (סנהדרין ע א) עיין שם. ואגלה לך קצת מהות הענין, שעיקר הפגם היה על ידי חם הרשע שעל ידי רשעת הבן מתבלבלת מחשבת האב הגם שהוא צדיק מי מוח הבן ממוח האב כנודע. ועל ידי זה מעשה תעתועים ומחשבת און של חם נולד באפס מה איזה מחשבה מבולבלת בנח בחקירות אלהות הרמות והנשגבות כידוע מספרים הקדושים. וזה נקרא סרסו שהיה מסרסן ומשברן ממחשבותיו הקדושים. ויש אומרים רבעו אותיות רבוע שהוא סוד אחוריים שעל ידו נפל נח הצדיק באיזה מחשבה מחשבת אחוריים ה' ישמרנו. והתיקון היה על ידי שם ויפת שהם פרשו את השמלה בחקירות קדושות להבין שהכל הוא כח הבורא ואין בו שינוי וגבול והכל ברצונו, והבן:

ונוכל לומר גם כאן, שמשה רבינו הזהיר אותם כזאת פן יהיה להם בן רשע ויתבלבלו על ידו במחשבות וחקירות מה

העבודה הזאת. וזה פירושו, והיה כי יאמרו אליכם בניכם, אליכם דייקא שיתעורר איזה קושיא כזאת חס ושלום בקרבכם ובלבבכם. ואמרתם זבח פסח הוא לה', כי פסח ודלג בבריאת עולמו מבלי גבול אל כח בגבול ותוצה בעבודתינו ואף על פי כן הכל חד ונהלל ברצונו הפשוט. וזה ויקוד העם וישתחוו, על בשורת הבנים שמכיון שהבטיח להם גם כן על המחשבות טובות אלו שיתעוררו בקרבם לדחות הרע מסתמא מוכח שיהיה להם גם כן בן חכם שיתעורר על ידו מוח האב בקדושה לכן שמחו וישתחוו:

והגדת לבנך לאמר בעבור זה עשה ה' לי.

פירש רש"י לשאינו יודע לשאול ורמז גם כן תשובה לרשע לי ולא לו. וכן אמר בהגדה, אילו היה שם לא היה נגאל. ולכאורה קשה ממה נפשך בתשובה לרשע היה לו לומר לשון נוכח לי ולא לך, ומה ענין התכללות תשובתו באמירתו לשאינו יודע לשאול. אמנם בודאי האמת כי מוכיח לרשע מומו וכתיב (משלי ט, ח) אל תוכח לץ, אבל התורה צותה להגיד לזה ולהוכיח את הרשע בדרך נסתר אילו היה שם לא היה נגאל:

וכבר אמרתי בדרך הלצה על הנוסח ואף אתה הקהה את שניו, מאי ענין נקיון שינים לשאלה זאת, ואפשר כי יש רשעים מוסתרים אשר הם מודים במקצת כי יש לעבוד הבורא בתורה ובתפילה ובשאר מצוות אבל אינם מאמינים כי יש עבודה אפילו באכילה ושתיה וכל דבר גשמי להרים הניצוצות ולדבקם בו יתברך. וזה השאלה מה העבודה הזאת לכם, כי לכם לכל צרכיכם, פירוש שאתם אומרים כי גם בזה אתם עובדים את ה' יתברך, והרשע מלעיג על זאת, ולכן אף אתה הקהה את שניו, כלומר כיון שאינך מאמין כי האכילה ושתיה נבראו גם כן לכבוד ה' יתברך ולעבדו, למה תשחית בחנם את הלחם, כי האדם כשאוכל כמו הבהמה הוא מוריד את הניצוצין חס ושלום להשפילם יותר, ולכן יותר טוב לו נקיון שינים, כי כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לא ברא אלא לכבודו. והצדיקים הם מנשאים כל תאוות וכל דבר גשמי השמימה לעשות נחת רוח ויחודים נפלאים ה' יאיר עינינו אמן:

(**פרשת** שלח, עיין לקמן קודם פרשת שמיני):

עבודת ישראל שמות פרשת יתרו

בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים. הנה בחודש השלישי הוא סיון שבו ניתנה תורה זרוע מזל תאומים והוא ברזא דיעקב אבינו שלישי לאבות כמבואר בזוה"ק (ח"ב עח ב). והוא סוד התפארת אשר שם סוד החיבור כנסת ישראל עם דודה. ולזה מורה מזל תאומים,

כי הם יחד ידובקו כתאומי צביה. וזה נתגלה בחגדש השלישי כמו שמובא בזוה"ק (ח"ג צז ב) אימתי נחית האי טלא בשלימותא כד קאים ישראל על טורא דסיני. וזה שכתוב ויחן שם ישראל נגד ההר, ופירש רש"י כאיש אחד בלב אחד כמו שראוי להיות בזמן היחוד:

ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה'. הכתוב מרמז לנו דרך העבודה שתחילתה להתחיל ביראת ה' יתברך, וזה שעלה אל האלהים ואחר כך נתגלה עליו ה' בחינת אהבה וחסד:

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. חז"ל דרשו (שבת פז א) דברים שקשים כגידין, וגם דברים שמושכין את הלב כאגדה. ובודאי זה וזה דברי אלהים חיים, כי נתגלה עליהם חיבת הקודש ביחוד הגדול המושך את לבם כאגדה וקשים כגידין כידוע ליודעי חן:

ואשא אתכם על כנפי נשרים. פירש הרב הגאון מו"ה לוי יצחק ז"ל, כי שם הנשר נקרא על מעשהו כי נושר נוצותיו וחוזר ומתחדש בנוצות חדשים לזמן ידוע. וזה שאמר תתחדש כנשר נעוריכי וכמו שפירש רש"י בתהלים (קג, ה) עיין שם. וכמו זה הענין הקדוש ברוך הוא נתן לעמו ישראל לפי ראות עינינו שיקראו מהלכים ואינם יכולים להיות במדריגה אחת אפילו בגדלות המוחין ובא להם איזה קטנות והם שבים ומתחרטים מיד ומתחדשים לבקרים, וזה הוא כמו מעשה הנשר כנ"ל, וזהו ואשא אתכם על כנפי נשרים, והבן:

והנה רש"י פירש הדמיון לנשר שאינו מתירא רק מן החץ ולכן נושא גוזליו על כנפיו ואומר מוטב יכנס החץ בי. וצריך להבין הענין והחסד שעשה עמנו בוראינו, כיון שבלאו הכי לא שייך כאן הטעם מוטב יכנס החץ בי ומי מבלעדיו אשר יורה חצים או ירים את ידו שלא ברשות יוצרינו:

אלא הענין כך, כי בשעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף וכן בכל זמן כשמגדיל הבורא ברוך הוא חסדיו על עמו ישראל רוצה המקטרג לקלקל כמו שאמרו חז"ל (שמות רבה כא, ז) שאמר השר הללו עובדי כוכבים ומזלות והללו עובדי כוכבים ומזלות וכו' ומדוע אתה ברוך הוא נושא פנים להם, זה הקטרוג נקרא חצים שמורה בלשון כמו שכתוב (ירמיה ט, ז) חץ שחוט לשונם ובכיצא בהם. ואף על פי כן הקדוש ברוך הוא מגדיל חסדו ודן את דיננו ומוציא משפטינו לאורה ומסיר כל המקטריגים וסותם פיהם. וזה שכינה הכתוב ואשא אתכם על כנפי נשרים ואומר מוטב יכנס בי החץ, שהקב"ה מסיר הקטרוג מעל עמו ישראל ולא יכנס בהם

החץ ומקבל על עצמו כביכול להשיבם תשובה נצחת ולהסיר כל תלונה:

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי. איתא במדרש (בראשית רבה כא, ו) אין ועתה אלא תשובה עיין שם. ויש לומר בנידון דידן, שהקב"ה רמז להמתקרבים אליו שאל יתיאשו ואל ייראו מגשת אליו עבור עוונותיהם שעשו מקודם כי העיקר על כל פנים להתקרב מהיום והלאה ושלא לחטוא עוד, ולזה ועתה אם שמע תשמעו בקולי, וזה מצות תשובה והוא חסדו הגדול שרוצה לקרב השבים ושלא לזכור להם מעשיהם הראשונים:

ושמרתם את בריתי. דהיינו כמו שהאדם שומר בריתו ואינו מוציא השפעתו לבטלה כן גורם למעלה בעולמות שלא תרד השפע לחיצונים חס ושלום, וזה שאמר ושמרתם את בריתי, והבן:

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'. דהנה צדיק מושל ביראת אלהים, דהיינו שהוא מתנשא ומתרומם בגבהי מרומים עד שיכול למשול אפילו על השרים של מעלה ולמנותם כפי רצונו שמבין לטובה, וכמו ששמענו דרך הצדיק הריב"ש נבג"מ. והנה המלאכים נקראים כהנים לאל עליון ועושי רצון בוראם למטה בוחרין להם מלאכי רחמים, וזה שהבטיח להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, שאתם תמליכו את הכהנים מלאכי מרום ותפקדו אותם לצבאותם, וכמו שהיה שלמה המלך ע"ה כשם שמלך על התחתונים כך מלך על העליונים:

והיו נכונים ליום השלישי וגו'. ואמרו בגמרא (שבת פז א) בשם ר' יוסי דיום אחד הוסיף משה מדעתו. ודריש היום ומחר מה מחר לילו עמו אף היום לילו עמו והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו. ואפשר לומר דלכן אמר משה גם כן היו נכונים לשלושת ימים שפירש רש"י לסוף שלושה ימים והוא יום רביעי עיין שם, ולכאורה קשה למה לא אמר בהדיא ליום הרביעי כמו שאמר הקדוש ברוך הוא בדבריו לפי דעתו הקדושה בתחילה והיו נכונים ליום השלישי. אלא דאפשר לומר, כיון שהוסיף משה יום אחד מדעתו ונתירא בלבו פן לא יסכים הקדוש ברוך הוא עמו כדרך הצדיקים שאינם מאמינים בעצמם רק מסתכלים תמיד לרצון הבורא ברוך הוא איך שיהיה. ולכן אמר הלשון והיו נכונים לשלושת ימים, דהוא לישנא דמישתמעי לתרי אפי, כלומר נראה איך ירצה הבורא ברוך הוא ואחר כן באמת הסכים הקדוש ברוך הוא על ידו:

וביאור הענין להבין שהוסיף יום אחד מדעתו כבר אמרתי, דאיתא במסכת שבת פרק רבי עקיבא (פו ב) דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה דכתיב (שמות

כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו, ולהלן כתיב (שם יג, ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, מה לולן בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום. עיין שם, ונוכל לומר כיון שעל פי דעת משה שהוסיף יום אחד בהסכמת הקדוש ברוך הוא נתן לנו את התורה בשבת. רמז לנו במלת זכור את יום השבת לגזירה שוה זכור זכור לתורת לנו על עצומו של יום מה שאין כן לפי דעת כביכול בתחילה לתת לנו התורה מקודם בחמישי לחודש שהוא יום ו' ערב שבת לא היה צריך לומר זכור רק שמור את יום השבת כמו שכתוב בדברות האחרונות (דברים ה, יב) כי אין כאן גזירה שוה הנ"ל, וידוע מזוה"ק כי בחינת זכור גבוה מבחינת שמור כמו שמובא ברעיא מהימנא (ח"ב צב א) זכור לדכורא שמור לנוקבא עיין שם, ולזה חפץ משה והוסיף יום אחד מדעתו כדי לקבל התורה בששי לחודש בשבת כדי שיקבל התורה מבחינת זכור שיצטרך לכתוב לגזירה שוה. [ואפשר כי אם היינו מקבלים התורה מבחינת שמור לא היו הלוחות נשברים כי הוא בחינה קטנה, אבל מבחינת זכור שהוא גבוה שלטה בהם עין הרע ונשברו]:

ובאופן אחר נראה לבאר, כי משה רבינו ע"ה היה רוצה שנקבל התורה ביום שבת קודש כי יום קדוש הוא ומרומם ונשא, וכוונתו היה כיון שיקבלו ישראל את התורה בקדושה הנפלאה הזאת ישמרו ויקיימו אותה לעולם ולעולמי עולמים, וזה שדרש היום ומחר מה מחר לילו עמו, כי אלף השביעי נקרא מחר כמו שאמרו (עירובין כב א) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, דהיינו לעתיד ואז יהיה החיבור ודיבוק כנסת ישראל עם דודה תמיד אפילו בבחינת לילה שהוא כעת זמן ירידת המוחין, אבל מחר יהיה לילו עמו ולא יפסוק היחוד, ורצה לעשות גם היום לילו עמו ולכן המשיך הענין על שבת קודש שהיום גורם לזה. אבל האמת לא עמד על אמיתות דעת הבורא ברוך הוא כי לא יראני האדם וחי ולא מחשבותי מחשבותיכם כי הקדוש ברוך הוא רצה לתת התורה ביום ו' מימי החול כדי שתתקדש החול גם כן ואז לא יהיה ירידה בשום אופן:

וראיה לדבר מצינו, כי לפי דעת משה שהוסיף יום אחד ממילא כלו ארבעים יום בשנה עשר בתמוז ואז עשו מה שעשו רחמנא ליצלן כי אחר חצי החודש הוא תגבורת סיטרא אחרא רחמנא ליצלן, אבל לפי דעת ה' יתברך היה כלה חשבון ארבעים יום בט"ו לחודש דקיימא סיהרא בשלימותא ואין כח לחיצונים ואפשר שלא באו לידי מעשה היזק, ומחמת שאי אפשר לאדם להשיג רצון הבורא ברוך הוא עד תכליתו ותחסרהו

מעט מאלהים ודרשו חז"ל (נדרים לח א) על משה רבינו ע"ה, ממילא שלא הבין תכלית רצון הבורא ברוך הוא ורצה כנ"ל גם כן לתוספת קדושה לקבל התורה ביום הקדוש מכל הזמנים ומברך מכל הימים, והבן:

איתא במדרש (שמות רבה כט, ב) שנתגלה הקדוש ברוך הוא במתן תורה בכ"ב אלף ריבוא מלאכי שרת שנאמר (תהלים סח, יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וגו'. הנה רמז שירד שפע קדוש מטלא עילאה י"ג מכילן דרחמי אל בחינת ישראל אשר בך אתפאר כי הוא ט' מדות ועם י"ג סך הכל כ"ב. וזה שנאן, שדרשו (עבודה זרה ג ב) אל תקרי שנאן אלא שאינן שנתגלה בחינת אי"ן, והבן:

עבודת ישראל שמות פרשת משפטים

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה וגו'.

מכאן נוכל למצוא הרמז מה שכתב בסידור האר"י ז"ל כי הרמ"ק קיבל מפי אליהו ז"ל לבטל מחשבה זרה לומר פסוק אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו, ו) עיין שם. ואפשר לפי זה לפרש הפסוק זה, וכי יזיד איש, היצר הרע. על רעהו, הוא היצר טוב שהם יחדיו בלבו של אדם. להרגו בערמה, במחשבת ערמומית וכוזבת. אז, מעם מזבחי תקחנו למות, דהיינו הסגולה לומר הפסוק אש תמיד תוקד על המזבח כנ"ל, ויעבור רוח הטומאה מן הארץ:

וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור וגו' בעל הבור ישלם וגו'. ופירש רש"י להביא כורה אחר כורה עיין שם. ולפי פירוש רש"י מיושב המקרא על מכונו, כי בור הראשון נכתב מלא בוא"ו והשני חסר והשלישי מלא עיין שם בחומש מדוייק. אבל לפי פירוש רש"י ניחא, דכי יפתח מיירי שהיה הבור של עשרה טפחים לזה נכתב מלא שלא היה חסר אלא הפתיחה, או כי יכרה איש בר, חסר. שהיה חסר מעשרה טפחים ומלאהו, והוא כורה אחר כורה שהאחרון חייב. ולזה כתיב בעל הבור ישלם בור מלא, דהיינו מי שהיה ממלאהו ישלם:

מכשפה לא תחיה כל שוכב עם בהמה וגו' זובח לאלהים יחרם וגו' וגר לא תונה וגו'. נראה לי סמיכות הפסוקים הגם שהם ענינים רחוקים שורשם דבר אחד הוא, כי שמעתי בשם גדול אחד שאמר שצוה הקדוש ברוך הוא על המכשפה ולא על המכשף כי רוב מיני כשפים נמצאים יותר באשה שיש בה אזנה אחיזה לקליפה כגון בימי טומאתה. אבל בזכר אין להם כל כך אחיזה כי אם במי שמטמא עצמו חס ושלום במשכב בהמה יוכל להיות מכשף ואז ממילא חייב מיתה מחמת שוכב עם בהמה ואין צריך להמיתו מחמת כישוף. ולזה נסמכו הפסוקים מכשפה וגו', פירוש ומה שלא הזהרתי על המכשף כי כל שוכב

עם בהמה מות יומת והוא חייב מיתה בלא זה עכ"ל:

וחזה כל ענין הכשפים הוא מערובי המדות כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין סז ב) למה נקרא כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. דהיינו שמערבין הכוחות פנימים בחיצונים כידוע עד שנודע להם עניני עשבים ודוגמתם. ולכן אחרי ענין זה נכתב, זובח לאלהים יחרם שאסור לנו לעשות כן ולזבוח לכח אחר מלבד לה', ואחר כך הזהיר הכתוב פן יאמר האדם הואיל וכן הוא אם כן יש לשנוא הגר כי הוא גם כן מתערובת וזר. ולכן צוה וגר לא תונה, כלומר שהוא הניצוץ הקדוש אשר יצא משביה לחירות ואתדבק במלכא קדישא עילאה:

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח וגו'. דהנה נחלקו בית שמאי ובית הלל (ביצה טז א) בית שמאי אומרים מחד בשבת לשבתא ובית הלל מדה אחרת היתה בם וכו'. כי הענין ידוע כי אי אפשר לקבל הקדושה ביום שבת קודש אם לא על ידי ההכנה שאדם עושה כל ששת ימי החול, דהיינו ביום ראשון לעבוד לה' במדת אהבה וחסד, וביום שני במדת יראה, וביום שלישי בהתפארות, וכן כולם עד יום השבת שבו שלימות הקדושה. וכן היו נוהגין בית שמאי למטה שהיו מכינים כל דבר מחד בשבת לשבתא דוגמת הכנת העבודה והקדושה. ובית הלל מודו להם בענין זה, רק שמדה אחרת היתה בם לכבוד שמים והיו מתקנים ששה מדות לעילא לעילא בשורשם וממילא נעשית הכנה על קדושת שבת:

והנה אחרי שאמרנו שההכנת הקדושה לעילא תלוי באתערותא דלתתא בהכנה גשמיות שאנו מכינים על שבת קודש, כן הענין שאנו רואים שאיש העשיר אשר יש לו כל מכין על שבת בהרחבה ומזמין עמו לאין נכון לו, כיוצא בזה הצדיק הגדול המכין את עצמו בקדושתו כל ימות השבוע על כבוד שבת קודש מזמין עמו הנלוים אליו והפחותים ממנו אשר אין לאל ידם להכין הכנה כראוי, עם כל זה הם נכללים עם קדושת הצדיק להתפלל עמו לכבוד שבת ולשמוח ולהתענג בתענוג חי עולמים:

וזה נרמז בפסוק ששת ימים תעשה מעשיך, דהיינו הכנה לקדושה כדי שיבוא יום השביעי תשבות ותוכל לקבל הקדושה ותעשה הכנה גדולה, למען ינוח שורך וחמורך, היינו הקטנים ממך. כי שור הוא לשון הבטה והסתכלות, דהיינו שאין בו רק שמסתכל אל הקדושה. ובחינת חמור הוא מי שמשים עצמו כחמור למשאוי לקדושה הגם שאין לו השגה גדולה. וינפש

בן אמתך, היינו מי שרוצה לדבק עצמו אל האמת, וזה הציווי הוא על כל אדם שיתחזק את עצמו. וכמו שאמרנו פירוש הגמרא (שבת קמ א) עשה שבתך חול, כלומר הכן את עצמך בחול לכבוד שבת קודש, ואז אל תצטרך לבריות, כלומר שלא תצטרך לישועת מי שגדול ממך שהוא יזמין אותך אבל תהיה מוכן בעצמך אל קבלת הקדושה:

ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וגו'.

ופירש רש"י מי חלקו בא מלאך וחלקו. ולכאורה תמוה דמאי ענין החלוקה דייקא לחצאין ומאי נפקא מינה אם יהיה איזה חלק מרובה מחבירו עד שהיה צריך המלאך לבוא ולחלקו. ויש לומר לפי דרכינו לעיל בפרשת יתרו עיין שם. ולפי שהמעשה הזאת היה בחמשה בסיון במזל תאומים אשר נדבקו בני ישראל עם ה' כתאומי צביה. ומבשרי אחזה אלוה, כמו יחוד למטה בין אהבת אוהבים שנאמר עליהם כי הם נפש אחד ודם אחד. וכן היה הרמז כאן על גודל אהבה כי חשוב בעיני ה' יתברך חצי הדם אשר זרק על העם כמו החצי אשר זרק על המזבח, וזה בא מלאך וחלקו להורות בסוד לא הוא גדול ממנה ולא היא גדולה ממנו, והבן:

עבודת ישראל שמות פרשת שקלים **וידבר** ה' וגו' כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם (שמות ל, יב). דהנה כשהאדם חוטא חס ושלום אינו יכול לישא ראשו לפני הבורא יתברך שמו מחמת חטאו, ובודאי לא דיברה תורה במתים הם הפושעים שאינם בושים ממנו יתברך שמו ועומדים נגדו בעזות מצח, ועל זה תיקנו בוידוי שחטאנו לפניך בעזות מצח, אך התורה דיברה מאותם המכונים בשם ישראל הוא ודאי מתבייש ממנו יתברך. לזה אמר כי תשא את ראש בני ישראל, רצה לומר כשתרצה לישא ראשם שיוכלו בני ישראל לישא את ראשם לפניו יתברך שמו ולעבדו, ובפרט שהם צריכים לקבל השפעות קדושות שמתחדשות בניסן שהוא ראש השנה למלכים (ראש השנה ב א), רצה לומר למלכות הבורא ברוך הוא שנתגלה בניסן, ומתחדש השפע לבני ישראל והם צריכים לישא את ראשם כדי שיוכלו לקבל השפעה. לפקודיהם, רצה לומר לאותן הדברים שהיו חסרים מהם עד עכשיו:

ונתנו איש כופר נפשו. כמאמר המשורר (תהלים כה, א) לדוד אליך ה' נפשי אשא, שהיה מוסר נפשו לקדושת שמו. ולזה אשא בגימטריא שב שהיה משיב כל נפשו אל ה'. אל אבושה ואל יעלצו אויבי לי, דוד המלך ע"ה היה מבקש ממנו יתברך שלא ידקדק בנפשו אם הוא ראוי

לקבל ולא ישליך אותו חוצה ובהיות כן אל יעלה אויבי לי, וזהו ונתנו כופר נפשו לה', שיתנו לכפרה מסירת נפשם לה'. זה יתנו כל העובר על הפקודים, שיתנו המדריגת זה שיוכלו לעמוד לפניו ולשרת פנים בפנים כאשר יבבר איש אל רעהו. כל העובר על הפקודים, רצה לומר כל מי שעובר על המצוות ופקודין דמרא ולא היה יכול לעבוד במדריגת זה ישוב ויתן מדריגת זה מחצית השקל בשקל הקודש. דהנה היצר הרע רוצה לבזות את האדם מעבודת ה' ברוך הוא וברוך שמו באומרו הלא אתה הרבית לפשוע איך תוכל לעבוד אותו. לזה אמר הכתוב מחצית השקל שידמה בעיניו שהוא במשקל מחצה על מחצה כמאמר חכמינו (קידושין מ ב) לעולם יראה האדם וכו' ובמצוה אחת מכריע את כל העולם כולו לכף זכות ובעבירה אחת להיפך חס ושלום:

או יאמר זה יתנו מחצית השקל. דהנה זה היתרון במלאכים מבני אדם, דאצל המלאכים כתיב (יחזקאל א, כ) מקום אשר יהיה שם הרוח ללכת ילכו, שהולכין תמיד אחר רצון ה' ואין להם יצר הרע. אבל בני אדם יש להם נפש הבהמיות הממשיך לתאוות, ושקל בגימטריא נפש שצריך אדם ליתן מחצית השקל חציו של שקל בגימטריא רוח [עם הכולל], רצה לומר שיתן הבחירה והרצון שלו להבורא ברוך הוא שהוא יתברך שמו יתן לו רצון לעבוד אותו:

עשרים גרה השקל. יש לומר בצירוף הפסוק (משלי ב, ז) הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד, רצה לומר שיעשו רשעים תשובה ויתהפך תיבת רשעים לצירוף שערים הם הנו"ן שערים שמשער בשכלו לעשות תשובה ובהיות כן בית צדיקים יעמוד. וזהו עשרים גרה הוא אותיות רשעים וגם אותיות שערים. גרה הוא הגר כמאמר הכתוב (במדבר טו, כו) ונסלח וגו' ולגר הגר, שידמה בעיניו שמעתה הוא מתגייר ורוצה לעבוד את ה':

תרומה לה'. רצה לומר דהנה החוטאים אינם חוששין לכבוד הבורא ברוך הוא וברוך שמו ואינו חשוב בעיניהם והם מתישים כח של מעלה באומרם שלא תבוא עונש מאתו, ועל ידי כך הם מעוררין גם כן שלא יהיה הקדוש ברוך הוא עוזר לישראל חס ושלום. וזהו תרומה לה', רצה לומר שיעשו תשובה וירוממו שם ה' כמו שאנו מתפללין יתגדל ויתקדש שמיה רבא במהרה בימינו:

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. העשיר נקרא מי שהרבה לעשות מצות ומעשים טובים, לא ירבה ויגדיל את עצמו כמאמרם ז"ל (נדה ל ב) משביעים אותו אף על פי שכל העולם אומרים לך צדיק אתה

היה בעיניך כרשע בכ"ף הדמיון שאין אדם רשאי להחזיק את עצמו רשע כמאמרם (קידושין מ א) לעולם יראה וכו' אלא כרשע. ופירושו כמו שהרשע מחזיק עצמו לפחות לבינוני אף אתה אפילו כל העולם אומרים לך צדיק אתה תחזיק את עצמך לבינוני. והדל לא ימעיט ממחצית השקל, רצה לומר אין דל אלא בתורה ומעשים טובים. לא ימעיט, לא יחזיק את עצמו לרשע אלא גם כן לבינוני. והוא בשקל מחצה על מחצה ויכול להכריע את כל העולם לכף זכות, וזהו מחצית השקל.

ולקחת את כסף הכפורים. שירבה לעשות צדקה ועל ידי זה יהא מכופר ומקונח עוונם כאמור (ישעיה נד, יד) ובצדקה תכונני. או יאמר, ולקחת את כסף הכפורים. כסף הוא מלשון נכסף שעיקר התשובה יהיה בשמחה ובזכות התשובה יבוא המבשר צדק ויבנה בית מקדשינו אמן:

עבודת ישראל שמות פרשת תרומה

ועשו לי מקדש וגו'. דהנה כל הרוצה לעבוד ה' ולהתחיל בתורה או בתפילה אי אפשר לשום נברא להעלות על דעתו שיש בכוחו לעבוד לעילת העילות כי אף השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אף מכל שכן שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם, אלא צריך האדם לפנות עצמו מכל מיני מחשבה זרה והרהור בשום עסק ולהיות מוכן ומזומן לקבל קדושת בוראו והשפעת חכמה ובינה אשר ה' ישפיע בו, וכפי אשר יורהו ה' בדרך יהיה נכון ללכת ואז יוכל קצת לעשות נחת רוח ליוצרו בכח עליון ובהשפעת חכמתו הקדושה אשר היא גם כן מבלי גבול. וזה שאמר למשה רבינו ע"ה ועשו לי מקדש, פירוש שתהיו אתם מקודשים לשון מזומנים להבורא ברוך הוא, ואז ושכנתי בתוכם, פירוש בתוכם ממש בשיעורין דליבא כשאתם תעבדו אותי רק בבחינה אשר אשפיע לכם אז יהיה מקום משכני בקרבכם ממש:

וזה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, שכל עבודתך תהיה כדרך שאני מואה אותך שאתה תהיה ברצון פשוט לקבל השפעות הבורא או אהבה או יראה וזה שאמר וכן תעשו, ורש"י הקשה שם על ו' של וכן שהיא יתירה. ועל פי הרמז הנאמר לעיל ניחא, שמרמז שתזכו להמשיך כל המדות הקדושות אהבה ויראה והתפארת וניצוח והודיה והתדבקות להמליך בהם את הבורא יתברך והם מכונים ששה קצוות ועליהם רמז ו'. כן תעשו, שתחברם בתבנית המשכן שהיא המלכות להמליך הבורא יתברך. וזה שכתב האר"י כי מקדש גימטריא שמות אהי"ה במילוי עיין שם, רמז להנ"ל שצריך האדם להכין עצמו לה' יתברך כפי אשר

ישפיע בקרבו חכמה בינה דעת והמדות, וזה בלשון אהי"ה דאנא עתיד למהוי כפי ההשפעת שאקבל ברצון ה' אמן:

ונועדתי לך שם, דהנה מהפטרה (מלכים - א ו, ד) כתיב ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, פירש רש"י רחבות מבחוץ וזה שקופים מגזרת השקיפה (ויקרא כו, טו), וקצרות מבפנים וזהו אטומים לשון אטום וסתום. כי שלמה המלך ע"ה בנה בית המקדש שלא כדרך בתים אחרים אשר חלונותם רחבות מבפנים וקצרות מבחוץ לשאוב האור מבחוץ ולהאיר לבית, אשר לא כן בבית המקדש כי ממנו האור יוצא לכל העולם כולו, ועיין במדרש תנחומא (בהעלותך ב), והתרגום מפרש בהיפך, אטומים מבחוץ ושקופים מבפנים כדרך כל הבתים עיין שם. וכבר עמדו עליו והקשו עליו עיין שם:

ונראה לי בדרך רמז, דהנה הבית היה עיקר הרמז איך שיעבוד האדם את בוראו וכמו שכתבו הראשונים במלאכת המשכן עיין שם, והנה נמצא בקרבנו שני סוגי צדיקים. האחד שהוא צדיק גדול ועושה רצון בוראו יתברך, אמנם שיודע בעצמו שהוא עושה רצון בוראו יתברך ואין בכוחו להחזיר הכל לשורשו לדעת כי הכל הוא מאת רצון הבורא ברוך הוא אפילו מה שעובדו, ודרך השני הצדיקים הגדולים אשר הם בעיני עצמם אפס ואין ומחזירים כל מדה וכל מחשבה לשורשה כי הוא כח הבורא ברוך הוא ומבלעדיו אפס ואין. ומצדיק הגדול הזה אשר הוא בקרבו אפס ואין האור יוצא לכל העולם וכל ההשפעות הקדושות. ועליו רמזו רש"י עם המדרש, שמעשה המקדש רומז לעבודת הצדיק הגדול, רחבות מבחוץ, שהאור יוצא ומתפשט ממנו, ואטומים מבפנים, שהוא בעיני עצמו אטום ונדמה לו שהוא חושך בקרבו, אבל התרגום מרמז להצדיק אשר הוא במדריגה קטנה כנ"ל. כי תרגום טימטריא תרדמה אחוריים סוד בחינה קטנה שסובר שכבר השיג רצון בוראו ועושה הישר והטוב ושהוא צדיק, וחלונות שקופים מבפנים, שנדמה לו שהוא מבהיק ומאיר. אבל אטומים מבחוץ, שממנו אין האור מתפשט לכל באי עולם כי איננו במדריגה גדולה כל כך להשפיע לאחרים. ואלו ואלו דברי אלהים חיים ואתי שפיר:

וזה שהבטיח הקדוש ברוך הוא ונועדתי לך שם, דהיינו שארא ואועד לך שאני שוכן בכל המדות. **ודברתי** אתך מעל הכפורת, רמז למדריגה גבוה שאעלך גם עלה, מבין שני הכרובים, שהם אפי זוטרי כנודע. שתהיה תמיד בבחינה קטנה בלבבך ונכנע ושפל כמו אפי זוטרי אשר על ידי זה תזכה לכל המדריגות הגדולות אמן:

בהפטרה

וה' נתן חכמה לשלמה ויהי שלום בין חירם ובין שלמה (מלכים - א ה, כו). הנה הזוה"ק הקשה מה שייך זה לזה עיין שם (ח"ג סא א). ולי נראה חירם, רומז ליצר הרע, רצה לומר חרון אף. שאם זוכה אדם לעבדות השלימות אז גם אויביו ישלים אתו הוא היצר הרע ומלאך רע יענה אמן, וכמאמר הזהרו בר' מאיר ובתורתו (קידושין פא א), וזהו וה' נתן חכמה לשלמה, לעבוד אותו. ועל ידי זה היה שלום בין חירם הוא הסיטרא אחרא ובין שלמה:

או יאמר וה' נתן חכמה, דהנה האדם השלם אף על פי שעובד ה' יתברך בכל מיני שלימות צריך להסתכל תמיד על פחיתת ערכו שהוא עפר ואפר והעבדות אינו אלא מאתו יתברך שמו והוא הנותן לך כח לעשות חיל, ובהיות כן זוכה להיות מקדש לשכון בו הבורא יתברך שמו. כמו שהשיב התנא להמין (בראשית רבה עז, א) שבחכמי ישראל יש כמותו מה הקדוש ברוך הוא פוקד עקרות אף אלישע פקד עקרות עיין שם בזוה"ק, וכמו ששמעתי ממורי ורבי ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל יא, טו), רצה לומר שה' יתברך אמר שיהיה להם למקדש אך באופן שימעט את עצמו:

ונחזור לענייננו, וה' נתן חכמה לשלמה, רצה לומר ה' יתברך נתן לו המדה הזאת חכמה אותיות כח מה, רצה לומר שהסתכל תמיד שהוא כח מה, רצה לומר אי"ן. וזהו אין כמוך ואין כמעשיך (תהלים פו, ח), מי שהוא מחזיק עצמו שהוא אי"ן יכול לעשות כמעשיך. וזהו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה, חירם רומז להקדוש ברוך הוא שהוא חי ורם, רצה לומר שעל ידי שהיה לו מדת חכמה כנ"ל, היה שלום בינו ובין קונו והיה יכול הבורא יתברך שמו לשכון בקרבו:

ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל (מלכים - א ה, כז). יש לומר מס, על דרך שנאמר בישששכר ויהי למס עובד (בראשית מט, טו), שהיה נושא וסובל עליו העול והמשא של הבורא יתברך שמו והוא העול מלכות שמים, והיפך אותיות מס הוא ס"מ, הוא הסיטרא אחרא שמסמא עינו של אדם שלא להסתכל אל הבורא ברוך הוא ולעשות מה שלבו חפץ מחמת שאומר מי רואני ומי יודיעני. וזהו ויעל המלך שלמה מס, רצה לומר ששלמה היה מהפך ומעלה אותיות ס"מ לאותיות מס שיהיו נושאים עליהם עול מלכות שמים, ויהי המס שלושים אלף, שלושים הוא למ"ד, והרמז שהיה מלמד אותם התורה הקדושה. וזהו גם כן וישלחם לבנונה, לב בינה, והוא ראשי תיבות ל"ב נתיבות חכמה. והנ"ן השניה היא רמז לנ' שערי בינה כל זאת היה מילף ומלמד אותם. ואדנירם על המס,

רצה לומר אף על פי שהיה נושא עליו את המשא הזה הוא העול מלכות שמים היה מסתכל תמיד ואדנירם ואדני רם על הפס ואין זה משלי רק מכח ה' יתברך. ועל דרך זה פירשתו גם כן הפסוק ויעש לבית חלוני שקופים אטומים, עיין לעיל בדיבור ומדעתי:

ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל (מלכים - א ה, כט). רצה לומר שהיו יכולין לדרוש שבעים פנים לתורה והיו סובלים עליהם העול הבורא ברוך הוא וברוך שמו, ושמונים אלף חוצב בהר, רצה לומר הם אנשים בינונים שהיו צריכים להלחם ולחצוב היצר הרע שנמשל להר:

ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות וגו' ליסד הבית (מלכים - א ה, לא). יש לומר דהנה האותיות נקראים אבנים בספר יצירה שעל ידי האותיות נבנה התיבה, וכמו שנוטלים בתחילה אבנים גדולות לעשות היסוד הבית, כמו כן צריך לצייר בתחילה האותיות במחשבתו קודם שמוציא האותיות מפיו ואז נקראים אבנים גדולות, לפי שבמחשבתו אותיות של התיבה הם בצירוף אחד וכשמוציאן מפיו הם יוצאין זה אחר זה ואז נקראים אבנים קטנות וכן נקראים חיות קטנות עם גדולות, וזהו ויצו ויסיעו אבנים גדולות, רצה לומר שיקחו בתחילה אבנים גדולות ויקרות לצייר האותיות במחשבתן. ליסד הבית אבני גזית, כדי שיהיה ליסוד לאבני גזית, הם האותיות קטנות שנגנזים בדיבור זה אחר זה:

ויכינו העצים לבנות הבית (מלכים - א ה, לב). העצים הוא לשון עצה, שקודם שילך אדם להתפלל ולבנות הבית צריך שיתן עצות בנפשו לעשות הכנה ולהתבודד במחשבתו לפני מי עומד להתפלל כמו שהחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין (ברכות ל ב):

והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה (מלכים - א ו, ז). על דרך הפשוט שהבית נבנה מאליו שהאבנים היו מסיעין את עצמן וזהו מסע נבנה. וכאמור אצל רבי חנינא בן דוסא שהיו מלאכי שרת נושאין עמו אבן לירושלים (שיר השירים רבה א, ד). והרמז, שאם זוכה האדם לעבוד את הבורא ברוך הוא וברוך שמו, אזי אבן שלמה מסע נבנה, רצה לומר שהאותיות יוצאים מעצמם מפיו בקדושה כראוי כאמרם ז"ל (ברכות י ב) אם תפילתו שגורה וכו':

ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו (מלכים - א ו, ז). רצה לומר על דרך שאמר הריב"ש ז"ל על הגמרא (ברכות לג ב) האומר שמע שמע משתקין אותו, ופריך דלמא מעיקרא לא איכוון, ומשני מחינן ליה במרזפתא

דפרזלא כי היכי דאיכוון. ולכאורה התירוץ אינו מובן וכי מה יעשה שלא כיוון. ופירש הוא ז"ל, דקנה אם אדם מתפלל בלא מחשבה צלולה אזי ה' יתברך שולח לו מחשבות זרות כדי שעל ידי זה יהרהר בתשובה ויתחזק עצמו להתפלל במחשבה טהורה. וזהו שמשני הגמרא שזה לא אפשר שלא איכוון מעיקרא שהרי מחינן ליה במרזפתא דפרזלא הם המחשבות זרות עד שיכוון. וזהו גם כן פירוש מקבנם והגרזן וגו' לא נשמע בבית בהבנתן, רצה לומר שבימי שלמה המלך ע"ה היו כולן צדיקים וקדושים ולא היו צריכין למרזפתא דפרזלא הם המחשבות זרות:

ויהי דבר ה' וגו' הבית וגו' והקימותי את דברי אתך וגו' (מלכים - א ו, י - יב), רצה לומר שהדיבורים שלך יהיו כמו דברי כאילו אני דברתי אותם כביכול, וזהו את דברי אתך:

עבודת ישראל שמות פרשת תצוה

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וגו'. רמז במלת תצוה, שצריך הצדיק להמשיך לישראל מדת מלכות בשם א"ל אדנ"י גימטריא צ"ו ידוע. והנה מדלא כתיב צו את בני ישראל שמע מינה שהקב"ה רמז למשה רבינו ע"ה שהתועלת הוא גם כן למעלתו כמו לישראל, כי כשהצדיק מלמד תורה לבני ישראל ניתוסף אצלו גם כן בהירות וקדושה יותר מקודם. לזה אמר ואתה תצוה, כאילו כתיב תצוה. ויקחו אליך שמן זית, שיתוסף בך מדת חכמה על ידי זה ונקרא שמן משחת קודש חכמה עילאה:

כתית למאור. נודע מהזוה"ק דצדיק כתיש כתישין עיין בתיקונים. כי מדרך הצדיק ללמד תורה לרבים ואומר לכל איש ואיש כפי ערכו ונמצא דיבור אחד לזה ודיבור שני לזה והחיות רצוא ושוב אצלו מענין לענין, וזה כדרך הכותש במכתשת מכניס ומוציא בוכנא באסיתא, כן הצדיק מדבר דברי תורה וחוזר ומתדבק בשורשו וחוזר ואומר תורה עד שמתקן ומעלה את בני ישראל לתורה ולעבודה, והבן הענין, להעלות נר תמיד, דהיינו שהשומעים ישמעו וילמדו ויהיה להם גם כן עלייה כי המקבל הוא מקבל בלי רצוא ושוב, והבן:

ואתה תצוה. איתא במדרש (שמות רבה לו, ד) הדא הוא דכתיב (איוב יד, טו) תקרא ואנכי אענך למעשה ידיך תכסוף אין תכסוף אלא לשון תאוה וכו' אנן באורך נראה אור ואתה מצוה להדליק נרות וכו'. איוב אמר הפסוק הזה ורמז בזה בלשון תמוה תקרא ואנכי אענך, פירוש כי כל התורה שאנו לומדים וכל התפילות שאנו מתפללין וכל מעשים טובים שאנו עושים

הכל משלך רבון העולמים כי אתה נתת לנו תמצא מוצאות הפה וחמשה חושים ורמ"ח איברים ואתה מחיה את כולם ומשפיע בהם בכל רגע וזולתך אנו אפס ואין, ואם כן כל הקריאה והקדושה שאנו עושים הוי כאילו אתה קראת ועשית, כיון שכל השכל והבנה שלך הם, אם כן הוי כאילו תקרא ואנכי אענך שכל מעשינו הם רק כענין עונה לקריאה ואנו מטין את עצמינו לכף זכות לרצונך הטהור נהרי זאת רק כמו עונה. ואפילו הכי למעשה ידיך תכסוף לשון תאוה, כיון שהכל שלך אם כן אין לעמוד בסודך למה אתה מתאוה לזה לשמוע תורה ותפילה מפינו, וכן ענין הנרות באורך נראה אור ואתה מצוה אותנו להדליק נרות. ולית מחשבה תפיסא בך כלל ואין לעמוד על סוד הענין רק הנגלות לנו ולבנינו לעשות אמן:

איתא במדרש תנחומא (תצוה יא) כבוד חכמים ינחלו (משלי ג, לה), זה דוד ושלמה בנו שבנו בית המקדש ונטלו כבוד, וכסילים מרים קלון וגו' ראה מה כתיב (תהלים עג, כ) ה' בעיר וגו' עיין שם. דהנה כבוד חכמים ינחלו, שעל ידי מעשיהם הטובים ממשיכין אור החכמה ונגלה אור הפנים שהוא אל במילואו אל"ף למ"ד, וזה ינחלו דוד ושלמה שבנו בית המקדש ועשו היחוד הגדול והקדוש, וכן בכל יום כשאנחנו עונים אמן אחר הברכות יש בו צירוף הוי"ה ואדנ"י, ובזמן היחוד נגלה אור הפנים ונקרא כבוד דלעילא. והכסילים המחללים ומפרידים זה מזאת פוגמין באור הפנים וה' עושה בהם דין והפנים של זעם, כי הפנים עם הכולל גימטריא קלון וזה מרים וגו'. על ידי הפגם שעשה נעשה בו הצירוף לעונשו. ולהיפך לצדיקים יזרח אור נוגה הולך ואור עד נכון היום:

עבודת ישראל שמות פרשת זכור

במדרש תנחומא פרשת תצא (סימן יא) מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות יז, טז), רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי יוסי. רבי אליעזר אומר מדורו של משה עד דורו של שמואל, רבי יהושע אומר מדורו של שמואל עד דורו של מרדכי ואסתר, רבי יוסי אומר מדורו של מרדכי ואסתר עד דורו של משיח שהוא שלושה דורות וכו' דור דורים תלת. רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא כל זמן שזרעו של עמלק קיים כאילו כנף מכסה הפנים אבד זרעו מן העולם ולא יכנף עוד מוריך (ישעיה ל, כ). רבי לוי בשם רבי אחא אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסא שלם וכו':

עוד במדרש (ויקרא רבה ג, ו), ברית היתה אתו וגו' (מלאכי ב, ה) שקיבל עליו דברי תורה באימה וביראה ברתת, מה תלמוד לומר מפני שמי נחת הוא, אמרו בשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש

אהרן נרתע ונפל לאחוריו וכו', הנה מה טוב ומה נעים וגו' כשמן הטוב כטל חרמון (תהלים קלג, א - ג) מה הטל אין בו מעילה וכו', וכי שני זקנים היו לו לאהרן אלא כיון שראה משה [את השמן] יורד על זקן אהרן באילו על זקנו יורד וכו' עיין שם:

ידוע מהזוה"ק (ח"ג רפח ב) תלת רישין דא לעילא מן דא ודא לגו מן דא. פירוש אמיתות מציאותו בעלם מכל מין נברא כמו שמובא בספר יצירה (א, ז) אם רץ לבך שוב לאחורך, והוא הנקרא רישא דלא אתיידע. ופירוש רישא הוא שכל, היינו שיוכלו הברואים לעבדו ולהמליכו ויבינו בשכל זה שאי אפשר להשיגו כידוע שבחינת מלכות מעולם עליון הם בחינת רישין לעולם התחתון, דהיינו כתר חכמה ובינה ובחינה זו נקרא דור דורים, דור חד הוא כתר, ודורים תרין הם חכמה ובינה:

ואלו התנאים כל אחד בבחינת נשמתו גילו הארת התלת רישין. רבי אליעזר הוא מבחינת אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב, יח), גילה הארה שנמשך מדורו של משה היינו מיחוד חכמה ובינה עד דורו של שמואל. ורבי יהושע שורש נשמתו מבחינת תפארת כהוראת שמו יה"ו ש"ע גילה ההארה מדורו של שמואל עד דורו של מרדכי ואסתר בחינת שמואל בקוראי שמו (תהלים צט, ו) גם כן בחינת תפארת עד דורו של מרדכי ואסתר. ורבי יוסי שורש נשמתו מבחינת מלכות כהוראת שם יוסי שעולה בגימטריא הכסא וגימטריא אהי"ה אדנ"י הוא בחינת נ"ר גילה ההארה עד דורו של מלך המשיח שאליו אנו מצפים שיקוים הפסוק ונגלה כבוד ה' (ישעיה מ, ה), הם השלושה רישין הנ"ל שיתגלה הארתם. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שכך הוא האמת אלא שכל אחד גילה עד בחינת שורש נשמתו והארתו. ונקרא שם בי"ט והם חילוף אותיות שמ"ן, כי חילוף השי"ן הוא בי"ת כי השי"ן הם שלוש קוין בחינת מלכות על כן החילוף הוא בי"ת הנקרא לשון בי"ת, וחילוף היו"ד הוא מ' כי החכמה אין לה גילוי כי אם על ידי בינה והיא המ"ם מלמרבה המשרה (ישעיה ט, ו), וחילוף הנו"ן שערי בינה הוא השי"ן הנקרא בזוה"ק (ח"א סה א) ט' היכלין לאו אינון היכלין לאו אינון בוצינין וכו':

והנה הגם שאין יד האדם מגעת שם בעולמות הנ"ל ואין שם עבודת האדם, עם כל זה כשישראל ממליכין אותו יתברך בתורתו ועבודתו ובקישוט מדותיו [אורח חיים פן תפלס לא תדע (משלי ה, ו) היינו לא אתיידע] ריח ניחוח עבודתיהם עולה לשם. ובאמת בחינה זו נקראת בטעמים זרק"א סגו"ל. ניגון זרקא

הוא כמו שיר כנוקבא המשוררת לבעלה דידעין לאקא ההוא אבנא קדישא לאחר דאתגלית מתמן כמו שהיה במחשבתו יתברך בבחינת סגולתא והיינו דור חד דורים תרין. ועל ידי זה ניתוסף הוא יתברך כביכול בתענוג ושעשוע ונקרא פז"ר גדו"ל ויש מפזר ונוסף עוד ומתלבש בקרנ"י פר"ה בהם עמים ופו' ודו"ר הוא לשון חירות:

וזהו כוונת המדרש בשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש אהרן היינו שנמשך עליו ההארה מאותיות שמן הנ"ל. נרתע ונפל לאחוריו, אחוריו הוא מלשון חורי היינו שהאיר אליו מארבע מאות עלמין דכסיפין. והוא הנקרא שמן הטוב על הראש יורד על הזקן, זקן, דהיינו עולמות עליונים שאין שם השגה כי אם בבחינת וקמץ הכהן, נתגלה על ידי זקן, כי פת"ח הוא תמונת ו' על שם ששה קצוות:

והנה הנס בימי מרדכי ואסתר היה על ידי הארת בחינת שלושה רישין הנ"ל. כי מגלה גימטריא מזלא עולה שלושה שמות הוי"ה בראשי תיבות [שתי פעמים] זכר למעשה בראשית. אכן מחמת שהיה בזמן החורבן לא היה יכול להתגלות בפרהסיא על כן היה כל הנס בדרך הסתר. ולכן לא נזכר במגילת אסתר השם במפורש כי אם בראשי תיבות וסופי תיבות. ולא היה הנס כי אם על ידי שמות אהי"ה, כי פירוש אהיה היה ויהיה, כי מחמת ההתגלות שהיה בזמן שהיה להם בית המקדש וההתגלות שיהיה אחר כך לעתיד על ידי כן היו יכולים להמשיך הנס על ידי שמות אהי"ה והוא גימטריא כנף עם הכולל כשנתמלא בההי"ן והוא נקרא אה"ה כי כן היתה כוונת המן הרשע ומרדכי ואסתר בבחינתם שהוא ורב חסד נוצר חסד לאלפים להמתיק האלפי"ן בצדקתם פעלו שיתמלא באלפי"ן והוא לשון ה"א דהיינו לשון זה הדבר. והיינו שישראל ראויין לעשות להם הנס. ולכך עולה פו"ר שתי פעמים קמ"ג. ולכן באותו פעם היה הנס על ידי כנפיים בדרך הסתר עד ביאת משיח צדקינו שיקוים ונגלה כבוד ה' ואז יתגלה אלהותו עלינו עין בעין אמן כן יהי רצון:

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' (דברים כה, יז). דהנה שותא דעלמא לקרוא ולכנות אדם רשע בשם עמלק ואין לך דבר למטה שאין לו שורש וטעם. והנה הענין הזה, מפני שעמלק בשומאתו וברשעתו הכניס במלחמה אז איזה ניצוץ וענין רע בלב כל איש אשר לא לחש כנגדו כראוי, כי עיקר ענין עמלק הוא היצר הרע צורר כל אדם, וזה מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות ח, טז), דהיינו שבכל דור ודור בכל שעה היא המלחמה הגדולה אשר אנחנו נלחמים תמיד כל ימי היותנו על הארץ. כי עמלק נוטריקון עמל קסם ומרי:

וזה זכור את אשר עשה לך עמלק, לך ממש שעשה בקרבך ענין עמלק עמל קסם ומרי, אשר קרך בדרך, קרך הוא מלשון קרירות שהקר אותך מהתלהבות, שראוי להיות על אדם בלבו כמוקד אש לפני ה' תמיד, והיצר הרע מקרר את האדם ומעצלו ובא אליו בכמה מיני פיתוים ומתנכר בלבושים וענינים עד שמפתה את האדם ואומר לאדם מה לך תיגע לריק ותלד לבהלה הלא אתה עשית כמה עבירות עד אין מספר וכבד ממך הדבר לעשות תשובה כראוי ולסגף מה שאתה חייב לכן למה לך ללמוד תורה ולהתפלל בכוונה, ועליך נאמר זבח רשעים תועבה (משלי כא, כז), ואין בידך לא משלות העולם הזה וגם נכזבה תוחלתך לעולם הבא ותירש תרתי גיהנום, שמע נא על כל פנים ושמח בחור בילדותך בעולם הזה ואכול ושתה וייטב לבך היום ואל תדאג דאגת מחר לעולם הבא, וגם מה שאתה רואה כמה אנשים מכונים בשם צדיקים וחסידים ואנשי מעשה אשר הם מיגעים את עצמם בתורה ובעבודה, אל תביט אל מראיהם כי כולו סג יחדיו ומי יודע מה מעשיהם בסתר. ועוד כהנה מדבר היצר הרע בלב האדם עד שמפילו בעצלות בעבודת ה' יתברך ומחזק לבו למרות עיני כבודו עד שמוליכו כשור לטבח, לזה הזהיר הקדוש ברוך הוא זכור את אשר עשה לך עמלק אשר קרך בדרך, שהקר אותך כשאתה הולך בדרך ה'. ומלת דרך ידוע מהאר"י ז"ל רמז על שמות יחודים נפלאים, ובודאי זה לעומת זה עשה האלהים, שיש להיצר הרע גם כן דרך בטומאתו ה' ישמרנו, וזה אשר קרך בדרך, בדרך רשעים. אבל האמת והעיקר שיש להתגבר עליו בכח שמות דר"ך הקדושה ולהכניעו. וזה רמז מלת דרך בפרשה זו וכן בנביאים במפטיר פקדתי שנזכר כמה פעמים מלת דרך עיין שם:

והיה בהניח ה' אלהיך. כי מלת בהניח צירוף נח בי"ה, דהיינו כאשר תשכיל ותבין בשם י"ה הם חכמה ובינה ותנוח בם, אז מחה תמחה זכר עמלק לא תשכח צירוף תש כח, פירוש שלא תהיה תש כח ולא תפול בעצלות חס ושלום, ואף אתה הקהה את שיניו היצר הרע ואמור לו הנני מתחרט דשב ומתנחם על העבר ומכאן והלאה חושבנא לקבל עלי עבודת ה' באמת שלא אחטא עוד, ואתחבר לצדיקים וחסידים והם יורוני דרך התשובה והאמת, כמו שאמרו חז"ל (אבות ב, טז) והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, ואזכה לתקן את אשר שחתתי ואתגבר כנגדך תמיד:

וחנה המן צורר היהודים רמז שהוא בקליפה לעומת מלכות דקדושה, כי צורר עולה מלכות תצ"ו מחנות הקדושה שיש במרכבת ארגמן כנזכר בספר היכלות עיין שם ושם הם בחשבון תצ"ו, אבל

המן שהיה מעולם הפירוד נפרד החשבון ונעשה מאות ת' ב' רישין במלת צורר. וליכא דידע לישנא בישא כהמן, פירוש כמו שאמר למלך ישנו עם אחד (אסתר ג, ח) כן פיזון בהברי לקטרג למעלה שהם ישנים מן המצוות. ואת דתי המלך אינם עושים, כמו שיש בקדושה צדיק שמדבר עם בני אדם דברי חול ותוכם רצוף אהבה יחודים ודביקות לה' יתברך, כן זה לעומת זה עשה האלהים את המן הרשע שרצה לעורר קטרוג ושטנה על בני ישראל. ועיין שם בגמרא ומדרש כל מה שרמז בדמריה:

ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו (אסתר ג, ו). כי ידע כי מרדכי הוא צדיק גדול, וירא כי לא יכול לו לבדו, רק ביקש לעקור את הכל ויהיה העולם נידון אחרי רובו. ובדור ההוא נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה כדאיתא בגמרא (מגילה יב א) ואז יוכל גם כן להרוג את מרדכי:

ואיתא בגמרא (שם) שאלו תלמידיו את רבי שמעון בר יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו דור כלייה, אמר להם אמרו אתם, אמרו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם אם כן אותן שבשושן יהרגו ולא של כל העולם, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, פירש רש"י מפני מה זכו לנס, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים עיין שם. וצריך להבין מה שייכות הקושיא וכי משוא פנים יש בדבר על טעם של רבי שמעון בר יוחאי, ומשמע לדברי תלמידיו ניחא, והלא בין כך ובין כך קשה וכי משוא פנים וכו'. גם פירוש רש"י מפני מה זכו לנס קשה להולמו מנא ליה לפרש כן, דלמא הקושיא כפשטא מפני מה זכו וניצולו מכליון כי הנס שייך על ענין ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים וכו' ותליית המן בתוך שלושה ימים לגדולתו:

ונראה לי דלפי דברי התלמידים אין קושיא וכי משוא פנים יש בדבר, כידוע שכל עיקר הגזירה אשר יצאה ברצון כבודו יתברך לא היתה רק להחזיר לישראל בתשובה כמו שכתוב (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכא, ובכל דור ודור כל הפחדים וגזירות רעות רחמנא ליצלן אין חפץ כבודו יתברך רק לעורר ישראל לתשובה שלימה, ואם כן בנידון דידן מה שנתחייבו ישראל מפני שנהנו מסעודתו שייך רק על אנשי שושן, וכמו שהוקשה להם אם כן כל העולם לא יהרגו כנ"ל. וצריך לומר דלפי סברתם הוה אמינא כי כל ישראל שבאותו הדור היו מחצה זכאי ואותן שבשושן הכריעו לכף השני לכך יצאה הגזירה על הכלל כולו, אבל כאשר מרדכי הצדיק ידע את כל אשר נעשה וקבץ היהודים

אשר בשושן בצום ובכי ומספד ובתשובה שלימה, וכמו שכתוב (אסתר ד, יז) ויעבור מרדכי, מיד ביום טוב של פסח (מגילה טו, א) ממילא הכריעו אנשי שושן לכף זכות ונצולו כולם ונעשה להם נס בזמן מועט בשלושה ימים הראשונים הואיל ונגמר הדבר רצונו יתברך שעשו תשובה כראוי. אבל לדברי רבי שמעון בר יוחאי שלא רצה בזה רק מפני שהשתחוו לצלם, ואם כן קשה מפני מה נעשה תיכף בתוך שלושה ימים הואיל ועדיין לא ידעו שאר היהודים אשר במדינות המלך ולא התחרטו ולא שבו עדיין והיה צריך להיות הנס אחרי הודעם וספקם על ירך בתשובה. וזה שהקשו וכי משוא פנים יש בדבר ומפני מה זכו לנס, כי עיקר מלת נס שייך על זמן מועט שנהפך הדין לרחמים. ועל זה השיב הם לא עשו אלא לפנים לפיכך הקדוש ברוך הוא לא עשה אלא לפנים, אבל עיקר הענין היה להחריד אותם שיעשו תשובה בגלוי. [ודי להם בחרדה לשמע אוזן ולשוב בתשובה ואחר כך תיכף לשמוע בשורות טובות, ודי למבין]:

וזה שאמר המלך בסוף דבריו מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן (אסתר ז, ה), דהדבר תמוה הלא ידע מכל זה, אלא הענין כך הוא, דשם כתיב ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, והנה ויאמר השני הוא מיותר. אלא דקאי על מלכו של עולם שהוא אמר מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן. כן פירושו באמת, כלומר מי הוא אשר עלתה על לבו לגזור גזירה רעה חס ושלום באמת, כי כל עיקר הענין רק לפנים ולהחזירם בתשובה באמת, אבל כיון ששבו ונסלח להם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם:

ואנב נבאר מהות מחשבת המן הרשע ומפלתו, כי נודע כי תכלית הבריאה היתה למען נעבוד לאלהי ישראל וזה כוונת ורצון הבריאה. ואין לעמוד ולחקור על מהות רצונו כביכול על מה ולמה רצה בזה, כמו שכתוב (איוב יא, ז) החקר אלוה תמצא, וכמו שכתב הרמב"ם בספר הי"ד (הלכות תשובה פ"ה ה"ה) וזה עיקר אמונתינו. אבל המן הרשע וכן כמה רשעים שהיו בעולם כמו פרעה וכיוצא בו לפי סכלותם אמרו שזה גרעון בכבוד אין סוף שירצה בעבודת תחתונים מחמת שאין חקירתם על פי שכל האנושי מסכים לזה. ולכן בקשו לכפור בבחינת אלהי ישראל, דהיינו שמתנהג על פי עבודתינו מתורה ומצוות רק דקרו ליה אלהא דאלהיא, ואינו משגיח בעולם השפל ונתן הממשלה לכוכבים ומזלות והם המנהיגים לפיכך צריך לעבדו להם ולא לעילת על כל העילות, ונפלו ברשת הטעות עד שפגמו ברעוא דרעוין ואמרו כי הבריאה לא היתה ברצון מחמת שאין להבין שייכות הרצון לאין סוף עד שאמרו שהיה כח

מוכרח לבריאת עולם וגולם קדמון וכמו שהארכתי בהגהות לספר גבורות ה', ועל ידי הנסים והנפלאות שענשם הקדוש ברוך הוא מדה במדה ולפי רצון משה רבינו וכל הצדיקים נתברר הענין שרוצה בעבודתינו ומתנהג ברחמים לפי דרכינו ונקרא אלהי ישראל, ונקרא זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב) שכל אחד היה מראה באצבעו, דהיינו הגם שאינו מושג ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, על כל פנים יש איזה השגה ברצונו יתברך על ידי התורה והמצוות. אבל המן הרשע שכפר בכל זאת אמר וכל זה איננו שוה לי (אסתר ה, יג), שבחינה הנקרא זה, המושג על פי התורה והמצוות, איננו שוה לי, רק כטעותו וסכלותו שתהיה ההנהגה על פי הכוכבים ומזלות, ולכן אחר כך כשנעשה הנס ונתגלה אלהי ישראל על ידי מרדכי הצדיק נתגלה שם קמ"ג שהוא אהי"ה במילוי אלפי"ן שיש בו אות ה"א שמורה כמו הא לכם זרע (בראשית מז, כג), דהיינו שהקב"ה מושג על פי התורה. וזה נקרא פורים על שם הפור, כי פור בגימטריא שתי פעמים קמ"ג בסוד אהי"ה אשר אהי"ה. ונקרא פורים, כי שתי פעמים פור גימטריא בעתק כי נפתח להם אור עתיק חסד דעלמין קדמאין ונתגלה שהרצון הוא רק בבני ישראל ולפי עבודתם, והבן:

ואיתא במשנה (מגילה ב א) מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג וכו'. כי י"א גימטריא ו"ה שהוא מורה על בחינת אלהי ישראל כנ"ל. וגם ו"ה הוא לשון שמחה כי זאת ההנהגה על פי התורה היתה עיקר הבריאה ולא היתה שמחה כיום שנבראו בו שמים וארץ מורה גם כן על זה. וכמו שכתבתי בפירוש ליקוטים מרב האי גאון עיין שם באורך. שנים עשר רומז על י"ב אותיות שיש בשלושה שמות הוי"ה שמספרם מגלה וכמו שכתב האריז"ל. י"ג זמן קהילה לכל הוא (שם), דהיינו שמתגלה אור הגדול י"ג מכילן דרחמי. כי י"ג פעמים חסד גימטריא תענית עם אותיות והכולל. וכשחל בשבת שאין מתענין בו נפתח האור על ידי י"ב לחמים אשר על השולחן, כי י"ב פעמים לחם גימטריא גם כן תתקל"ו כנ"ל, וזה גם כן מספר מרדכי אסתר עם הכולל שהם המשיכו החסדים ונרמזו בשמותם. והוא גם כן מספר שבת זכור עם הכולל, כי בשבת שלפני הפורים נפתח תמיד האור הזה להופיע עד י"ד וט"ו שהם ימי משתה ושמחה ובהם קורין את המגילה:

ועוד יש לומר בפירוש המשנה, כי משנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית כט א) ומתחיל להופיע אור מרדכי לכך אמרו מגילה נקראת באחד עשר, פירוש שהאור נגלה כל אחד עשר יום מראש חודש עד יום אחד עשר שיוצא בבהירות ורשאי לקרות בו המגילה לבני כפרים. והנה

השל"ה הקדוש כתב רמז במשנה זאת, כי י"א ס"ב ס"ג י"ד ט"ו עולה ס"ה מספר שם אדנ"י כי נתגלה שיש אדון בעולם. וזה מגילה נקראת, על ידי המספר הזה מגלה האדון לכל היצורים עיין שם. ויש לומר גם כן איזה רמז, באחד עשר היינו א' פעם עשר, שנים עשר הוא שתי פעמים עשר, שלושה עשר הוא שלוש פעמים עשר, ארבעה עשר הוא ארבע פעמים עשר, חמשה עשר הוא חמש פעמים עשר, סך הכל ט"ו פעמים עשר עולה ק"נ. כי שם אדנ"י נקרא גם כן ק"ן לשם הוי"ה הנעלם בו, זהו כדברי השל"ה הנ"ל:

ועתה נבאר מהות אור מרדכי הנקרא מרא דכיא עיין שם בכתבי האר"י ז"ל כי איתא בשולחן ערוך או"ח (סימן ו סעיף א) פירוש הברכה אשר יצר את האדם בחכמה שהכין מזונותיו ואחר כך בראו עיין שם, וענין הזה שנקרא חכמה, למשל שאנו רואים בעולם שיש אדם חכם רופא וכיוצא בו אין חכמתו מועלת רק אחר שנולד איזה חולי או מקרה רעה בגופו של אדם, אז הרופא יעשה רפואתו על פי חכמה, אבל אין לך חכם שיתן רפואה על החולי העתיד לבוא כי מי יודע אם יהיה חולי ומה שיהיה ענין החולי ומהות החולי, וזה למטה בעולם השפל. אבל בורא כל שהכין מזונותיו של אדם ואחר כך בראו ממילא מוכרח הדבר שהשקיף הכל עד סוף כל הדורות בחכמתו מהותם וחסרונם ותועלתם. וזהו פירוש אשר יצר את האדם בחכמה כנ"ל:

והנה אור החכמה והשגחת הבורא עלינו זורח תמיד בבהירות בשבת קודש עלינו בני ישראל, לכן בכל ערב שבת קודם שנקבל הבהירות הזה יסדו לנו הקדמונים שישוב כל אדם בתשובה בערב שבת כמו שכתבו ספרי יראים, ולרחוץ ולטבול וללבוש לבנים לכבוד שבת, כי בו יתגלה אור החכמה ואנחנו עולים למעלה לקדושה עד בחינה הנקראת קודש ישראל לה':

והנה בימי מרדכי על ידי תשובתם קיימו וקבלו את התורה ברצון טוב נתגלה עליהם האור הזה הגם שלא היה בשבת רק בימי החול. [וזה דכתיב (אסתר ט, כב) כאשר נחו בהם היהודים, רצה לומר כיום המנוח הוא השבת]. והחילוק היה שבשבת עולים לשם למעלה מה שאין כן על ידי מרדכי הצדיק נמשך האורה למטה ונתגלה החסדים, וזהו דאיתא בשולחן ערוך או"ח סימן תרצה סעיף ב' ללבוש בגדי שבת בפורים מורה על הנ"ל, והנה האר"י ז"ל כתב שבגדי יום טוב חשובים משל שבת כי ביום טוב בא האור עליון מלובש בלבוש והשמחה מושגת יותר עיין שם. אבל בפורים אין מן הצורך ללבוש בגדי יום טוב, כי האור הזה שזורח למטה אינו

כל כך גדול ואינו צריך ללבוש רק מחמת שהוא מאור החכמה לכן צריך ללבוש בגדי שבת:

והנה מרדכי האור הזה יש לו התגלות בפורים, ולכן הגם שאמרו חז"ל (מגילה טז ב) רצוי לרוב אחיו (אסתר י, ג) ולא לכל אחיו, מלמד שפרשו ממנו מקצת סנהדרין. אל תאמר חס ושלום שנגרע מערכו, רק שהיה לו בהירות עליון מאור החכמה ולא יכלו להתחבר עמו, כי אין הגילוי אלא בפורים כמו שכתב האר"י ז"ל:

ואסתר הצדקת היתה מרכבה לשכינה כידוע מהאר"י ז"ל. ולכן אמרו במדרש פרשת בא (שמות רבה טו, ו) על פסוק (שיר השירים ו, י) יפה כלבנה, זה אסתר שנאמר (אסתר ד, יא) ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום. והענין הוא, כי הבורא ברוך הוא ברא את הלבנה המקבלת אורה מהשמש ומתחדשת אחת לשלושים יום ואורה זורח בסוד המלכות נקנית בשלושים מעלות (אבות ו, ו). והנה אסתר בראותה כי לא נקראת אל המלך זה שלושים יום יראה ופחדה לנפשה מאוד בסוד וירח לא יגיה אורו (ישעיה יג, י) חס ושלום. ולכן צותה על הצום שלושת ימים לילה ויום, כדי שעל ידי התשובה וצום ובכי יתעוררו רחמים ויחוד עליון ואז תשא חן למטה, אבל זה אמת ברור שחס ושלום לא נגע אחשורוש בגוף אסתר הטהור, כי השביעה שידה במקומה כדאיתא בזוה"ק (ח"ג רעו א) ומקובלים:

ובזה מתורץ קושית רבינו תם שהקשה מדמקשה בגמרא (סנהדרין עד ב) והא אסתר פרהסיא הוה, ולא מקשה והא אסתר גילוי עריות הוה, שמע מינה דבעילת עובדי כוכבים ומזלות אינה אוסרת עיין שם בריש מסכת כתובות דף ג' ע"ב (ד"ה ולדרוש). אבל אפשר ליישב דלהכי לא מקשה והא גילוי עריות הוה, כדאיתא בזוה"ק שלא שמשה כלל רק השביעה שידה במקומה. אבל פריך שפיר והא אסתר פרהסיא הוה, דלמראה עיני הבריות שלא ידעו מזה ההשבעה איכא איסורא והיה לה למסור נפש, אבל יש לומר דבעילת עובדי כוכבים ומזלות באמת אוסרת. ומשני קרקע עולם הוא ואפילו חילול ה' ליכא כדאיתא בתוס' שם:

ויש לומר גם כן בתוס' שהקשו שם (מגילה יג: ד"ה וטובלת) על הא דאמרינן בגמרא מלמד שהיתה טובלת מחזקו של אחשורוש ויושבת בחיקו של מרדכי דהלא צריך הבחנה אפילו אלמנה וגרושה. והתוספות תירצו דהיתה משמשת במוך עד כאן לשונם. ואפשר דגם התוספות הסכימו כדעת המקובלים דהיתה משבעת לשידה במקומה, רק דשם הקליפה הוא מוך עיין בספר קינת סתרים מהגילאנטי, ומרמז התוס' בלשונם בכוונה כנ"ל:

עבודת ישראל שמות פרשת כי תשא

ויתן אל משה ככלותו. במדרש (שמות רבה מא, ב) הרא הוא דכתיב (משלי יח, טז) מתן אדם ירחיב לו וגו'. שם, דבר אחר מתן אדם ירחיב לו, אלו ישראל, בשעה שאמר להם משה להביא נדבה למשכן מה כתיב (שמות לו, ג) והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר וגו'. אמר רבי יוחנן שני בקרים הביאו מה זכו שהרחיב הקדוש ברוך הוא את גבולם שנאמר (דברים יב, כ) כי ירחיב וגו' גבול של כל אחד ואחד וכו'. רבי יונתן אומר שלושה דברים ניתנו במתנה גשמים ומאורות ותורה וכו', עד כאן:

הנה ידוע מאמר חז"ל (שמות רבה מא, ה) ככלתו כתיב ככלה שהיא מקושטת בכ"ד קישוטין הן כ"ד ספרים, וידוע שכל קישוטי החתן שנותן לכלה כדי שתעלה חן בעיניו וממילא אחר שתמצא חן בעיניו הוא בודאי מוסיף לשלוח תכשיטין וכמו כן תמיד חוזרת חלילה. כמו שאמר הרב הצדיק המנוח מהור"ר זושא זצ"ל על פסוק (תהלים קטז, יב) מה אשיב להׄ כל תגמולוהי עלי, פירוש יותר מה שכנסת ישראל עובדים לו יתברך הוא מוסיף להם בהירות לעבדו בחשק ושכל גדול יותר. [וכן כשנצטוו על מלאכת המשכן שישכין הוא יתברך שכינתו בישראל ויברכם על ידי מדת כה תברכו וכו' שנקרא כלת משה, היו נצרכים כ"ה מינים עם י"ב אבנים שהיה בחושן נגד י"ב שבטים]. וזה פירוש המדרש מתן אדם ירחיב לו, יותר מה שהוא יתברך משפיע על פי עבודת האדם לכנסת ישראל היא מעלת יותר חן והרחבת הדעת לפניו יתברך:

והנה מרוב אהבת וחשק ישראל להביא נדבתם לבית שכינתו יתברך בכל לבבם ונפשם אשר כמעט אם היה באפשרם למסור נפשם למשכן, האיר להם הוא יתברך ממדת אי"ן הנקרא גם כן בוקר. והיינו לשני בקרים הביאו כי מדת אהבה נקרא בוקר, ומחמת גודל הרחבת לבם להביא נדבתם זכו להרחיב הוא יתברך גבול של כל אחד ואחד, פירוש כי כתיב באיוב (יד, ה) אם חרוצים ימיו וגו', אם הוא לשון אם, כי הנה בשורש נפשות ישראל הנקרא אם בעת בואם לעולם הזה באותו עת וזמן נגזר על כל אחד ואחד כל המאורעות שיעברו על זה האדם והיינו בבחינת אם חרוצים ימיו, על ידי הרחבת לבם זכו להרחיב הגבול הזה של כל אחד ואחד, היינו בשורש נשמתם שיצאו מהגבול ומצר של כל אחד ואחד:

וזהו פירוש כי ירחיב וגו' ואמרת אוכלה בשר, בשר רומז למדת הדין בנוקבא, ואכילת הבשר רומז להמתקת הדינין כידוע. בכל אות נפשך וגו', רצה לומר על ידי הרחבת לבם ותשוקתם לעבודתו בשמחה

וטוב לב על ידי זה ימתקו הדינין בשורשם מדה במדה:

וזהו פירוש רבי יונתן שלושה דברים ניתנו במתנה, גשמם שנאמר (ויקרא כו, ד) ונתתי גשמיכם בעתם, כי ידוע שאין לצייר אותו יתברך בשום מדה, אפס לאהבת עם קרובו ולפי עבודתם ואהבתם ויראתם אותו יתברך ככה מלביש את עצמו כביכול במדת חסד וגבורה וכן בשאר המדות בכל הששה קצוות וזה נקרא כביכול לשון גשם. וכפי העת והזמן שעובדין בני ישראל אותו יתברך ככה משפיע להם רב חסדו במדתם. וזהו ונתתי גשמיכם בעתם שאשפיע לכם החסדים הגדולים כפי העת ומדת עבודתכם, וזהו מתנה גדולה שהוא יתברך באין סוף ותכלית ישפיע לבני אדם רב טוב לפי מעשיהם:

והתורה, שנאמר ויתן אל משה ככלותו, ככלתו כתיב, כי האמת הגם שהחתן נותן מתנות להכלה כהבטחתו, עם כל זה כשהיא נושאת חן בעיניו הוא מוסיף לה בתוספת מרובה כמו שכותבים בתוספת כתובה וכד אשכחית רחמין בעיני וכו', וזהו מוספי שבת ויום טוב. ולזה אמרו במדרש התורה ניתנה במתנה וכו' ככלתו שמוסיף להם בכל פעם יותר בהירות בתורתו:

ויתן אל משה ככלותו. איתא במדרש (שמות רבה מא, ג) הדא הוא דכתיב (משלי ב, ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, גדולה החכמה וגדולה ממנה הדעת והתבונה הוי כי ה' יתן חכמה, אבל למי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה. ר' יצחק ור' לוי, חד מנהון אמר למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן בא מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו נטל אביו חתיכה אחת ונתנה לו, מה עשה בנו אמר לו איני מבקש אלא ממה שבתוך פיך, מה עשה נתנו לו למה לפי שהיה מחבבו. וחד אמר משל וכו' והיה לאביו מנות אמר לו בנו איני מבקש אלא מן הפיצטלין שבתוך פיך ונתן לו, הוי מפיו דעת ותבונה וכו' עיין שם:

הנה המדרש מלמדינו העריבות והנעימות שהיה בין ישראל לאביהם שבשמים בשעת מתן תורה שנאמר ויתן אל משה ככלתו, והרשו חז"ל שנתנה לו במתנה ככלה הדא הוא דכתיב (שיר השירים ד, יא) נופת תטופנה עיין במדרש תנחומא (כי תשא יח) וכיוצא בו. והנדיל המתיקות עד שהיה כמו זיווג נשיקין שנתערבו ההבלים שבפה כנודע, וכדאיתא בזוה"ק (ח"ב רנד א) על פסוק (שיר השירים א, ב) ישקני מנשיקות פיהו דלא כתיב פיו לשון זכר ולא פיה לשון נקבה רק פיהו מורכב מלשון זכר ונקבה כי מגודל המתיקות נעשה פיו ופיה כמו פה אחד ודיבורם אחד מה שאין הפה יכול לדבר וכו'. אשר על זה גוזמא

נקטו במדרש לומר המשל אל בן המלך שלא רצה לאכול אלא ממה שבתוך פיו של אביו, והוא ענין שינוי מטבעי ודרכן של בני אדם שאדם רוצה לאכול יותר מתמחוי ממה שיאכל בלעו של חבירו, רק בעת גדלות האהבה בין הריעים והם נעשים אחד אז אין הפרש ביניהם לאכול אחד מפה של חבירו וכמו דאמרי אינשי על גודל האהבה כידוע, וזה הענין מפיו דעת ותבונה, כי דעת פירשו רש"י בחומש (שמות לא, ג) רוח הקודש עיין שם. כי דעת הוא לשון התחברות כמו והאדם ידע וגו' (בראשית ד, א) והדעת גנוז בפומא דמלכא, ונחלקו שם ר' יצחק ור' לוי במדוש חד אמר מן התמחוי וחד אמר מנות עיין שם. כי יש שתי השגות, האחד, המלכות אשר היא מכונה קערת כסף אחת כלי קבול והוא התמחוי, והשגה השנית, המדות שמשפיעים לתוכה, והם המנות כנודע:

ואיתא במדרש (שמות רבה מה, ב) כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה שוב אל המחנה באותה שעה מצא משה ידו לדבר לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לו ראה שאין אתה יכול להזיז אהבתך מהם אפילו שעה אחת שנאמר (שמות לג, יב) ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי. אתה מוצא וידבר ה' אל משה ויאמר ה' אל משה, וכן אתה מוצא ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה', משל למערה שהיא נתונה על שפת הים עלה הים ומלאה ולא היה הים זז משם אלא מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה נותן לים, כן וידבר ה' אל משה ויאמר משה אל ה' וגו' עיין שם. דהיינו שבעת שהצדיק נתדבק בו כביכול בפרט משה רבינו ע"ה היה ממש פיו ופי כביכול נעשים כאחד, וכמו שאמרו (עיין זוהר ח"ג רלב א) שכינה מדברת מתוך גרונו, והיו דיבורם אחד ומיוחד עד שאילו היה באפשרי לכתוב בבת אחת הדיבור שדיבר ה' עם משה והדיבור שדיבר משה עם ה' היה נכתב בבת אחת גם כן, וזה הוא המשל אל המערה עם הים, והבן:

עוד במדרש (שמות רבה מא, ג) הדא הוא דכתיב (משלי ב, ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גדולה חכמה וגדולה ממנה דעת ותבונה וכו' אבל למי שאוהב יותר מפיו דעת ותבונה וכו'. משל למלך שהיה לו בן וכו', אמר לו איני מבקש אלא מזה שבתוך פיך, הוי כי ה' יתן חכמה. ולמי שמחבב יותר מפיו דעת ותבונה עד כאן. הנה בודאי חכמה גדולה יותר מתבונה ודעת כמו שהם מסודרים כמה פעמים בתורה קודם להם, אמנם עשהאב רוצה ללמד איזה חכמה לבנו ומאי אי אפשר לאב ללמד להבן ולהבינו עוצם חכמתו כי אם על ידי ציור ולבושים בשכליות קטנים בכדי שעל ידי זה אפשר לו להשיג חכמה

ושכל האב והוא הנקרא דעת. וזהו שפירש רש"י (שמות לא, ג) על דעת, שהוא רוח הקודש. וזהו הנקרא דעת קטן כידוע. ויש עוד בחינה שניה יותר גדול מבחינת דעת, היינו כשהאב משכיל בדעתו ואומד דעת הבן ושכלו בפי השגתו, וזהו נקרא דעת עליון כי הוא דעת האב. ולזה יו"ד במילוי הו' קודם לד', הגם שהד' הוא בחינת ה' עילאה הו' קודמת שהוא בחינת דעת, ועל זה נאמר (שמואל - א ב, ג) כי אל דעות ה', רומז לשני מיני דעת הנ"ל:

והנה כתיב (שיר השירים א, ב) ישקני מנשיקות פיהו, ואמרו חז"ל שהוא לשון מזון כמו על פיך ישק (בראשית מא, מ), והוא מכוון למאמר המדרש, איני רוצה אלא מזה שבתוך פיך, היינו ממקום שאתה מקבל, כך כביכול בעליית ישראל לכנסת ישראל. וכמו שכתב האר"י ז"ל בכוונת שבת, אדירים משברי ים אדיר במרום ה' (תהלים צג, ד) ראשי תיבות אמי אבי. וכמו שהוא בכוונת יום הכפורים, וכן גם שבת נקרא שבת שבתון כמו יום הכפורים. וזהו שאמרו חז"ל (מגילה ז ב) אין בין שבת ליום הכפורים, פירוש שבשבת ויום הכפורים עולים עד האי"ן. וזהו איני מבקש אלא ממה שבתוך פיך היינו משורש החכמה תחיה בעליה:

ולכן כל פרקמטיא של משה ושירו היה באז, כי שיר הוא שר י' כמו שמפרש בתיקונים (תיקון ל) על שם המחשבה וחכמה. וכתב האר"י ז"ל כי החכמה כלול מד' מוחין וכל מוח כלול מח' וח' מדות מחכמה עד יסוד הם ל"ב. וכן הוא השם היוצא מפסוק (שמות טו, א) אז ישיר וגו' א"ז ב"ו ג"ה עם ח' עולה ל"ב נתיבות החכמה כי בשיר שכנסת ישראל משבחין לפניו יתברך עולין עד למחשבה. וזה הרמז עשה לי שירים נזמים ואקדש אני לך (קידושין מח א), וכמו שאמרו איני מבקש אלא מה שבתוך פיך, היינו משורש ההמשכה כן יהי רצון:

שני לוחות העדות. במדרש (שמות רבה מא, ו) למה שנים נגד שמים וארץ, נגד חתן וכלה, נגד שני שושבינים. הנה גילו לנו רבותינו הסוד שכתב הרעיא מהימנא פרשת תצא (ח"ג רעו א) דשבירת הלוחות היו כחתן דתבר בתולים דיליה עיין שם באורך, כי ירדע על פי מה שכתבתי בכמה מקומות שנשמות ישראל לא חטאו, ומפורש אמרו בגמרא (עבודה זרה ד ב) לא היו ישראל ראויין לאותה מעשה אלא כדי להורות תשובה. ומצינו בגמרא (כתובות יב א) שהיו מיחדים חתן וכלה בעדים. והגם שעכשיו אין היחוד בעדים, עם כל זה עיקר היחוד הראשון והזיווג הוא על ידי שושבינים וברוב עם

והוא פרהסיא ומשם ואילך הוא בהסתר. וגם עת שבילה מחויבת להסתיר כדאיתא בשולחן ערוך (יו"ד סימן קצח סעיף מח). והענין הוא ידוע, אמרו חז"ל (יבמות לד א) שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה ולזה לא איכפת לן הפרהסיא, מה שאין כן אחרי כן שהיחוד הוא שיבוא לידי לידה אז צריך להיות בהצנע. על כן לוחות הראשונות היו בפרהסיא וכדאיתא גם במגמרא ומטעם שכתבנו לעיל בשם הרעיא מהימנא. מה שאין כן בלוחות שניות אמרו במדרש (תנחומא כי תשא לא) אמר הקדוש ברוך הוא אין לך יפה מן הצניעות. וגם יפה ראשי תיבות יו"ד פעמים ה' גימטריא חמשים שערי בינה על כן צריך להיות בצניעות. וזהו שאמר המדרש נגד חתן וכלה ונגד שושבינים, והבן:

וחנותי את אשר אחון. במדרש (שמות רבה מה, ו) באותו שעה הראה לו הקדוש ברוך הוא כל אוצרות וכו' ואמר אוצר זה של מי ואמר לו של עושי מצוות וכו', אחר כך ראה אוצר גדול וכו' אמר לו למי שיש לו אני נותן לו משכורו ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה, וזה וחנותי את אשר אחון למי שאני מבקש לחון וכו' עד כאן. הנה כתיב אעביר כל טובי וגו' ואמרו חז"ל אין טוב אדם אלא בביתו, בית רומז למקבל והיינו שנותן לכל אחד כפי הכנתו בעבודת ה'. וזה שאמר אוצר זה של מי של עושי מצוות ומי שאין לו אני עושה לו חנם, היינו שהבורא יתברך נותן לו מדת חנינה ורחמנות שיתנהג האדם עצמו במדת רחמים וחסד להתחסד עם קונו ועל ידי זה נותן לו מאוצר מתנת חנם שהוא אוצר גדול. וכמו שאמרו (שבת קנא ב) על פסוק (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים, ועל ידי זה ורחמך:

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. במדרש (שמות רבה מז, ו) מהיכן זכה משה לקרני הוד. רבנן אמרי מן המערה. ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל הלוחות היו אורכן ששה ורחבן ששה והיה משה אוחז טפחיים ושכינה טפחיים וטפחיים באמצע משם נטל משה קרני הוד עד כאן. הענין הוא, כי מערה הוא לשון חיבור, והוא על ידי הדביקות והחיבור שהיה תמיד בבורא יתברך, וזהו שאמרו חז"ל (פסחים נד א) מערה שעמדו בו משה ואליהו, כי אליהו גימטריא ב"ן והיינו שם הוי"ה במילוי דכוותיה שעולין ב"ן ומערה על דביקות:

ור' ברכיה אמר הלוחות היו אורכן ששה וכו', כבר כתבנו מזה שזה שאנו אומרים המשלשים לך קדושה, כי קשפע יורדת בבחינת שלוש רגלים כנודע, כמו כן המקבלים, וכשנכללין זה מזה המשפיע והמקבל יש לכל אחד ששה. וזה אורכן רומז להמשפיע. ורוחבן רומז למקבל.

וידוע שהתורה ניתנה למשה בפרד"ס אשר ילמד לעם ישראל, אמנם שורש התורה מה שלא ניתן לגלות היא נשארה לפניו במרום וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וזה נקרא טפחיים בגדר של הקדוש ברוך הוא וטפחיים ביד של משה. ומה שתלמיד ותיק וצדיקי הדור מחדשין בכל עת חידושי תורה, היינו שממשיכין על ידי נשמת משה המאיר בכל צדיק וצדיק כנודע. וזהו נקרא טפחיים באמצע, ומשם נטל משה קרני הוד, כי על ידו כל השפעות וחידושי תורה מתגלים לצדיקים בכל דור ודור:

עבודת ישראל שמות פרשת כי תשא

ויתן אל משה ככלותו. במדרש (שמות רבה מא, ב) הדא הוא דכתיב (משלי יח, טז) מתן אדם ירחיב לו וגו'. שם, דבר אחר מתן אדם ירחיב לו, אלו ישראל, בשעה שאמר להם משה להביא נדבה למשכן מה כתיב (שמות לו, ג) והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר וגו'. אמר רבי יוחנן שני בקרים הביאו מה זכו שהרחיב הקדוש ברוך הוא את גבולם שנאמר (דברים יב, כ) כי ירחיב וגו' גבול של כל אחד ואחד וכו'. רבי יונתן אומר שלושה דברים ניתנו במתנה גשמים ומאורות ותורה וכו', עד כאן:

הנה ידוע מאמר חז"ל (שמות רבה מא, ה) ככלתו כתיב ככלה שהיא מקושטת בכ"ד קישוטין הן כ"ד ספרים, וידוע שכל קישוטי החתן שנותן לכלה כדי שתעלה חן בעיניו וממילא אחר שתמצא חן בעיניו הוא בודאי מוסיף לשלוח תכשיטין וכמו כן תמיד חוזרת חלילה. כמו שאמר הרב הצדיק המנוח מהור"ר זושא זצ"ל על פסוק (תהלים קטז, יב) מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, פירוש יותר מה שכנסת ישראל עובדים לו יתברך הוא מוסיף להם בהירות לעבדו בחשק ושכל גדול יותר. [וכן כשנצטוו על מלאכת המשכן שישכין הוא יתברך שכינתו בישראל ויברכם על ידי מדת כה תברכו וכו' שנקרא כלת משה, היו נצרכים כ"ה מינים עם י"ב אבנים שהיה בחושן נגד י"ב שבטים]. וזה פירוש המדרש מתן אדם ירחיב לו, יותר מה שהוא יתברך משפיע על פי עבודת האדם לכנסת ישראל היא מעלת יותר חן והרחבת הדעת לפניו יתברך:

והנה מרוב אהבת וחשק ישראל להביא נדבתם לבית שכינתו יתברך בכל לבבם ונפשם אשר כמעט אם היה באפשרם למסור נפשם למשכן, האיר להם הוא יתברך ממדת אי"ן הנקרא גם כן בוקר. והיינו לשני בקרים הביאו כי מדת אהבה נקרא בוקר, ומחמת גודל הרחבת לבם להביא נדבתם זכו להרחיב הוא יתברך גבול של כל אחד ואחד, פירוש כי כתיב באיוב (יד, ה) אם חרוצים ימיו וגו', אם

הוא לשון אם, כי הנה בשורש נפשות ישראל הנקרא אם בעת בואם לעולם הזה באותו עת וזמן נגזר על כל אחד ואחד כל המאורעות שיעברו על זה האדם והיינו בבחינת אם חרוצים ימיו, ועל ידי הרחבת לבם זכו לזה הקבול הזה של כל אחד ואחד, היינו בשורשי נשמתם שיצאו מהגבול ומצר של כל אחד ואחד:

וזהו פירוש כי ירחיב וגו' ואמרת אוכלה בשר, בשר רומז למדת הדין כנודע, ואכילת הבשר רומז להמתקת הדינין כידוע. בכל אות נפשך וגו', רצה לומר על ידי הרחבת לבם ותשוקתם לעבודתו בשמחה וטוב לב על ידי זה ימתקו הדינין בשורשם מדה במדה:

וזהו פירוש רבי יונתן שלושה דברים ניתנו במתנה, גשמים שנאמר (ויקרא כו, ד) ונתתי גשמיכם בעתם. כי ידוע שאין לצייר אותו יתברך בשום מדה, אפס לאהבת עם קרובו ולפי עבודתם ואהבתם ויראתם אותו יתברך ככה מלביש את עצמו כביכול במדת חסד וגבורה וכן בשארי המדות בכל הששה קצוות וזה נקרא כביכול לשון גשם. וכפי העת והזמן שעובדין בני ישראל אותו יתברך ככה משפיע להם רוב חסדו במדתם. וזהו ונתתי גשמיכם בעתם שאשפיע לכם החסדים הגדולים כפי העת ומדת עבודתכם, וזהו מתנה גדולה שהוא יתברך באין סוף ותכלית ישפיע לבני אדם רב טוב לפי מעשיהם:

והתורה, שנאמר ויתן אל משה ככלותו, ככלתו כתיב, כי האמת הגם שהחתן נותן מתנות להכלה כהבטחתו, עם כל זה כשהיא נושאת חן בעיניו הוא מוסיף לה בתוספת מרובה כמו שכותבים בתוספת כתובה וכד אשכחית רחמין בעיני וכו', וזהו מוספי שבת ויום טוב. ולזה אמרו במדרש התורה ניתנה במתנה וכו' ככלתו שמוסיף להם בכל פעם יותר בהירות בתורתו:

ויתן אל משה ככלותו. איתא במדרש (שמות רבה מא, ג) הדא הוא דכתיב (משלי ב, ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, גדולה החכמה וגדולה ממנה הדעת והתבונה הוי כי ה' יתן חכמה, אבל למי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה. ר' יצחק ור' לוי, חד מנהון אמר למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן בא מבית הספר מצא תמחוי לפני אביו נטל אביו חתיכה אחת ונתנה לו, מה עשה בנו אמר לו איני מבקש אלא ממה שבתוך פיך, מה עשה נתנו לו למה לפי שהיה מחבבו. וחד אמר משל וכו' והיה לאביו מנות אמר לו בנו איני מבקש אלא מן הפיצטלין שבתוך פיך ונתן לו הוי מפיו דעת ותבונה וכו' עיין שם:

הנה המדרש מלמדינו העריבות והנעימות שהיה בין ישראל לאביהם שבשמים

בשעת מתן תורה שנאמר ויתן אל משה ככלותו, ודרשו חז״ל שנתנה לו במתנה כלה הדא הוא דכתיב (שיר השירים ד, יא) נופת תטופנה עיין במדרש תנחומא (כי תשא יח) וכיוצא בו. והגדיל המתיקות עד שהיה כמו זיגוג נשיקין שנתערבו ההבלים שבפה כנודע, וסמאיתא בזוה״ק (ח״ב רנד א) על פסוק (שיר השירים א, ב) ישקני מנשיקות פיהו דלא כתיב פיו לשון זכר ולא פיה לשון נקבה רק פיהו מורכב מלשון זכר ונקבה כי מגודל המתיקות נעשה פיו ופיה כמו פה אחד ודיבורם אחד מה שאין הפה יכול לדבר וכו׳. אשר על זה נזמא נקטו במדרש לומר המשל אל בן המלך שלא רצה לאכול אלא ממה שבתוך פיו של אביו, והוא ענין שינוי מטבעי ודרכי של בני אדם שאדם רוצה לאכול יותר מתמחוי ממה שיאכל בלעו של חבירו, רק בעת גדלות האהבה בין הריעים והם נעשים אחד אז אין הפרש ביניהם לאכול אחד מפה של חבירו וכמו דאמרי אינשי על גודל האהבה כידוע, וזה הענין מפיו דעת ותבונה, כי דעת פירשו רש״י בחומש (שמות לא, ג) רוח הקודש עיין שם. כי דעת הוא לשון התחברות כמו והאדם ידע וגו׳ (בראשית ד, א) והדעת גנוז בפומא דמלכא, ונחלקו שם ר׳ יצחק ור׳ לוי במדרש חד אמר מן התמחוי וחד אמר מנות עיין שם. כי יש שתי השגות, האחד, המלכות אשר היא מכונה קערת כסף אחת כלי קבול והוא התמחוי, והשגה השנית, המדות שמשפיעים לתוכה, והם המנות כנודע:

ואיתא במדרש (שמות רבה מה, ב) כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה שוב אל המחנה באותה שעה מצא משה ידו לדבר לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לו ראה שאין אתה יכול להזיז אהבתך מהם אפילו שעה אחת שנאמר (שמות לג, יב) ויאמר משה אל ה׳ ראה אתה אומר אלי. אתה מוצא וידבר ה׳ אל משה ויאמר ה׳ אל משה, וכן אתה מוצא ויאמר משה אל ה׳ וידבר משה אל ה׳, משל למערה שהיא נתונה על שפת הים עלה הים ומלאה ולא היה הים זז משם אלא מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה נותן לים, כן וידבר ה׳ אל משה ויאמר משה אל ה׳ וגו׳ עיין שם. דהיינו שבעת שהצדיק נתדבק בו כביכול בפרט משה רבינו ע״ה היה ממש פיו ופי כביכול נעשים לאחד, וכמו שאמרו (עיין זוהר ח״ג רלב א) שכינה מדברת מתוך גרונו, והיו דיבורם אחד ומיחד עד שאילו היה באפשרי לכתוב בבת אחת הדיבור שדיבר ה׳ עם משה והדיבור שדיבר משה עם ה׳ היה נכתב בבת אחת גם כן, וזה הוא המשל אל המערה עם הים והבן:

עוד במדרש (שמות רבה מא, ג) הדא הוא דכתיב (משלי ב, ו) כי ה׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גדולה חכמה וגדולה ממנה דעת ותבונה וכו׳ אבל למי שאוהב

יותר מפיו דעת ותבונה וכו'. משל למלך שהיה לו בן וכו', אמר לו איני מבקש אלא מזה שבתוך פיך, הוי כי ה' יתן חכמה. ולמי שמחבב יותר מפיו דעת ותבונה עד כאן. הנה בודאי חכמה גדולה יותר מתבונה ודעת כמו שהם מסדרים כמה פעמים בתורה קודם לזה, אמנם כשהאב רוצה ללמד איזה חכמה לבנו ודאי אי אפשר לאב ללמד להבן ולהבינו עומק חכמתו כי אם על ידי ציור ולבושים בשכליות קטנים בכדי שעל ידי זה אפשר לו להשיג חכמה ושכל האב והוא הנקרא דעת. וזהו שפירש רש"י (שמות לא, ג) על דעת, שהוא רוח הקודש. וזהו הנקרא דעת קטן כידוע. ויש עוד בחינה שניה יותר גדול מבחינת דעת, היינו כשהאב משכיל בדעתו ואומד דעת הבן ושכלו כפי השגתו. וזהו נקרא דעת עליון כי הוא דעת האב. ולזה יו"ד במילוי הו' קודם לד', הגם שהד' הוא בחינת ה' עילאה הו' קודמת שהיא בחינת דעת, ועל זה נאמר (שמואל - א ב, ג) כי אל דעות ה',

רומז לשני מיני דעת הנ"ל:

והנה כתיב (שיר השירים א, ב) ישקני מנשיקות פיהו, ואמרו חז"ל שהוא לשון מזון כמו על פיך ישק (בראשית מא, מ), והוא מכוון למאמר המדרש, איני רוצה אלא מזה שבתוך פיך, היינו ממקום שאתה מקבל, כך כביכול בעליית ישראל לכנסת ישראל. וכמו שכתב האר"י ז"ל בכוונת שבת, אדירים משברי ים אדיר במרום ה' (תהלים צג, ד) ראשי תיבות אמי אבי. וכמו שהוא בכוונת יום הכפורים, וכן גם שבת נקרא שבת שבתון כמו יום הכפורים. וזהו שאמרו חז"ל (מגילה ז ב) אין בין שבת ליום הכפורים, פירוש שבשבת ויום הכפורים עולים עד האי"ן. וזהו איני מבקש אלא ממה שבתוך פיך היינו משורש החכמה תחיה בעליה:

ולכן כל פרקמטיא של משה ושירו היה באז, כי שיר הוא שר י' כמו שמפרש בתיקונים (תיקון ל) על שם המחשבה בחכמה. וכתב האר"י ז"ל כי החכמה כלול מד' מוחין וכל מוח כלול מח' וח' מדות מחכמה עד יסוד הם ל"ב. וכן הוא השם היוצא מפסוק (שמות טו, א) אז ישיר וגו' א"ז ב"ו ג"ה עם ח' עולה ל"ב נתיבות החכמה כי בשיר שכנסת ישראל משבחין לפניו יתברך עולין עד למחשבה. וזה הרמז עשה לי שירים נזמים ואקדש אני לך (קידושין מח א), וכמו שאמרו איני מבקש אלא מה שבתוך פיך, היינו משורש ההמשכה כן יהי רצון:

שני לוחות העדות. במדרש (שמות רבה מא, ו) למה שנים נגד שמים וארץ, נגד חתן וכלה, נגד שני שושבינים. הנה גילו לנו רבותינו הסוד שכתב הרעיא מהימנא פרשת תצא (ח"ג רעו א) דשבירת

הלוחות היו כחתן דתבר בתולים דיליה עיין שם באורך, כי ידוע על פי מה שכתבתי בכמה מקומות שנשמות ישראל לא נטאו, ומפרש אמרו בגמרא (עבודה זרה ד ב) לא ראו ישראל ראויין לאותה מעשה אלא כדי להורות תשובה. ומצינו בגמרא (כתובות יב א) שהיו מיחדים חתן וכלה בעדים, והגם שעכשיו אין היחוד בעדים, עם כל זה עיקר היחוד הראשון והזיווג הוא על ידי שושבינים וברוב עם והוא פרהסיא ומשם ואילך הוא בהסתר. וגם עת טבילה מחויבת להסתיר כדאיתא בשולחן ערוך (יו״ד סימן קצח סעיף מח). והענין הוא ידוע, אמרו חז״ל (יבמות לד א) שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה ולזה לא איכפת לן הפרהסיא, מה שאין כן אחר כן שהיחוד הוא שיבוא לידי לידה אז צריך להיות בהצנע. על כן לוחות הראשונות היו בפרהסיא וכדאיתא גם בגמרא ומטעם שכתבנו לעיל בשם הרעיא מהימנא. מה שאין כן בלוחות שניות אמרו במדרש (תנחומא כי תשא לא) אמר הקדוש ברוך הוא אין לך יפה מן הצניעות. וגם יפה ראשי תיבות יו״ד פעמים ה׳ גימטריא חמשים שערי בינה על כן צריך להיות בצניעות. וזהו שאמר המדרש נגד חתן וכלה ונגד שושבינים, והבן:

וחנותי את אשר אחון. במדרש (שמות רבה מה, ו) באותו שעה הראה לו הקדוש ברוך הוא כל אוצרות וכו׳ ואמר אוצר זה של מי ואמר לו של עושי מצוות וכו׳, אחר כך ראה אוצר גדול וכו׳ אמר לו למי שיש לו אני נותן לו משכרו ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה, וזה וחנותי את אשר אחון למי שאני מבקש לחון וכו׳ עד כאן. הנה כתיב אעביר כל טובי וגו׳ ואמרו חז״ל אין טוב אדם אלא בביתו, בית רומז למקבל והיינו שנותן לכל אחד כפי הכנתו בעבודת ה׳. וזה שאמר אוצר זה של מי של עושי מצוות ומי שאין לו אני עושה לו חנם, היינו שהבורא יתברך נותן לו מדת חנינה ורחמנות שיתנהג האדם עצמו במדת רחמים וחסד להתחסד עם קונו ועל ידי זה נותן לו מאוצר מתנת חנם שהוא אוצר גדול. וכמו שאמרו (שבת קנא ב) על פסוק (דברים יג יח) ונתן לך רחמים, ועל ידי זה ורחמך:

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. במדרש (שמות רבה מז, ו) מהיכן זכה משה לקרני הוד. רבנן אמרי מן המערה. ר׳ ברכיה הכהן בשם רבי שמואל הלוחות היו אורכן ששה ורחבן ששה ומשה אוחז טפחיים ושכינה טפחיים וטפחיים באמצע משם נטל משה קרני הוד עד כאן. הענין הוא, כי מערה הוא לשון חבור, והוא על ידי הדביקות והחיבור שהיה תמיד בבורא יתברך. וזהו שאמרו חז״ל (פסחים נד א) מערה שעמדו בו משה ואליהו, כי אליהו

גימטריא ב"ן והיינו שם הוי"ה במילוי דכוותיה שעולין ב"ן ומורה על דביקות:

ות' ברכיה אמר הלוחות היו אורכן ששה וכו', כבר כתבנו מזה שזה שאנו אומרים המשלשים לך קדושה, כי השפע יורדת בבחינת שלוש רגלים כנודע, כמו כן המקבלים, ובשנכללין זה מזה המשפיע והמקבל יש לכל אחד ששה. וזה אורכן רומז להמשפיע. ורוחבן רומז למקבל. וידוע שהתורה ניתנה למשה בפרצ"ס אשר ילמד לעם ישראל, אמנם שורש התורה מה שלא ניתן לגלות היא נשארה לפניו במדרגה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, זה נקרא טפחיים בידו של הקדוש ברוך הוא וטפחיים בידו של משה. ומה שתלמיד ותיק וצדיקי הדור מחדשין בכל עת חידושי תורה, היינו שממשיכין על ידי נשמת משה המאיר בכל צדיק וצדיק כנודע. וזהו נקרא טפחיים באמצע, ומשם נטל משה קרני הוד, כי על ידו כל השפעות וחידושי תורה מתגלים לצדיקים בכל דור ודור:

עבודת ישראל שמות פרשת פקודי

ויביאו את המשכן. במדרש (שמות רבה נב, ה) הדא הוא דכתיב (שיר השירים ג, יא) צאינה וראינה בנות ציון בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו, בנים המצוינים לי על ידי אומות העולם, בעטרה וגו' מה העטרה מצויירת וכו'. אמר ר' יצחק חזרתי על כל המקרא וכו'. רבי שמעון בר יוחאי שאל את רבי אלעזר ברבי יוסי מהו בעטרה וגו', אמר לו הן משל למלך שהיה לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר עד שקראה בתי אחותי אמי וכו', עמד רבי שמעון בר יוחאי ונשקו על ראשו, ביום חתונתו על הים, וביום שמחת לבו באוהל מועד. דבר אחר ביום חתונתו במשכן, וביום שמחת לבו בבנין בית המקדש וכו' עיין שם:

במדרש (שיר השירים רבה ב, מה) דודי לי ואני לו וגו' (שיר השירים ב, טז), הוא לי לאלהים ואני לו לאומה, הוא לי לאלהים אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב), ואני לו לאומה שנאמר (ישעיה נא, ד) ולאומי אלי האזינה. הוא לי לאב שנאמר (שם סג, טז) כי אתה אבינו, כי הייתי לישראל לאב (ירמיה לא, ח), ואני לו לבן, בני בכורי ישראל (שמות ד, כב), בנים אתם (דברים יד, א). הוא לי לרועה שנאמר (תהלים פ, ב) רועה ישראל האזינה, ואני לו לצאן שנאמר (יחזקאל לד, יז) ואתנה צאני וגו'. הוא לי לשומר שנאמר (תהלים קכא, ד) הנה לא ינום וגו', ואני לו לכרם שנאמר (ישעיה ה, ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל:

הנה כתיב ביום החודש הראשון תקים את המשכן וגו', כי ידוע שאמיתות מציאותו אי אפשר להשיג לשום נברא, ודבר זה ידוע לכל הנבראים גם השכליים

שאין באפשרם להשיג שום ענין מעצמותו יתברך לית ליה ציור בשום אות והוא בלי תחילה וסוף, והעולמות כולם הם בגבול וסוף ושיעור. אכן כשעלה במחשבתו יתברך לחדש עולמו כדי שיהיו ברואים שיכירו מלכותו, והגם שבאמת העליונים עובדין אותו יתברך מתכלית השלימות כפי רוב שכלם, מכל מקום עיקר חידוש עולם לא היה כי אם בשביל עושי רצונו זרע קודש מצבתם בעולם השפל מלא מכל מיני הבל ורעות רוח. ולזה אמר שלמה המלך ע"ה (מלכים - א ח, יב) ה' אמר לשכון בערפל, רומז לעולם הזה המלא מכל מיני חמדות ותאוות מגונות ומחשכה ממש יתהלכון. ושם מבררים בני ישראל ידידיו אהבתו ויראתו ושאר מדות טובות לעבודתו יתברך והם משכנו ובית שכינתו יתברך. לזה אמר (משלי ג, יט) ה' בחכמה יסד ארץ, במחשבתו הקדומה בשביל בני ישראל. וזה היה התייסדות המשכן וכל כליו כידוע מזוה"ק ומשאר ספרי קבלה:

וזהו פירוש ביום החודש הראשון, כמו שהיה התחדשות הראשון במחשבה הקדומה. תקים את המשכן, שיהיה בית שכינת וועד אליו יתברך כאשר היה במחשבתו, ונכון כסאו מאז. וכן האמת כמו שכתוב (ישעיה ס, כא) מעשה ידי להתפאר, כי כפי שישראל מכשירין מעשיהם ככה מגבילים אותו יתברך כידוע:

וזהו פירוש בנים מצויינים לי, כחותם שוקע שנכנס בו חותם בולט, ככה כפי הציון שהם עושים כן מציינים אותו להשפיע להם כל מיני טובות מחמת שהם בין אומות העולם. וזהו פירוש הוא לי לאלהים שנאמר אנכי ה' אלהיך, היינו שהוא יתברך מתנהג בעולמו לפי הכשרת מעשיהם, והיינו אלהיך, ממש לפי בחינתך. ואני לו לאומה שנאמר ולאומי אלי האזינה, כי כשישראל מטים אזנם לתורתו ולמצוותיו כביכול על ידי זה נעשה בחינת אודנין קדישין למעלה וכביכול נעשה חידוש מוחין להשפיע להם רב טובו יותר ויותר, וכל רצונו יתברך להשפיע להם כל מיני טובות על פי עבודתם עבודת האדם. והיינו הוא לי לאב, הוא לשון רצון, ואני לו לבן, בני בכורי ישראל, והיינו מדריגה עליונה. אכן כשהם אינם כל כך במדריגה גדולה אז הם בבחינת אהי"ה בגימטריא ואתנה, והם בבחינת צאן נוהג כצאן יוסף, והם במדריגת יעקב כמו שכתוב (שיר השירים א, ח) צאי לך בעקבי הצאן, הוא אותיות יעקב שאין יכולים לקבל במדריגת בן. ועם כל זה הוא להם לרועה, כאמא המרעה ומניקה את בנה כשהוא בימי ינקותו:

והנה אמרו בזוה"ק (ח"א מה א) דרזים אינון שופרא דאתתא, והאמת שהגם שכפי הנראה אי אפשר שתגלה הדדים, אמנם כשהאם צריכה לפרנס ולהניק את

בנה ומוכרחת לגלות דדיה, על ידי זה נושאת חן בעיני בעלה שמגדלת לו בנים לעשות נחת רוח לפניו יתברך, ובפרט על פי מה שכתוב בזוה״ק על פסוק (זכריה יד, ח) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, שכשנתמלא פה התינוק ומחזיר החלב לפומא דאמא, ויש לה תענוג גדול מזה. וכל זה הוא כשהתינוק הוא בריא וחזק ועולה בתוקפא דאמא כאשר ישא האומן את היונק, מה שאין כן כשהתינוק הוא חס ושלום חולה ואי אפשר להשיאו על ידיה וצריכה להרכין עצמה עליו בעת הנקתו ואז אי אפשר שיהיה התענוג הנ״ל, כי לא יגיע בדרך זה החלב החוזר מפיו לפיה על צד הטבע. וזהו נקרא בחינת אמא רביעא על בנין, ולכן עתה על כל פנים מהראוי להכשיר מעשים להיות על כל פנים במדריגה הראשונה בבחינת יניקה שלא יצטרכו לבחינת אם רביעא על בנין:

אמנם יש מדריגה יותר גדולה מכל זה, כשישראל הם בבחינת השלימות ועושים נחת רוח לפניו כמו שאמרו (זוהר ח״ג ז ב) ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים. ואז הם בבחינת כרם רומז לתענוג, וזה שאמר הוא לי לשומר ואני לו לכרם. ובחינה זו נקראה א״ם כביכול כמו שהאם מפרנסת בנה, וזהו בעטרה שעטרה לו אמו. וזהו אומרם לא זז מחבבה עד שקראה בתי, היינו שאינו קורא אותה בשמה, וזהו נקרא בתי היינו בת יו״ד, כמו שכתוב אתי מלבנון כלה, לבנון הוא לב נו״ן. שאז היה כביכול כנסת ישראל בבחינת השתוות עמו יתברך. וכן אתי הוא את יו״ד, כי במחשבתו יתברך בחינת יו״ד המילוי הוא ו״ד. ואחר כך לא זז מחבבה עד שקראה אחותי, היינו התגלות. ולא זז מחבבה עד שקראה אמי שכביכול נתעטר בם:

והנה הצדיקים הגדולים כשאומרים תורה דיבורם עושה רושם, נמצא כשגילה ר׳ אלעזר בר׳ יוסי הדבר הזה נעשה באותם הדיבורים מרכבה למדה זו של עטרה שעטרה לו אמו, לכך עמד רבי שמעון בר יוחאי ונשקו על ראשו שידבק את עצמו במדה זו, והבן:

ביום שמחת לבו, באוהל מועד. כי הנה אמרו בזוה״ק (ח״א צז א) שבהיכל הרצון שם נשיקין דרחימותא, והנה סדר הנשיקין בשירת הים הוא תחילת חיתון ונשיקין לכנסת ישראל עושה פלא. וקודם סמיכת גאולה לתפילה על שפת הים לשון שפה הם מכנסת ישראל אלין יתברך והם נשיקין קודם היחוד, ובשעת תפילת שמונה עשרה הם נשיקין בשעת החתנה. ובד״ה הנערה בא״ה וגו׳ כל אשר תאמר ינתן לה באחרונות בשים שלום. וזהו שמחת לבו להשפיע כל טוב:

נשלם ספר שמות בעזר הבורא האמת

עבודת ישראל ויקרא פרשת ויקרא

ויקרא אליו. במדרש (ויקרא רבה א, טו) בסנה הפסיק אליו בין קריאה לדיבור באוהל מועד אין כאן הפסקה, בסנה משל למלך בשר ודם שכעס על עבדו וצוה לחבשו בבית האסורין כשהוא מצוה את השליח אינו מצוה אלא מבחוץ אבל באוהל מועד כשהוא שמח בבניו ובני ביתו שמחים. כשהוא מצוה את השליח אינו מצוה אלא מבפנים כמי שהוא מושיבו בין ברכיו וכיד אדם על בנו לכך נאמר ויקרא אל משה וגו'. הנה הבורא יתברך ויתעלה מדרכו להיטיב לרעים ולטובים, נמצא כשהוצרך לצוות למשה ללקות את פרעה על שעבר רצונו יתברך עם כל זה הוא נקרא ציווי מבחוץ כי הוא דבר חיצוני כביכול אליו יתברך ועל כן נגלה אליו בסנה. ולכן הפסיק אליו, הוא ביו"ד וא"ו, כי הוא מורה על גילוי מדה במדה. מה שאין כן כשהוא שמח עם בניו ובני ביתו כביכול מפשיט את עצמו כמלך שמפשיט עצמו מכל מלבושיו בפני בניו ובני ביתו ולא נשאר עליו כי אם לבוש דק. על כן לא כתיב אליו, כי אם אל, המורה על חסד הפשוט, והבן:

עבודת ישראל ויקרא פרשת החודש

החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם (שמות יב, ב). במדרש (שמות רבה טו, א) הקדוש ברוך הוא נקרא ראשון שנאמר (ישעיה מד, ו) אני ראשון ואני אחרון, ציון נקרא ראשון וכו', עשו נקרא ראשון שנאמר (בראשית כה, כה) ויצא הראשון אדמוני, יבוא הקדוש ברוך הוא וכו'. דבר אחר אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולם אימתי אתה עושה את המועדות שכן כתיב (דניאל ד, יד) בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, אמר להם אני ואתם מסכים וכו' ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר השנה הריני משלים עמכם, לכן כתיב החודש הזה לכם:

עוד במדרש (ויקרא רבה יא, ח) ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, אמר רבי עקיבא נמשלו ישראל לשרף מה העוף אינו פורח בלא כנפים כך ישראל אינם יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם. אמר ר' יוסי בן חלפתא גדולה זקנה אם זקנים הם חביבין הם אם נערים הם נטפלה להם ילדות, דתני רבי שמעון בר יוחאי וכו' אף לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא חולק כבוד לזקנים הדא הוא דכתיב (ישעיה כד, כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתיב (שם) ונגד זקניו כבוד וגו'. עתיד הקדוש ברוך הוא למנות כל ישיבה של זקנים משלו וכו' ונגד זקניו כבוד עיין שם:

מה מאד נמרצו אמרי יושר חז״ל בדקדוק לשונם הקדוש שאמרו כביכול שהקב״ה נקרא ראשון, כי אלמלא מקרא כתוב אני ראשון אי אפשר לכנותו יתברך בשם ראשון, כי עצמותו הפשוט בלי סוף ובלי גבול ואין לו שום התייחסות עם הברואים, אכן מהיות רצונו יתברך לברוא עולמות בשביל עושי רצונו שנקראו ראשית בגין דישתמודעין ליה עלה במחשבה לפניו יתברך להצמצם כביכול במדות ולהקרא בשם ראשון. וזהו אומרם ז״ל כביכול הקדוש ברוך הוא, רצה לומר הקדוש שהפריש עצמו כביכול ממהותו בלי סוף ובלי תכלית להקרא בצירופי שמות הקדושים לפי עבודת עושי רצונו ולשכון בתוכם כביכול מצד שהם בעולם הזה בגודל היצר הרע ועם כל זה הם עובדים אותו יתברך. וזהו פירוש ועשו נקרא ראשון שנאמר ויצא הראשון אדמוני, האדום הוא כח מוגבל בלי התפשטות, כל זה היה במחשבתו יתברך כמו שכתוב (קהלת ב, יג) יתרון לחכמה מן הסכלות:

ולזה היה עליית הרצון לפניו יתברך לחדש העולמות, וזהו השבח מוכתר בכתר עליון, כי כתר הוא מלשון כתר לי זעיר (איוב לו, ב) לשון המתנה כביכול ממהותו והוייתו יתברך למחשבת בריאת עולמות והרצון דבוק באין סוף. וזהו מוכתר בכתר עליון, כדי שלא יעלה על הדעת חלילה שהעולמות מצד שהם בגבול הם אינם דבקים בו יתברך, לזה גילו לנו חז״ל שהאין סוף דבוק בהרצון. ולזה עיקר הדביקות וחיות כל העולמות בו יתברך ואין שום דבר יוצא בכל העולמות מרשותו יתברך. וזהו ואני אחרון, כביכול אפילו עשו וכוחותיו אינם כי אם תחת רשותו יתברך. וכן עלתה במחשבתו לפניו יתברך כדי שיהא יתרון האור מתוך החושך, על ידי טהרת עושי רצונו מדותיהם ככה ממשיכים אותו יתברך במדות וצירופים קדושים. וזה שאמר (איוב ל, כג) בית מועד לכל חי, כי הם בית וועד אליו יתברך הנקרא כל חי, וזהו ובמאמר קדישין שאלתא, מלשון שאלה, שהדבר מושאל לישראל, ולא עוד אלא שאם בקשתם לעבר השנה להשוות ימות החמה עם ימות הלבנה להאיר הלבנה לפניו יתברך כמו שהיתה קודם מיעוטה הריני משלים עמכם. ולזה כל העולמות דבקים בו יתברך על ידי עליית הרצון לפניו יתברך והויה ניתוסף שמקבל מבני ישראל, ולזה נקרא בחצות הרצון מחצית השקל, שם מחצית הוא הממוצע שהוא הממצע בין עצמותו יתברך לבין המדות שבני ישראל ממשיכין אותו יתברך בהן בעבודתם אותו יתברך:

עשרים גרה השקל (שמות ל, יג). גרה (עם הכולל) גימטריא ארח מלשון חוור.

הם ממשיכין החוורין עילאין בהעולמות [ועשרים הוא יו״ד בחינת מתתא לעילא ויו״ד מעילא לתתא] על ידי אבא ואימא. וזהו אמר רבי עקיבא נמשלו ישראל לעוף, כי עוף גימטריא יוסף, והשפעת הצדיק על ידי כנפים הם נצח והוד, כך ישראל אינם יכולין לעשות דבר חוץ מזקנים, היינו הגם שהם עולים עד אין סוף כביכול, אי אפשר להם לקבל כי אם על ידי הזקנים הם אבא ואימא:

והנה יש בין בני ישראל בחינת זקנים דהיינו שהם מרכבה לאבא ואימא הנקרא זקנים, ויש עוד בחינת זקנים דקן זה קנה חכמה שהם מרכבה לו״ה. היינו ואם נערים הם, רצה לומר שהם זקנים בבחינת נערים, יש בחינת זקנים שנקראים דיקנא נטפלה להם ילדות. דתניא רבי שמעון בר יוחאי וכו׳ חולק הקדוש ברוך הוא כבוד לזקנים שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו׳ ונגד זקניו כבוד, בודאי אין הכתוב כפשוטו שיתביישו מעשי ידיו של הקדוש ברוך הוא בפרט שידוע שחמה ולבנה הם מרמזים לעולמות עליונים כנ״ל, אכן הפירוש הוא שיזדככו העולמות הקדושים הנקראים בשם חמה ולבנה בחינת ו״ה כזקנים הנקראים אבא ואימא:

וכן הוא הפירוש בכתבי האר״י ז״ל שלעתיד יתבטלו מ״ה וב״ן ולא יאירו כי אם שמות ע״ב ס״ג, וחלילה לומר שיתבטלו לעתיד כפשטן של דברים ואיך זה אפשר לסבור כן אשר זאת הוא פינת ומוסדות כל התורה הקדושה ומצוותיה. אלא הפירוש הוא כמו שכתבתי ששמות מ״ה וב״ן יאירו בבחינת ע״ב וס״ג, וזהו הפירוש ביום ההוא יהיה ה׳ אחד (זכריה יד, ט):

דבר אחר החודש הזה לכם, הדא הוא דכתיב (זכריה ד, יד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ. אמר ר׳ לוי מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא מבקש באיזה דבר לגאול את ישראל ולא מצא אלא זכות משה ואהרן והיא עמדה להם. משה ואהרן הם מרכבה לבחינת זקנים כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין נב א), והם נקראים בני יצהר לשון שמן על שם המחשבה, והם עומדין על אדון כל הארץ היינו שהם מתקנין המלכות. וזהו פירוש החודש הזה לכם, שהם מתקנין אותה. ובודאי בכל דור ודור נמצא בחינת משה ואהרן כמו שאמרו בגמרא (סוכה לט א) משה שפיר קאמרת:

ויאמר ה׳ אל משה וגו׳ החודש הזה לכם (שמות יב, ב). יש לומר דהנה ידוע עיקר תכלית בריאת העולם היה בשביל בני ישראל שיעשו רצון הבורא ברוך הוא ומקבל מהם נחת רוח, לא כמו הפילוסופים שאמרו שאין זה כבוד הבורא

שהוא אין סוף ויקבל תענוג מגושי עפר ולכן צריך לעבוד לכוכבים ומזלות. ובאמת בני ישראל עם קרובו מאמינים שהם מעלים ריח ניחוח לפני הבורא ברוך הוא על ידי עבודתם, והו החודש הזה לכם, שעיקר התחדשות המלוכה לא היה רק לכם בשבילכם, בדי שתעשו רצון הבורא ויקבל מכם נחת רוח, וכמאמר בני בכורי ישראל (שמות ד, כב), רצה לומר שראשית המחשבה לא היה רק בשביל בני ישראל, שהמחשבה נקראת בכור שקודם שנעשה המעשה יחשוב במחשבתו:

ראשון הוא לכם לחודשי השנה (שמות יב, ב). יש לומר בצירוף הפסוק (שם יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, דהנה בניסן הקדוש ברוך הוא מחליף הממונים והשרים עליונים להראותם שכולם ברשותו יתברך שמו, ויש קדושי עליון שיכולין לברוא ממונים למעלה ופרקליטין טובים על ידם, כמאמר מי מושל בי צדיק (מועד קטן טז ב), וזהו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, שאתם תמליכו השרים עליונים. וזהו ראשון הוא לכם לחודשי השנה, ראשון הוא הקדוש ברוך הוא כמו שאמר הכתוב (ישעיה מד, ו) אני ראשון ואני אחרון, הוא לכם, שאתם תוכלו להנהיג את כל העולמות, לחודשי השנה, להתחדשות של כל השנה הם יכולים להפוך לכל הטובות וישועות אמן:

או יאמר החודש הזה לכם, דבניסן ראש השנה למלכים למלכי ישראל. דבודאי הבריאה בראש השנה לא היה רק כמו הריון כמו שאנו אומרים היום הרת עולם, לפי שבריאת העולם לא היה אלא שיתגלה מלכותו והתגלות המלוכה לא היה רק בניסן ביציאת מצרים. וזהו החודש הזה לכם, למלכי ישראל כמבואר ברמב"ן, ובודאי כמו שהתחלת הבריאה היתה בכ"ה באלול, כמו כן התגלות מלכותו היתה מכ"ה באדר, וזהו פירוש בכ"ה באדר שולחנות יושבין במקדש וממשכנין על השקלים (שקלים פ"א מ"ג), השולחנות הוא שולחן מלכים התגלות מלכותו הוא בכ"ה בו. ויש ממשכנין אותן כמו שהיה על השקלים, כדי שיהיה להם חלק בקרבנות ציבור, כמו כן ממשכנין ומניחין הקדושה על ישראל בעל כרחם מחמשה ועשרים בו:

שה תמים (שמות יב, ה). רצה לומר שישים את עצמו לפני המקום כשה תמים, רצה לומר באמת ובתמים:

והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש בין הערבים (שמות יב, ו). נראה ליתן טעם למה דוקא צוה הקדוש ברוך הוא להקריב את הפסח בי"ד בו ולשחוט בין הערבים דוקא, מפני שיודע שמזל של מצרים הוא טלה, ובניסן הוא שולט המזל טלה, ובחצי חודש הוא

בתקפן וגבורתו, ובין הערבים הוא שליטת החיצונים, לכן צוה הקדוש ברוך הוא לשחוט את הפסח בין הערבים ובארבעה עשר, להראות שהכל כאין נגדו והוא מושל על הכל:

ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף (שמות יב, ז). נראה לומר שמחמת שהמצרים עשו בכשופים שלהם שאפילו עבד אינו יכול לברוח ממצרים ומכל שכן ששים ריבוא ישראל, על כן ציוה ה' יתברך ברוך הוא ליתן על שתי המזוזות לרמוז כנגד אברהם ויצחק אבינו שהם גילו אלהותו של הקדוש ברוך הוא, אברהם גילה המלכות של הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם ואמר שבודאי ראוי לעבוד אותו מחמת אהבה שהוא הנותן חיים ומזונות. ויצחק פירסם אלהותו של הקדוש ברוך הוא לעובדו מיראה כי הוא יכול ליקח החיות מהאדם ובודאי ראוי לעובדו ביראה גדולה, וזהו ונתנו על שתי המזוזות כדי שיתגלה המלכות של הבורא ברוך הוא. ועל המשקוף, רומז ליעקב אבינו ע"ה שהיה שוקף על שתיהן והיו יכולים לצאת ממצרים, זה היה בפסח מצרים. אבל בבית המקדש היה הפסח נשחט בשלוש כתות והיה זה נגד האבות שהם שלושה. ולא היה צריך ליתן מן הדם אלא מתנה אחת, רמז למדת מלכות שמכל העובדי כוכבים ומזלות בחר בבני ישראל שהם אחת:

עבודת ישראל ויקרא שבת הגדול

בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תכט ס"א) נוהגין ליקח חטים ולחלקם לעניים. נראה הרמז של מנהג זה, כי חטה בגימטריא כ"ב הוא כ"ב אותיות שבתורה, ובאותם החטים עושין הכנה שיוכלו לקדש כ"ב אותיות התורה בתורה ותפילה, שלזה נקרא החג הקדוש הזה פסח, פה סח, שיקדש זכרו בשירות ותשבחות. וס"ח גימטריא חיים, כי החיים והמות ביד הלשון (משלי יח, כא), לכך צריך לבחור בחיים הם דיבורים קדושים. וגם התיבות צריכים להיות בחיים היינו בכוונה שלימה. כי תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, לכך צריך שיראה שיהא תפילתו בחיים דהיינו בכוונה. ולחלקם לעניים, רצה לומר העניים הם אשר לא יוכלו לקדש בעצמן הכ"ב אותיות צריך לחלק להם מחלקם ולהשפיע להם קדושה כדי שיוכלו גם כן לקדש. כי אם אינו מקדש את דיבוריו אזי אם עומד להתפלל אחר כך אינם נכנסין דיבוריו אל הקדושה. וזהו פירוש ולא אמרו העוברים ברכת ה' אליכם (תהלים קכט, ח), רצה לומר אותם העוברים רצונו לא יכלו לומר ברכת ה' מפני שאינם נכנסין בקדושה:

עוד שם והאידנא שלושים יום והוא הדין העני הדר פה שלושים יום מחויבין ליתן לו. הרמז הוא שצריך ללמוד התורה

וללמד ולעשות הכנה על חג הקדוש הזה, רק שצריכים גם הם להיות נלוים להצדיק ולהתגבר עצמם אל הקדושה אז בודאי יופל הצדיק לשייע אותם, כי לולא זה בודאי אין יכול הצדיק להשפיע להם כל כך מחמת שהוא עצמו מדחה הימנו:

ומי שאין דר פה שלושים יום על כל פנים מחויבין ליתן לו מצה. הרמז הוא, כי בודאי יש קדושי עליון שבאים חג הפסח הם מטוהרים ועומדים וכל תפילתם בכוונה שלימה בלי שום מחשבת פסול, ולזה מי שאינו במדריגה כל כך שיוכל לטהר עצמו ולפנות מכל וכל אזי צריך ליתן לו מדריגת מצה, מלשון מצה ומריבה כמבואר בזוה"ק, ורצה לומר שצריך הצדיק להשפיע לו על כל פנים שאם יבוא היצר להפילו למחשבות רעות בחג הקדוש הזה שילחם במצות ומריבות נגדו ולהתגבר עליו:

באחד בניסן ראש השנה למלכים (ראש השנה ב א). רצה לומר שתמליכו את הקדוש ברוך הוא על כל העולם. נראה הרמז בזה, שמאחד בניסן עד עשרה בו צריך לקבל עליו קדושה מאדנות מאות י' של השם אדנ"י. ומעשרה עד ערב פסח ארבעה ימים צריך לקבל עליו קדושה מאות ד' של השם הקדוש אדנ"י. ומפסח עד שבועות חמשים יום נגד אות נ' של שם הקדוש אדנ"י. ובשבועות נתגלה הפלא עליון והוא נגד א' של שם הקדוש אדנ"י. ובזה ממליך עליו את הקדוש ברוך הוא שהוא אדון כל העולם מאחד בניסן עד שבועות עוד אחת בשנה צריך לקבל עליו עול מלכות שמים כנ"ל (מבואר לקמן בס"ד):

בגמרא (פסחים ב א) אור לארבעה עשר בודקין את החמץ. כבר פירשתי שהחמץ הוא היצר הרע כמו שפירש הרמב"ם שחמץ הוא מלשון גזילה, מלשון אשרו חמוץ (ישעיה א, יז), ולכך חמץ מרמז על היצר הרע שמי שהולך בעצת היצר הרע הוא נגזל משורשו. ולכך צריך לבער החמץ בערב פסח ולעשות הכנה שיוכל להשרות עליו הקדושה הגדולה שמתגלה בליל פסח. שפסח הוא מלשון פסוח וללוג, כי בכל מועד הקדושה אינה באה לאדם בפעם אחת, רק צריך להמשיך עליו הקדושה בתפילות ערבית ושחרית ומנחה, אבל בפסח בא הקדושה לאדם בפעם אחת כלשון פסח כנ"ל. ולכן צריך הכנה כי אף על פי שבא אור הבהיר אף על פי כן צריך כל אדם לטהר עצמו כדי שיוכל לקבל אור הבהיר, למשל שהחמה אף על פי שהיא זורחת ביותר אף על פי כן צריכין החלונות להיות פתוחים, שאם יהיו סתומים לא תוכל החמה לזרוח להבית. ובכל מועד צריך להמשיך עליו הקדושה בתפילות כמאמר הכתוב (ויקרא כג, ד) אשר תקראו אותם במועדם מקראי

קודש, שצריך לקרות הקדושה, אבל בפסח היה צריך אור הבהיר לבוא בפעם אחת, כי בחפזון יצאת ממצרים (דברים טז, ג), חפזון אותיות ח"פ ז"ן, כלומר כי בכל מועד בא הקדושה מהקב"ה כדרך זכר ונקבה הוא חתן וכלה, כל מה שהכלה מקשטת עצמה הם הכנסת ישראל, כן החתן זה הקדוש ברוך הוא מקרב את עצמו יותר אליה, אבל בפסח מחמת שישראל היו צריכים לצאת ממצרים כי אילו היו שם עוד רגע אחד לא היו יכולים לצאת משם. ולזה היה צריך להיות הגאולה בחפזון, רצה לומר ח"פ ז"ן, שמחפה מידי זכר לנקבה רק האור הבהיר באה פסוח ודלוג, אבל בודאי אף על פי כן צריך כל אדם לעשות לו הכנה כמשל זריחת השמש אל החלונות כנ"ל.

או יאמר אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר. מבואר הוא שעיקר החמץ הוא היצר הרע כמו שכתבתי לעיל. וכמו שאמרו בגמרא (ברכות יז א) מי מעכב שאור שבעיסה, והנה עיקר החמץ הוא היצר הרע הוא בא מחמת שבנין של האדם הוא מתאוות וחמדות תשמיש, כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים נא, ז) הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, על כן צריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש, שיותר שיקדש עצמו מושך להולד נשמה קדושה. כי מקדושת התשמיש בא להולד יצר טוב, ומהתאוות וחמדות בא היצר הרע, על כן ימעט תאותו כדי שיהיה להוולד מעט מזעיר יצר הרע ויוכל בקל להתגבר היצר טוב על היצר הרע. ולזה אמרו אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, רצה לומר לאור נשמתו כי נר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז), כי נר הוא ראשי תיבות נשמה רוח ונפש רוח, כי הוא יפה לבדיקה ויבער את היצר הרע מכל וכל:

בגמרא (פסחים מב א) דרש רבא אין לשין אלא במים שלנו, למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו לגביה. ולכאורה קשה למה ליה לרבא לדרוש בלשון שאפשר לטעות. ונראה לי, שרבא רמז בדברי קודשו שהעולם יהיו מיחדים שם הוי"ה ברוך הוא בעשיית המצות. שמצה הוא אותיות יה"ו בא"ת ב"ש והוא"ו של השם הוי"ה אין בו. לזה למד רבא להעולם בדברי קדשו שיוכלו למשוך את הוא"ו להמצה ויהיה השם שלם, ולכך דרש בזה הלשון, אין לשין אלא במים שלנו, התיבה שלנו בגימטריא עם הכולל שם נג"ד יכ"ש, שפירוש של השם הוא נגדי כבוד שמים. והשם זה נגד הוא"ו של שם הוי"ה, שהשם הראשון אב"ג ית"צ הוא כנגד הי"ה, והשני נגד הה', וזה השם השלישי כנגד הוא"ו, שהוא"ו היא המשכה שהיא מכוון נגד זה השם שצריך להמשיך עליו עד שיהא כנגדו כבוד שמים. ולזה דרש רבא בזה הלשון,

שלנו, לרמוז שצריך להמשיך הוא"ו למצה ויהיה השם שלם. ולזה בערב פסח צריך לעשות המצות לשם מצוה, דהיינו גם כן על זה הכוונה כדי להמשיך הוא"ו למצה ועשה מצה ויהיה השם שלם כנ"ל. ולמחר אייתו כולי עלמא חצבייהו לגביה, רצה לומר הכלים הנקים, היינו אותן שלא היו יכולין להמשיך בקדושה הוא"ו למצה, אתו לגבי רבא כדי שישפיע להם מרוב קדושתו כדי שיוכלו גם כן להמשיך הוא"ו למצה, ויהיה השם שלם אמן:

בשולחן ערוך (או"ח סימן תלג ס"ב) אין בודקין את החמץ אלא לאור הנר. נר הוא אותיות נשמה רוח. ובנר של שעוה, שעוה הוא אותיות שע ו"ה. שע מלשון ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד, ה), דהיינו שצריך ליחד ולשעות שם י"ה בו"ה בכל מצוה שאדם עושה, כמו שאומרים קודם כל מצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ליחד שם י"ה בו"ה, ולא אמירה היא עיקר כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים ובלבד שיכוון לבו לשמים. ולזה צריך של שעוה דוקא לרמז על כל הנ"ל:

נוהגין להניח פתיתי חמץ במקום שימצאו שם הבודקים וכו', מיהו אם לא נתן לא עיכב שדעתו של אדם לבער אם ימצא (שו"ע או"ח סימן תלב ס"ב). ונראה שנהגו המנהג הקדוש הזה, מפני שעיקר הביעור חמץ הוא היצר הרע כמו שכתבתי לעיל, ולזה הנהיגו להניח חמץ להראות שבודאי יש בו עדיין עוון וחמץ הוא היצר הרע, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ), כי האדם שמחזיק עצמו שתיקן הכל בודאי לא התחיל לעבוד את ה', כמו שכתבתי במקום אחר פירוש הכתוב (במדבר יט, ב) אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול, שמי שסובר שאין בו מום בודאי לא עלה עליו עדיין עול מלכות שמים, וכמאמר החכם בחובת הלבבות שאם אמרתי בלבבי לא הייתי חוטא, בודאי הוא חטא ביותר, כי הגאוה הוא חטא ביותר. ולזה נוהגים להניח פתיתי חמץ להראות כנ"ל כי בודאי לא תיקן הכל:

ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שמבדק ויתפזרו כל אחד על סמך ברכה שבירך בעל הבית לבדוק איש איש במקומו (שו"ע או"ח סימן תלב ס"ב). נראה הרמז שבו, שבעל הבית צריך להשפיע לכל אנשי ביתו קדושה וטהרה, ומי שהוא צדיק יותר צריך להשפיע קדושה וטהרה על כל בני עירו, ומי שהוא צדיק יותר צריך להשפיע על כל העולם כולו כדי שיוכלו לשוב בתשובה שלימה:

כל מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה (שו"ע או"ח סימן תלג ס"ג). רצה לומר שצריך כל אחד לבדוק במקום שדרך

היצר הרע הוא החמץ לשכון שם כל אחד לפי ערכו. מי שדרכו לפגום בבריתו חס ושלום או בעיניו חס ושלום לראות במקום שאין ראוין לראות, צריך לבדקם ולבער ולשוב בתשובה ובחרטה גמורה שאל יעשה עוד עבירה, ועל מה שעשה יחזור בתשובה שלימה ובודאי ימחול לו הקדוש ברוך הוא:

וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. נראה הרמז, דהנה יש בני אדם שאינם משגיחין על מעשיהם רק על מעשים של בני אדם אחרים. ולזה מזהיר התנא מקום שאין מכניסין וכו' אין צריך בדיקה, כלומר שאין [לעשות] כך שישגיח על מעשיהם של אחרים רק שיתקן וישגיח על מעשיו:

חורין הגבוהין שאין יד אדם מגעת שם וחורין הנמוכים פחות משלושה טפחים אינם צריכין בדיקה (שו"ע או"ח סימן תלג ס"ד). נראה הרמז, שאל יאמר האדם איך אוכל לבדוק כל החטאים ועוונות שאין אני זוכר את כולם. לזה אמר חורין הגבוהין שאין יד אדם מגעת שם, רצה לומר שאין זוכר אותם אין צריך בדיקה, אלא האדם צריך לבדוק ולשוב בתשובה על אותן עוונות שהוא זוכר. ואותם שאינו זוכר ממילא יהיו בטלים, כי הקדוש ברוך הוא אומר אילו היה זוכר עוונות הראשונים בודאי היה מתחרט עליהם ושב בתשובה כמו שהוא מתחרט ושב על אותן שהוא זוכר:

כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה (שו"ע או"ח סימן תלג ס"א). נראה הרמז, שכל אדם צריך לפנות מחשבתו בי"ג בניסן ולעשות הכנה בי"ג כדי שיוכל לבדוק בלילה, שאם לא יפנה מחשבתו מקודם וכשירצה לבדוק בפתע פתאום בודאי לא יראה בעצמו שום חמץ ויאמר צדיק אני, רק צריך לפנות מחשבתו מקודם ובודאי ימצא שם חמץ:

מצה שהכסיפו פניו הוא חמץ (שו"ע או"ח סימן תנט ס"ב). וכתב המגן אברהם (סק"ה) אבל העולם אין נזהרים בזה. נראה על דרך הרמז, שמרמז שיש אנשים שאומרים דברי חידודין לחבריהם ומלבנים פניהם ברבים ואזל סומקא ואתא חיורא, וזהו שהכסיפו פניו, זהו בודאי חמץ גמור, רצה לומר עצת היצר הרע. ובזה אין העולם נזהרים כי אומרים מצחק אני, ובודאי מי שרוצה להיות ירא שמים יהיה נזהר מזה החמץ ולבערו מכל וכל:

כלים שתשמישן בחמין יגעלו בחמין, בצונן ידיחו בצונן (שו"ע או"ח סימן תנא ס"ה) וכלי חרס אין לו תקנה אלא בשבירה (שם סכ"ב). נראה על דרך הרמז, שאף על פי שחוטאים אינם עושים העבירה

בלב שלם ובנפש חפצה רק בעל כרחו יספר שבחו של עבירה מחמת תחבולת היצר הרע, אבל הוא באמת אינו רוצה כלל לעשות מה שהוא נגד רצונו הקדוש יתברך שמו. זה האדם הוא שתשמישו בצונן, רצה לומר שאינו בחמדה ותאוה רק כמי שכפאו, וזה האדם בודאי אין צריך סיגופים רק שיקבל עליו באמת שלא יעשה עוד עבירה אפילו אם היצר הרע מסיתו. וזה יגעלו בצונן, רצה לומר בלא סיגופים ובגודל חמימות הלב רק בתשובה צריך להיות כמו שחטא. אבל מי שתשמישו בחמין, רצה לומר שמחמם את עצמו לדבר עבירה ועושה אותן בנפש חפיצה, זה צריך לעשות התשובה כמו כן בחמימות הלב. וכלי חרס וכו' אין לו תקנה, רצה לומר אותם שהרבו לחטוא כמו הכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אין להם תקנה רק בשבירות לב ובמרירות על חטאיו שעבר נגד רצון הבורא יתברך ויתעלה, ובודאי קרוב ה' לנשברי לב ויקבל אותן:

עבודת ישראל ויקרא לפסח

בליל פסח נתגלה האור הבהיר ובפרט בשעה שאומרים הלל שאין זה כל השנה וימים טובים, הלל גמור בגימטריא שד"י שהיה משדד מערכות, הלולא בביתא מרפסין איגרא, רמזו בדבריהם כדרך המשל דאיתא בזוה"ק (ח"ג קיד ב) משל למלך שכעס על בנו ומרחקו ממנו ומטרוניתא עמו, לימים בא המלך מחמת שרחמנותו על בנו ומשגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים לראות מה שבנו עושה ושרי געה ובכה, ועל כל פנים אם רואה שהבן בשמחה אין הבכיה כל כך גדולה, ולזה צריך להיות בשמחה, וצריך בהלולא לרפוס איגרין, רצה לומר לשבור כל איגרין וכותלין שלא יצטרך עוד הקדוש ברוך הוא להשגיח מן החלונות רק ונגלה כבוד ה' לעיני כל. אלא שלאחר ההלל יכול האור הבהיר להסתלק ממנו וצריך להמשיך עליו הקדושה אחר כך בקידוש ובמצה ובארבע כוסות שהן כנגד ארבע כוסות של [חמלה] וכנגד ארבע כוסות התרעלה שעתיד הקדוש ברוך הוא להשקות הרשעי ארץ:

וזהו פירוש תוטפין מצה בלילי פסחים בשביל שלא ישנו הפרחים, רצה לומר שתיכף אחר ההלל צריך להמשיך עליו הקדושה, כדי שלא ישנו הפרחים, זהו המוחין האור הבהיר וזהו שלא ישנו הפרחים. וצריך להמשיך עליו הקדושה בכוס של קידוש כנגד בן חכם:

ופירוש של קדש, שצריך לקדמן עצמו להקב"ה, שפירוש של קדש הוא הזמנה, כמו הפירוש של הרי את מקודשת לי (קידושין ב א) שתהא מזומנת לי ואסורה לכולי עלמא כהקדש רק להיות מוכנת להחתן בכל עת שירצה, כך צריך לקדש

עצמו להיות מוכן להקב"ה. וזהו פירוש של רחץ, שצריך לרחוץ ולטהר את עצמו להקב"ה, ורחיצה הוא לשון בטחון והוא אותיות רחץ י"ה, רצה לומר שתהא בטחונו בהקב"ה, ובלילה, הזה צריך גם כן רחיצה שהם כנגד כלים פנים פנימיים ואמצעים וכלים חיצונים שהם מחשבה שצריך לטהר ולקדש מחשבתו שלא יהיה לו מחשבות זרות, כי אם מחשבות טהורות לעבודת הבורא ברוך הוא אמן:

במדרש חזית (שיר השירים רבה ב, כו) דומה דודי לצבי וגו' הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שיר השירים ב, ט). מן החלונות זו זכות אבות, מן החרכים זו זכות אמהות. ענה דודי ואמר לי, מה אמר לי החודש הזה לכם. דבר אחר אמר ר' עזריה וכו' ענה דודי על ידי משה ואמר לי על ידי אהרן וכו'. דבר אחר קומי לך בתו של אברהם וכו', רעיתי יפתי בתו של יצחק, ולכי לך בתו של יעקב עיין שם. ראשך עליך ככרמל (שם ז, ו), אמר הקדוש ברוך הוא הרשים שבכם חביבין עלי כאליהו שעלה לראש הכרמל וכו' וישם פניו בין ברכיו וגו'. אין לנו זכות הבט לברית, ודלת ראשך כארגמן, אמר הקדוש ברוך הוא הדלים והרשים שבכם חביבין עלי כדוד וכו'. ויש אומרים כדניאל דכתיב ביה (דניאל ה, כט) דהלבישו לדניאל ארגונא. מלך אסור ברהטים, מלך זה הקדוש ברוך הוא דכתיב ביה (תהלים צג, א) ה' מלך גאות לבש, אסור ברהטים שאסר עצמו בשבועה שיהא משרה שכינתו בישראל, ברהטים של אבינו יעקב בזכות מי וכו' עיין שם (שיר השירים רבה ז, יב):

חנה הבורא יתברך ויתעלה הוא בלי סוף ובלי גבול, וכשעלה במחשבתו וברצונו יתברך לחדש העולמות בגבול וסוף הוצרך כביכול להתצמצם ולהגביה את עצמו, כי זולת זה לא היה באפשרי להיות העולם כי שני בלי סוף אי אפשר להיות במבואר בחובת הלבבות בשער היחוד. וזהו פירוש ה' מלך, כשעלה ברצונו לברוא העולם שיהא נקרא מלך עליהם, גאות לבש, כביכול הוצרך להתגאות ולהגביה גודל גדולתו ורוממותו לגבהי מרומים בכדי שיתהוה כאן העולם בגבול. וזה גאות גימטריא ת"י כמנין קדוש. וקדושה הוא לשון פרישות, שכביכול הפריש עצמו כמעט מזה בכדי שיתהוה העולם וישפיע להם השפעות קדושות על ידי שיעורים ונימין שלא יתבטלו חס ושלום בגודל אורו הרב, וכל זאת היה בראשית בשביל בני ישראל שיקבלו התורה בתרי"ג אורחין כמנין התאזר אשר שם בשורשי העולמות בתורה הקדומה שם היה שורש נשמות ישראל. וזה פירש הרמב"ן אלהי אבי וארוממנהו (שמות טו, ב) עיין שם:

וזהו דומה דודי לצבי, מה צבי רץ ופניו לאחוריו, כן כביכול צמצם ופנה אור פניו האין סוף לאחוריו כדי שיתהוה כאן העולם. וכל זה היה אחר כתלינו, על דרך משל, היינו עבור לשמת עושי רצונו כמו שכתבתי, וזה ראשך עליך ככרמל, הוא צירוף ר"ך מ"ל, היינו עלמין ארכין האירו בשבע מדות הבנין שכל אחד כלול מעשר גימטריא מ"ל. וזהו בחינת יורה ומלקוש (דברים יא, יד), יורה במרחשון גימטריא ארך, והוא מצד הבורא יתברך. ומלקוש בניסן מבחינת כנסת ישראל. והגם שלפעמים כנסת ישראל אינם כל כך במדריגה גדולה, עם כל זה לא יגרע מצדיק עינו הם דבוקים ויונקים בצדיק יסוד עולם כמבואר בכוונת הא לחמא עניא. וזהו פירוש אין לנו זכות הבט לברית. וכשהם במדריגה עליונה יותר עולים עד בין דרועין דמלכא כמו שכתוב (דברי הימים - א כט, י) ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל:

וזהו פירוש משגיח מן החלונות, זו זכות אבות, היינו חסד גבורה תפארת. מציץ מן החרכים, הם קצרים מחלונות, היינו מדריגות נצח הוד יסוד. והחילוק שבין היחודים הוא, שכנסת ישראל אינם במדריגה כי אם בבחינת ד"י והם דבוקים בצדיק יסוד עולם כביכול נצרך הבורא יתברך לרדת ממעלה הרמה כאומרם ז"ל (יבמות סג א) נחות דרגא וכו'. וכשהם במדריגה יותר גדולה ועולין עד בין דרועין דמלכא. ומכל שכן כשנזכה במהרה בימינו שיתעלו כנסת ישראל עד פנים בפנים ולא יצטרך כביכול לרדת ממעלתו להשפיע, כמו שכתוב (ויקרא ט, כב) וירד מעשות החטאת, רצה לומר הירידה הוא עבור עשות החטאת חס ושלום. מה שאין כן כשהם זוכים לעלות על ידי מעשיהם הטובים וכביכול לזה הוא יתברך מחכה כשכנסת ישראל הם עולים עד נצח הוד יסוד דהיינו שני לוחות. ועל זה תיקנו לנו הנוסח בתפילה ושני לוחות וכו' וכתוב בהן שמירת שבת, מלשון ואביו שמר (בראשית לז, יא), רצה לומר שהבורא יתברך שומר ומחכה שיבואו ישראל בבחינת שבת. ענה דודי ואמר לי החודש הזה לכם, רצה לומר שכל ההשפעות וההתחדשות העולמות יהיו על ידי עושי רצונו וכל העולמות אי אפשר להם לקבל כי אם על ידי עושי רצונו, על כן הם נעשין כביכול כנפין ומגינין עליהם:

דבר אחר ענה על ידי משה, כי ענייה הוא בקול כמו שכתוב (דברים כו, ה) וענית ואמרת וגו', ונשמת משה היא מבחינת אמא הנקרא קול גדול יעננו בקול, ואמר על ידי אהרן, אמירה היא במחשבה ענודע, ומשם היה נשמת אהרן מאחורים דאבא. ודלת ראשך כארגמן בחינת דוד וזניאל הוא בחינה אחת מרכבת מלכות. א"ל אדנ"י, אותיות דניאל. ומרכבה הנושאת כנסת

ישראל לפניו יתברך הוא בחינת ארגמ"ן כנודע. והלים בחינת דל"ת תחתיו יתברך. מלך אסור במקטים, שאסר עצמו בשבועה, היינו בשבעת ימי בראשית על ידי עבודת ישראל משרה שכינתו בתוכם ומשפיע להם כל טוב, ועשהבורא יתברך רוצה להשפיע לכנסת ישראל כביכול מעטר עצמו בעטרות חתנים. וזהו ה' מלך גאות לבש וכו' נכון כסאך (תהלים צג, א - ב), נו"ן מפופה ונו"ן פשוטה, בינה ומלכות, כ"ו באמצע היינו אמא מעטרת לברא, ומשפיע לכנסת ישראל כל טוב. וזהו פירוש בתיקונים (תיקון יט) נכון דא נאמן יושב ונאמן עומד באמצע. וטעות שם וצריך להיות ונאמן עומד וכ"ו באמצע, וזהו הצירוף של נכון כנ"ל.

עוד במדרש חזית (שיר השירים רבה א, לב) נזכירה דודיך מיין (שיר השירים א, ד), מיינה של תורה, כגון הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. דבר אחר מיין של אבות וכו' מי פעל לפניך כאברהם וכו'. עוד בפסוק (שם, יא) תורי זהב נעשה לך זו ביזת הים, עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים, כשם שהפרש בין זהב לכסף כך הפרש בין ביזת הים לביזת מצרים. ותבואי בעדי זו ביזת מצרים, עדיים זו ביזת הים. דבר אחר תורי זהב זו התורה וכו', עם נקודות הכסף וגו' אלו האותיות. רב אחא אומר אלו התיבות, יהודה ברבי אומר נאוו לחייך בתורים זו התורה, צווארך בחרוזים אלו הנביאים, תורי זהב אלו הכתובים. עם נקודות הכסף זה שיר השירים. מלה חתומה ומלה מסיימה. עד כאן (שיר השירים רבה א, נה):

הנה בפסוק ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין (שיר השירים א, ב), ראשי תיבות גימטריא ג"ל, דברי ריצוי כנסת ישראל לפניו יתברך להתחבר עמה מלשון משיקין את המים (ביצה יז ב), הוא לשון התחברות, ועל ידי החיבור יתגלה עליהם הארתו הקדושה מיינה של תורה הקדומה המתגלת בכל עת וזמן. וכן פירשו בפסוק זה שהארתו והשפעתו הקדושה נתגלה בכל עת וזמן על ידי שלוש רגלים הם חסד גבורה תפארת, ובדבר אחר פירשו יותר על ידי האבות הקדושים אשר הם שורש שלוש רגלים כמבואר בזוה"ק:

והנם שלפעמים תמצא בדבריהם ז"ל שפסח הוא גוון תכלת על שם שכול בכורות, הדרך הישר המבואר הוא, כי פסח נגד חסד כי זה היה מחסדו לברר ניצוצין קדישין מבכורי מצרים והוציא עמו בני ישראל מכור הברזל כדי שיתגלה מלכותו ואלהותו בעולם. ולזה אמרו חז"ל (מדרש תהלים קז) על פסוק (דברים ד, לד) לקחת לו גוי מקרב גוי, כעובר הנשמט מרחם אם. כי היה אלהותו יתברך והנהגתו העולמות על

ידי תפארת ישראל בהסתר כעובר הנסתר בבטן אמו, כמו שאמר פרעה מי ה' (שמות ה, ב), וכשהוציאם יתברך ונתגלה אלהותו יתברך ובריאתו כל העולמות והנהגתם בשביל בני ישראל היתה דוגמת לידה כמו שמפורש ביחזקאל (טז, ד) מולדתך ביום הולדת אותך וכל העין, והיה בחינת יניקה עד טהרת עמן בני ישראל וספירתם שבעה נקיים וטהרתם כל שבעה ימי הבנין וגמר קישוטי כנסת ישראל לפניו יתברך בכ"ד קישוטי כלה, וכל קישוט אינו פחות משני מינין כמו זהב וכסף הרי מ"ח ובכללם הם מ"ט. והופיע עליהם יתברך בשער החמשים לקבל התורה פנים בפנים והיה אז היחוד הגדול בשלימות הגמור. אכן כל ימי יניקה אין היחוד בשלימות כמו שאמרו בגמרא (נדה מה א) מניקה לא תשמש וד"ל, אכן גם בימי יניקה יש שני בחינות כמו שאמרו חז"ל (זוהר ח"א מה א) שדים אינון שופרא דאתתא, מחמת שמורים שהיא גם כן יכולה להשפיע, והיינו כשהיא נושאת התינוק כאשר ישא אומן את היונק בזה היא מתפארת בפני בעלה. אכן יש גם כן בחינה אחרת והיא בקטנות יותר, כשהאם מרכנת עצמה על גבי העריסה כנ"ל ואז נקרא אימא רביעא על בנין, וכל זמן דהיינו כל ימי יניקה בחינת נגמרת בשבעה שבועות כנ"ל, אכן גם בחינה השני נמתקת בחסדו הגדול בבחינת דם נעכר ונעשה חלב (נדה ט א):

אכן בליל פסח האירו כל התיקונים והגדלות ברגע אחד כדי להוציא עמו בני ישראל מכור הברזל ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה, וזהו כי בחפזון יצאת ממצרים (דברים טז, ג). ובחינה זו לא היתה מסיטרא דילן כמבואר בזוה"ק (ח"ב צד ב), והיה אז היחוד בחינת חתן וכלה הסועדין סעודת אירוסין בבית אביה, ומחמת שלא היה מסיטרא דילן האירו כל האורות וגדלות בפעם אחד כי השעה הוצרכה לכך כנ"ל כמבואר בכתבים, לזה פירש המדרש, בעדי זו ביזת מצרים שהיו נכללים כל המדריגות בבחינה אחת. אכן אחר יציאת מצרים הוצרכו לברר המדת מעט מעט על פי עבודתם עד חג השבועות וכנ"ל. ולזה פירש עדיים זו ביזת הים, שמאז היו נמשכים בקטנות וגדלות על יד על יד עד גמר היחוד:

יבוא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו (שיר השירים ד, טז). איתא במדרש (שיר השירים רבה ד, לב) כי אין רשות לחתן לבוא להיכל הכלה אלא בנתינת רשות ממנה ולכן היא אומרת יבוא דודי לגנו. והנה לכאורה קשה היכי משכחת לה שתהיה היא תובעת בפה מה שאינה רשאית, ונוכל לומר כי על ידי רוח דשבק פה בעלה היא משתוקקת ותובעת על ידי חלקו והתביעה נקרא על שמו מטעם זה כמו שכתוב בזוהר (ח"ב קא ב). וזה שאמר יבוא דודי לגנו,

כי רשאית לומר כן, ויאכל פרי מגדיו, כי זה נקרא פרי מגדים שלו על ידי הרוח דשבק בה:

והנה לפעמים משבחת שהאשה אין לה שום האוה להתקשט ולהתיחד עם דודה, רק מחמת הבנתה את בעלה והשתוקקתה לשמח את בעלה מתקשטת ומראית לו פנים שוחקות עד שנראה הדבר לבעלה כאילו היא תובעת אותו, אבל באמת אין כוונתה לשום עצמה כלום רק עבור לשמח לב בעלה, כי לפעמים היא מרת נפש מחמת איזה סיבות ומקרי הזמן ואז אילו היה מבין בעלה את כל לבבה וגודל אהבה המסותרת אשר בקרבה המסתרת כל עצבה ויגונה ומעוררת שמחת בעלה, הלא בודאי יוסיף אהבה אליה אלף מנות ככה, ואילו היה באפשרי שיתקן גם כן ויסיר הצער ודאבון נפש ממנה בודאי היה עושה כפי יכולתו, וכנדון זה כנסת ישראל עם דודה כשבא לה איזה צער על ידי איזה סיבה או איזה גזירה והיא מתחזקת ומתקשטת לעשות רצון דודה ולשמוח עמו בשבתות וימים טובים או בשעת התפילה ועשיית המצוות, והבורא ברוך הוא שהוא יודע המחשבות ומכיר בכל זה בוער בו אהבתה כביכול ברשפי אש עד אשר יסיר מאתה כל יגוני הלב כי הוא יודע מרירות הנפש והוא בעל יכולת להתגבר ולהכניע כל שונאיה. וזה נקרא איזה אשה כשירה כל שהיא עושה רצון בעלה (תנא דבי אליהו פ"ט), דהיינו שהיא מולדת רצון בבעלה כנ"ל:

עבודת ישראל ויקרא ביאור ההגדה

הא לחמא עניא וכו'. והנה המפרשים רצו לגרוס כהא, כי המצה היא דמיון לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים אבל לא זה לחם עניא עצמו. והאר"י ז"ל כתב לומר הנוסח הא, עיין שם בכוונות. ונראה לבאר, דהנה איתא בחינת ה"י המורה על ההשפעה היורדת מחסד הבורא ומתנת חינם אף על פי שהמקבל אינו כדאי וזה מורה אות יו"ד שאחרי הי על בחינת אבא, וראשית החסד והנקודה מורה לשון הי כמו שאומרים על דבר הנעלם ומתבקש, כלומר הי החסד שבא מהבורא שאין אנו כדאי על פי עבודתינו. אבל בחינת הא מורה על דבר הנראה באצבע, כלומר בזמן שהמקבל כדאי על פי עבודתו לקבל שכר וחסד. וזה שאנו אומרים הא, פירוש בחינה הנקראת הא שהחסד בא מדה במדה, לחמא עניא, שהמדה היא בעניות ודלות כיון שאנחנו בגלות ואין אנו עושין רצונו יתברך כראוי. וכמו בגלות מצרים שבא החסד עלינו בדרך דילוג וקפיצה ולא היינו ראוים כידוע, וזה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כי די מורה על הנ"ל, כי היו"ד מורה על חסד הגדול שעשה היחוד בין יסוד ומלכות,

כי כל זמן שהיחוד יותר בקטנות צריך להיות גדול יותר בגוויה חסד עליון וגבוה, וכמו בשביעי של פסח שאז היחוד יותר בקטנות בא השפע מעתיקא עיין שם, כדי לחזק ולהתגבר יותר ולשמור את היחוד שלא יתאחז בו, ודי למבין:

כל דכפין ייתי וייכול. דהיינו שאנו מתפללים להבורא ברוך הוא הנקרא כל והוא כפין ומשתוקק להתיחד עמנו והוא יעשה למען שמו לזכותינו שנוכל להתיחד עמו, וזה ייתי וייכול, כי אכלה הוא לשון זיווג כדכתיב (משלי ל, כ) אכלה ומחתה פיה:

כל דצריך. רצה לומר מה שירצה הקדוש ברוך הוא שיעשה לו כמלך שמצוה לעבדיו, ייתי ויפסח, מלשון פה סח, שיבוא וידבר עם עמו ישראל ובודאי נשמע לו, וזה הכל בליל פסח שמתגלה המלוכה של הקדוש ברוך הוא. ולזה אנו מבקשים שיתגלה עלינו גם כן המלוכה ויבוא ויתיחד עמנו וידבר עמנו מה שרוצה, לשנה הבאה בארעא דישראל, ואז יהיה היחוד כראוי ויהיה הצירוף הא, כי נהיה ראויים ליחוד:

עבדים היינו לפרעה במצרים. ועיין שם בכוונות, דהיינו שלפעמים כשאין היחוד כראוי אז על כל פנים יש השתוקקות אצל הכלה להתיחד אצל החתן, וכמו המים פנים אל פנים כן יש התעוררות בלב החתן להתיחד עם הכלה. וזה היחוד הוא אבא רק במחשבה, ובא היחוד מאבא ואימא שהם עולמות המחשבה. וזה הבחינה היה בשעת גלות מצרים ולא נתגלה עדיין עד ויוציאנו ה':

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק. ופירש האר"י צירוף מעשה ש"ע מ"ה, להמשיך לזעיר אנפין ש"ע נהורין עיין שם. דהיינו אף על פי שבזמן החורבן מדת הא המורה על מדה הנראה ומושגת כנ"ל שהיא בעניות ודלות, אף על פי כן בחסד הבורא ברא צדיקים בכל דור ודור שעל ידם נעשה היחוד ונתגלה החסד בדיוקן אדם הנקרא מ"ה. וזה שהמשיכו חמשה התנאים הקדושים אלו החסדים הגדולים בדיוקן אדם גימטריא מ"ה אף שהיו בזמן אחר החורבן:

ברוך המקום. פירוש שהבורא נקרא מקום שעשה מקום לעצמו וגבול בבריאת עולמו על ידי הבחינה שהשתיר את עצמו ונעלם ומסתתר, וזה ברוך הוא להם ענין אחד. וכל ענין הגבול הוא ליתן תורה לעמו ישראל ולהגלות בדיוקן אדם ורוצה בעבודתינו, וזה ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, היינו שהיה מצייר כל ארבעה בנים הן

חכם נתן רשע וכו' והכל גלוי לפניו כמו שאמרו (אבות ג, יט) הכל צפוי:

חכם מה הוא אומר. עיין פירוש שאלת החכם מה שכתבתי בהגהות לספר גבורות ה':

ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. דהיינו להבטיח לו שבזמן הגאולה העתידה יהיו ממותקים כל הדינים ולא נצטרך לומר אפיקומן, שהוא אפיק מן שהם הדינים, וכן הסופי תיבות של אחר הפסח אפיקומן כמו שכתבתי, רק שיהיה רחמים וחסדים:

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. פירוש שבעל הגדה סידר לספר בזמן גאולתינו, בכדי שלא יאמר אדם הואיל והרעותי את מעשי עד הנה אין לי תקנה להתקרב אל ה', אלא אדרבה יתחזק האדם על כל פנים לשוב מהיום ויאמר בלבו הלא מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ואף על פי כן קרבנו המקום לעבודתו. ומצינו במדרש (בראשית רבה סד, ד) חד אמר בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו והיה מצטער בעצמו על השנים שעברו וינחמהו ה' ויאמר לו טל ילדותך כמו טל עיין שם. וזה בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וגו' ויעבדו וגו' ואקח את אברהם ואולך אותו בכל ארץ כנען, דהיינו שעל ידי מהלכו לפני ה' בצדקתו גבר ושלט על כל ארץ כנען:

וארבה את זרעו (יהושע כד, ג). וכתב האר"י ז"ל וארבה בגימטריא יצחק. והנה אחר כך כתיב בפסוק (שם) ואתן לו את יצחק עיין שם. ונראה הענין, כי מתחילה צריך להצטייר במוח האב ציור הבן, דהיינו שרוצה להוליד בן, ואחר כך מתפשט בבחינת המשפיע, וזה וארבה את זרעו בגימטריא יצחק, שנצטייר במוחותיו יצחק בנו ואחר כך מתפשט לבחינת צדיק יסוד עולם להוליד. וזה ואתן לו את יצחק, כי ואתן נוטריקון אלה תולדות נח, שהוא מורה על צדיק יסוד עולם המוליד ומגלה ההשפעה שיוליד בן:

צא למד מה ביקש לבן הארמי וכו' שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל. כי פרעה היה כל כפירתו וימאן שתתפשט ההשפעה על ידי בני ישראל והאמין שהוא צריך לקבל ההשפעה מאלהא דאלהא, רק שלא רצה לקבל על ידי עבודת ישראל את ה'. וזה שאמר (שמות א, כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אבל כל הבת תחיון, שהבין שעל כל פנים צריך להיות בבחינת נוקבא לקבל השפעה, אבל לבן הגדיל הכפירה באומרו שמיום ברא אלהים השמים והארץ וסידר המערכות הם הולכים בסדר המסודר

ומעתה והלאה איננו צריך לקבל השפעה. ולכן בילדש לעקור את הכל כי שמו לבן זה לעומת זה לומר העליון ורצון הנעלם וכפר ביצון הבורא ברוך הוא, דהיינו הגם שברא עולמו ברצונו מכל מקום אחר הבריאה סובב והולך על פי סדר המסודר ואינם צריכים לרצונו ואינם מתחדשים בכל רגע לרצונו וזה היה הפגם שלו. ואמר בלבו כי כרצון עצמו כן יעשה ואין מחזק. וכן נאמר במגילת אסתר (ט, ה) ויעשו בשונאיהם כרצונם, דהיינו שנקמו מהם נקמה על מחשבתם שאומרים בלבם שעושים הכל ברצון עצמם וזה שקר, כי האמת הכל הוא רצון הבורא ברוך הוא שברא העולמות ואפילו רצון המכחישים:

וזה שאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה. ועיין בשל"ה שכתב כי לבן ירד למצרים בגלגול בלעם שהיה אחד משלושה יועצי פרעה עיין שם. וזהו שאמר וירד אנוס על פי הדיבור, דהיינו כי גם רשעת הרשעים ורצונם להרע לישראל, אין להם כח בעצמם חס ושלום כי אם הכל ברצון הבורא ברוך הוא שברא עולמות כאלו כדי שיהיה הבירור. דהיינו שברא כח היצר הרע ולהעניש אשר ישמע לקולו וליתן שכר טוב למשבר כח הרע ומברר ניצוצים הקדושים מהם. וזה מלמד שלא ירד להשתקע שם, שלא ברא חס ושלום אותם בכדי שיעשו כרצונם ויהיו הניצוצין קדישין משתקעין בהם. אלא לגור שם בדרך גירות עד שיתברר אל הקדושה. וזה שאמר (בראשית מז, ד) ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך, דהיינו שאין תכשיט וקישוט לכנסת ישראל רק על ידי הבירורין. וזה כי כבד הרעב, דהיינו בזמן שאין יחוד והמלכות מתעלמת ומתכסת ומזה בא הרעב, עד שיתברר הניצוצין קדישין שהם כמו תכשיטין וקישוטין לכלה. ועיין בזוהר חדש דף פ"ז ע"ב בד"ה ויהי רעב בארץ:

ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך אני הוא ולא אחר. דהיינו שהראה הקדוש ברוך הוא להם כי כל כוחותם ומחשבותם ורצונם הוא רק ברצונו יתברך ולכשיבצה יעביר רוח טומאה מן הארץ, וזה אני הוא, פירוש אפילו כשבא בבחינת הוא ונסתר כמודו וקדושתו, אני הוא ולא אחר, פירוש שאין זה בחינת אחר חס ושלום רק הכל חד כי ככבודו בגלוי כן הוא אפילו בשעת הסתר:

אילו הוציאנו ממצרים ולכו אילו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דיינו. היינו שהממון הוא הניצוצין קדישין שהוציאו ממצרים ועשאה ממצודה שאין בה דגן, ואילו הרג את בכוריהם לחוד היו יוצאים הניצוצין קדישין ממילא. אילו נתן לנו את ממונם, היינו הניצוצין קדישין ולא קרע לנו את הים, דהיינו כי הקדוש

ברוך הוא קרע את הים על ידי שם קר"ע כידוע. ולישראל נעשה המספר ש"ע שהם השעשועים, ואלמלא לא הופיע החסדים הגדולים דיינו:

ואילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דיינו. שזה היה חסד נוסף שהלך פסל מילה בין מחנה ישראל ואף על פי כן עבר בים צרה וזה נקרא בחרבה, וזה היה במכוון. שלמאורה איך שגו וטעו חכמי מצרים לעבור בעם אחרי ישראל הלא ידעו כי ה' את ישראל ונלחם להם והוא עושה להם נסים ונפלאות, ומדוע לא יראו לעבור במצולה פן יהמו יחמדו מימיו וירעשו עליהם, אלא על כרחך כיון שראו איצטגניני פרעה כי עבר בים צרה אם כן אמרו אין זה מדרך הנס מישועת ה' כי גם המסכה עברה, אלא דרך הטבע הוא שהים ברח לאיזה סיבה או רוח, והיו רודפים אחרי ישראל עד שנטבעו במצולות. ולכן זה שהעבירנו בתוכו בחרבה היתה סיבה לשקוע צרינו בתוכו, והיה זה חסד נוסף על קריעת ים סוף:

עבודת ישראל ויקרא ליום שני של פסח

בפרשת אמור (ויקרא כג, י) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם וגו' והבאתם את עומר וגו'. דהנה כל ענין הספירה לגלות על ידי עבודתינו הנהגת מדה במדה שהקב"ה מתנהג לפי הנהגת האדם, וזה כל ענין הכוונות האר"י ז"ל להמשיך המוחין להמדות. וזה כי תבואו אל הארץ, היא המלכות. אשר אני נותן לכם, שהיא נותנת לכם מדת אני שהיא מלכותו. וקצרתם את קצירה, פירוש שתהיו אתם בסוד מחצדי חקלא. והבאתם את עומר וגו', כי עומר פירושו מדה, וזה והבאתם את עומר אל הכהן, הוא החסד העליון שיהיה מתנהג במדה ושיעור, והבן:

הנה הפוסקים כתבו טעם מפני מה אין מברכין זמן על מצות ספירה כמו שאנו מברכין על כמה מצוות זמניות עיין שם בדבריהם. ולפי הנראה יש לתרץ על פי דברי האר"י ז"ל שהאירו עינינו, כי בליל א' דפסח האירו מוחין דגדלות וקטנות וכל אורות שיאירו בימי הספירה הם נכנסין על ידי המצות והכוסות רק שאחר כך הם מסתלקים, וצריכים אנחנו לספור ספירה להכניסם על ידי מעשינו אחד לאחד עד חג השבועות כמו שכתוב בזוה"ק והאר"י ז"ל. לכן סרה ממילא הקושיא הנ"ל דלא שייך ברכת זמן כאן שאין כאן בהירות חדש על ידי מצוה זו כי כבר נעשה הכל בכלל בליל א' דפסח, והבן:

והנה אפשר לפרש שאלת הבן החכם ששואל מה העדות והחוקים אשר צוה וכו', דהיינו ששואל טעם הענין

וביאורו כיון שנעשה בליל ראשון דפסח כל התיקונים, אם כן מה העדות והחוקים אשר צוה ה' לספור אחר כך ספירה ואחת לאחת למצוא לחשבון ולעשות התיקונים בעולמות לאט לאט והתירוץ הוא, כי כתוב אומר (קהלת ז, יד) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, דהיינו שיש באדם מוחין דגדלות ושעות שיוכל לעבוד את בוראו בבהירות ובהתלהבות, ויש עתים וזמן שמסתלק ממנו המוחין ונשאר בקטנות. והכלל שצריך האדם לזכור בשעת מוחין דגדלות, להכין עצמו ולעשות רושם בקרבו הגם שיסתלק ממנו ההתלהבות לא יפול לגמרי חס ושלום ויהיה מהמנצחים קרבא ויתחזק וישען בה':

וזה רומז מה שכתוב (ויקרא כא, א) אמור אל הכהנים ואמרת, ופירש רש"י להזהיר הגדולים על הקטנים, דהיינו בשעת מוחין דגדלות להזהיר עצמו על שעת הקטנות ולחזק את עצמו, וכן בכל הזמנים למשל בשבתות וימים טובים שאז זמן ההתלהבות בחשק נפלא לעבודתו יתברך שמו, צריך האדם להכין עצמו על ימי החול הבאים שיהיה מקושר גם כן בבוראו יתברך שמו, וכן ביום א' דפסח אמרו חז"ל (שו"ע או"ח סימן תכח ס"ג) הסימן א"ת ב"ש, א"ת א' דפסח הוא תשעה באב, ואם כן צריך האדם לקשר עצמו ביום א' דפסח היטיב בבוראו עד שאפילו בט' באב שהוא יום הירידה מכל המדריגות יהיה גם כן מקושר בעבודת ה' יתברך, וזה רומז ביום טובה היה בטוב, וגם אז ראה והביט על יום רעה, שיבוא בירידת המוחין והכן עצמך עליו שלא תפול בו:

וזה הענין בפסח גם כן שסידרו לנו חז"ל קדש ואחר כך לאכול הכרפס. כי בשעת הקידוש הוא שעת מוחין דגדלות וצריך לעשות הכנה על מוחין דקטנות הבא על ידי הכרפס לרמז כנ"ל, וכן על ידי המצות והכוסות נעשה הכנה על ימי הספירה שאחר כך שלא יפול לגמרי, מה שאין כן אם היינו מתחילין במוחין דקטנות כמו בכרפס, ובספירה לא היינו יכולים לגמור מלאכתינו לולי אור ה' וחסדיו שמופיע עלינו בתחילה בגדלות המוחין ואחר כך אנו עושין הכנה על ימי הקטנות וכנ"ל, ובזה מתורץ קושית בן החכם הנ"ל:

וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' (ויקרא כג, טו). וספרתם מלשון ספיר ויהלום, שאתם צריכים להאיר לכם, עצמיכם, בתשובה מכל עוונות. ממחרת השבת, רצה לומר מרוב הקדושה שבא לכם מיום א' דפסח, שבליל פסח ממשך קדושה משלושה מצות ומארבעה כוסות כנ"ל על שבעה שבועות של עומר.

מיום הביאכם וגו' (ויקרא כג, טו). נראה לפרש על דרך הפסוק (איוב כח,

כח) יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, פירוש מי שהוא סר מרע ועושה תשובה, הוא בינה בן י"ה כדכתיב (דברים יד, א) בנים אתם לה' וגו'. ועוד יותר שב"ן י"ה מעורבים בשילוב להראות חיבת הקודש מחמת שעשה תשובה הוא מתדבק בהקב"ה באחדות גמור כביכול. ומה גם שאותיות ב"ן קודם אותיות י"ה ב' קודם ליו"ד ונו"ן קודם לה', משל לבן שהוא מתעתע בדרך ואחר כך כשהוא מתיישב והולך בדרך הישר אז האב לוקח אותו על כתפיו כדי שלא יחזור לאותו הדרך תמתוע, כך הקדוש ברוך הוא כביכול בשעה אדם הולך בדרך לא טוב ואחר כך עושה תשובה לוקח אותו עליו ממש כביכול, ולכן אותיות ב"ן קודם מאותיות י"ה. וכמאמר חז"ל (ברכות לד ב) במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים וכו', וכשהוא סר מרע נעשה מאותיות מרע צירוף עמר, וזהו עמר התנופה רצה לומר מצרף אותיות מרע לעשות מהם צירוף עמר:

עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום, רצה לומר כשלא עשה תשובה ולא העיר את עצמו תיכף בתחילת ספירת העומר אל יאמר שאין לי עוד תקוה, אלא עד ממחרת השבת השביעית תספרו, רצה לומר כל זמן שיש אפילו יום אחד מהספירה תספרו, רצה לומר תוכל להאיר ביום זה כל החמשים יום על ידי תשובה. והקרבתם מנחה חדשה לה', אחר כך בשבועות יראה לקרב את עצמו מחדש להיות מונח בין דרועין דמלכא, וזהו מנחה חדשה לה':

עבודת ישראל ויקרא ליום שביעי של פסח

בפרשת בשלח (שמות יג, יז) ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו'. כי ידוע שהקב"ה הופיע עלינו בחסדיו דרך פסוח ודלוג שלא בהדרגה ביציאת מצרים, כי לולי התמהמנו חס ושלום אבדנו בטומאת מצרים המלאה גילולים, ובזה יבואר דברי המדרש הנפלאים שכתב שמלו ולא פרעו במצרים כדי שלא להתמהמה עוד עיין שם (ילקוט יהושע רמז טו), והדבר נפלא להבין כיון שששים ריבוא מלו כל אחד ונתרפאו בשעה אחת למעלה מן הזמן והטבע, אם כך היה להם לפרוע גם כן בעזר הרופא כל בשר והוא ישלח עזרם ורפואתם מקודש. אלא הענין הוא כך, שהפריעה הוא סוד גילוי אלהות בסוד פרע"ה, ואי אפשר להם לגלות האלהות לגמרי במצרים כי לא יכלו להתמהמה עוד רק בחפזון מלו ובדם פסח ובדם מילה נגאלו ולא במעשיהם, כי היו אז ערום ועריה וכמו שהיו מקטרגים אז השרים הללו עובדי עבודה זרה וכמו שכתבתי הדרוש באריכות בהגהות לספר גבורות ה' עיין שם, ונמצא על כל פנים

שהיו אז ישראל בעצם בקטנות המוחין רק שהפיע עליהם ה' יתברך בחסדיו מוחין דגדלות ולמד זכות עליהם ויזכור חסדי אבותם ואלם וכמו שכתבתי שם באורך. ולפי זה ירא הקדוש ברוך הוא להנחותם דרך ארץ פלשתים פן ינחם העם וגו', מחמת שלא היו בעצם מקושרים בה' כראוי:

והנה איתא ברש"י בז"ה ויעשו כן (שמות יד, ד) כשאמר להם משה לחזור לפני בעל צפון אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם והאמינו בלב שלם בכל דבריו עיין שם. ולפי זה קשה מה היתה הצעקה אחר כך כשראו את מצרים ויאמרו המבלי אין קברים וגו', ומדוע נפלו מאמונתם משמוע בקול ה', אלא הענין הוא כך, דהנה ביום השלישי כשאמר להם לשוב לפני פי החירות והוא היה יום שני לספירת העומר שבו נכנס גדלות שני עיין שם בכוונות, ואז היו בבחינה גדולה ודעה רחבה להאמין באמונה שלימה בדברי ה' יתברך ובמשה עבדו, מה שאין כן ביום ראותם את המצרים הוא יום הששי לצאתם והוא יום ה' לספירה שבו נכנס קטנות ראשון יעוין שם, ונתקטנו המוחין עד שנשארה האמונה להם בקטנות וירדו ממדריגת הבטחון עד שבא יום שביעי של פסח ונכנס גדלות שני אז שמעו אל משה והיתה יהודה לקדשו והים ראה וינוס, ואיתא במדרש (מדרש תהלים קיד) מה ראה ראה ארונו של יוסף. ואמר אדמו"ר מוהד"ב זצ"ל כי מדרך האשה בראותה איש צדיק היא בורחת ומסתרת עצמה מפניו, וכן הענין קריעת ים סוף והבן כי הוא סוד עמוק:

ונחזור לענינינו, כיון שביום הששי נתקטנו המוחין והיה ירידת המדריגות מזה עצמו הרגישו המצרים בטומאתם ובכישופם ולא הבינו הדבר לאמיתו, רק שהעלו בדעתם כי בני ישראל נבוכים הם בארץ וירדו ממדריגתם לגמרי עד שרדפו אחריהם. והנה כל זה היה מחסדי הבורא יתברך שמו, וקטנות המוחין היה ירידה צורך עליה, כי לולא קטנות המוחין של ישראל לא חזקו המצרים את רוחם לרדוף אחריהם בים ולא טובעו בים ולא נתכבד כבוד שמים כי איך נואלו שרי צוען אחרי כל המכות שהוכו ואחרי כל הנסים שראו שיצאו ביד רמה ועתה ראו קריעת ים סוף ויתחזקו עוד לשוב במצולה, אלא הענין כנ"ל מחמת שהרגישו על ידי איצטגנינותם את קטנות המוחין אמרו בלבם שמושיען של ישראל היה רק על פי שמות אלהים והוא אלהא דאלהיא ונתן המשלת לכח אחד בשמים המנהיג את ישראל ולפעמים יורד הכח וקצרה ידו מהושיע וכאשר הארכנו בטעותם כמה פעמים, אבל כאשר טבעו בים וראו כל הגבורות שהם חסדים

לישראל הבינו כי שם הוי"ה הוא האלהים ואין עוד, ואמרו מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים (שמות יד, כה) ה' דייקא, דהיינו כי כל המלחמות היו על ידי שם הוי"ה:

וזהו שנאמר (שם, יט) ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם, כי עמוד הענן רומז על החסדים ממו שכתבו המקובלים שרומז על מלאך מיכאל. ויעמוד מאחריהם, שהלך לו דרך אחורים כדי שיבינו המצרים ויאמרו כי ידין ה' את עמו. ועל ידי זה ירדפו אחריהם, וזה צירוף ויעמד, כי עמד גימטריא ע"ב מ"ב, כי היה כעין דין שהוא מ"ב דע"ב וגנוז בתוכו ע"ב שהוא החסד באהבה מוסתרת לישראל, וזה שאמר (שם, כ) ויהי הענן והחושך, וזה שאמר (שם, כז) וינער ה' את מצרים בתוך הים, לשון נער ובחור, כמו שאמר אדומו"ר הגאון מוהד"ב זלה"ה כי כבחור נדמה על הים, ופירוש הענין, כי כל טעות מצרים ביררנו שהיה שלא רצו להאמין כי הקדוש ברוך הוא מתנהג מדה במדה לפי עבודת בני ישראל. וזה היה הריגת הבכורים, ואמר ה' בני בכורי ישראל, להורות כי כל ראשית המחשבה ובריאת העולם לא היה אלא בשביל בני בכורי וכו'. וכמו שכתבתי באורך בהגהות לספר גבורות ה', וגמר הענין נתגלה בקריעת ים סוף, וזה אשר נדמה להם כבחור עושה מלחמה, והבן:

ונחזור לענינינו, כיון שביום ה' לספירה ירדו ישראל קצת ממדריגתם ולא הבינו גם כן את סוד הענין רק תפשו אומנות אבותיהם ויצעקו אל ה', ויאמר משה אליהם התיצבו וראו וגו' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם וגו' (שם, יג), פירוש כל הענין הזה שאתם רואים את המצרים רודפים אחריכם הוא הענין למען יכבד ה' בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי ה' הוא האלהים ועל ידי זה יתנשאו הניצוצין קדישין אשר בהם. ולכן תהיה לכם לפעולה שלא תוסיפו לראותם עוד עד עולם כי לא תצטרכו לשוב למצרים וללקט הניצוצות כי ביום הזה יתעלו וישובו למקורם, וזה שרמז בדבריו ה' ילחם לכם ראשי תיבות יל"י, שהוא השם המעלה ניצוצין קדישין והבן:

נראה לי מה שאמרו חז"ל (שמות רבה כא, ו) בשעת קריעת ים סוף נתבקעו כל מימות שבעולם. וצריך להבין דבריהם לאיזה תכלית נתבקעו כל המימות כיון שעיקר הנס היה להראות למצרים כח ה' ודי להם בקריעת ים סוף. ויש לומר הגם שהדבר כפשוטו כי נתבקעו כל מעינות תהום, מכל מקום יש איזה רמז שבכח קריעת ים סוף נעשה הכנה לבקע כל המימות העתידין לקרוע כגון הירדן בימי יהושע ונהר גינאי בימי רבי פנחס בן

יאיר, והכח הראשון נפתח על ידי משה רבינו ע"ה:

במדרש שיר השירים (רבה א, ב) איתא חזית אנש מהיר במלאכתו (משלי כב, כט) זה משה רבינו, לפני מלכים יתיצב זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בל יתיצב לפני חשוכים זה פרעה. דבר אחר לפני מלכים יתיצב אלו הצדיקים שמתיצבים בתורת ה' כמו שכתוב (שם ח, טו) בי מלכים ימלוכו, בל יתיצב לפני חשוכים אלו הרשעים עכ"ל:

הנה המדרש רמז במלת חזית זה משה, כי חזית בגימטריא תכ"ה, שהוא השם שאחרי אותיות שד"י בא"ב, ובו שימש משה שבו הרג את המצרי כמו שכתבתי לעיל בפרשת שמות בפסוק למה תכה רעך. כי בכח השם הזה יוכל לענוש הרשעים, בסוד כל מקום שנתנו חכמים עיניהם (נדרים ז ב) עיין בשער היחודים. וזה לפני מלכים יתיצב זה הקדוש ברוך הוא, בל יתיצב לפני חשוכים זה פרעה, כי משה רבינו ע"ה אפילו בשעת עמדו לפני פרעה עמד במחשבתו לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ולא פנה אל פרעה רק מדביקתו בהקב"ה וקדושתו השקה כוס התרעלה לעוברי רצונו. וכמו שאמרו במדרש (שמות רבה ח, ב) בפסוק (שמות ז, א) ראה נתתיך אלהים לפרעה עיין שם. וכן כל הצדיקים אורח צדיקים כאור נוגה בהתקשרות והתדבקות בבורא כל, וממילא שופך הקדוש ברוך הוא כוס חמתו על הצרים אותם, וזה בל יתיצב לפני חשוכים שאינם מביטין אל מעשה הרשעים, רק דום לה' והתחולל לו כדאיתא בגמרא (גיטין ז א):

ומה שאמר במדרש שמתיצבין בתורתו, היינו שמלמדנו המדרש כשהצדיקים עומדים בשבחו של מקום ובתפילתם ומכח הבהירות בא להם איזה דבר חידוש בתורה ומבינים איזה סוד, ואז הם מתיצבים לשון ניצב על מקומו על ידי התורה, מכל מקום נקרא לפני מלכים יתיצב זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, והבן:

עבודת ישראל ויקרא לפסח שני

בפרשת בהעלותך (במדבר ט, ט - י) וידבר ה' אל משה וגו' איש איש כי יהיה טמא לנפש. רצה לומר מי שטימא את עצמו בעבירות ולא היה יכול להמשיך עליו הקדושה מפסח הראשון, או בדרך רחוקה, ופירש רש"י נקוד עליו לומר שלא היה בדרך רחוקה ממש אלא שהיה חוץ מאסקופת העזרה, רצה לומר שהיה רחוק מה' יתברך ואינו יכול לומר ברוך אתה כאשר ידבר איש אל רעהו פנים בפנים, לכם רצה לומר שטימא את עצמו והוא רק לעצמו. או לדורותיכם, שמחמת רוב עוונות

הוא מביא באפס מה פגם להצדיק. וזהו הפירוש טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים (תהלים לז, טז), רצה לומר מה שהטוב מתמעט לצדיק הוא מהמון רשעים רבים שעושים עבירות הרבה ומביאים לו פגם:

ועשה פסח לה' בחודש השני בארבעה עשר יום לחודש בין הערבים יעשו אותו וגו'. רצה לומר שימשוך עתק הקדושה עליו על ידי תשובה, כמו שמבואר בזוה"ק (ח"ג קנב ב) האי יומא כרוזא בריז מאן דבעי למחמא למטרוניתא יחמי ומאי יומא עד שבעא יומין תרעין פתיחן:

והאיש אשר הוא טהור וגו' וחדל לעשות הפסח וגו' קרבן ה' לא הקריב במועדו (במדבר ט, יג). כי בכל מצוה צריך ליחד שם י"ה בו"ה, כמו שאומרים קודם כל מצוה ומצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה וכו', וזה קרבן ה' לא הקריב, שלא קרב ולא עשה יחוד בשם הוי"ה ברוך הוא. במועדו, שלא יאמר מה בכך הלא יש כמה צדיקים שמיחדים שמו באהבה, לזה אמר הכתוב במועדו רצה לומר שכל אחד ואחד יש לו מקום בפני עצמו בעולמות עליונים ומה שזה מתקן אינו יכול אחר לתקנם. וזהו כי את קרבן ה' לא הקריב במועדו שלא תיקן מקומו שהוא צריך לתקן:

וכי יגור אתכם גר (במדבר ט, יד). שלא יאמר הן בעוונינו נחשבנו כנכרים ואיך אוכל לעשות הפסח הוא היחוד הקדוש. לזה אמר הכתוב וכי יגור אתכם גר, רצה לומר אף על פי שהוא גר. ועשה פסח לה', רצה לומר שבודאי יכול לעשות תשובה כל זמן שהוא חי ולעשות יחוד שזהו תשובה תשוב ה', שהיה עד עתה בדרך רחוקה שריחק ה' משם הוי"ה ברוך הוא, ועתה יעשה תשובה ותשוב הה'. כחוקת הפסח וכמשפטו יעשה אותו, רצה לומר שבודאי יכול לעשות היחוד כמו שאר הצדיקים, ובזכות זה יבוא הגואל צדק במהרה אמן:

עבודת ישראל ויקרא לפסח שני

בפרשת בהעלותך (במדבר ט, ט - י) וידבר ה' אל משה וגו' איש איש כי יהיה טמא לנפש. רצה לומר מי שטימא את עצמו בטבירות ולא היה יכול להמשיך עליו הקדושה מפסח ראשון, או בדרך רחוקה, ופירש רש"י נקוד עליו לומר שלא היה בדרך רחוקה ממש אלא שהיה חוץ מאסקופת העזרה, רצה לומר שהיה רחוק מה' יתברך ואינו יכול לומר בכך אתה כאשר ידבר איש אל רעהו פנים בפנים, לכם רצה לומר שטימא את עצמו והוא רק לעצמו. או לדורותיכם, שמחמת רוב עוונות הוא מביא באפס מה פגם להצדיק. וזהו הפירוש טוב מעט לצדיק מהמון רשעים

רבים (תהלים לו, טז), רצה לומר מה שהטוב מתמעט לצדיק הוא מהמון רשעים רבים שעושים עבירות הרבה ומביאים לו פגם:

ועשה פסח לה' בחודש השני בארבעה עשר יום לחודש בין הערבים יעשו אותו וגו'. רצה לומר שימשך עתה הקדושה עליו על ידי תשובה, כמו שמבואר בזוה"ק (ח"ג קנב ב) האי יומא כרוזא כריז מאן דבעי למחמא למטרוניתא יתמי ומהאי יומא עד שבעא יומין תרעין פתיחן:

והאיש אשר הוא טהור וגו' וחדל לעשות הפסח וגו' קרבן ה' לא הקריב במועדו (במדבר ט, יג). כי בכל מצוה צריך ליחד שם י"ה בו"ה, כמו שאומרים קודם כל מצוה ומצוה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה וכו', וזה קרבן ה' לא הקריב, שלא קרב ולא עשה יחוד בשם הוי"ה ברוך הוא. במועדו, שלא יאמר מה בכך הלא יש כמה צדיקים שמיחדים שמו באהבה, לזה אמר הכתוב במועדו רצה לומר שכל אחד ואחד יש לו מקום בפני עצמו בעולמות עליונים ומה שזה מתקן אינו יכול אחר לתקנם. וזהו כי את קרבן ה' לא הקריב במועדו שלא תיקן מקומו שהוא צריך לתקן:

וכי יגור אתכם גר (במדבר ט, יד). שלא יאמר הן בעוונינו נחשבנו כנכרים ואיך אוכל לעשות הפסח הוא היחוד הקדוש. לזה אמר הכתוב וכי יגור אתכם גר, רצה לומר אף על פי שהוא גר. ועשה פסח לה', רצה לומר שבודאי יכול לעשות תשובה כל זמן שהוא חי ולעשות יחוד שזהו תשובה תשוב ה', שהיה עד עתה בדרך רחוקה שריחק ה' משם הוי"ה ברוך הוא, ועתה יעשה תשובה ותשוב הה'. כחוקת הפסח וכמשפטו יעשה אותו, רצה לומר שבודאי יכול לעשות היחוד כמו שאר הצדיקים, ובזכות זה יבוא הגואל צדק במהרה אמן:

עבודת ישראל ויקרא פרשת תזריע

אשה כי תזריע. במדרש (ויקרא רבה יד, ב) הדא הוא דכתיב (איוב לו, ג) אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק. אמר רבי מאיר הלשון הזה משמש שתי לשונות, לשון שירה לשון דבר. לשון שירה על שבחן של צדיקים. לשון דבר על מפלתן של רשעים. למרחוק נאמר על הרחוקים שנתקרבו, ולפועלי אתן צדק. אמר רבי נתן מחשבין לשמו של אברהם אבינו שבא מרחוק שנאמר (בראשית כב, ד) וירא את המקום מרחוק. ואמר רבי חנינא בר פפא מחשבין אנו לשמו של הקדוש ברוך הוא שהיינו רחוקים וקרבנו לו. אמר רב תני דברים שרחוקים ממנו מהלך חמש מאות שנה שהבריות ישנים על מטותיהם והקב"ה

משיב רוחות מעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ומנגבן ומעריך שולחן לפני כל אחד ואחד. אמר רבי שמואל בר אידי הפסוק הזה אם אליהוא אמרו מאיליו שבח הוא, ואם ברוח הקודש אמרו שבח שבחים הוא. רבי לוי אמר בנוהג שבעולם אדם חבוש בביה האסורים ואין כל בריה משגחת עליו בא אחד והדליק לו שם נר אינו מחזיק לו טובה, כך הולד שרוי במעי אמו והקב"ה מאיר לו שם נר, הוא שאמר הכתוב (איוב כט, ג) בהלו נרו עלי ראשי, הוי ולפועלי אתן צדקי עכ"ל:

סמיכות המדרש בפסוק אשא דעי למרחוק, שבראשי תיבות שלו שם אל"ד, מסמיך אותו לפסוק כי תזריע וילדה זכר, וכמו שכתוב בזוה"ק (ח"ג מב ב) מאי וילדה זכר, אלא איתתא מכי דמתעברא לית בפומא אלא דתלד דכר, והיינו כי השם אל"ד טוב ליולדת והוא מרגלא בפומא מכי דמתעברא:

והנה ר' מאיר הנ"ל דורש על מלת אשא שהוא לשון שירה ולשון התנשאות מורה על שבחן של צדיקים שהצדיקים מתרוממים בגדולתו של הקדוש ברוך הוא ומנשאים שמו בשירות ותשבחות ועל ידי זה עצמו הם מזמרים עריצים ומשפילים הרשעים. וזהו שאמר שם שהוא לשון דבר על מפלתן של רשעים. ודרש שם למרחוק על הרחוקים שנתקרבו שהיו רחוקים במעשיהם מהקב"ה והיו כמו בעיבור ועתה נתקרבו והוא כעין לידה:

ואמר ר' נתן מחשבין אנו לשמו של אברהם אבינו, ובעל פירוש המדרש רוצה להגיה משבחין במקום מחשבין. אבל נראה שהגירסא ישנה אתי שפיר והוא לשון חשבון לשמו של אברהם, כי אברהם עולה רמ"ח מאותיות מרחק, ואות ק' מרמזת על מילואה כמו הקריאה קו"ף שעולה בגימטריא מקום. כי י' פעמים י' וה' פעמים ה' ו' פעמים ו' ה' פעמים ה' עולה מקום. וזה שעשה הקדוש ברוך הוא מקום לעצמו בהגבלתו לברוא את העולם ולהולידו. וכל אדם צריך להכיר גדולת בוראו מעצמו ממש כמו אברהם אבינו ע"ה שראה את המקום מרחוק כנ"ל משמו עצמו, ור' חגי רמז על עץ חיים שמהלכו חמש מאות שנה כנודע. וחושב לזה חמשה דברים שהקב"ה עושה משיב רוחות וכו' עיין שם:

והנה אנו אומרים בימות הגשמים משיב הרוח ומוריד הגשם, ובימות החמה מוריד הטל. ואמרו בגמרא (תענית ג ב) וכן בשולחן ערוך (או"ח סימן קיד ס"ג) דאם אמר בימות החמה משיב הרוח אין מחזירים אותו, שמע מינה לכתחילה אין לומר משיב הרוח אלא מוריד הטל לחוד. ולכאורה אינו מובן דלמה לא נזכיר שניהם גם בימות החמה כיון ששניהם אינם נעצרין כדאיתא בגמרא (תענית ג א). אלא יש לומר

כי הרוח פירוש רצון, דהיינו שאנו צריכין להמשיך אור הרצון כדי שיעורר על ידו מוריד הגשם, כי גשם עולה שביל עם הפולג צירוף יש ל״ב עיין שם בכוונות. אבל לענין מוריד הטל שהטל המשכתו מטלא דבדולחא שהוא מקום גבוה ונשא, אין אנו צריכים להמשיך הרוח כי אין בכוחנו להמשיך הרצון שלמעלה גבוה מעל גבוה. רק כאשר לפעמים לפי הזמן יש איזה הצטרכות להמשיך הרצון רעוא דרעוין, אז יודע תעלומות יזמין לפה איש צדיק בתפילתו לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה שלא בכוונה וממשך על ידי דבריו הקדושים הענין הנ״ל. והוא שאמרו אין מחזירין אותו, והבן. וזה שלא חשב המדרש הנ״ל מפריח טללים, כיון שהתחיל לחשוב בעץ החיים ומשיב הרוח כנ״ל, והבן:

עבודת ישראל ויקרא פרשת מצורע

והזה על המטהר וגו׳ ושלח את הצפור החיה על פני השדה. דהנה הפטרת מצורע אנו האשכנזים מסיימין וירמסו אותו העם בשער וימת (מלכים - ב ז, כ), וצריך לתת טעם על סיום הזה בפורענות. רק שהנה השליש הזה פגם באלישע הנביא וילעג למו. ועל ידי זה פגם במלכות שמים אשר דרכה לענוש לעוברי רצונו מדה במדה, כמו לפרעה שכל המכות היו מדה במדה כדאיתא במדרש (תנחומא וארא יד) וכן המן ושאר רשעים, וסידר הענין לענוש מדה במדה, כדי לגלות המלכות לפני כל יושבי תבל שידעו כי אלהים מושל באפסי ארץ סלה ושלא יאמרו מקרה הוא או דרך הטבע, לכן העונש בא מדה במדה שפגם בה, ואז יצא כאור משפט מלכות מלך עולם כי הוא מעניש לעוברי רצונו ומשלם שכר טוב לצדיקים. וכן השליש אשר המלך נשען על ידו נפרע במדה, הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ונתגלה כבוד שמים בזה. לכן אנו מסיימים בפורענות כזה כי הוא כבוד מלכות שמים כנ״ל:

והנה המצורע נענש על לשון הרע שדיבר בפיו ועל זה הנגעים באים. והיה משפטו בדד ישב מחוץ למחנה, כמנודה תחת אשר אהב חברת יושבי קרנות. וכן הצפורים באו על פטפוטי לשון כנודע כדי לעונש מדה במדה כנ״ל שהוא כבוד מלכות שמים. וזה והזה על המטהר שבע פעמים וטהרו, דהיינו לטהרו שבע בחינות כנודע. ואחר כך ושילח הצפור החיה על פני השדה, היא המלכות שנתגלה על ידו:

ואגב נבאר מה שכתב האר״י בכוונת הקדיש יתגדל ויתקדש שמה רבא, ראשי תיבות גימטריא ששה פעמים אלהי״ם וסופי תיבות גימטריא שלוש הויות ושלוש אלהים עיין שם. ואנו נבאר לפי דרכינו כפשוטו, כי הראשי תיבות יושר, כי זה יושר גדול שיתגדל ויתקדש שמו של

הקדוש ברוך הוא, לכן גימטריא ששה אלהי"ם כי כל הדינים צריכים להסכים לדבר שהוא עשר כזה ואנו ממתיקין אותם שיסכימו עמנו ממו שאומרים בנוסח כולם אהובים כולם ברורים כולם גבורים, כמו שנתבאר במקום אחר באורך, כי לכל דבר ודבר צריך שיסכימו כל פמליא של מעלה, הן לתת שכר טוב לעושי רצונו כולם אהובים ורוצים בזה. או כשהקב"ה רוצה לעשות דין בעוברי רצונו, כולם גבורים ואפילו החסדים מסכימים לזה, וזה הנוסח בקדיש כיון שיתגדל ויתקדש שמן של הקדוש ברוך הוא ואז יעניש לעוברי רצונו וגם הרחמים יסכימו לזה כמו שיש בסופי תיבות ג' הויות וג' אלהים יתגדל ויתקדש שמיה רבא (סופי תיבות גימטריא) אותיות של"ו, שיש שלוה במחנותם וכולם מסכימים לדבר אחד, והבן:

וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת. במדרש (ויקרא רבה טז, ט) הדא הוא דכתיב (ישעיה נז, יט) בורא ניב שפתים. רבי יהושע בן לוי אומר אם הניבו שפתיו של אדם בתפילה יהיה מובטח שנשמעת תפילתו, מאי טעמא בורא ניב שפתים שלום שלום וגו'. רבי יהושע בר נחמני אומר אם כיוון לבו בתפילה הוא מובטח שנשמעת תפילתו שנאמר (תהלים י, יז) תכין לבם תקשיב אזנך, כד שלמין מיניה זכיה וכו' ועיין בפירוש ידי משה:

דהנה המצורע פגם בלשון הרע בפטפוטי דברים ונקרא מוציא רע לכן נענש מדה במדה כנ"ל, ועיקר טהרתו היה על ידי שנכנע רוחו בקרבו וישוב אל ה' וירחמהו וישלח רפואתו, ולא הצטרך כלל לרפואת הטבע כנזכר זה בספרים קדמונים, כי הקדוש ברוך הוא ברא באדם עורקים וגידים המוליכים הדם בכל הגוף, וכן יש גידים המוליכים אויר ורוח מהמוח לכל הגוף, ואם חס ושלום יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים עד אשר יפתח בקילוחו כנודע. וכן יש באדם גידין שאין בהם דם ונקרא בלשון אשכנז פלאק"ס אדרי"ן, דהיינו שהם אינם ידועים מה שפעולתם כיון שאין מוליכין דם כלל. אכן פעולתם ידוע לפי מה שכתב האר"י ז"ל הגם שהם סתומים ואין בהם אויר או דם, מכל מקום הם מוליכין אויר הדק שהוא החיות מהמוח לכל הגוף ובודאי חס ושלום אם יסתם אחד מהם יוולד איזה חולי באבר ההוא ובטל תשמישו, למשל מהמוח מתפשט החיות והשכל אל היד או אל הרגל לעשות כרצונו. וזה ההתפשטות ופקודת הרצון עליהם מתפשט על ידי עורקים הסתומים הנ"ל, לכן חס ושלום על ידי איזה סתימה בין המוח והיד או הרגל אז יפלאו מעשות פעולתם ורצון האדם. וכמו שאנו רואים לפעמים שהאדם יושב במקום אחד זמן רב אומרים שרגלו ישן, דהיינו שנלאה מעשות פעולתו להלך כי נשכח מאתו

על ידי שלא היה מקלח החיות והשכל מהמוח כל זמן ההוא להזכירו. וכן חס ושלום יקרה לפעמים לאדם איזה לקותא וביטול תשמיש אבר אחד מכל וכל מפני הסתימה חס ושלום באיזה גיד הנ"ל, ולכן צריך לבוא לתפילת הצדיק ולברכתו כדי שיביא עליו אור שלמעלה ופקודת ה' יתברך להזכיר לאיבריו שיעשו פקודתם. כמו שכתוב (איוב י, יב) ופקודתך שמרה רוחי כמו שכתב בעל חובת הלבבות:

וזה הענין שתרגם על מצורע סגירו, רצה לומר שנסגר ממנו השפע של חכמה בעוונותיו וממילא פרחה הנגע וזה עצמו היה טהרתו. [ובא אל הכהן שהוא הצדיק הגדול, וגם בעצמו] על ידי שנכנע ושב אל ה' בכל לבבו ומקבל עליו שלא לעשות כמעשהו ורוחו נשבר בקרבו ואין רואה זכות לעצמו, אז כתיב אני ה' אשכון את דכא. וזה שסיים המדרש כד שלמין מיניה זכיה, רצה לומר כשבא להכנעה לסבור ולדעת כי אין עוד שום זכות מאתו. אז בורא ניב שפתים שלום, אז יתוקנו שפתיו ואז שלום לו:

ומה שנחלקו שם במדרש, איכא לפרושי על פי מה ששמעתי אומרים שהרב הקדוש מהו' גרשון אמר פעם אחת למורינו הריב"ש ז"ל בזה הלשון, כל זמן שאתה תוכל עוד בתפילה לומר ברוך אתה על פי רצונך תדע כי עדיין לא הגעת לכוונת התפילה, כי כל כך צריך האדם להיות בהתפשטות עד שאפס מאתו כח ושכל לדבר התפילה, והדברים אמיתים. אבל יש גבוה מעל גבוה, אמת שהאדם מופשט מכל גשם ומכל מיני רצון ומקושר רק בבוראו ואינו יודע אפילו לדבר תפילתו מפני אימה ודביקות, אבל מכל מקום הוא מדבר כסדר כל תפילתו מחמת כי מן השמים מרחמים עליו ונותנין לו דיבור וכח להתפלל, כמו שכתוב (תהלים נא, יז) אדני שפתי תפתח וגו'. וזה דפליגי, רבי יהושע בר נחמני אומר אם כיוון לבו בתפילתו מובטח ששלום לו, כי זה אמת אם הכוונה מצויה ורגילה בלבו של אדם כראוי בודאי תפילתו מתקבלת, ורבי יהושע בן לוי הוסיף על המהלך הנ"ל שהוא גבוה ומתפשט את עצמו מכל מיני דיבור גשמי על ידי הדביקות רק שהניבו שפתיו ממילא בתפילה כנ"ל אז שלום לו:

ואשה כי יזוב זוב דמו ימים רבים בלא עת נדתה במדרש (ויקרא רבה יט, א) הדא הוא דכתיב (שיר השירים ה, יא) ראשו כתם פז וגו'. ראשו, זה תורה דכתיב (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו, אמר ר' הונא בשם ריש לקיש שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאת עולם שנאמר (שם ח, ל) ואהיה אצלו אמון וגו'. כתם פז, אלו דברי תורה שנאמר (תהלים יט, יא) הנחמדים מזהב

ומפז וגו'. קווצותיו תלתלים וכו', אלו קוצי האותיות וכו' במי הן מתקיימות שחורות כעורב, במי שמשחיר ומעריב בהן. ר' שמואל בר יצחק פתר קרא בפרשיותיה של תורה שחורות כעורב אף על פי שנראות כאילו הן מעורות ושחורות לאומרן ברבים כגון הלכות זיבה ונגעים נדה ויולדת אמר הקדוש ברוך הוא הרי הן עריבות עלי שנאמר (מלאכי ג, ד) וערבה לה' כימי עולם וגו':

דהתורה מרמזת לנו בהלפות אלו על ימי החורבן שאנחנו שרוין בארץ נכריה, ובפרט על ימים הנמוכים שבשנה כמו קטנות שבספירה וימי תמוז ואב טבת ושבט. וזה פירוש הפסוק, ואשה, הוא הכנסת ישראל. כי יזוב זוב דמה, היינו הפרישות והתרחקות מאלוף נעוריה. בלא עת, רומז על החורבן שלעת עתה שכלו כל הקיצין ואין אתנו יודע עד מה, וזה נקרא בלא עת שהקץ נעלם ונסתר מעין כל חוזה:

והנה נראה לכאורה על פי סברא שלכן ארך זמן החורבן בלא נודע הקץ, כדי שתהיה הגאולה העתידה גאולה ושמחה לעומתה בלי ערך ובלי קץ. וכמו שכתבו החוקרים כי כל מה שהוולד שוהה במעי אמו בעיבור יותר הוא בריא יותר בכוחו. וכן כל החורבן שהם כדמות עיבור וכדאיתא במדרש (מכילתא בשלח השירה ו) במצרים היו ישראל כעובר במעי אמו כנודע ליודעי חן. לכן כל השיהוים לעת עתה ואנחנו מחכים לאור יום יום ואין מגיד לנו זה מחסדי הבורא, כי לפי ערך כובד החורבן וצערינו תגדל השמחה כפלי כפלים עד אין סוף ואין קץ, והגם שיש לנו צער בפרט בימים הנמוכים הנ"ל, עם כל זה יש לנו לשמוח בשעת התורה והעבודה, כי בודאי כל זה היה גלוי וידוע לפני בורא כל ברגע שברא עולמו שהביט מראשיתו עד אחריתו ואף על פי כן לא היה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו השמים והארץ כדאיתא במדרש (ספרא שמיני פרשה א). והגם שנתן הכל בידי אדם על פי בחירתו, מכל מקום הכל צפוי והרשות נתונה, וכמו שכתבתי כבר בענין שנברא סדר המסודר מאת הבורא יתברך וניתן בו כח להשתנות על פי אופן בתוך אופן לפי מעשה בני ישראל. ואף על פי כן הכל גלוי וידוע לפני הצופה ומביט מגדול ועד קטן, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ו ה"ה) על פסוק (ישעיה נה, ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. שבענין זה נלאו כל הלבבות מחקור לדעת זאת ואין מי שישיג סוד הזה עולתו קיודע הכל מעצמותו ברוך הוא. וכמו שנתן לנו את התורה שנעבדהו על ידה והלא היתה כתובה לפניו במרום מגדול ועד קטן כמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה כב, א) וכל מה

שתלמיד ותיק עתיד לחדש. כמו שכתוב ראשו כתם פז, ואמר אדמו"ר מוהד"ב ז"ל צירוף כת"ם נוטריקון כהונה תורה מלכות, רומז לתלת ראשין, כי הכהונה, הוא חסד עליון. ומלכות, היא גבורה דעתיק. ותורה, היא עמודא דאמצעיתא:

וזה ראשו כתם פז, שדברי תורה הנחמדים מפז שורשם מראשו. ואפילו קוצותיו, שהם קוצי אותיות, מלשון קוצים כסוחים, פירוש הגם שיש בם איזה דברים המרמזים על החורבן וימי קטנות אשר הם כקוצים לנו והם כלולים בתורה, ובמי הן מתקיימין במי שמשחיר ומעריב בהם, רצה לומר לא כאותן שוטים המעבירים ימיהם בהבל הגם שברצונם לעבוד ה', מכל מקום הם מביטים וצופים ובוחרים לעצמם איזה יום שיעבדו ה' ומתנחמים על איזה יום שלא לעבוד ה' באומרם שאין דעתם צלולה בפרט בימים הנמוכים הנ"ל. ובאלו אינם מתקיימים רק במי שמשחיר בשעת הבהירות כמו בשחרית, ומעריב אפילו בשעת ערבית וחשכות. וכמו שכתב אדמו"ר הנ"ל שהבן מחויב קודם להתחיל לדבר לפני אביו ולעשות כל יכולתו עד שירחם עליו אביו. וכן הדין לענין התפילה ותורה וכל המצוות, ושלושה דברים צריכין חיזוק עד שירחם ה' ויגלה אהבתו וקרבתו. ואף על פי שהן שחורות, ערבות עלי כמו שאמרו במדרש. וכן יהיה עם כל הזמנים וכל הקטנות, חכם לכשירצה יהפוך הכל לישועות וטובות ונחמות:

עבודת ישראל ויקרא פרשת אחרי מות

כתונת בד קודש ילבש וגו'. נראה לי לבאר דברי הפייטן בנוסח עבודת יום הכפורים שכתב על הכהן גדול עומד ומשרת כמלאך מיכאל, ונראה כי מיכאל רומז לארבעה בגדי כהן גדול, כי אותיות מכ"א של מיכאל הם נוטריקון מצנפת כתונת אבנט, נשאר י"ל של מיכאל, מרמזים על מכנסים שבהם שני חלקים על רגל ימין ועל רגל שמאל. וראשי תיבות של ימין וסופי תיבות של שמאל הם י"ל. וזה עומד ומשרת כמלאך מיכאל, שבארבעה בגדי לבן נעשה מכפר לשר החסד העליון:

כמעשה ארץ מצרים וגו'. במדרש (ויקרא רבה כג, ו - ז) הדא הוא דכתיב (שיר השירים ב, ב) כשושנה בין החוחים, מה שושנה זו אינה בטילה אלא על גב ריחה כך ישראל אינן בטילין אלא על גב מצוות ומעשים טובים. מה שושנה זו אינה אלא לריח כך לא נבראו צדיקים אלא לגאולתן של בני ישראל. מה שושנה זו עדלה על שולחן מלכים תחילה וסוף כך ישראל הן הן בעולם הזה והן הן בעולם הבא. מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים כך ישראל מתוקנין לגאולת מחר. אמר

רבי בכיה אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם לישראל כשהייתם במצרים הייתם דומים לשושנה בין החוחים וכו' תנו תשתיכם שלא תעשו לא כמעשה אלו ולא כמעשה אלו:

ובמדרש חזית (שיר השירים רבה ו, ז) אנה הלך דודך היפה בנשים (שיר השירים ו, א), עובדי כוכבים ומזלות אמרו לישראל אנה הלך דודך ממצרים לים, לסיני, אנה פנה דודך, מה פנסת ישראל משיבה לעובדי כוכבים ומזלות מה טיבכם שואלים עליו אין לכם חלק בו, מאחר שנדבקתי בו יכולה אני לפרוש ממנו, מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני, כל הן דהוא לגבי הוא אתי:

הנה ידוע כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו ברא בשביל עושי רצונו שנקראו ראשית וכל מיני הברואים מתעלים בעליית האדם, וכל מיני מאכל יש להם עליה על ידי איש מעושי רצונו האוכלם שעולים מבחינת דומם צומח חי לבחינת מדבר, והיינו כשהאדם האוכלם עובד את ה' יתברך בכח האכילה ההוא. נמצא עיקר ביטולם הוא האכילה זה הוא עיקר העליה שלהם, וכן בכל מיני הצטרכות האדם על דרך זה יש להם עליה. ובשושנה שעיקרה לריח על דרך זה העליה שלה, ולזה אמר במדרש מה שושנה אינה בטילה אלא על גב ריחה, כי העליה הוא ביטול עצם יסודם לעלות למקורם. כך ישראל אינן בטלים אלא על גב מצוות ומעשים טובים, כי על ידי המצוות ומעשים טובים מכניעין ומבטלין החומריות לעלות ולהדבק באור עליון אין סוף ברוך הוא ומעלין כל הדומם צומח חי עמהם. ומכל שכן אנשי ישראל הצדיקים אשר בעת עשייתם המצוות ומעשים טובים ממש מתפרשים מהגשם ונדבקין ממש בו יתברך ויש אז ממש ביטול להגוף:

מה שושנה זו אינה אלא לריח כך לא נבראו הצדיקים אלא לגאולתן של וכו'. הגם שאמרו חז"ל (בראשית רבה נו, ז) אין לך דור שאין בו כאברהם יצחק יעקב משה ודומיהם, וכאשר עינינו רואות ברוך ה' בכל דור ודור צדיקים יסודי עולם ה' יתברך יאריך ימיהם ושנותיהם. אל תתמה על עיכוב גאולתינו. כי הפירוש הפשוט מורה על גאולה מצרות המתחדשות בכל יום רחמנא ליצלן, כמו שאמרו (מגילה יא א) לא מאסתים וגו' (ויקרא כו, מד) שהעמדתי להם של בית רבי ותקמי הדרות. אכן עיקר הכוונה על גאולת נשמות ישראל להעלותן מתחות שיעבוד היצר הרע ומיטרא אחרא. וגאולה זו האמיתית אינה כי אם על ידי הצדיקים המעלין נשמות ישראל בלוב כותם וגודל קדושתם לפניו יתברך וממשיכין להם מוחין חדשים לעבודתו יתברך:

מה שנשנה זו עולה על שולחן מלכים וכו' הן הן בעולם הזה הן הן לעולם הבא. הנה אמרו חז"ל (ספר הבהיר סימן לט) מאי עולם הבא עולם שכבר בא. כב"ר הוא ראשי תיבות לתר בינה ראשית, ששם שורשי נשמות ישראל. ועולם הזה הם שבעת ימי הבנין שבהם עבודת האדם, וכפי עבודתם אותו יתברך ככה משפיע להם רב טובו, והוא פירוש המדרש שעובדי כוכבים ומזלות שאלו לישראל אנה הלך ממצרים לים לסיני, רצה לכבד מאד שגילה אלהותו עליכם במצרים ובים ובסיני אנה פנה עכשיו כאמור איה נא אלהיך. ונסת ישראל משיבה מה טיבכם אין לכם חלק בו ואנו מאז נדבקנו בו במעמד הנבחר. כל הן דהוא לגבי הוא אתי, פירוש הגם שהוא יתברך בלי סוף ולית לצייר ליה בשום אות וניקוד, עם כל זה מאהבת ישראל עם סגולתו צמצם עצמו כביכול להיותו נמשך באותיות וצירופי שמות הקדושים להאיר ולהשפיע להם דרך עבודתם. וזהו כל הן דהוא. הוא דבר סתר, רומז על הבורא הנסתר מכל רעיון, מכל מקום לגבי אתי כנ"ל:

מה שושנה מתוקנת לשבתות וימים טובים כמו שכתבו הפוסקים להשלים מאה ברכות, כך ישראל מתוקנים לגאולת מחר על דרך הכתוב (בראשית ט, ו) בצלם אלהים עשה את האדם, היינו ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, נגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. זו גאולת מחר, שעל ידי בירור הרמ"ח מצוות עשה לקיים מה שאפשר בפועל ומה שאי אפשר, על ידי ונשלמה פרים שפתינו. על ידי זה יתעורר האהבה מה שהיה משיב אחור ימינו ולאקמא לה בימין דיליה. ועוד ירצה גאולת מחר, היינו שיהיה אהבה ואחווה ביניהם וזו גאולת מחר שתתגלה האהבה, כמו שכתוב (מיכה ז, טו) כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות. ולזה אמר רבי ברכיה ששורש נשמתו להמשיך שפע מברכה עליונה י"ה לו"ה, לא תהיו סבורים בשתבואו לארץ ישראל ותהיו במדריגה עליונה לא תצטרכו כל כך להזהר ממעשה ארץ כנען. לא כן, אלא תהיו יודעים שגם בארץ כנען אתם כשושנה בין החוחים:

ומשיבה כנסת ישראל כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים ואני בצלו חמדתי וישבתי (שיר השירים ב, ג), כמו שפירשו חז"ל ואמרו בגמרא (שבת פח א) למה נמשלו ישראל לתפוח על שהקדימו נעשה לנשמע עיין שם. והקשו בתוס' (ד"ה פריו) דתפוח אין פריו קודם לעליו. ועוד דהוה ליה לאתויי קרא (שיר השירים ז, ט) וריח אפך כתפוחים עיין שם באריכות. אכן באמת במדרשים הנוסחא היא מה תפוח ניצו קודם לעליו, וכן הוא באמת שהנץ הוא קודם לעלין, ולזה נמשלו ישראל לתפוח.

כמו התפוח ניצו דהוא שורשי הפרי קודם לעליו. כך ישראל שורשי נשמתם במקורם בו יתברך קדמו לכל העולם וכאמור (ירמיה ב, ג) קודש ישראל לה' ראשית. ולא קשה תו קושית התוס':

עבודת ישראל ויקרא פרשת קדושים

קדושים תהיו במדרש (ויקרא רבה כד, ב) אמר ר' יודן כתיב (תהלים צב, ט) ואתה מרום רוממות אתה נוהג בעולמו. נתת כהונה לאהרן לעולם בחיי מלך עולם היא, נתת מלכות לדוד לעולם וכו', נתת קדושה לישראל לעולם שנאמר קדושים תהיו. המדרש חשב בכאן כי הקדוש ברוך הוא שלא כמדת בשר ודם שכל מתנתו של בשר ודם הם לפי שעה ומשתנות לפי שעה ולפי רוח אחרת, ואם כן אין מתנתו כלום. וכתיב (תהלים קמו, ג) אל תבטחו בבן אדם וגו', כי מאחר שאין בכוחו לתת דבר לעולם רק שמשתנה לעתים ופרקים אין ליחל לו אלא להקב"ה. הגם דנחית מדרגוהי בהשתלשלות ומשפיע לנו בסדר והנהגה מדה במדה שאדם עושה, מכל מקום אין שייכות שום מדה אצלו והכל כלול באחדותו בפשוט דלית מחשבה תפיסא ביה ואין כח בפה לאומרו:

וכאשר השיבותי פעם אחת לשואלי דבר אשר שאלוני בענין הספירות בחקירות הראשונים מאחר שאין לתאר האין סוף בשום ענין והמקובלים אמרו כי משתלשל ומתלבש בעשרה ספירות והם אחד, קשה האיך אפשר להבין על בוריו עשרה דברים והם אחד. והשיבותי לו על פי שכתב חובת הלבבות בשער היחוד אשר נזהר מלתאר הבורא ברוך הוא בשום צד ומחשבה. ומכל מקום כתב תוארו יחיד נמצא קדמון עיין שם, וצריך להבין איך מתואר בשלושה בחינות כי שלושה אינם אחד. אלא צריך לומר האמת שהבורא יתברך הוא אחד והוא הנמצא והוא הקדמון, אלא לפי שאנחנו למטה ואין כח בנו לדבר כאחת שלושה תארים עד שמוכרחים אנו לדבר כל אחד בפני עצמו, אבל למעלה כל התארים והשבחים הם אחד באחדות הפשוט, וכן הענין בספירות, ודי למבין:

וזה שאמר המדרש רוממות אתה נוהג בעולמך, כי כל מה שנתת הן הכהונה לאהרן היא לעולם, וכן המלכות לדוד כי דוד על שמו נקרא שהיתה מדתו מלכות. ומי שרוצה להמליך הבורא ברוך הוא צריך להיות בלבו אפס ראופס. וזה רמז דוד בשמו, דל"ת וא"ו דל"ת, דהיינו בחינת דלי"ת, סובבים אותו מלשוניו ומאזוריו, כמו שאמר (תהלים קט, כב) כי עני ואביון אנכי, ומי אנכי כי הביאתני עד הלום (שמואל - ב ז, יח), אלא אתה ה' לבדך הנותן לי כח לעשות חיל להמליכך. והוא

הו' שבאמצע אותיות דוד שהוא המשכה מחי עולמים:

ולזה חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת לפני התפילה וכן לאחר התפילה, דהיינו להתיישב ברוחם ולהוכיח את עצמם ולהזכיר את עצמם איך הם אפס ואין נגד הבורא. וגם אחר כך אחר התפילה, הגם שהודו והמליכו את הבורא ברוך הוא, התיישבו ברוחם זיתנו אל לבם כי לא בכוחם עשו את כל אלה רק בכח ה'. וכן נתת הקדושה לישראל היא לעולם הדא הוא דכתיב קדושים תהיו. כי הלא כתיב לשון ציווי רק לשון עתיד, כי בודאי תהיו קדושים, כי סוף דבר כל ישראל יהיו קדושים לעתיד ויהיה תיקון לכל הנשמות. וזה תוכחת מגולה לכל איש ואיש שישים אל לבו הואיל וסופו לתיקון ולהיות קדוש, יראה על כל פנים בבחירתו לקדש את עצמו מעתה והלאה ויהיה אהוב וידיד לפני המקום ברוך הוא:

והענין הנ"ל שדיברנו כי הבורא ברוך הוא לעילא מכל דרגין הגם שמתפאר וגש בעבודתינו ומתנהג לפי מעשינו. רמזו חז"ל במדרש (תנחומא קדושים ד) שכתבו אלהים קדושים הוא (יהושע כד, יט), אמר ר' ברכיה שהוא קדוש בכל מיני קדושות. דיבורו בקדושה, דרכו בקדושה, הילוכו בקדושה, חשיפת זרועו בקדושה, מראהו בקדושה, קלוסו בקדושה עיין שם. דהנה ידוע כי מלת קדוש מרמזת על מדריגה גבוה חכמה עליונה, לכן אמר במדרש שהגם שמתלבש בששה קצוות ונקרא כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד, יג), ולכן חשב בכאן ששה מדות, מכל מקום הוא קדוש ומרומם על כל ברכה ותהלה והכל הוא אחדותו הפשוט, והבן:

עוד במדרש (ויקרא רבה כד, ד - ח) קדושים תהיו, הדא הוא דכתיב (תהלים כ, ג) ישלח עזרך מקודש, אמר ר' לוי כל טובות וברכות ונחמות שהקב"ה עתיד ליתן לישראל אינן אלא מציון. ישועה, שנאמר (תהלים יד, ז) מי יתן מציון ישועות ישראל וגו'. ברכה, יברכך ה' מציון (שם קלה, ג). שופר, תקעו שופר בציון (יואל ב, טו). טל וברכה ומים מציון, שנאמר (תהלים קלג, ג) כטל חרמון הגו' כי שם צוה ה' את הברכה וגו'. תורה, כי מציון תצא תורה (ישעיה ב, ג), עזרה וסיוע, ישלח עזרך מקודש וגו' ומציון יסעדך, מציון מעשים שיש בידך וכו' עיין שם. כי אבין אמר משל לבני מדינה שעשו שלושה עטרות נתן אחת בראשו ושנים בראש בנו, כך בכל יום ויום העליונים מכתירים להקב"ה שלוש קדושות, מה הקדוש ברוך הוא עושה נותן בראשו אחת ושנים בראשן של ישראל, הדא הוא דכתיב דבר אל כל עדת בני ישראל קדושים תהיו והתקדשתם והייתם

קדושים וגו'. קדושים תהיו, יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתי למעלה מקדושתכם עד כאן:

ידוע שהצדיק נקרא בשם ציון גימטריא יוסף. ויש ליתן טעם אשר נקרא בשם ציון, היינו כי שלוש אותיות יו"ן מציון הם אותיות יו"ד כי הנו"ן הוא חמשים שערי בינה. (ומה שהנו"ן הוא בסוף תיבה, כי ידוע שבכל הצירופים עצמותו קודם, כמו שמבואר בכוונת הנענועים שצירוף נצ"ח היא עיין שם נ"ח צדי"ק צירופו יו"ה). והצדיק מלמד ומשפיע לכנסת ישראל הוא ה' אחרונה ונקרא נקודות ציון ומשפיע להם כל מיני טובות, וזהו כוונת המדרש בכללות ישעיה שנאמר מי יתן מציון ישועות ישראל, הוא שעשועו יתברך עם בני ישראל עם קרובו על ידי הצדיקים:

והנה כתיב (ישעיה יא, ח) ושעשע יונק על חור פתן, והוא הרמז על היחודים הנעשים בימי הספירה שהם ימי יניקה ונקראים על שם חור פתן כמבואר בפרי עץ חיים בכוונת שביעי של פסח על המאמר בזוה"ק (ח"ב נב ב) בהאי מילי לא תשאל עד כאן דבריו. ועם כל זה מאירין בו החסדים הגדולים, והגם שהם בחינת יונק, מאירים בו השעשועים ונמתקים היחודים על ידי העולמות העליונים, וליתר ביאור, כתיב (תהלים קיח, ה) מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה, כי שורש הספירה מעומר שעורים. ושער"ה הוא מנצפ"ך כפולים שהם שורשי הגבורות. ומנצפ"ך גימטריא ר"פ וכשנחלקים לה' חלקים על שם ה' אותיות עולה לכל אות נ"ו. והם אותיות המגבילים הדבר להיות מדבר בעדו, כמו אבותינו גואלינו ודומיהם. וזהו מן המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה, ונמתקה ההגבלה על ידי מרח"ב, ראשי תיבות רח"ב רב חסד (חסר תשלום המאמר):

במדרש (ויקרא רבה כד, ט) קדושים תהיו יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני קדושתי למעלה מקדושתכם. ובגמרא (פסחים ח א) מה הצדיקים דומים בפני השכינה כנר בפני האבוקה. ופירש מורי מוהר"ב נצ"ל, דאיתא בגמרא (שם) דאבוקה אורה לאחריה ומיקטף קטיפי. ורומז על הבורא יתברך הוא אין סוף וכח מי יכילנו. ובודאי אם היה מאיר ה' יתברך בעצם קדושתו היה כל העולם כלא קמיה, רק שהוא יתברך מצמצם שכינתו וקדושתו כפי כח האנושי בכדי שיוכלו לקבל. וזהו אורו לאחריו, שאי אפשר להשיג מקדושתו כי אם בדרך אחוריים, ומיקטף קטיפי, שהקדושה אינה שופע כאות בתמידות רק מעט מעט ופעמים האר חוזר. וזה והייתם קדושים, יכול כמוני, היינו שלא תעמדו בתמידית הקדושה רק שתרצו לחזור לפעמים כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני,

קדושתי למעלה מקדושתכם, לכן צריך להיות בבחינת אור חוזר כדי שתוכלו לקבל, מה שאין כן אתם (השמטות):

והיא שפחה נחרפת לאיש. ופירש אבן עזרא כי נחרפת הוא מלשון חרפה עיין שם. ונראה על פי מה שפירש רש"י בחציה בת חורין וחציה שפחה הכתוב מדבר והיא מאורסת לעבד עברי שמותר בה עיין שם, כי הנה עבד עברי הוא בחינת ממוצע שבין מדריגת ישראל ובין מדריגת עבד כנעני. כי מדריגת עבד הוא מעולם היצירה בין בחינת עבריה ובין בחינת אמה ולכן מותר לישא גם כן שפחה, ולכן אמר הכתוב לשון נחרפת, לשון חרפה. שעל ידי שהיא נחרפת ומיועדת לו מתגלה חרפתו שאינו במדריגה כישראל גמור, כי ישראל בן חורין עדיף ממנו וגבוה במעלה:

עבודת ישראל ויקרא פרשת אמור

שור או כשב או עז וגו'. במדרש (ויקרא רבה כז, א) הדא הוא דכתיב (תהלים לו, ז) צדקתך כהררי אל, מה ההרים ראויים להזרע ועושים פירות כך הצדיקים עושין פירות ומטיבין לעצמם ולאחרים, למה הדבר דומה, לפעמון זהב והגיל שלו מן מרגליות, כך הצדיקים מטיבין לעצמן ולאחרים שנאמר (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טוב וגו'. מה ההרים הללו כובשין על התהום וכו' כך הצדקה כובשת את הפורענות שלא תבוא לעולם, מה ההרים הללו אין להם סוף כך אין סוף למתן שכרן של צדיקים וכו'. רבי ישמעאל אומר הצדיקים שעושין התורה שניתנה מהררי אל הקדוש ברוך הוא עושה עמהן צדקה כהררי אל. עוד שם (לא, ג) צו את בני ישראל, הדא הוא דכתיב (איוב יד, טו) תקרא ואנכי אענך, כמה דאת אמר (ישעיה נח, ט) אז תקרא וה' יענה למען תכסוף למעשה ידיך וגו', אמר איוב לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם העליונים ותחתונים ברשותך ואתה למעשה ידיך תכסוף אלא תשגיח על מעשה ידיך וגו' עיין שם:

הנה ידוע שכל העבודות ומעשים טובים שאנחנו עושים הכל הוא בעזר הבורא יתברך ממו שכתוב (דברים ח, יח) כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, אפס שקצת בחירה מסר ה' יתברך ביד בני אדם להיטיב מעשיהם, וזהו פירוש הכל ברשותך אלא תשגיח במעשה ידיך, היינו לקצת הבחירה שבידם, ולכך כשזוכים להכריח ולהטות בחירתם למעשה הטוב כמו שכתוב (תהלים קג, כ) גבורי כח וגו', כן מכריחים וממתיקים הדינים, כמו שכתב הרב הקדוש המנוח מורנו אלימלך זצ"ל מנו"כ שור או כשב או עז וגו' ומזמז למדריגת הצדיקים, והיה שבעת ימים תחת אמו וגו', כמו שכתוב בזוה"ק (ח"ב קץ ב) דאמא קדישא אחידא ברצועה וממתקת

הדינים, כן צריכים ישראל הצדיקים להיות במקום האם, ופירוש אחידא ברצועה הוא, על דרך זה שעולה ומתקשטת במעשים של בני עולם וביופי מדתם עוברים פנים של זעם ונתמלא רצון ברכה ונדבה להשפיע להעולמות כל מיני טובות. והנה הצדיקים הם נעדרים מכל וכל עיקרי מעשיהם אינם כי אם שהוא יתברך ישפיע על ידם כל מיני טובות לעולם הזה ולכל העולמות, והם אינם כי אם מעבר להשפעתו הקדושה. וזהו פירוש צדיקים עושין פירות ומטיבין לעצמן ולאחרים, ומתקנים דיוקן האדם,

וזהו למה הדבר דומה לפעמון זהב, רצה לומר שהם בבחינת זהב טהור ביראתם לפניו יתברך ונעשים כלי ומעבר להשפעתו יתברך. וזהו וגיל של מרגליות, גיל הם אותיות יגל, והוא שם השפעה משם מ"ב וראשי תיבות יג"ל פדיון זרע קדושו, ולפעמים הפ"א נתחלפת בבי"ת בצירוף בז"ק כמראה הבזק, רומז על השפע שתתפזר על שארית נחלתו ועל כל העולמות:

ויש מפזר ונוסף עוד בגודל תענוג ושעשוע, ואלו הצדיקים העובדים כן עבודת מתנה ממש בלי שום גבול כי אם בדרך צדקה, הצדקה כובשת על הפורענויות. וזהו צדקתך כהררי אל, רצה לומר שעובדים ועושים מעשה האבות הקדושים הנקראים הרים. ולהרים אלו כיוון המדרש באומרו מה ההרים הללו אין להם סוף, רצה לומר שעולים ומתעלים במעשיהם הטובים עד אין סוף ברוך הוא ממש כך אין סוף למתן שכרן, כי הוא גם כן על דרך צדקה וחנינה בלי שום גבול. וזהו פירוש עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא (משלי טז, לא), היינו עולמות עליונים הנקראים שיבה, על ידי דרך הצדקה הנ"ל נמצאים ומשפיעים חסדים גדולים ורחמים פשוטים בכל העולמות. ועל ידי התורה שניתנה מהררי אל, היינו תורה הקדומה וחכמה של מעלה הקדוש ברוך הוא עושה עמהם צדקה כהררי אל ומשפיע על ידם כל מיני טובות וברכות לכל העולמות אמן סלה:

וחיה שבעת ימים תחת אמו. במדרש (ויקרא רבה כג, י) ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר משל למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר כל אסניא שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרונה תחילה, כך אמר הקדוש ברוך הוא לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת, ואין מילה בלא שבת, הדא הוא דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה עכ"ל:

לפי דברי המדרש מוכרח כתצת המקובלים שבליל שבת הוא סעודתא דחקל תפוחין קדישין והעליה למלכות והיא הנקראת המטרונה. שאם תמצא לומר

שכוונתן במלת מטרונה סתם על קדושת שבת. קשה מה מועיל הטעם שאמר על הציווי שציוונו ומיום השמיני וגו' ודי היה בשבעת ימים ומיום השביעי ירצה כי אין לך שבעה ימים בלא שבת. אלא על כרחך כדברי המקובלים, ומשום הכי צריך להיות שמונה ימים שאם יהיו רק שבעה ימים למשל כשנולד האדם או הבהמה ביום שבת בבוקר אז ירצה דמם ביום הששי שהוא יום שביעי ללידה ולא יבאה פני המטרונה היא המלכות בליל שבת ולכן צריך שמונה ימים. וביאור הענין על פי מה שאמרו (ברכות י ב) אשה מכרת באורחין יותר מהאיש, ודרכה לבדוק ולעיין היטב אם הגון אם לא, וכן המלכות שמים, וכבן.

וכן כל אדם יוכל להבין ולדעת במחשבותיו בליל שבת אם תיקן ימי החול כראוי. ולפי זה ניחא ונוכל למצוא טעם למנהג העולם שעושין סעודת זכר בליל שבת קודם המילה לילד היולד, לפי הנ"ל שעיקר הכנה למילה לזכר הוא על פי סעודתא דחקל תפוחין קדישין. ולכן עושין סעודת זכר ולרמז על זה כי על פי אותה סעודה בא שפע קודש על הזכר להכנס לבריתו של אברהם אבינו ע"ה:

עבודת ישראל ויקרא פרשת בהר

וידבר ה' אל משה בהר סיני. וכתב רש"י בשם תורת כהנים מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה מסיני אף כולן כללותיהן ופרטותיהן נאמרו מסיני עכ"ל. וצריך עוד ביאור דלמה נסמכו והוקשו דוקא למצות שמיטה ולא למצוה אחרת כיוצא בה, דהלא מצינו כמה מצוות שנאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני:

ונראה לי על פי מה שכתב האר"י ז"ל כי השמיטה היא שנה השביעית רומזת למלכות שמים שיש לה עלייה בשמיטה בסוד ושבתה הארץ שבת לה' עיין שם. וכמו שאמרו בגמרא (סנהדרין לט א) טעמא דשביעית אמר הקדוש ברוך הוא זרעו שש ושמטו שביעית כדי שתדעו שהארץ שלי הוא, והוא ענין קבלת עול מלכותו שנתגלה על ידי השמיטה. ולכן נראה לומר הטעם סמיכות ודבקת המצוות לשמיטה, להורות כי כל המצוות לא ניתנו לנו לעשות מצות אנשים מלומדה, רק להמשיך הבורא ברוך הוא ולקבל עול מלכותו על ידיהם, והוא הענין שנתגלה על ידי שביתת השנה השביעית כנ"ל. וזה שאמר בהר סיני, כי הר סיני מורה על גילוי מלכות שמים שנתגלה בעליל וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר, אנכי ה' אלהיך ומבלעדי אין אלהים.

במדרש חזית (שיר השירים רבה ו, כה) מי זאת הנשקפה כמו שחר (שיר

השירים ו, י), ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקויצתא וראן אילת השחר שבקעה אורה, אמר ליה ר' חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא כך תהיה גאולתן של ישראל מצפצפת לכתים (מיכה ז, ח) כי אשב בחושך ה' אור לי, בתחילה היא באה קמעא קמעא, ואחר כך היא מנצנצת, ואחר כך פרה ורבה, ואחר כך מרטבת וכו' כמו שחר, אי מה שחר זה אין לו צל וכו' תלמוד לומר יפה כלבנה. אי מה לבנה אין אורה ברור וכו' תלמוד לומר ברה כחמה, אי מה חמה קופחת וכו' תלמוד לומר יפה כלבנה. הדא הוא דכתיב (תהלים לו, ח) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון. אי מה לבנה הזו פעמים חסרה וכו' תלמוד לומר ברה כחמה. אי מה חמה ולבנה אין להם אימה וכו' תלמוד לומר איומה כנדגלות, כגון מיכאל ודגלו וגבריאל ודגלו, ומנין שיש להם אימה שכן הכתוב אומר (יחזקאל א, יח) ויראה להם

עד כאן:

ובמדרש קהלת (רבה ג, כד) הכל הולך אל מקום אחד (קהלת ג, כ), ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בשמים בריאתו מן השמים, ואשר בארץ בריאתו מארץ. ור' יהושע אומר כל מה שברא בשמים ובארץ בריאתו מן השמים. ר' חייא בר יוסף אמר כל שבשמים וארץ בריאתו מן הארץ וכו'

עד כאן:

נבוא לבאר פירוש אלו המדרשים על דרך הידוע שכל בשמים וארץ מסודר לפי הנהגת הבורא יתברך אותם, והוא יתברך נקרא שמים כמו שאמרו חז"ל (חגיגה יב ב) על פסוק (מלכים - א ח, לב) ואתה תשמע השמים. וכנסת ישראל נקרא ארץ, כמה דאת אמר (מלאכי ג, יב) ואתם תהיו לי ארץ חפץ, כי כל חפצו ורצונו יתברך לחדש עולמו בראשית בשביל עושי רצונו ובהשתלשלות נתהווה ברצונו יתברך כנגדם שמים וארץ ממש:

ועל דרך זה כוונת ביאור דבריהם בלי מחלוקת חס ושלום, כי אם כל אחד ביאר הענין יותר. והיינו ר' אליעזר ביאר בפשיטות על אשר בשמים נברא מהשמים ושבארץ מארץ כי כל סיבה נמשכת משורשה כנ"ל. אמנם ר' יהושע ביאר הענין יותר, כי הוא יתברך עיקרא ושורשא דכל עלמין, ולזה אמר כל שבשמים ובארץ הכל מן השמים, רצה לומר הוא יתברך הממציא הכל ומסדרם ומנהיגם. ור' חייא בר יוסף ביאר עוד הענין יותר ואמר שהכל הוא מן הארץ, רצה לומר מצד הכנסת ישראל כנ"ל כי סוף מעשה במחשבה תחילה, ועיקר עליית הרצון לבריאת כל העולמות היה עבור עושי רצונו ובשבילם נבראו כי הם

ארץ חפץ ומעלים ריח ניחוח לפניו יתברך בטוב בחירתם ובירורי וקישוטי מדותיהם מארץ רחוקה העולם הזה המלא מכל מיני שפלות:

וזהו גם כן כוונת המדרש מי זאת הנשקפה כמו שחר, מי רומז לבחינת משפיע הם אותיות מ"י משמים. זאת רומז לכנסת ישראל כמה דאת אמר (בראשית ב, כג) לזאת יקרא אשה, והיא גם כן מדם מלכות כנודע שהם ממליכין אותן יתברך:

וידוע עוד כי כל אשר יקרא לו נפש חיה הוא שמו (בראשית ב, ט), ושמות התנאים אלו רומזין לבחינת ושורשי נשמתם. ולזה ר' חייא רבה שמו מורה על שורש נשמתו מרכבה למקור החיים חיות הגדול. ור' שמעון בן חלפתא הוא מרכבה לבירורי ניצוצות הקדושות מעולם החילוף, כי שמעון אותיות שם עון, רצה לומר שמבררים שמו יתברך מהעון, והיו מהלכין בהדא בקעת ארבאל, רומז למדריגות הנמוכים ועולמות התערובות. בקריצותא, מלשון קורץ עין (משלי י, י), רצה לומר שהבורא יתברך בקריצתו ורמיזתו הקדושה על ידי זה יכולים עושי רצונו לברר אותיות הנפולות. כמו שאמר נעים זמירות (תהלים קיט, יח) גל עיני ואביטה נפל אות מתורתך. ואמר ר' חייא כך תהיה גאולתן של בני ישראל מצפצפת שנאמר כי אשב בחושך ה' אור לי, בתחילה באה קמעא וכו'. ואמר שלוש פעמים ואחר כך, נגד העלאת אותיות הקדושות שנפלו על ידי שלוש בחינות טעמים נקודות תגין כמו שביררם ר' עקיבא שהיה דורש על כל קוץ (מנחות כט ב):

הנה כתיב (שיר השירים א, ב) ישקני מנשיקות פיהו כי טובין דודיך מיין, כי ידוע ענין הכ"ד אלף תלמידים של רבי עקיבא היה על שלא נהגו כבוד זה בזה והיו בחינת כ"ד הנקרא לשון עיגול בש"ס, ורומז כי דברים עגולים לא יצוייר בהם החיבור כידוע ובחינה זו כעין שבירת הכלים. והגם שכתב האריז"ל ששורשם מאות א' והיא אות המיתוק, עם כל זה אין סותר דברינו קנ"ל, כי גם שבירת הכלים היו לצורך קיום והעמדת עולמות חדשים, כמו שאמרו (כלים פ"ב מ"א) שבירתן זה טהרתן, עד שהעמיד אותן רבי שמעון בר יוחאי וחביריו. ולכך הוצרכו להיות נשמות גדולות שיוכלו לעלות אחר כך למקורם על ידי רבי שמעון בר יוחאי וחביריו, ובודאי ובי שמעון בר יוחאי וחביריו היו מעלים אותם החברים ותיקנו אותם, כמו שאמר (זוהר חג קכח א) אנן בחביבותא תליא, והחיו אותם מיידתם על ידי אות ט' שהוא אות טוב וחיים. והגם שכתב האריז"ל שרבי שמעון בר יוחאי וחביריו היו מגבורות דגדלות, כן

הוא כי האהבה צריכה להיות בהתחזקות גדול שלא יוכל שום קטרוג לבטלה, כמו שכתוב (שמות טו, ו) ימינך ה' נאדרי בכח. ונמתקים הדינים בל"ג בעומר על ידי השם כד"ט תנ"ל העבלה גל עיני וגו' כנ"ל. וכן אמר הרם הצדיק מו"ה לוי יצחק נ"י שבל"ג בעומר הוא זמר הספירה יום ה' בשבוע ה', ואילו הבירורים נעשים על ידי בני ישראל השוחרים ומבקשים ניצוצות הקדושות מהשחרות, והם יפה כלבנה:

ואמר אי מה לבנה אין אוזה ברור וכו', רצה לומר כי מי שהוא בחינת מקבל אין אורו ברור כי הוא מצפה לשולחן אחרים, תלמוד לומר ברה כחמה, שהאור שיש להם הוא מצד עצמם ממה שהם מכשירים מעשיהם המה מרכבה להבורא יתברך, כמו שכתוב (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, אי מה חמה קופחת, רומז למה שאמרו חז"ל רוגזא דרבנן, תלמוד לומר יפה כלבנה, הם הצדיקים המשמרים עצמם שלא יענש שום בר ישראל על ידם במעשיהם ובדיבורם ובמחשבתם, ועל כיוצא בהם נאמר מה יקר חסדך אלהים וגו'. אי מה לבנה זו פעמים חסרה כך בני ישראל פעמים יורדים ממדריגתם, תלמוד לומר ברה כחמה:

אי מה אלו אין להם אימה, תלמוד לומר איומה כנדגלות וכו', רצה לומר שאימת בני ישראל היה מוטלת על עובדי כוכבים ומזלות, כמו שכתוב (שמות טו, יד) שמעו עמים ירגזון וגו' תפול עליהם וגו', וכולם היו נכנעים תחת יד בני ישראל, ומנין שיש להם אימה, תלמוד לומר וגובה להם ויראה להם, גובה רומז לרצון עליון, ומשם מאיר בחינת יראה טהורה על יחידי סגולה, כמו שאמרו (תיקוני זוהר תיקון ע) האי כתרא עילאה אוכם הוא לגבי עילת העילות. וזהו אומרם שיש להם יראה, הוא כמו שי יש עולה כת"ר משם נמשך להם יראה כנ"ל. ומשם שורש מדות האבות כמו שאמרו (בראשית רבה לג, א) מה ההרים אין להם סוף וכו'. וזה כוונת המדרש כגון מיכאל ודגלו וגבריאל וכו' כי הם מרכבה למדת האבות כנודע:

והנה כל השאלות והחלוקות שהזכיר המדרש לא החליט ענינם, כאומרו אי מה חמה קופחת וכו' תלמוד לומר יפה כלבנה. הענין הוא, כי יש בחינת קופחת אצל ישראל כגון רוגזא דרבנן להכניע שונאי ה', כי אם להורות שיש גם בחינת יפה כלבנה כמו שאמרנו והם הצדיקים המשמרים עצמם שלא יענש שום אדם על ידם. וכן אי מה לבנה פעמים חסירה, כידוע שיש בחינת חיסור הוא ירידה ממדריגה לפעמים, והירידה היא צורך עליה והוא הנקרא קטנות שני שיבוא לידי גדלות יותר, אכן באומרו אי מה לשון שאלה

בלא החליט כי אם תלמוד לומר ברה כחמה, יצא להורות על אותן צדיקים שאנן צריכין לידי ירידה וקטנות זו שהם בפחינת ברה כחמה, ועליהם נאמר (ויקרא כו, ה) ושבתם לבטח בארצכם. ועל דרך זה יתפרש כל המדרש הנ"ל במלת אי מה שאמר בכולן. ועוד אפשר שרמזו במלת אי מה, שמורה על הבירורים הנעשים במדות הנ"ל כעין הבירורים הנעשים מי"א סממני הקטורת ובאים לבירור מ"ה החדש, וזה אי מה, והבן:

עבודת ישראל ויקרא פרשת בחקותי

והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים.

פירש רש"י אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני, יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים עכ"ל. וצריך ביאור שתחילת דבריו שהטיול יהיה באופן שלא תהיו מזדעזעים ממני, ואחר כן מסיים יכול לא תיראו ממני תלמוד לומר והייתי וכו', שמע מינה שיהיה גם בחינת יראה:

אבן נראה על פי פירוש המשנה שאמרתי במסכת אבות (פ"ג מ"ב) רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו עכ"ל, ופירוש המשנה כפשוטה, היינו שאנחנו מחוייבים להתפלל בשלום המלך ירום הודו שישב השקט ובטח ושאנן מפחד רעה ויהיה שלום בחילו ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, כי בשלומו שלום לנו ובעין חמלתו משגיח עלינו לטוב לנו, אכן באם כפשוטה לבד הוה ליה למימר הוי מתפלל בשלום המלך, וגם מה שייכות שאלמלא מוראה להשלום, אלא יש לרמוז בדברי חז"ל, שכוונתם גם כן התנהגות בני המדינה ועם המלך שאנחנו מחוייבים להתפלל שתהיה אימת המלכות מוטלת על עמו, ולא שיעבדו להמלך באהבה לבד בלתי יראתו תמיד על פניהם כי אז יעשו מה שלבם חפץ באומרם שהמלך אוהבם ולא יענשם ויכנסו כולם אליו כרצונם בלי שום יראה וישבו יחד אתו תמיד כולם ויתרשלו בשמירת מצות המלך ופקודתו על כן הטוב לירא מאוד גם כן מפני המלך, וכשיש אהבה ויראה אז המלכות מתנהגת כראוי. וזה הוי מתפלל בשלומה של מלכות, היינו בשלימות של מלכות אהבה ויראה שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, ואל יאמר על כל פשעים תכסה אהבה, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא וכמו שכתוב (משלי כד, כא) ירא את ה' בני ומלך:

ועל פי התדמות זה גם במלכות שמים יש לומר כן, דהנה עיקר העבודה לה' יתברך על ידי האהבה הגדולה ברשפי אש שלהבת יה ולדבקה בו בכל מיני אהבות

שאנו מרגישין בתענוגי עולם הזה, יותר מזה תדיר אהבת ה' בלב אוהביו ושוגה בה תמיד כאלו חולה חולת האהבה, כמו שכתב הרמב"ם בזה הלשון (סוף הלכות תשובה) ולפי קשרת הנפש במעשים טובים תגדל האהבה עד שמגודל התענוג יוכל האדם לבוא לידי בלות הנפש ותשוקתה להפרד מן הגוף כדי להתדבק במקור החיים בחי החיים, ואמרו חז"ל (אבות ד, כט) ועל כרחך אתה חי, פירוש שתצרף בעבודתך בחינת יראה וחרדה ובושה מלפני רם ונשא עיקרא ושורשא דכל עלמין. ועל ידי בחינת היראה נתהוה בחינת הצמצום והגבול וישוב דבר על מכונו כידוע לבאי בסוד ה':

וזהו שאמר רבי חנינא סגן הכהנים הוי מתפלל בשלומה של מלכות, כלומר שתתפלל לה' שיתן לכם שלימות של מלכות שמים, דהיינו האהבה וגם היראה בעת שתמליכו אותו בתורה ותפילה ומעשים טובים. שאלמלא מוראה, פירוש שלולא היראה ותעבדו רק בבחינת האהבה אז איש את רעהו חיים בלעו. איש רומז להקב"ה, ורעהו זה האדם שעובדו בדביקות ותענוג ונקרא רעים ואחים להקב"ה כנודע. יהיו חיים בלעו, כי מחמת התענוג והדביקות תתפרד הנפש מהגוף לגמרי. ולכן תתפלל גם בעד היראה, וזהו שלומה של מלכות שמים כי בעל כרחך אתה חי על פני האדמה עד אשר קצב לך ימי חלדך:

ולפי זה ניחא שהקב"ה הבטיח אם בחוקותי תלכו והתהלכתי בתוככם, כלומר יהיה הטיול עמכם בגן עדן והוא תענוג הנשמות ודביקות הנפלא ובזה לא תהיו מזדעזעים ממני כי אדרבה מגודל רשפי אש תכלה הנפש לבוראה יתברך. יכול לא תיראו ממני, כלומר כיון שלא תיראו ממני תגיעו להתפשטות הגשמית ותהיו אפס ואין כענין שנאמר בנדב ואביהוא (ויקרא טז, א) בקרבתם לפני ה' וימותו, שגם הם קרבו את עצמם יותר מדאי ונשארה נשמתם במקורם כנודע. תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים, שתהיה עבודת היראה מצורף לבחינת האהבה לצמצם אותה ולהגבילה:

או יאמר כי הטיול בגן עדן הוא שהקב"ה משתעשע בנשמות הצדיקים, וגם קודם שנברא העולם היו נשמות הצדיקים שעשועיו יום יום ומעצמים נברא העולם כדאיתא במדרש (בראשית רבה ח, ז) נמלך הקדוש ברוך הוא בנשמות הצדיקים וכו'. ועל ידי זה השעשוע הגביל הקדוש ברוך הוא מדתו אין סוף לבחינת סוף ושיעור וגבול ועולם לעולם בדרך השתלשלות עד שנברא זה העולם, וזה נקרא והתהלכתי בתוככם, פירוש כל עיקר הילוך שלי ממדריגה למדריגה הוא בתוככם, על ידי

השעשועים שאני מקבל תענוג ממעשה ידיכם, אבל לא תיראו ממני, כלומר שמחמת האהבה הגדולה שנודעת לכם כי בשבילכם נברא העולם וכל מדריגות השתלשלות לא יהיה לכם חס ושלום אימה ובושה רק בבחינת אהבה לבד. זו לא יתכן כמו שאמר התנא (אמות א, ג) בצירוף ויהי מורא שמים עליכם עיין שם. תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים, שהוא בחינת היראה שצריך להיות ירא ה' תמיד:

נשלם ספר ויקרא בעזר אל איתם ונודא:

עבודת ישראל במדבר פרשת במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני. במדרש (במדבר רבה א, ז) מכאן שנו חכמים בשלושה דברים ניתנה התורה באש ובמים ובמדבר. באש מנין, שנאמר (שמות יט, יח) והר סיני עשן כולו וגו'. במים, שנאמר (שופטים ה, ד) גם עבים נטפו מים. ובמדבר, שנאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו'. ואיתא עוד שם (ב, ג) איש על דגלו, חיבה גדולה חיבבן הקדוש ברוך הוא לישראל שעשאם דגלים כמלאכי השרת. ומנין שהוא אהבה, שנאמר (שיר השירים ב, ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. רבי יהודה אומר הביאני אל בית היין למרתף גדול של יין זה סיני וכו'. דבר אחר איש על דגלו, הדא הוא דכתיב (דברים לב, י) ימצאהו בארץ מדבר, מציאה גדולה מצא הקדוש ברוך הוא את ישראל שנאמר (הושע ט, י) כענבים במדבר מצאתי ישראל, לכך ימצאהו בארץ מדבר, מדבר היה העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים. ובתוהו יליל ישימון, תוהו ולילה היה העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים ועד שלא קיבלו את התורה, וכיון שקיבלו את התורה מהו אומר יסובבנהו יבוננוה, יסובבנהו שהקיפן בעניני כבוד, יבוננהו שהבינם בדברי תורה. יצרנהו כאישון עינו, עד היכן נצרן כביכול עד כאישון עינו וכו' עיין שם עד גמירא:

ומקודם נפרש הפסוק איש על דגלו באותות לבית אבותם מנגד סביב לאוהל מועד יחנו, הקשו המפרשים לפי מה שפירש רש"י בפרשת יתרו (שמות יט, ב) בפסוק ויחן שם ישראל נגד ההר, למזרחו, דכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח עיין שם, והלא הכא היו חונים סביב למשכן זה לדרום וזה לצפון ולמה כתיב מנגד. נראה לי לבאר הרמז שרמז רש"י בדבריו ונבאר בסדר הפסוק, ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני, פירש רש"י בשם המכילתא מקיש נסיעתן מרפידים לביאתם למדבר מה ביאתן מתשובה אף נסיעתן בתשובה עיין שם, דאמנה כל אדם מישראל אין לך אחד שאין לו שעה תשוקה ואהבה והתעוררות להמקום ברוך הוא מחמת שחלק אלהות שבו מרגיש מתיקות הבורא ברוך הוא ואמיתותו, רק

מחמת חטאותיו מקודם ונשאר איזה אהבה חיצונית ותאוה טפשית בלבו היא מבלבלת עוד את מחשבתו ומפסיק האהבה להמקום ברוך הוא מחמת שמרגיש עוד מתיקות הרע אשר טעם מקודם, רק אם נתעורר האדם בתשובה שלימה באמת מעומקא דליבא ומשליך במצולות ים כל חטאותיו ומתחרט ועוזבם כראוי אז מרגיש גם כן מגודל האהבה למקום ברוך הוא איזה מתיקות גם מבחינת עזיבת החטאים וכאילו השליך מעליו איזה משאוי גדולה:

וכן היה הענין כשנסעו ישראל מרפידים ששם היו רפויי ידים מהתורה ומצוות כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קו א), ויסעו משם באהבה ובתשוקם לעזוב הדרך הרע, כמו האהבה ותשוקה שהיתה בבחינת ביאתן להר סיני, כי היו אז במדריגה גדולה ובבהירות. וזהו שאמר מקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, לומר לך כי גם נסיעתן מרפידים לא היה בעל כרחם רק באהבה וחשק לעזוב ולהשליך מעליהם בחינת רפידים. ויחן שם ישראל נגד ההר, בלב אחד, למזרחו. וכל מקום שנאמר נגד פנים למזרח. דהנה שם נג"ד ראשי תיבות נא גבור דורשי הוא בתפארת ודיוקן אדם ומשם יוצא האורה לכל הספירות ולכל הבחינות, כי הוא הממוצע והוא מזרח כי הוא זורח ומאיר לכולם, וכשבאו ישראל להר סיני היה פניהם כל פינה שהיו פונים לבחינת מזרח שהוא אלהי ישראל המאיר וזורח ונרמז במלת נגד:

ולכן ניחא גם כן הפסוק איש על דגלו מנגד סביב לאוהל מועד יחנו, דעיקר הענין שהיו פונים למזרח הנ"ל והיו מתיחדים עם אלהי ישראל על ידי צירוף שם הנ"ל שהוא מורה נ' נו"ן שערי בינה שמשם יוצא השפע ומתפשט בתפארת ואז הוא גד שהוא היחוד גימ"ל עם דל"ת כנודע גומל דלים, וסוד צורת גימ"ל מפורש בזוה"ק ובכתבי האריז"ל שעל פי זה ניחא לבאר היחוד שיש בתפילת המנחה מהחזה ולמעלה, כי הגימ"ל בצורתו הוא בחינת יסוד והבן:

ועתה נבאר דברי המדרש הנ"ל מה שאמר בשלושה דברים ניתנה התורה אש ומים ומדבר, והוא כדאיתא בזוה"ק חד אמר מסיטרא דימינא איתיהבת אורייתא, וחד אמר מסיטרא דגבורה עיין שם, ושניהם אמת. דהנה איתא במגמרא דשבת (פו ב) שבאו ישראל למדבר סיני בראש חודש דיליף בגזירה שוה ביום הזה מהחודש הזה, ויומא קמא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא, בשני אמר להו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, בשלישי עביד הגבלה עיין שם. דהנה ישראל בנסיעתן מרפידים ויבואו מדבר סיני, רמז שבאו לדביקות המוחלט והתפשטות הגשמית

והמדות. וזה נקרא בשם מדבר כנודע. ולכן לא אמר להו ולא מידי, כי שם אין אומר ואין דברים רק אפיסה המוחלטת ודביקות באחדות הפשוט, וביום השני התחיל לומר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו', דהיינו שסיפר להם גבורות ה' יתברך וגודל בוראו כדי שייראו לפני ה' יתברך ויקבלו התורה באימה. והוא כמשל שהמשילו חז"ל במדרש כשהסוחר יש לו סחורה רעה הוא מדלג וקופץ מקונה אל קונה לבקש אחד אשר יקנה מאתו, מה שאין כן הבורא יתברך ויתהלל בסחורה הנחמדה מזהב ומפז רב אינו נצרך לבקש קונה כי יש לו קופצים הרבה. ולכן התחיל לספר גבורות וידו החזקה, כלומר שאתם אם תקבלו את התורה תשמרוה באימה וביראה. בשלישי עביד הגבלה והראה להם שכל התגבלות העולמות וכל הבריאה לא היה אלא בשביל בני ישראל:

וזה שחשב המדרש כי ניתנה במים הוא בחינת אהבה, ובאש הוא בחינת יראה, ובמדבר רמז לקו הממוצע וגיבול העולמות, כי מי שהוא בקו האמצעי הוא נוטה הן לחסד הן לדין ולכן הוא נמשל למדבר, כמו שאמרו במדרש מה המדבר הזה הפקר, כן כל מי שרוצה לקבל התורה מוכרח להיות כהפקר, דהיינו שהאדם יהיה מופקר לפני ה' יתברך כמדבר, דהיינו אם ישפיע לו בחינת אהבה יעבדהו באהבה, ואם ישפיע לו בחינת יראה יעבדהו ביראה והוא הקו הממוצע, וכמו שאמרו בפסוק הביאני אל בית היין (שה"ש ב, ד), למרתף גדול של יין, שהעלה אותם לבחינת אהבה הגדולה היוצא מעולם התענוג. והוא נרמז במלת מרתף גימטריא תש"ך, והוא עשר פעמים חסד של יין היוצא מכרם עליון של תענוג:

וכן דרשו חז"ל ימצאהו בארץ מדבר וגו', מדבר היה העולם, תוהו היה העולם עד שלא ניתנה התורה וכו', כי המדרש מרמז לנו שורש התורה שיצא מעולמות הגבוהים ונעלמים שהקב"ה בביכול השתעשע בעצמותו לברוא את העולם ברצונו הפשוט. וכיון שאין לנו השגה להבין מהות הרצון לכן נקרא מדבר ותוהו כמו הדבר השמם מבלתי משיג את מהותו, ושם מצא לישראל שרצה בנו ובשבילנו ברא את העולם. ומהות הענין להבין איך ומה, נלאו כל הלבבות מחקור זאת, אחר כך דרך השתלשלות בא לבחינת חכמה שרמז המדרש במלת יסובבנהו, כי יסב גימטריא ע"ב והוא החסד. וזה שהקיפן בענני כבוד כי ענן רומז אל החסד כמו שכתוב בזוה"ק (ח"ב נח א) על פסוק (שמות כד, יח) ויבוא משה בתוך הענן, סוד מלאך מיכאל, ומה שכתוב בזוה"ק פרשת פנחס (ח"ג רכה א) ישת חושך סתרו (תהלים יח, יב) ענן וערפל סביביו (שם צז, ב), שהם חכמה ובינה, פירוש כי החכמה ובינה

מלבישין לעתיק והם סוד חסד וגבורה דלעילא מנודע, ואחר כך יבוננהו, שבא עד עולם המצייר ציורין, ואחר כך יצרנהו כאישון עינו, דהנה המדקדקים פירשו מלת אישון בנו"ן יתירה מאותיות האמנתי"ו שהם להקטין הענין, ומלת אישון הוא על שם איש קטן הנראה בבבת עין ולכך נקרא אישון עין. והוא מורה ומרמז על בחינת ישראל, והוא שהבורא ברוך הוא רוצה להיות אלהי ישראל ולהתענג בעבודת בני אדם ולהשתלשל במדותיהם, וזה נצטייר במחשבה קדומה שהביט והסתכל עליהם, וזה שאמר עד היכן נצרן עד כאישון עינו, כי משם ההשגחה עליהם לטובה לכל הברכות, והבן היטב:

איש על דגלו. במדרש (במדבר רבה ב, ו) הדא הוא דכתיב (דברים לב, ו) ימצאהו בארץ מדבר וגו' שנאמר (הושע ט, י) כענבים במדבר מצאתי וגו', מדבר היה העולם וכו' עד היכן שומרן וכו' עד כאישון עינו וכו' עיין שם:

ידוע שמהיות רצונו וחפצו יתברך לחדש העולמות בשביל עושי רצונו צמצם את עצמו כביכול מעצמותו יתברך שהוא בלי סוף ולית לצייר ליה בשום אות וניקוד קדם דברא עלמא. ובחינת אין סוף נקרא מדבר ושם ימצאהו לבני ישראל, והתבונן במחשבתו יתברך איך יקבל תענוג מהם בהתבררותם האור מתוך החושך והתבררות ניצוצות הקדושים מתוך השבירה, כמו שנתברר בעת יציאתם ממצרים בשבע שבתות תמימות השבעה מלכין, עד וימלוך תחתיו הדד (בראשית לו, לה) והוא השלימות. דהנה בכל הענינים יכול להיות חס ושלום איזה שבירה וירידה כשעולה על דעת האדם שום התפארות בעבודתו לומר כי אני אמליך את הבורא עד התבררותו האמת שמהדר הכל אליו יתברך כי הוא הנותן כח לעשות חיל בתורה ועבודה, כאמור (דברי הימים - א כט, יד) כי ממך הכל, זה הוא תיקון והתבררות אמיתי:

והנה ידוע כי בירור השבע מלכין ותיקונן הוא דיוקן אדם מלך הדר ושם אשתו מהיטבאל בת מ"ט ר"ד (בראשית לו, לט), היינו העלאות המ"ט שערים שירדו כמו שמעלים ומבררים אלו השערים בפרט בשבע שבתות אלו. והנה אמרו חז"ל (שבת פז א) הוסיף משה יום אחד מדעתו, שרצונו היה שתנתן התורה ביום נ"א לספירה שיתגלה שער הנו"ן, ולא נתקן אז בתיקון גמור כידוע. שאמרו חז"ל (עיין בראשית רבה מג, ב) גדולה עבירה שעשרת לפניה ולאחריה, ועל ידי חטא שאתר כך שאמר לו הקדוש ברוך הוא לך לך (שמות לב, ז), לא עלה התיקון אז בשלימות גמור, והיינו מ"ט ר"ד, לא היה יכול להתברר כי אם מ"ט שערים עד לעתיד אם ירצה ה'